

BRITISH INDIA

BURMA, A MALÁJI FÉLSZIGET ÉS SIAM

UTIRAJZOK

IRTA

VOJNICH OSZKÁR

KÉPEKKEL

A M. KIR. VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSI ÜGYI MINISZTERIUM KÖNYVTÁRA.	
Beszerezési napló száma.....	192..
..... szekrény	
..... szekciós	
..... sor	
..... szám	

BRITISH INDIA

BURMA, A MALÁJI FÉLSZIGET
ÉS SIAM

UTI JEGYZETEK

IRTA

VOJNICH OSZKÁR

KÉPEKKEL

BUDAPEST, 1913

SINGER ÉS WOLFNER
VI. ANDRÁSSY-ÚT 16

124236

ELŐSZÓ HELYETT.

British Indiáról olyan sok útleírás jelent már meg nyomtatásban, hogy első indiai körutam alatt csakis odavető, rövid jegyzeteket írtam a magam számára, publikálásukra azonban nem gondoltam.

British India után, 1911-ben Hollandia gyarmatát, Kelet-Indiát látogattam meg. Jáva szigetén, a hindu és buddha építkezési emlékek megtekintésekor ötlött eszembe, hogy az összefüggés kedvéért talán érdemes lenne egész utamat megírni. Ezenfelül India nyugati partvidékén oly területet is bejártam, amely még nem esik a turisták útvonalába. Ezzel új térre is léphetek, sportkörökben pedig a vadászfeljegyzéseim találhatnak olvasóra.

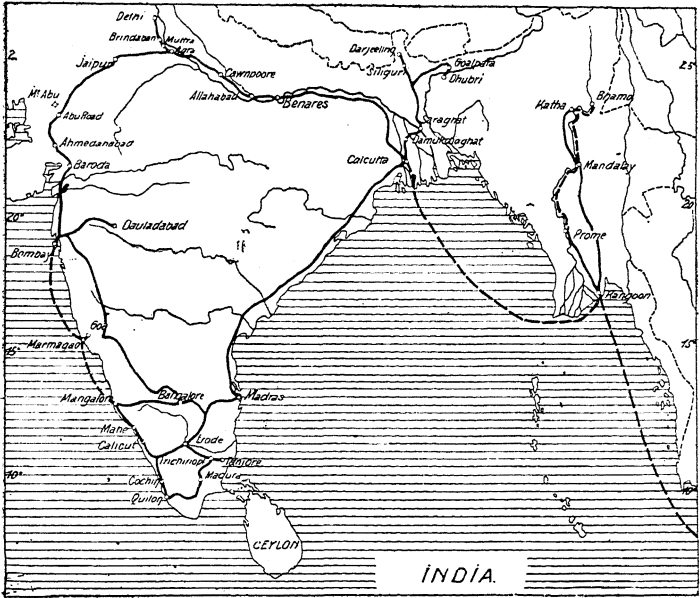
A hollandiai gyarmat-szigeteken oly sok szép és új benyomás ért, hogy elég volt ezt megemésztenem; már elkészültem volt a „Nederlansch Indië“ című naplómmal, midőn a British Indiában tett feljegyzéseimet összeállítottam.

A rövid jegyzetektől nem tudtam már a napló közvetlenségét kihozni, így inkább csak az összbenyomásaimnak és napló keretébe is beilleszthető egyéni bírálatomnak adok itt rövid kifejezést.

Lehet, hogy nem ítéltem meg a dolgokat az alapos megfigyelő pontosságával és körültekintésével, de erre rövid volt az utam, az pedig, hogy mint naplót bocsájtom közre, magában kifejezi, hogy nem szándékom könyvemet a komoly munkák sorába helyezni, sem pedig komoly bírálat tárgyává tenni.

Kevés ismerősöm tölt el huzamos időt a Kelet egy bizonyos pontján s így amit magyar szemmel láttam, némi érdekeltséget kelthet körükben.

Hozzájok intézem tehát előszómat s kérem, hogyha egyebet nem, számítsák esetleg azt az előnyömre, hogy nem akarom megtartani magamnak, amit láttam és tapasztaltam, hanem tárgyilagosan és önzetlen lélekkel bocsájtom közre mindenki számára.

A szerző indiai útjának átnézeti térképe.

ELSŐ FEJEZET.

BOMBAY.*

(Trieszttól 4322 tengeri mértföld.)

Az indiai benszülött rövid jellemzése.

Bombayban olyan piszkos, lármás kuli had igyekszik az utasok málháját partraszállítani, mint a fő forgalmi vonalba eső legtöbb más nagy keleti kikötőhelyen.

Az elvámolást a T. cég kiküldöttjére bízva, magam kocsin a Taj** (olv. Tadzs) Mahal szálloda

* Az indiai birodalom (Indian Empire) 1,097.901 □ angol mtfld, 244 millió lakossal, az indiai uralkodók (rádzsák, szultánok) területeivel együtt 1,773.168 □ ang. mtfld, 375 millió lakossal (1911-iki statisztika). A lakosságnak több mint a fele a hindu vallást követi, közel egyharmada mohamedán, ezután a buddhisták, animisták, keresztények, sikh⁺és dzsainok, parszik, izraeliták és más felekezetek következnek.

A határszéli idegen területektől, Kashmir, Beluchistan, Nepal Bhutantól eltekintve, öt nagy idegen állam van az angol indiai birodalomba beékelve: északon a Rajput területek, 128.918 □ ang. mtfld területen 9,841.765 lakossal; a Mahratta területek Gwalior és Indoreban, más középindiai ügynökséggel 77.395 □ ang. mtfldön 8,510.317 lakossal, a Hyderabad szultánatus 82,698 □ ang. mtfld 11 millió lakossal; délen Mysore szultánatus 29.444 □ ang. mtfldön 5,539.000 lakossal és végül a Bathiavar Agency.

**A hely, helység és egyéb neveket úgy írtam le, amint azt az illető országban, gyarmaton vagy fennhatóság alatti területen írják, a nevekből készült jelzőneveket azonban már fonetikusan (kiejtéshez híven) írom, pl. Burma és börmái vagy Siam és sziami stb.

felé siettem. Útközben mi sem kötötte le a figyelmet a szokottnál jobban. Láttam, hogy a Keleten vagyok, még pedig a Kelet egyik igen zajos nagy városában és ez lefokozta az érdeklődésemet.

Ami a legjobban feltűnik a British Indiába érkezőnek, ez a hinduk * piros-fehér vonalakkal és

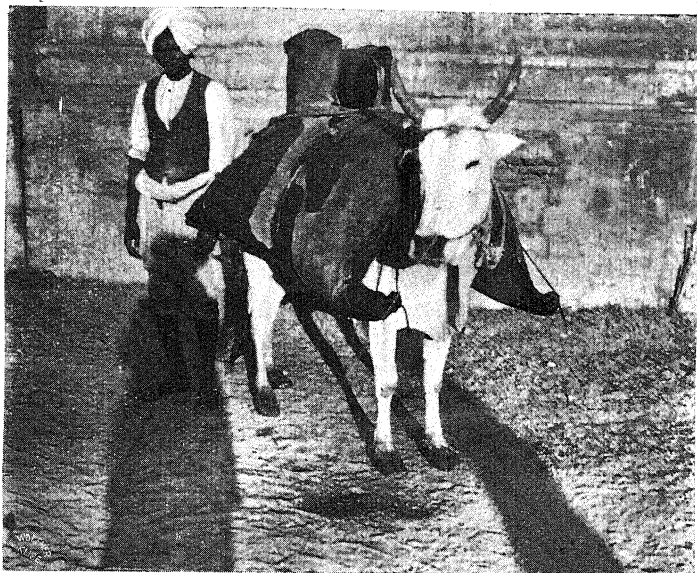

Hindu női típus. (Vett kép.)

* Hindunak azt az indiait fogom nevezni, aki a hindu vallást követi; az „indiai” gyűjtőnév alá a hindut és a mohamedán vallást követő benszülötteket teszem, illetve az ázsiai leszármazottakat. Jellemző ismérvei Bombaytól Calcuttáig és délen a madraszi kerületben a fekete fényes bőr, nyulánk, a középnél magasabb termet, keskeny kis fej, előggé szabályos arc, hajas test és pipaszár-lábak.

más jelekkel bemázolt homloka; erről rájuk lehet ismerni, hogy melyik vallási felekezethez tartoznak, hogy Sivát imádják-e vagy Visnut.

A Fortnak nevezett belvárosban az európai színvonalon álló nagy üzletek, bankok, fényes középületek mellett kocsizva, érkeztem meg a szállodába.

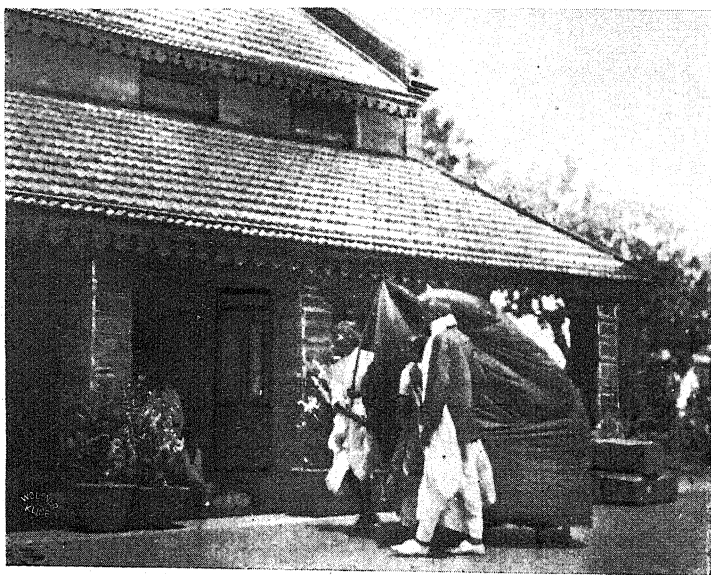
Vízfordó hindu Ahmedabad városban.

Az elsőrangú szállodák Bombayban a forgalmi vonalakba esnek. Ahol nem elegendő az utcai zaj, ott bőségesen lármáznak a kulik és a szálloda személyzete.*

* Egész Indiában csak ott találtam rendet a szállodában, ahol osztrák vagy német kézben volt a vezetés, egyébként az indiai szállodai élet csak a futó turistát elégítheti ki, de senkit más, aki helyenként pihenni is vágyik és második otthonát keresi a szállodában.

A Taj Mahal szállodát nagy hír előzte meg. Konyhája elég jó, de hogy lehetne ott rendet találni, ahol — eltekintve az igazgatótól, aki nagy bölcsen elzárkózik az officejébe — minden tisztviselő félvér vagy parsi (olv. parszi).

A perzsáktól származó parszik a színes faj intelligenciája British Indiában.*

A magas kasztbeli fanatikus hindu nők lefedik az arcokat a külvilág szemei előtt.

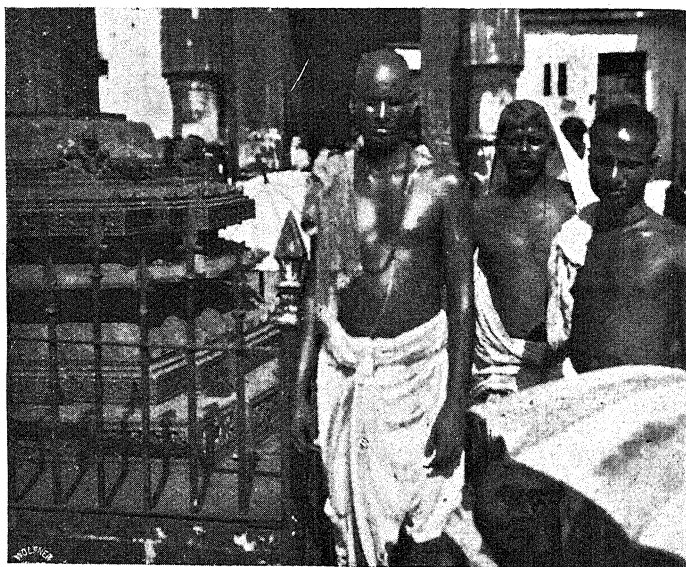
A Taj Mahalt többszörös milliomos parszi építette és a maga hitsorsosaira bízta a vezetést. Ehhez azonban nem értenek.

Több napot töltöttem el Bombayban; délelőttként bevásárlásokat végeztem a Dél-Indiában tervezett vadászutamhoz szükséges anyagot szerevezve

* Bombayban 972.000 lakosból (1911) 46.000 parszi és 45.000 keresztény.

be, amelyet előre küldtettem a rendeltetési helyre. Ez jó időt vett igénybe. Elég huza-vonába került, amíg az előre küldött és velem hozott fegyvereket és töltényeket elvámoltam és az engedélyt beszereztem, ami részben a T. cég hanyagságán is múlt.

A német szólás-mondás: „Man muss sie aufmischen“ ráfér mindenkire Bombayban. A legjobb

Papok a jaganathi templom előtt, Puri városban.

felfrissítés, bejelenteni, hogy panasz tétetik a Head Managernél, erre azután a half cast (félvér) hivatalnok, mint az én esetemben történt, iziben végére jár a dolognak. De nemcsak a félvér hanyag, keleti baj ez és Bombayban úglátszik kórosan jelentkezik: az útközben készült fényképfelvételeimet; átadtam egy telivér angol fényképésznek. Határidőt adott. A mondott időben beállítok hozzá, hát nem „I am

sorry"-vel kezdi és végzi, hogy még hozzá se fogott. Valami spekulációja nem sikerült, amint egy jelenlevő úrral folytatott beszélgetésből kivettem, a fényképész munka tehát szünetelt.

Szokatlan dolog angolnál, de ez is megeshet Bombayban.

Seholse fanatikusabb a hindu, mint Bombayban, a diplomainak még az udvarára se engedi be az idegent, és e tekintetben a mohamedán vallás hívei se maradnak mögötte. A két említett vallás hívői között olyan erősek a súrlódások, hogy egyszer komoly tusára kerül majd a sor és elharapódzhatnak keresztül a félszigeten Calcuttáig.

Fanatikus népek között mindig nagy a nyomor és koldusban nincs is hiány Bombayban.

A külvárosban éjjelenként nagy a sürgés-forgás; az útszéli bódékban éjfél utánig kint ülnek az árúsok; mindenütt hangos, kedély- és hangsúly nélküli társalgás folyik. Ebben nagy az indiai!

Ahol összeverődnek, jár a szájok szünet nélkül; hangsúly nélkül, gégehangon darálnak, soha egy mosolyt nem látni az arcaikon: abszolúte kedély nélküli faj.

A kedélytelenségök a kutyáikban is visszhangra talál: az indiai tulajdonost szolgáló kutya nem csóválja a farkát, nem hízeleg a gazdájának, nappal alszik, éjjelenként ugat szünet nélkül, úgy hogy a benszülött városrész közelében aludni se lehet miatta.

Éjjelenként a külváros zajos főutcáin lécajtkokkal elzárt szobákból elbukott indiai nők kiabálnak a kocsikázó és gyalogjáró közönségre; az emeleten pedig a japáni, kínai és európai társak ugyanazt cselekszik; a hindu pedig a közbe eső kis putikokban csak árulja a maga apróságait, édességeket, tésztaneműeket, látszólag oda se hederítve a világ folyására.

Neki közömbös mindaz, amit a világ művel, az ő apja és az elődjei kiskereskedők voltak, ő tehát kiskereskedőnek született és így fog meghalni; mert a hindu ki nem léphet a kasztjából, más kasztban meg nem tűrik és a saját kasztbelije se szivelné többé, elvesztené ezzel a társadalmi állását, a kasztot. Milyen félszeg és nevetséges helyzetek támadnak a kasztrendszerből folyólag és mégis a nagy indiai félsziget uralkodói ezzel alapították meg uralmukat és ha kicsinyes torzsalkodások nem okoznák államok felfogatását, Indiában a rádzsák a kasztrendszer alapján olyan szépen fenn tudták volna a közrendet tartani, mint a modern nevelési rendszer mellett, a legalkotmányosabb irány se képes.

Ma is oly mélyen gyökerezik a hindu fajban a kasztrendszer, amelynek a fenntartását a legszigorúbb rendszabályok és vallási dogmák védik, hogy gyökeres reform útján el se lehetne törölni. A legnagyobb kiskaszt tagja se válnék meg a kasztjától és nem világosítható fel, hogy az így felépült emberi piramis csak egy osztály, a brahminok érdekeiért szenved.

Amilyen félszeg a rendszer, olyan a hindu maga is. Ellentétéből van összetéve. Alapjában jószívű, szereti a hitsorsosát, nem gyilkol, de apró hibáinak annyi a száma, annyira nem tudja átvenni az európaiak fogalmát a tisztességről, öntudatosságról, szótartásról, hogy nem ölelhetjük a szivünkre mint embertársat.

Bombay lóvásártere minden sportférfit érdekelni fog; az arabs istállóiban százakra menő telivér arab mént állítanak ki; csak egy fekete arab kancát láttam, de aligha eladásra volt szánva; Ausztrália is erősen importálja a lovait. British Indiában, ahol minden európai sportot űz és sokan tartanak magánfogatot, hátast, jó keletje van a lónak.

A lóspport meglehetősen általánossá is vált. A lóversenyen együtt fogad az európai az arabussal, indiaival. Különösen szembeötlő típus a lóversenyen a kaftános arabus.

A tribünön, a fogadás helyén csak összevegyül a kaftán a zakkóval, de azontúl az angol erősen elkülöníti magát a plebstől. Nemcsak a versenyclubnak van meg a maga külön buffetja, hanem több más sportclubnak is és ha nem gondoskodunk idejében, hogy valamely clubba bevezessenek, ott szoronghatunk a vegyes tömegben, amíg hozzájutunk valami frissítőhöz.

Az is az indiai versenyterek eredetiségei közé sorlandó, hogy a turflátogató sportsmanek fehér kemény „topi“ kalappal érkeznek meg a versenyre s a nap leszálltával felcserélik a „topit“ szalmakalappal.

Erre már rámondhatnók, hogy „recept szerint öltözködnek!“

Bombay fás utain kocsikázva, egyszer a parszi temetőt is meg kell tekinteni. A Malabor dombon emelkedő kocsiutról igen szép kilátás esik a városra; ezen az úton érkezünk a jelzett temetőhöz. A temetőben csak az öt halottas torony felett keringő keselyűket látjuk, mert a tornyokba tilos a bemenet, de egy kis mintatornyon megmutatja az őr, hogy mint helyezik el a hullát s miként mossa le az eső a feloszlott csontokat: ennyi elég is ebből.

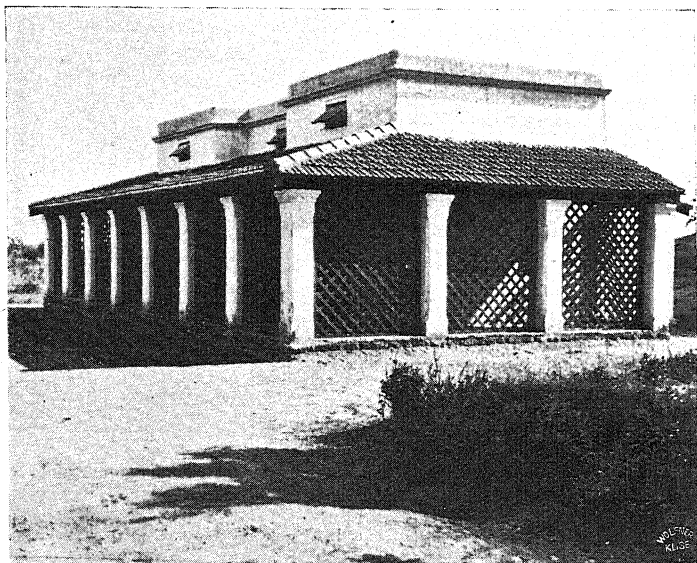
Senkise távozik Bombayből, mielőtt az Elephanta barlangtemplomot meg nem látogatta.

A sziklába vájt Elephanta templomot Sivának emelték, a Bombaytól hat ang. mtfdre eső hasonló nevű kis szigeten.

A templomot a hindu építkezés iránya szerint elhalmozták Sivaszobrokkal; a legnagyobb ilyen szobor szembeesik az északi bejárattal (19 láb magas) ez a háromfejű Siva szobra jelképezi pediglen, mint

teremtő, fenntartó és pusztító istenséget. Jobbra tőle a félig férfi és félig női szoborral Sivat, mint a két nemet magában egyesítő istenséget örökítették meg. A szobor mellett a Sivat kísérő Nandi bika, jobbról-balról Brahma és Visnu.

A barlang nyugati bejáratánál 16 láb magas Sivat emeltek, s a mellette álló istennő megüti a 12 lábát.

Dack bungalow Daulatabad állomásnál.
(Bombaytól keletnek 212 a. mtfd.)

Az Ellora barlangtemplomoknál.

(Bombaytól észak-keletnek 212 angol mtfd. vasuton Daulatabadig, innen kocsin 12 ang. mtfd. a barlangtemplomokig.)

Daulatabad állomásnál laktam először dack Bungalowban (olv. däck bangaló);* a szakállas őr,

* A szálloda helyét pótló bungalow-kat minden valamirevaló helyen találjuk British Indiában; tulajdonképeni rendel-

kiszolgált katona, dacára, hogy már éjfélre járt az idő, megkérdezte, hogy kell-e meleg víz?

Hagytam az indust tovább aludni, beérve hideg vízzel és szappannal; másnap hajnalban már hozta a szolgálóm az elmaradhatlan reggeli teát; a meleg vizet a bungalow sweeperje (olv. szvipér, seprő és mosogató, igen alacsony kaszt) öntötte bele a kádba.

Fürdő után készen várt a második, a komoly reggeli; reggeli után az állomástól taligán indultam el az Ellora barlangtemplomokhoz.

Két ang. mtfdre az állomástól, a XIII-ik században épült daulatabadi erődtámasz mellett visz el az út. A jókarban maradt vár a síkon egyedül kimagasló ötszáz láb magas dombon épült; a domb oldalai körül 80—120 láb magasságban falként esnek le.

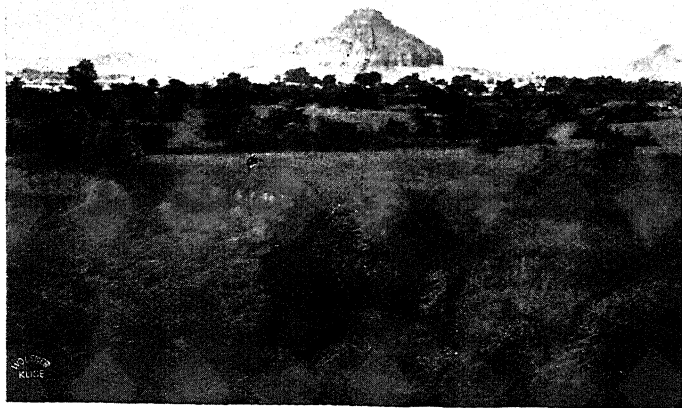
Nyolc ang. mtfddel távolabb Roza helységnél egy másik régi várat találunk. A dekan muzulmánoknak itt van a legfőbb szentélyük.

A muzulmánok elég tovakodólag viselkedtek s ha baksisként az egész világot oda ajándékoztam volna nekik, még mindig akadt volna kinyújtott tenyér.

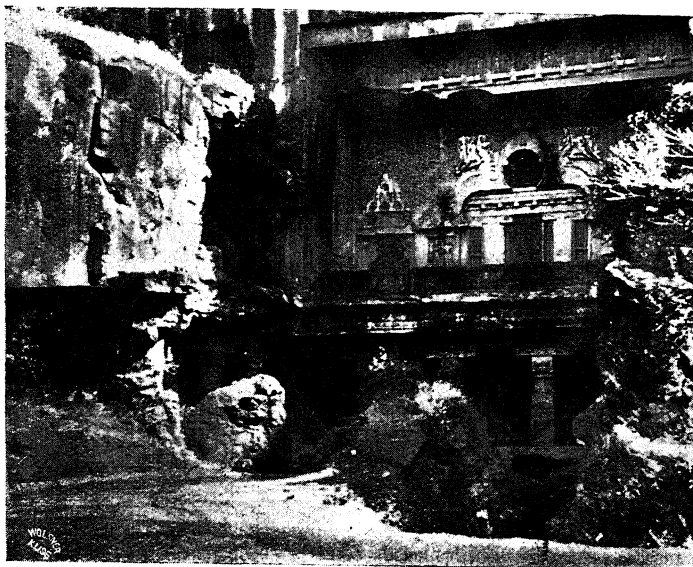
tetésök lenne, a hivatalos személyiségeknek szolgálni lakásul a körutak alatt, de az európai utas is igénybe veheti őket, ha bejelenti a helybeli hatóságnak.

A bungalow-k rendszeren földszintesek, két vagy több szobával, mindegyik szoba mellett fürdőszoba, ágy, kényelmes székek, az ágyneműt azonban az utas hozza magával, ami egészségügyi okokból igen bölcs dolog. A bungalow felvigyázatával megbízott szolgáló reggel jókor behozza a teát és rendelkezésekre megfőzi az ebédet, vacsorát.

A tisztán tartott bungalow-kban kevés kivétellel jobban találtam magamat, mint a szállodákban, csak olyan helyen volt kellemetlen a bungalow-élet, ahol közel építették a benszülött negyedhez, mint pl. Ernakulamban (Nyugat-India) vagy Madurában. Itt lehetetlen volt éjjel aludni a tereferétől és kutyaugatástól.

A daulatabadi erőd a vasútról felvéve.

Az egyik barlangtemplom bejárata Elloránál.

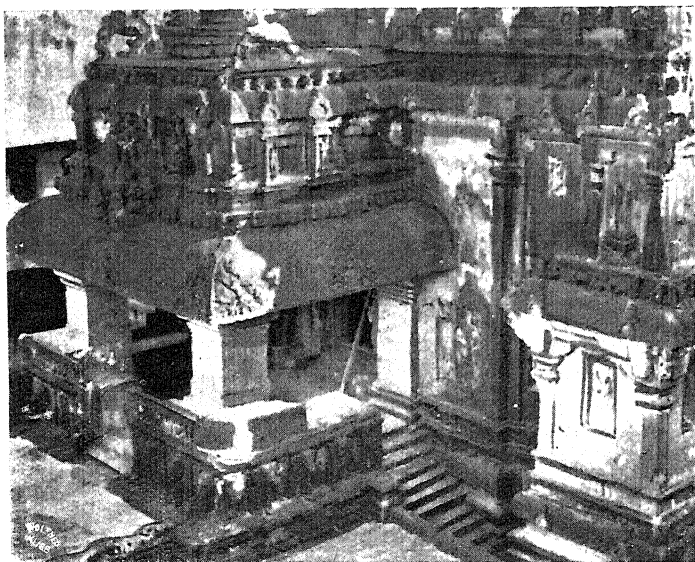
Az Ellora templomokat félkört formáló meredek domb oldalán faragták ki, $1\frac{1}{2}$ ang. mtfd hosszú vonalon 12 buddha, 15 brahmin és 5 dzsain templomot vájtak a sziklába. A brahmin és buddha templomok a VII. és VIII. századból származnak. Középen a brahmin templomok sorában áll a *Kailasa* templom, kivágva, kivájva teljesen a gránitsziklából.

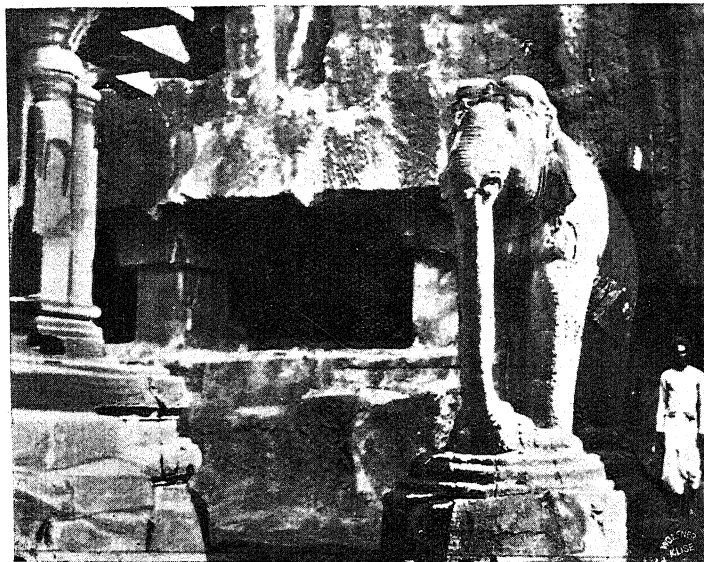
Az Ellora barlangtemplomok másfél angol mtfd hosszú vonalon állnak.

A sziklából kifaragott templom alapját művészileg faragott elefántok és monstorumok díszítik; körül mellékkápolnák; az egész tömböt keskeny udvar zárja körül, az udvar külső felén kétemelet magas galériák.

Az udvar 276 láb hosszú és 154 láb széles, a templom mögötti sziklaoldal 100 láb magas. A bejáratnál az udvar felőli oldalra két kőelefántot állítottak.

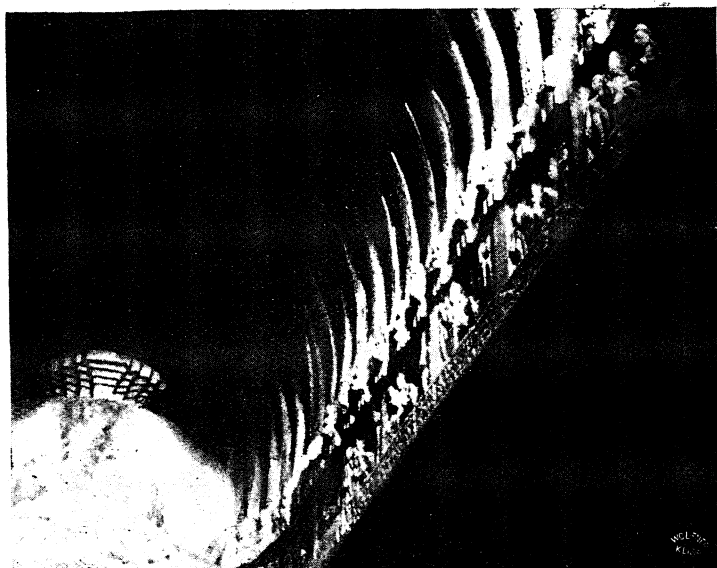

A nyolcadik századból fennmaradt Kailasa barlangtemplomot a gránithegyoldalból faragták ki.

A Kailasa templom bejárata belülről felvéve.

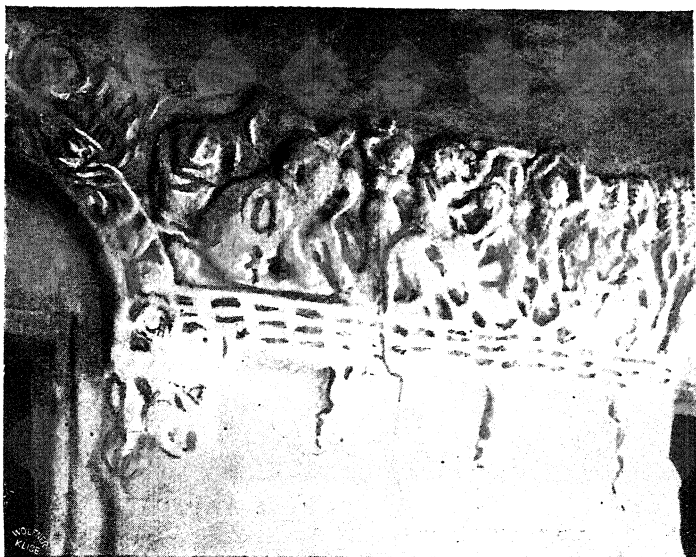
Sokkal felületesebben néztem sorra a többi barlangtemplomot, semhogy ki tudnám emelni a szebb részleteket, vagy összemérni az egyiket a másikkal. Fergusson nagy, illusztrált munkájában India építészeti remekeit elég alaposan ismerteti s az Ellora templomokat is hosszú fejezetben dicsőíti. Magam szintén ebből a munkából fogom megtanulni, hogy

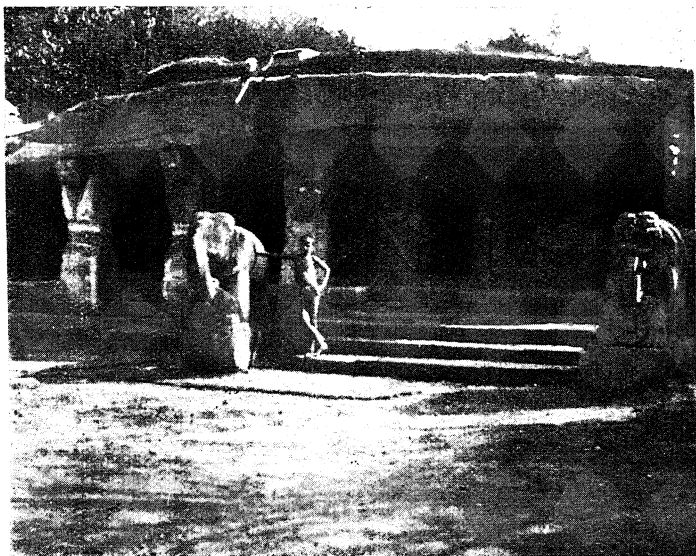
Frízek az Ellora barlangtemplomok egyikében.

mit is láttam a barlangtemplomokban, egyelőre csak ama benyomás alatt állok, hogy egészen eredeti, nagy alkotások s hogy a Kailasa annyira megüti a „nagy és szép” mértékét, hogy talán egyedülálló műremek a maga nemében.*

* 1912-ben India keleti partvidékén, Calcuttától délnek 288 a. mtfdre, az udiagiri barlangtemplomokat látogattam meg. A templomok itt is különböző korszakból valók. Az elefántot és oroszlánt ismételtelen kifaragták a barlangok bejáratánál és a falakon; az oroszlán itt a keleten uralkodott orisszai dinastiát jelképezte.

Frízek az udiagiri barlangtemplomokban.
(Calcuttától délnek 288 ang. mtfd.)

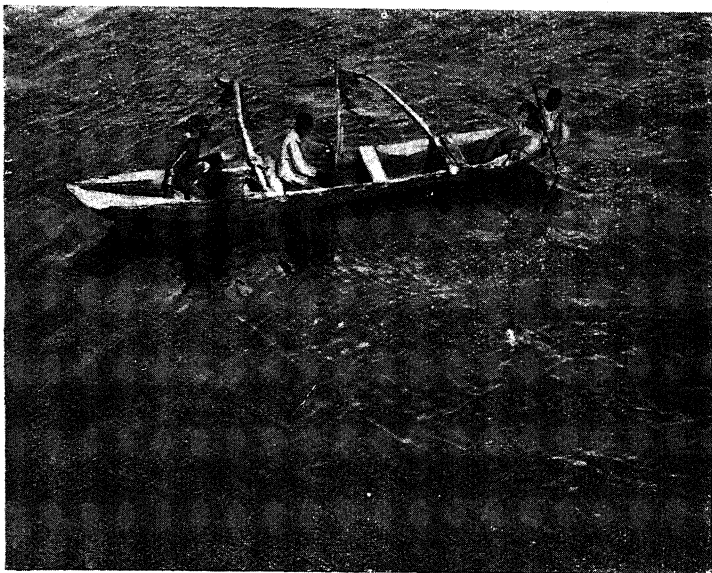

A Ganes-Gumpha barlangtemplom Udiagirin.

Bombaytól délnek a portugall Goáig.

(295 tengeri mértföld.)

Bombayban a Thos Cook utazási irodában kérdezősködtem, hogy miként hajózhatnék le délnek, a nyugati partvidék mentén. „Ezt a részét Indiának még nem látogatják a turisták; Goáig még csak

Outriggeres csónak India nyugati partján, közel Goához.

eljut vasuton egyik-másik ujságot szerető utas, de azon túl olyan rossz a közlekedés, hogy nem ajánlható.“ — Ez volt a válasz.

Bombaytól Goa kikötőjét érintve, Mangaloreig a Bombay Steam Navigation Company tartja fenn a közlekedést.

Piszkosabb, rosszabbul ellátott parti hajón (coastal steamer) még nem utaztam, mint aminőket ezen a vonalon a B. S. N. C. indít.

Goa kikötőjénél Marmagao félszigeten megszabadultam a rettenetes járműtől. Kis gőzhajó az öböl tulsó felére szállított s onnan kocsin érkeztem Panjim városba, vagyis Uj-Goába (9500 lakos).

A kocsiút erdőségen, majd pálmafa és rizskulturán át vezet Panjimig (olv. Pandzsim), a fővárosig. Panjimot portugallok építették. Csak szorosan, mint otthon! . . . A színes, emeletes házak egészen jól festenek a főtéren, a katonabanda elég hamisan fújja; de a trópuson így csak a tapasztalattal nem bíró, új kolonisták építhettek. Tehát a portugall nem okult, nem alkalmazkodott a viszonyokhoz, hanem megmaradt portugallnak.

A szoros házsorok között nem járhat levegő, eltikkad az ember, munkaképtelenné válik.

A munkaképtelenség nem állt be Goa szántóvetőinél; a nép egészséges, jól megtermett. A láb-szárak erőteljesek, a legjobb bizonyíték ez, hogy erősen vegyült a benszülött vére idegen fajokkal, tehát már nem tartozik a pipaszárlábú indiai telivérek közé, dicséretére legyen mondva.

Egyébként pang minden; az üzletekben csaknem azt mondhatnám, hogy megkönnyebbül az elárusító, ha túlad a vevőn; ha vesz jó, de essünk át lehetőleg gyorsan a vételen és azután aludjunk tovább az életet. Mert minden aluszik Uj-Goában.

Öt ang. mtfdre esik új Goától a régi Goa, az egykor hatalmas, 200.000 lakost számláló portugall város.

A régi városból csak a katolikus templomok maradtak fenn, a házak, falak eldűledeztek. Goa katolikus lakossága eljárogat a misékre, csókolja a feszületet, búzgó katolikus a külsőségekben és büszkén vallja magát különbnek a hindunál.

A kis Goából származnak a legjobb boy-k (szolgák) Indiában; ügyesek, megbízhatók, józanok.

A goai keresztény benszülöttek és a mahei keresztény alattvalók igen jó bizonyosság arra, hogy a katolikus vallás dogmáival a szerzetesrendek különb, tisztességesebb emberanyagot hoztak létre Indiában, mint a hindu és mohamedán hittérítők. Úgy a hindu, mint a mohamedán vallás korlátok közé szorítja a követőit, nem haladnak a korrallal, maradiak.

A régi Goa város kapuja.*

A két Goa város mellett, a tenger felé törő Manduva folyón kis gőzhajók közlekednek; a rizs és kókuszpálma kulturák között kanyargó Manduvát kanális köti össze a Zuavi folyóval. Minduntalan szembe találkozunk kivájt csónakokkal; a kis gőzös füttyög erősen s megáll lépten-nyomon.

* Goa volt az első európai gyarmat az indiai félszigeten. Alfonso Albuquerque vette be 1510-ben.

Eredeti, hogy itt, portugall gyarmaton angol felírást találunk az állomásokon. Az oka ennek nyilván az, hogy kedvezni kell az angolnak, mert az ő kezében van a kereskedelem. Ha beszüntetik a hajójárást, a kókuszdiót és rizst nem lehet kivinni, mást pedig nem termel Goa.

Botjál állomástól tongának nevezett taligán foly-

Margao állomásnál szemrevaló leánykák zsákolták a rizst.

tattam az utamat Margaoig; a taligába két tehen volt fogva, a hajcsár köztük futott és úgy nógatta őket, egyet-egyed csavarintva az állatok farkán.

Egész Indiában így ösztökélik az igás marhát. Mi kegyetlenségnek neveznök, a hindu nem ütközik meg rajta, mert így csinálták az ősei is; de azért szent állatnak tartja a tehenet, mert elődjei ugyancsak annak tartották.

Margao vasuti állomás, az állomáson rizst zsá-

koltak leányok és milyen szemrevaló leányok! Le-fényképeztem őket és pár anát adtam ajándékképen (1 ana kb. 10 fillér); mielőtt elfogadták volna, meg-kérdezték a munkavezetőt, hogy elfogadhatják-e? Lám milyen romlatlanság.

De még errefelé nem jártak vihogó „rund um a tum“ turisták, ezek majd rájok ijesztenek, de úgy, hogy csakis jó árért állnak majd a fényképező elé és nem vágnak olyan kedves arcot, mint aminővel az én kérésemnek eleget tettek.

Úgy Goában, mint tovább délfelé a Malabar parton, kevésbé fanatikus a hindu lakosság, erő-teljesebb, formásabb, nem kedélybeteg.

Goában az európai fajjal való régi összeháza-sodás hozta létre a jelenlegi goai tipust; a Malabar tengerparton a matriarchális rendszerben vélem fel-találni a fajváltozás okát. A nagyobb szabadságot élvező malabarparti nő jobban megválogatja a férfit és valószínűleg az életképesebb, a kevésbé kedély-beteg Don Juanokat tünteti ki, mégha nem is tar-toznak a hindu fajhoz.

Goától délfelé Mangaloreig.

(160 tengeri mérföld.)

Mangaloretól tovább délnek Cannanoreig.

(81 ang. mérföld vasúton.)

Új-Goától a B. S. N. C. gőzhajóján kellett foly-tatnom utamat délfelé Mangaloreig (44.000 lakos). Megérkezve, megkönnyebbülést éreztem, hogy végleg búcsút mondhattam ennek a hajózási társaságnak.

A horgonyzó hajótól két t. mtfdre csónakon szállítot-tak a zátony mögött fekvő belvíz (backwater) kikötőbe.

A kikötőben százakra menő fehér-feketére festett vitorlás vesztegelt.

A Lacadive szigetekről jöttek, hogy alávéssék magukat az évenként tartani szokott csónakvizsgálatnak.

A tengerparton őgyelgő halászok, árusok között csakhamar rájöttem, hogy mi a divat Mangaloreban. A félrekötött kontyot viselik, a kulik a kókuszdiót

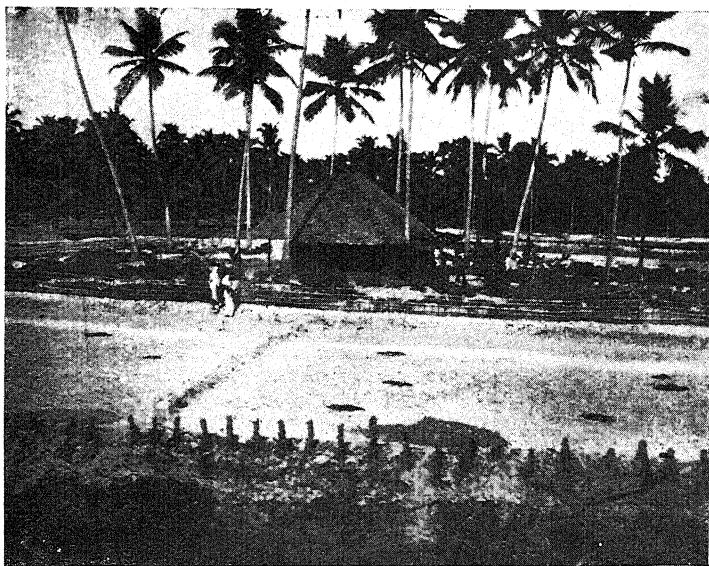
A mangalorei kuli leányok fején egészen jól fest a kókuszhéj-sapka.

borító fél héjat teszik a fejökre és ezen hordják a terhet. A nők fején igen koketten áll a dióhéj.

Tovább utaztam Mangaloreból anélkül, hogy megörökítenem volna a kókuszhéj-sapkát. Úgy gondoltam, majd rátalálok máshol is erre a viseletre. Sehol egész Indiában nem láttam viszont a kókusz-sapkát, később visszatérve Mangaloréba, az első dolgom volt egy kókuszhéjat fején viselő kis leánykát megörökíteni.

Mangaloreban cserepet égetnek. A cserepet értékesíteni kell, hozzá is láttak iziben a cserép eladásához. A házakat cseréppel fedik, mint mondják, tűzbiztonsági okokból; így fedték a bungalow-t is: kenyérsütés után kemencébe bújni, vagy ebben a bungalow-ban lakni, egyre megy!

A mangalorei angol tehát Mangaloreban csak-

Milyen szokatlan dolog pálmaligetek között utazni gyorsvonaton.

ugyan gyakorlati, de különös, hogy a többi ánglius fel nem szólal az ilyen pokoli építkezés ellen.

Hja, két évig csak kiállják a kolonián, azután hazamennek üdülni. A hollandus már nem így cselekszik, neki a gyarmat második otthona s igyekszik úgy építeni a házakat és olyan hűvössé, lakályossá tenni az otthont, amint azt az emberi természet megkívánja a trópuson.

Mangaloret a South-Indian vasút köti össze a

nyugati partvidék jelentékenyebb helyeivel Ernakulamig.

Milyen különös rizsföldek, dohánytáblák és pálmafaligetek között utazni gyorsvonaton. A rizstáblák között pálmafaligetek surrannak el szemeink előtt. A pálmafák lábánál bambuszházikóban lakik a földműves. A síkon a földjét munkáló hindut már kora reggel az ekeszarvnál találjuk.

A jól megművelt földet folyók szelik át, a folyókból öntöző csatornák ágaznak széjjel.

A partok közelében, vagy a vonat emelkedettebb helyeiről, pálmafaligeteken keresztül fel-felvillan az óceán sima tükre.

A nőket gyakran látjuk mezítelen felső testtel; a fülökben igen nagy kerek fülbevalót viselnek.

A Calicutban (olv. Kalikut) készült fehér áttetsző vásznat már itt viseli a lakosság, a mindig hófehérre mosott áttetsző vászon jól illik a sötét bőrön.

Cannanoreban (28.000 lakos) az európai városrész szépen fekszik, a meredek tengerpartoldalon, az európai városrész és a régi város között a Fort-Angelo még a portugall időből maradt fenn.

Mint sok helyt Indiában, Cannanoreban a portugallokat a hollandus úzte el és a hollandus ismét az angolnak volt kénytelen átengedni a teret 1783-ban: épületes versengés!

Cannanoretől Mahé francia területen át Calicutig.

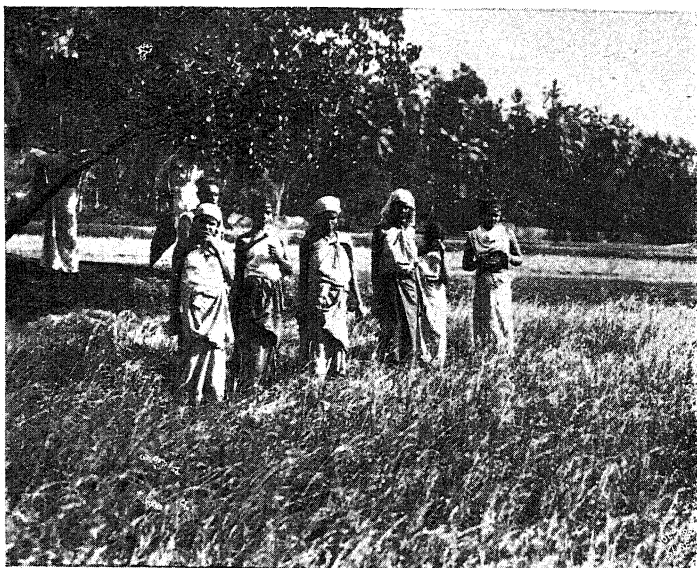
(55 ang. mértföld.)

Cannanoretől tizenkilenc ang. mtfldre esik Mahé, a francia gyarmat.

A nagy angol gyarmaton a kis francia terület! Hogy el nem cserélte Anglia valamely más területtel, hogy meg nem vette a legmagasabb áron ezt a

8000 lakost számláló 2 □ ang. mtföldnyi területet!... Hisz a rádzsza birtokok tőszomszédságában nem találja a benszülött azt az éles ellentétet a felfogásban, mint a 2 □ ang. mtföldnyi francia területen.

Az 1722 óta francia Mahéban, mint a többi francia területen British Indiában, a szervezet köztársasági. A lakosság teljesen egyenjogú az európai-

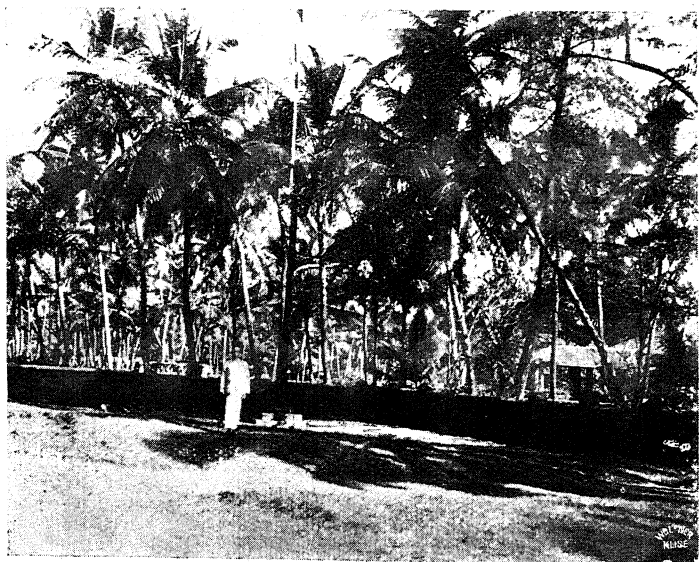
Munkás leányok Mahénál.

val, képviselőt küld a Pondi cherryben (Kelet-India) székelő Conucil Generalba és a francia parlamentbe, akik azonban gyakorlat szerint rendesen francia honpolgárok.

A köztársasági rendszer úgy látszik jobban megfelel az itt lakó indiai nép természetének, mint az angol imperiális felfogás. A benszülöttben van kedély; örömmel látja az európaiat; többen teljesen bírják a francia nyelvet.

A francia rendnek az őre az angol-francia határvonalon
Mahé város közelében.

E. C. Canin, agent percepteur de la loge Française de Calicut.

Valószínűleg az itt élő indiait is erősen átjárta az európai vér és ebben leli magyarázatát, hogy az indiai típus nemcsak szellemileg formálódott át, de egyénileg is.

Calicuthoz is volt a franciának egykor köze, most úgyszólván csak névleges joga áll fenn, egy francia alattvaló szolgálja az ügyet; a tengerparthoz közel eső loge helyén kora reggel felhúzza a francia lobogót és esténként ismét behuzza.

A benszülött ór folyékonyan beszéli a francia nyelvet, egészségileg virul, nem töri meg a munka, de aligha vesz egy kókuszfát abból a keresményből, amit a köztársaságtól tisztviselői fizetésként kap.

Címe: Agent Percepteur de la loge Francaise de Calicut.

Calicutot 78.000 ember lakja. Az európai városrész a tengerpart hosszában nyulik el. A házak villa-szerűleg kertekben állnak.

A calikuti szállodában igen jól találtam magamat; a főpincér, vagy amint itt nevezik, a butler (olv. bötler) olyan jól szolgált ki, hogy utolsó este, vacsora előtt, kifizetve a számlámat, igen dicsérőleg nyilatkoztam róla a szállodai könyvben.

A dicséreteket nyomatékosság kedvéért jó baksis követte. Köszönés helyett azzal állt elő az érdeemes atyafi, hogy „a gyerekei“ stb. Indiai módjára úgy gondolkodott, ahol ennyire tellett, marad is, tehát kiséreljünk még többet kikunyerálni.

Ez általános vonás az indiaiak között. Vacsoránál egyetlenegyszer se hozta hozzám először a tálat, ismét hindu módjára úgy gondolkodva: ez a fehér már fizetett, tehát hizelkedjünk másoknak, ott még remélhetünk.

Meg nem álltam szó nélkül a dolgot. Vacsora után négy szemközt elmondtam neki, hogy: Maga ugyan ügyes butler, de stb.

Még párszor ért hasonló csalódás, amíg végül megtanultam, hogy csak akkor fizessen az utas British Indiában, ha már indulni készül. Világért se dicsérje ki a szolgálatot, mielőtt a küszöbre nem tette a lábát, de akkor is, mire való a dicséret, nem érik fel ésszel.

Calicutban is játszott szerepet a portugall;

Calicut város környékén az ősi viselet is dívik.

1616-ban engedélyezte a rádzsza az első angol gyárat és 1792 óta angol terület.

Calicutban készítették először az Európába is importált „calicot“-vásznat; ezidőszerint a baseli hit-térítő szerzet szövi a vásznat és más szövöttest. Nagy gyárában sok benszülött keresi meg a kenyerét.

Calicuttól észak és dél felé a gyárban készült tehér kalikóvásznat hordják. Részemről ezt a vise-

letet kedveltem legjobban tarka Indiában, de ennél is szivesebben szemléltem a széles, árnyas országúton, a meleg éghajlatnak megfelelő ősi viseletet, különösen azért, mert így jobban kielégíthettem néprajzi kíváncsiságomat.

Calicuttól Ernakulamig.

(118 angol mérföld vasuton.)

A South Indian Railway szokatlan figyelmeztetése Shoranurnál.

A vasuti tisztviselők jórészből telivér vagy félvér benszülöttek Indiában. A kis állomások főnökei mindig szolgálatkésznek az európai utassal szemben. Annyira megy a figyelmök, hogy a vonatot is pár perccel később indítják, ha az európai félisten az étteremben vesztegel.

Hogy milyen nagynak képzelhetik magukat egyesek ott, ahol ritkán jár a nyomukban nagyobb úr, látnivaló volt a South Indian vasút egyik gócpontján, Shoranurnál (53 angol mérföld Calicuttól). A vasút éttermében itt a következő hirdetményt olvastam barna táblán, 1911 január 21-én.

Notice to Passengers!

The Company can accept no responsibility for any loss or inconvenience which passengers may suffer owing to a train starting while they are in the refreshment room. The staff are required to despatch trains at the booked time after the usual starting bells have been run.

Magyarul: a társaság nem vállalhat semmi felelősséget ama veszteségekért vagy kellemetlenségért, amely egy, az étteremben időző utast ér, mivel lekészt a vonatról. A vasuti személyzet rendelet

alapján köteles megindítani a vonatot, a menetrend szerinti időben.

Bizonyosan voltak esetek, amikor az Indiákon magát mindennek föléje helyező kolonista ismételten várakoztatta az indulásra kész vonatot, hogy kellő nyugalommal felhörpintsen még egy pohár whisky és szódát.

Magam is voltam szemtanúja Rangoonban, hogy a hajóállomás magtáránál, ahol mindenki számára tilos a dohányzás, egy ilyen uracs csak azért is folytatta a pöfékelést, mert feketebőrű rendőr figyelmeztette a rendre és hallottam több efféle esetről. Mindig éfetlen fiatalember a tettes.

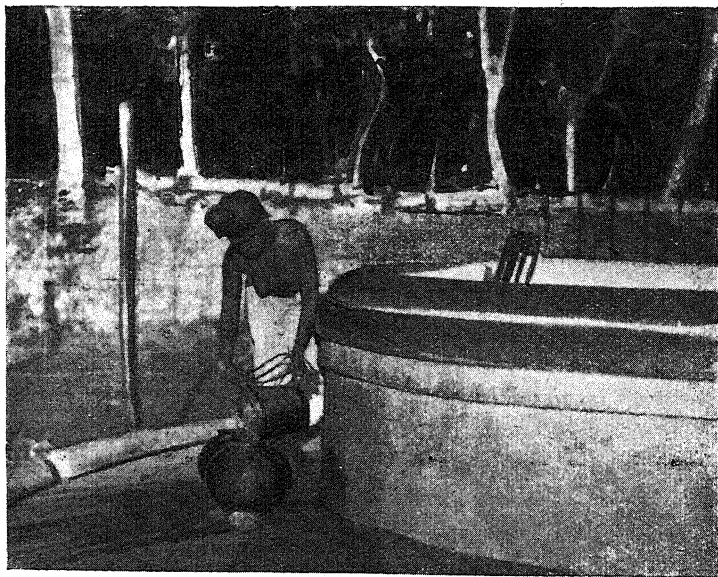
Ezek ugyan — a nagy átlagot véve — kivételes esetek, de elkésérítő példa Indiában és szigorú rendszabályokkal kellene az ilyen uracsokat a rendes útra terelni, ahol az igaz angol jár, aki tiszteletben tartja a törvénszabta rendszabályokat.

Calicuttól Ernakulamig még több vizet és folyót látni, mint Mangaloretól Calicutig. Jó darabon, távol a tengerparttól épült ki a vasút, itt kevesebb a kókuszfaültetés, a fehér kalikó-ingecskéket is színes vászon váltja fel, amit sajnálattal vettem tudomásul.

Shoranurtól délnek 25 angol mértföldre az erősen víz alatt álló rizstáblák között az egyik töltésen krokodilus sütkérezett, s három asszony a közelében dolgozott; ilyen képet is csak Indiában lát az ember, ahol a hindu nem bántja az állatot, csak a saját igásmarhájának törí el a farkát ösztökélés közben.

Ernakulam a kocsini rádzsza székhelye; a mértföldre elnyúló széles, folyószerű belvizen (back-water) egy angol mértföldre Ernakulamtól, az angol vetette meg a lábát. A hatósági személyek parkirozott szigeten laknak, a nagykereskedők a belvíz tulsó partján, a tenger felé eső szárazon az angol Cochin városban (18.000 lakos).

A vegyes lakosság között Ernakulamiban különösen eredeti típus, a harmadik és negyedik században ide telepedett zsidó. Fekete zsidóknak nevezik őket, mert a bőrük csak kevéssel világosabb, mint az indiai fajé. A hajukat rövidre nyírják, de hosszú pajkeszt viselnek. A fekete zsidón kívül Cochin egyik negyedében a később megtelepedett fehér zsidók laknak.

Leányka a kocsini rádza területén, Ernakulam városban.

Cochinnél is a portugall kötött ki először 1496-ban; 1663-ban a hollandusok foglalták el; a Cochinnél látható óriási kínai emelő hálókat ők honosították itt meg, 1795 óta angol fennhatóság alá került.

Az egész vidéken sűrű a lakosság, erőteljes faj, de az elefantiasis úgy elterjedt, amilyen mértékben sehelse láttam. Ernakulamiban és Cochin városokban

csaknem minden harmadik benszülöttnek puffadt, eltorzult a lába; annyira a lakosság vérébe vette már magát a vírus, hogy 15—16 éves korban is jelentkezik. Állítólag a bacilussal teli rossz ivóvíz és egyes szúnyogfaj csípése okozza a bajt.*

A Cochintól északra fekvő kis szigeten éktelenül lövöldöztek egy este; előbb azt hittem, hogy vadászok ültek ki kácsa lesre és nagy a hűzés, de más zenebona is vegyült a puffogáshoz, erre már rá merem volna mondani határozottsággal, hogy chinaiak ünnepelnek valami nagy napot, — de nem, a katolikus templom táján lövöldöztek a hívek, tehát alkalmazkodnak a viszonyokhoz. Csak ha beválik, rendén a dolog.

Cochintól Allepeyn át Quilonig.

(90 angol mértföld belvizen.)

Cochintól Allepeyn (olv. Allepi) át Quilonig (Kveilon) kis helyi hajó jár a belviz-kanálison; a tülzsufolt hajón meg kell osztani az első osztályt a jobbmódú benszülöttel. A hindu és mohamedán nők számára külön kis hely van fenntartva, a színes selyembluzba öltözött hindu vagy mohamedán gavallér azonban szépen elhelyezkedik valamelyik sarokba és ha társaságban utazik, hangosan vagy

*Bacillusnak mindenesetre lesz köze a dologhoz, de hozzájárulhat az is a baj előidézéséhez, hogy a lakosság úgy halászat közben, mint egyébként sok időt tölt a sósvízben. A tengervíznek helyt kell adni az elefantiasist előidéző okok között, mert bőrbetegséget mindig a tropikus tengerparti népeknél találtam és pedig csakis ott, ahol huzamosan időznek a tengervízben. India más vidékein Nederlandsch Indiën és mindenütt, ahol a lakosság tiszta folyóvízben fürdik és nem tölt órákat el a tengerben, bársonysima és kiütéstől mentes a benszülött bőre.

csendben társalog, aszerint, amint csak meggazdagodott kereskedő, vagy igazi vérbeli rádza.

A betel láda is előkerül és sorra kiveszi mindenik a maga zöld levelét, meszet ken rá és rág s pirosakat köp a köpőcsészébe.

Ami azonban a vidéket illeti, megérdemli, hogy elszenvedjünk érte egy kis helyi izű utazást.

Az Allepey városba vezető kanálisban.

A Cochint Quilonnal összekötő belvíz majd természetes mederben, majd mélyített csatornában folyik. Kétoldalt rizstáblákat látunk, a rizsföldeken emelkedett pálmaligetektől bukkannak elő a benszülött lakók. Helyenként kókuszerdőségen keresztül füstöl a kis hajó. A falvaknak itt egészen helyi jellege van.

Az egész vonal érdekes vidék, de kimagasló pont Allepey, az indiai Velence.

Pálmafákkal szegett csatornán érkezünk Allepeybe; a csatornában százszámra jönnek és mennek a legkülönbözőbb formájú fedett és nyitott csónakok, bárkák. A csónakok orrát szépen kifaragják. A fedett bárkák emlékeztetnek a velencei gondolákra.

A füttyögő gőzös útjából ügyesen térnek ki a járműiket hosszú rúddal toló benszülöttek.

A csónakok orrát szépen kifaragják Allepey vidékén.

A pálmafák között most távol egymástól házikók állnak ki a csatornapartra, majd sűrű házsor következik. Az üzletek sora előtt kókuszdióval megpakolt bárkák várakoznak.

Nagy város ez, tele élettel! Hogy eshetett meg, hogy az angolok egyetlen jó útmutatójából, Murray könyvéből kimaradt?

A város tulsó vége a tengerre néz; a fehér

városrész majd itt épül ki, ha nagyobb számmal lesz képviselve az európai faj. Ma még csak a hivatalnokok sétálnak esténként a kikötő molóján. Egyéb-ként az ujonnan épült kényelmes, szép bungalow már elárulja, hogy Allepeyhez remények fűződnek.

Talán Murray könyvében is tesznek róla említést akkor, amidőn köztudomású lesz, hogy Allepey a legbájosabb helyek egyike Dél-Indiában.

Egy éjszakát Allepeyben töltöttem, másnap Quilonig (42 ang. mtfld) más hajón folyt a belvizi utazás.

Az előzőleg leírt tájképekhez hasonló területek után hegyvidék következett. A pálmaerdőséget, rizsföldeket ligetek, kerek öblök váltják fel. Közel Quilonhoz, kiálló hegyoldalon, fehérre mázolt katolikus templom áll. A katolikus vallásnak állítólag sok híve van a vidéken és mint egy igen intelligens mohamedán utitársam mondta, meglehetősen maradi életet folytatnak.

Quilon, a 8° 30' északi szélességi fok alatt, volt a legdélibb pont India nyugati partján, ahol állomást tartottam s ahonnét északkelet felé utaztam Madurába.

Madura.

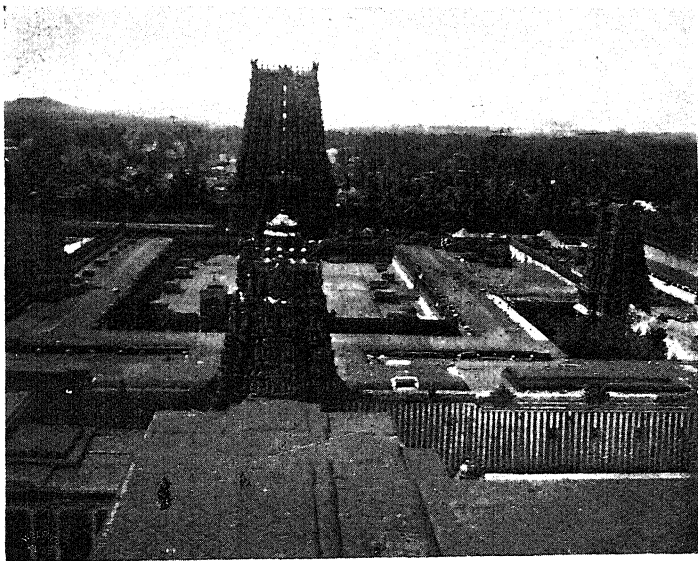
(Quilontól 226 ang. mtfld vasúton.)

Quilontól előbb hegyvidéken, majd síkon visz kelet felé a vasút. A hegységet elfedő erdőben kevés óriási fát látni, a bambusz-sűrűségek és a piros virágot termő korallfa az erdőség díszje, helyenként magas dzsöngl (fű, sás, nád és más gazféle) terem a hegyoldalon.

64 km.-re Quilontól, sziklás vidéken palmira pálmával ültették be a völgyet. A magas derekú palmira palma levelei alatt, kerek edényekben gyűjtik a pálmanedvet, ebből készül az édeskés pálmabor.

127 km.-re Quilontól Maniachi állomásnál nagyobb kényelemmel kiállított kocsikba szálltunk át; itt ágazik el a vasút Tuticorinig, a Colombo felé közlekedő hajók kikötőhelyéig. Maniachitól észak felé visz a vasút Maduráig.

A 136.000 lakost számláló Madurában még nem építettek európai színvonalon álló szállodát; a dack

A madurai nagy Siva templom 847-729 □ láb területet foglal el.

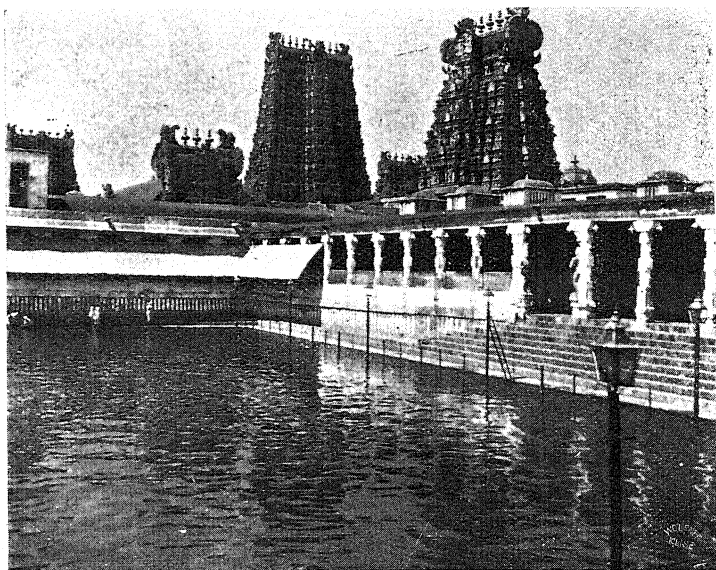
bungalow közel fekszik az állomáshoz, ide szálltam.

Amióta Bombayt elhagytam, itt találkoztam másodszer turistával; Goában pár amerikait láttam, megérkeztek, végigették a table d'hôte-t és visszafordultak oda, ahonnan jöttek. Madurában is amerikaiakat találtam a bungalowban; de Madurával még a világ körül rohanó utas se végezhet olyan gyorsan.

A nagy Siva templom 847—729 lábnyi négy-

szöveget foglal el; úgy ebben a templomban, mint Dél-India többi templomaiban szabadon járhat az idegen, csak a kerítéssel körülzárt szentélybe nem engedik be.

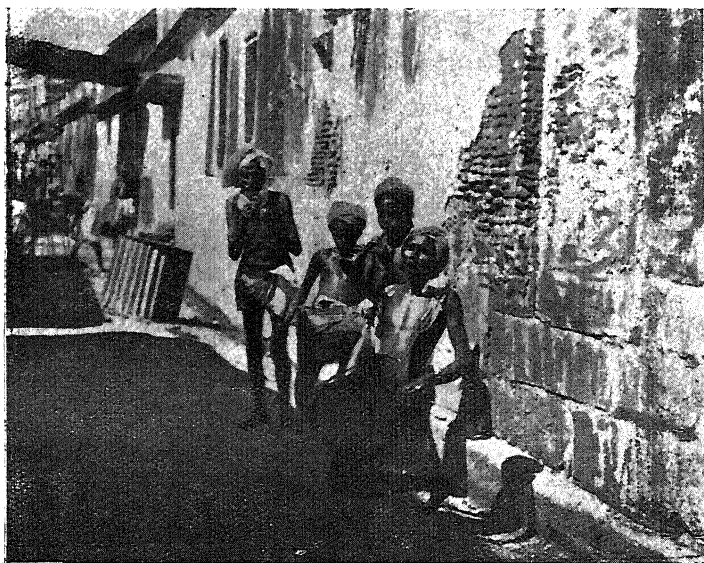
A déli hindu építkezés lényeges része a kőből faragott és gyakran színezett alakokkal földtől csúcsig elhalmozott gopuram.*

A madurai nagy Siva templom fürdőmedencéje és a gopuram tornyok.

*1912-ben a Calcuttától dél felé 283 ang. mtfldre eső bubaneshwari és a 40 mtfddel tovább eső purii hindu templomokat tekintettem meg. A bubaneshwari templom fő tornya 180 láb magas, csúcsig faragással díszítve. Mindkét templom udvarán több gopuram, amelyek emlékeztetnek a buddha építkezésre. A purii Jagganath templomtömböt körülzáró fal főkapuján sok kőfaragást utánoztak nemcsak Indiában, de Európában is; a templomtömböt körülzáró fal pedig az agra-i és delhi-i mogul építészek kopizálták.

A madurai Siva templom 9 gopuramja között a legmagasabb a déli (152 láb); a toronyba felvezető lépcsőház ablakaiból áttekinthetjük az egész templomtömböt. A templomba az előcsarnokon át kétoldalt árusok bódéi között jutunk be; a keleti szárnyban Minahasinak, Siva vigasztalójának, a halszemű istennek a szentélye áll, a nyugati szárnyban az ezer

Utcai zenészek Madurában.

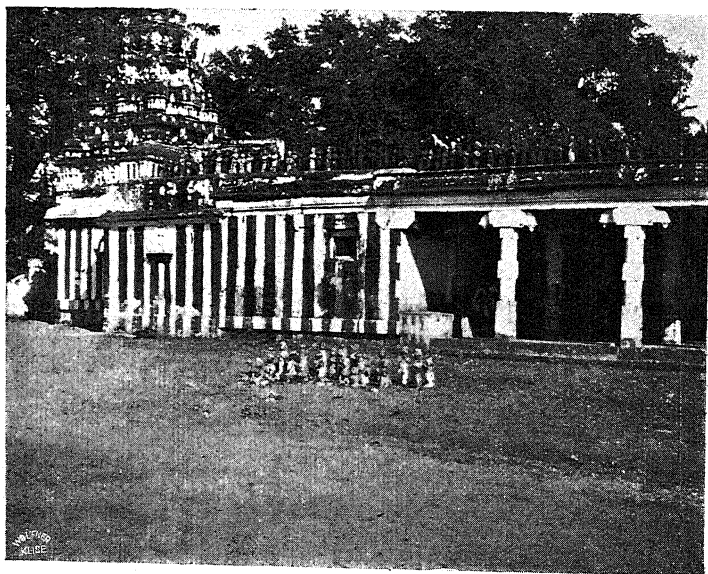
pilléres terem; itt nagy kőszobrok között a vallási meneteknél használt papíralakokat, színfalakat helyezték el.

A sokat emlegetett ezer pilléres termet nem is tudtam más szemmel nézni, mint egy nagy raktári helyiséget, amelyben műbeccsel bíró szobrokat is találni a lomok között.

Impozánsak a széles, magas folyosók, a nagy

fürdőmedence, amelyben viszont olyan piszkos, zöld vízben mosakodnak a hívők és öblögetik a szájukat, hogy illuziónk elvész a nép iránt, amelynek építkezési remekeit jöttünk megtekinteni.

A templomban két szentnek tartott tehén is sétál a hívők között. Az egyiket meg akartam cirógatni, csaknem öklelésre fogta a dolgot, a cirógatás

A Maria Amnon templomnak a hindu mamák, ha beteg gyermekük felépült a himlőből, majolika-babát ajándékoznak.

elmaradt, mert a hívek aligha jöttek volna a segélyemre, ha a fekete tehénke tényleg felösmeri bennem a hitelent.

Kifelé menet mégegyszer szemügyre vettem a gopuramtornyokat.

Siva életéből faragtak a tornyokra részleteket. Nincsen tenyérnyi hely, amelyen pihent volna a véső.

A templom legszebb részletei a XVII-ik században készültek.

A Madurába érkező búcsusok a részükre épült vendégházakba szállnak, ahol ember ember hátán piheni ki a gyaloglás fáradalmait. Az utcákon mindenhol igazi hindu élet folyik. A rizst a kocsit mellett teríti ki a jardára, úgy szárítják. A varjuk ott kárognak az embertömeg között, várakozva a pillanatra, amikor valamelyik bódé előtt szabad a vásár. Ha halott van a házban, a kapu előtt flóta és dobszó hallik. A halotti házba nem engednek be, ez ellenkezik a hindu ritussal, de ha pár anát adunk a zenészeknek, hátat fordítanak a kapunak és nekünk fújják el ugyanazt a nótát, ami előbb a halottnak szólt — az utca népe pedig közrefog és bámul.

A hindu babonának egyik oltára a Maria Amnon templom. Nagy, nyitott tükörfürdő mellett áll a nevezett templom, a tetején gyereknagyságú majolika- és cserépbabákat látunk. A mamák ajánlják fel a cserépbabát a templomnak, ha a gyerekük felgyógyult a himlőből.

A nagy tükörfürdőbe bőségesen ömlik a friss víz, a közepén álló sziget tornyáról szép kilátás esik Madurára.

Ramesweram szigeten, India délkeleti végén. A ramnadi rádzsza.

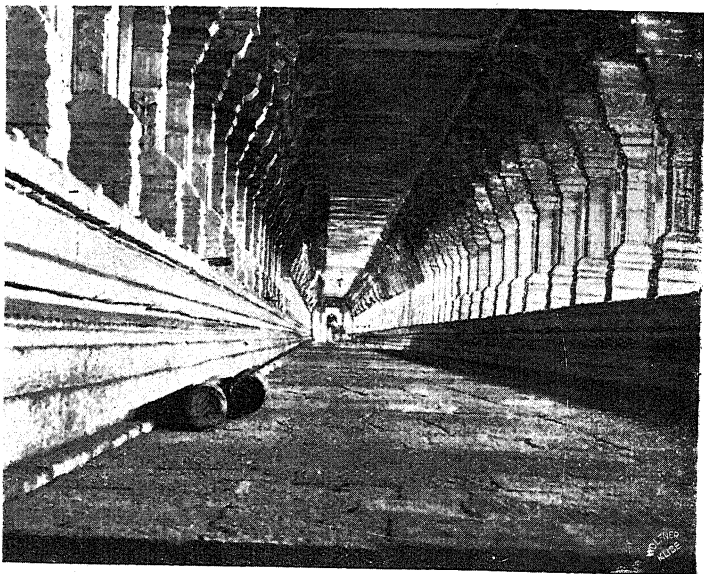
(Madurától 101 km.)

Vonatot vonat után indítottak el Madurából, zsúfolásig megtelve búcsusokkal. A vonat dübörgését túlszárnyalta a búcsusok egyhangú, szünet nélküli beszéde. Mindenki beszélt, senkise szórakozott, ezt véltem leolvasni a szenttelen arcokról.

Dél-India keleti felén a vasút mentén mindenütt

látni ágas kutakat; a bambuszrúdon két-három ember jár fel és le, aszerint, amint az ágas hajlik és emelkedik s úgy húzzák a vizet. Hogy el ne veszítsék az egyensúlyt, ami a mélyebb kutaknál csonttöréssel végződhetnek, hosszú bambuszrudat tartanak a kezökben.

A rizstáblák után terméketlen homokos vidék

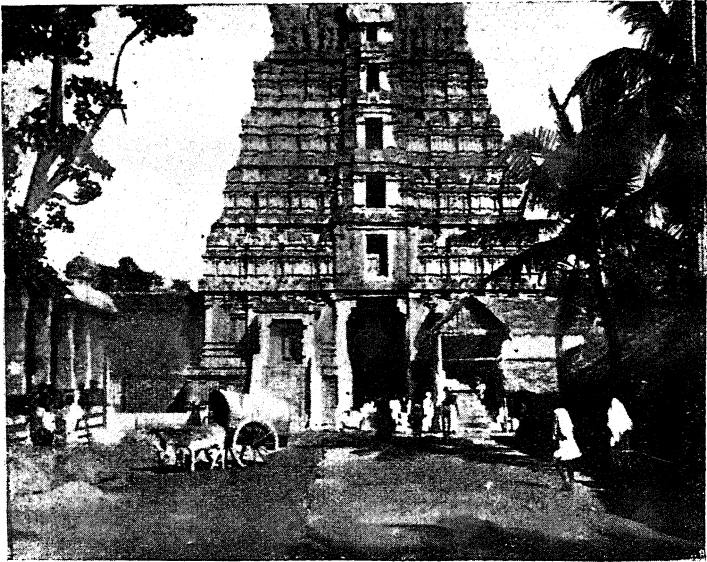
A rameszwerami templom legszebb része 20—30 láb széles és 30 láb magas folyosók.

következik, sekély vizű tavakkal. Vad szárnyasfélét nem nagy számban láttam a tavakon.

Mandapam kikötőnél (89 ang. mtf) hajóval cseréltem fel a vasutat; a 4 t. mtfre eső Rameszweram szigetig két kis gőzhajó szállította az utasokat. A hajókhoz kötött bárkákon heringként szorultak össze a hívők; nekem, egyedüli elsőosztályú utasnak készséggel csináltak helyet a hajó orrában.

Mandapamnál, India délkeleti csúcsánál Ceylon felé kis szigetek formálnak félkört; 14 sziget a ramanadi rádzsza tulajdona, aki India északi részén tett utazásáról visszatérve, a rameszwerami templom véd-szentjét a vele hozott Ganges-vízzel fogja leönteni.*

Megérkezve Ramesweramba, ökrökkel vontatott szekéren, a másfél angol méterre eső templomhoz

A rameszwerami templom főbejárata.

siettem. A 657—1000 □ láb területet elfoglaló rameszwerami templom Dél-India egyik legnagyobb szabású építkezése. A templom legszebb része a 20—30 láb

*A rameszwerami templom, mint a madurai nagy Siva templom, a brahma építkezés dravidi ága alá sorozandó.

A Sivát jelképező lingam követ a rameszwerami templomban a brahminok mindennap leöblítik Ganges-vízzel és a vizet eladják a hívőknek.

széles és 30 láb magas folyosók. Teljes hosszúságuk 4000 láb, a mellékfolyósok pedig 700 láb hosszúságban nyúlnak el. Az oszlopok tömör kövek, díszes faragással. A két gopuram-torony közép magas, lábtól tetőig elhalmozva kőfaragással.

A templomban nézelődve, intelligensnek látszó hindu, a templom intendánsa szólított meg s felajánlotta szolgálatát. Ennél jobb vezetőre nem is tehettem volna szert a rameszwerami templomban. Megmutatta a meneteknél használt szent elefántot, figyelmessé tett egyre-másra, de sokkal többet nem láttam a vezetése mellett, mint amit magam is könnyűszerrel felkereshettem volna.

Elmenet előtt épen azon gondolkodtam, hogy mivel viszonzhatnám a szivességét, amidőn azzal állt elő, hogy küldenék neki magyar pénzeket, de főképen aranyat, mert ő pénzgyűjtő. Kijelentésével végleg lehűtött. Tehát pénz kell! — annál jobb, így legalább azonnal átesünk a viszonzáson.

Adtam neki pénzt, de nem aranyat. Többet kért, mint a legutolsó kuli; nem adtam többet és tovább ballagtam azzal az érzéssel, hogy a hindu csak hindu mindaddig, amíg rádza vére nem folyik az ereiben. Itt kezdődik az uribb felfogás bizonyos irányban, lefelé pedig a kaszt gögje, amit azonban mutatnia kell akkor is, ha felvilágosult és van szive, mert a kisebb kasztbeliek dobnák reá először a követ, ha vegyülne a kisemberekkel.

A rameszwerami templomot a szigeten levő 57 község jövedelméből tartják fenn, évi fenntartási díj 4500 font.

Az éjjeli ünnepségen nem voltam jelen: nagy tömeg, lárma, por, egyiket se szeretem.

Január 28-án reggel, amint a vasút egyetlen elsőosztályú kocsijába szálltam, ott találtam a sziget rádzsáját vánkosok és dunyhák halmazán pihenve.

Majd felkelt és a kocsai előtt cerclét tartott a közvetlen személye körüli egyénekkal, közbe' mosakodott, élcelt, szóval egészen joviális ember benyomását tette reám. Mosakodás közben az egyik embere rézedényből öntött vizet a kezére, a másik a törülközőt tartotta, a harmadik gyufát gyújtott, hogy a cigarettáját meggyújtsa és így tovább.

A fiatal rádzsza mindig méltósággal teljesen, de kedélyesen szórakoztatta a környezetet.

A rádzsák tehát nevetnek és a környezet szintén; ebben lényegesen különböznek a többi hindutól.*

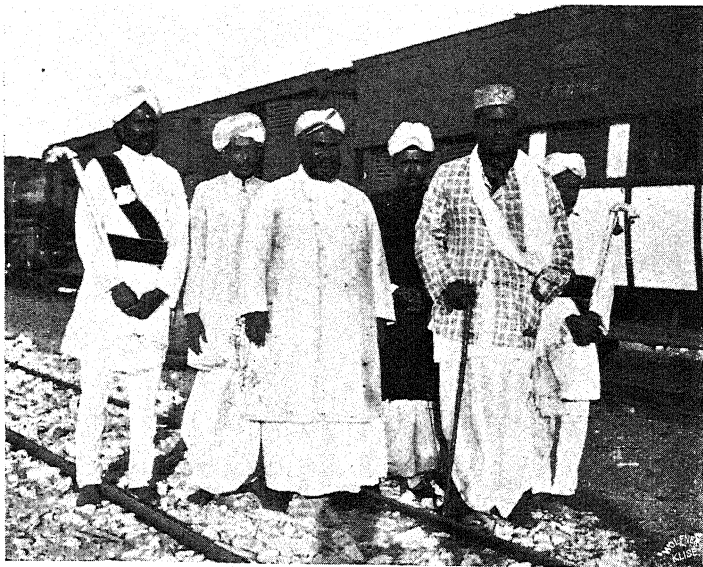
Az én rádzsám azonban, úgy látszik, nem a legjobb példa; teljesen bírja az angol nyelvet, jó nevelésben részesült, angol nevelő volt a házukban, beutazta India egy részét, szabadabban gondolkodik, mint egy hindunak gondolkodni szabad, de azért nem térhet el az előírt illemtől, mert ezzel maga ellen zudítaná a hindu közvéleményt. Tehát ő is csak úgy él, mint a többi hindu nagy úr.

Beszédbe elegyedtünk. Elmesélte észak-indiai útját, sok dologra tett figyelmessé, hogy náluk ez így szokás meg úgy szokás, pl. mondta: „távol voltam hazulról hónapokig, haza érkeve Ramnadba, ha édesanyámat viszontlátom, leborulok előtte a földre. Ezt a tiszteletet, amely az alattvalóim részéről megillet, kivételes alkalmakkor csakis a szüleimnek adom meg.“

*Ezóta pár alkalommal jöttem össze rádzsával és mondhatom, hogy modor tekintetében a lehető legjobb benyomást tették reám: csendesen társalognak, mindig nyugodtak, tapintatosak. Eltalálják, hogy meddig vegyék igénybe a társaságunkat; megnyerték a rokonszenvedet. A világ minden fájánál az egyszerű, romlatlan emberrel rokonszenvezem, a hindu fajnál a felső gazdag körök nyertek meg és a néppel ellenszenvezem olyanformán, mint ahogyan a dzsöngl egyes szárnyasaival, vagy a brekegő békával. A hindu tömeg sérti a hallásomat, nem harmonikus és úgy találtam, így van velök minden európai, ha huzamosabb ideig élt közelökben.

Amint kiszálltunk a vasuti kocsiból, felszólított, hogy tartsak velem a hajón. Két ceremóniális szolgáló hosszú ezüstbottal járt elől, utánok mi következünk a rádzsával és mögöttünk a több személyből álló kíséret.

A hajón megkérdezett, hogy reggeliztem-e már? Nem, válaszoltam; az állomáson, ahol az éjtem töl-

Előtérben a ramnadi rádzsza, tőle jobbkézfelől mohamedán hitű jóbarátja.

tem, nem főznek. Tartson velem, mondta, de figyelmeztetnem kell, hogy körül lévén véve hiveimmel, bizonyos formáknak eleget kell, hogy tegyek.

Banana-leveleken különféle lepényeket hoztak. Az egyiket édes, a másikat pikáns mártással ettük, mindent kézzel, nem használtunk evőeszközt. Ez régi hindu szokás, mondotta a rádzsza. Evésnél a rádzsza, fivére és én ültünk egymás mellett, mindenki más

távol tőlünk, külön evett, még a rádza egyik tőszomszéd birtokos társa is, nagytekintélyű mohamedánus és polgármester — de mint mohamedánus, alacsonyabb kaszt a rádzsánál, tehát nem ehetik vele együtt.

Észrevettem, hogy a rádza evés közben kissé félrefordult; ha szorosán az előíráshoz tartotta volna magát, teljesen el kellett volna fordulnia. Étkezés után tálban vizet hordtak körül kézmosáshoz.

Mandapamnál vasútra szállva, ismét egy kocsiba ültünk. A hosszú útról visszatért nagy urat minden állomásnál ünnepelték. Virágfüzéreket hoztak a tiszteletére s az elsőt, a külföldi vendég iránti figyelme jeléül az én nyakamba akasztotta.

Az egyik állomásnál a környéket inspiciáló Honorable T.-t találtuk. Kezet fogtak a rádzsával és a rádza az egész neki szóló ünnepeltetést átutalta az angol úrra. Ő kapta a virágfüzéreket, hozzá intézték az ünnepi beszédet.

T. angol főuri nyugalommal állta ki az ünnepeltetést s látszott rajta, hogy ösmervén a hindu fel fogást, nem akar kitérni a kitüntetés elől, de amint átesett rajta, nyakában a virágfüzerekkel, felpattant a biciklijére s elnyargalt, sebesen.

Madurától Trichinopolyn át Tandjoreba.

(127 ang. mtfld vasúton.)

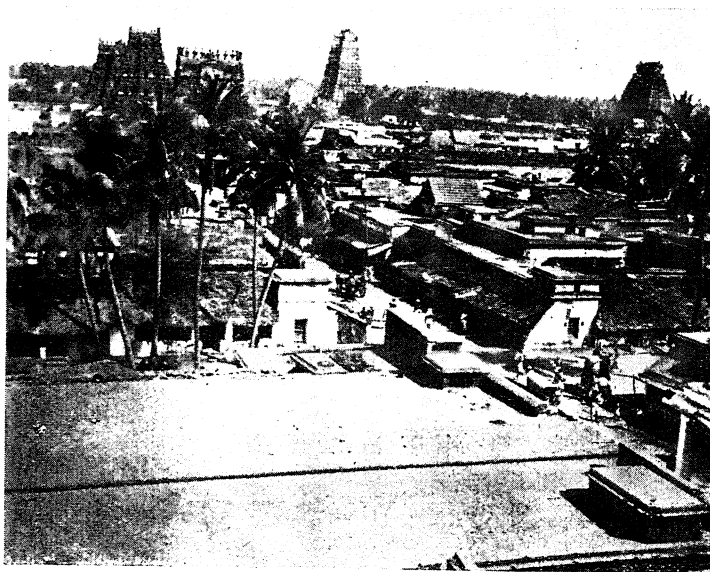
A déli brahmin (dravidi) templom-építkezésnek két szép példányát látjuk Trichinopolynál (olv. Tricsinopoli) és Tandjoreban (Tandzsore).

Trichinopolytól (122.000 lakos) egy ang. mtfdre a Cauvery folyó szigetén fekszik a Sri Rangam templom. A szigetre érkezve, feltűnik, hogy az erdőség élő fáinak a derekát sárga sávval színezték

ki. A szigeten minden Sivát illet meg, így a fákat, a szent fákat is az istenség tiszteletére mázolták ki.

A Sri Rangam templomot hét fal veszi körül. Négy fal kapuin át szabad az átjárás, az utolsó három bekerített területre már csak brahminok léphetnek.

A külső fal 2475—2880 □ láb területet zár körül. A külső és második fal közötti bezárt területen

A Sri Rangam hindu templom Trichinopoly város közelében.

a bazárok állnak s a második és harmadik fal között a brahminok laknak.

A Sri Rangam templomnak is megvan az ezeroszlopos csarnoka; a templomtömb 7 gopuramját itt is elhalmozták kőfaragással; a legmagasabb gopuram 152 láb magas. A főbejárat kőpárkányáról jó kilátás nyílik a templomtömbre.

A templom egyik táncosnője gitár- és hegedűkiséret mellett bemutatta szülei házában a művészetét.

A csinos arcu nő úgy tele aggatta magát ékszerrel, hogy nem lehetett követni a test mozdulatait, pedig a pózokból álló allegorikus mozdulatok csakis akkor nyujtanak valamit, ha követhető a test minden hajlása.

Trichinopoly dombon álló régi vára romantikus szinképet nyujt az egész környéknek.

Trichinopolytól Madura felé 31 ang. mtfdre

Régi vár Trichinopolynál.

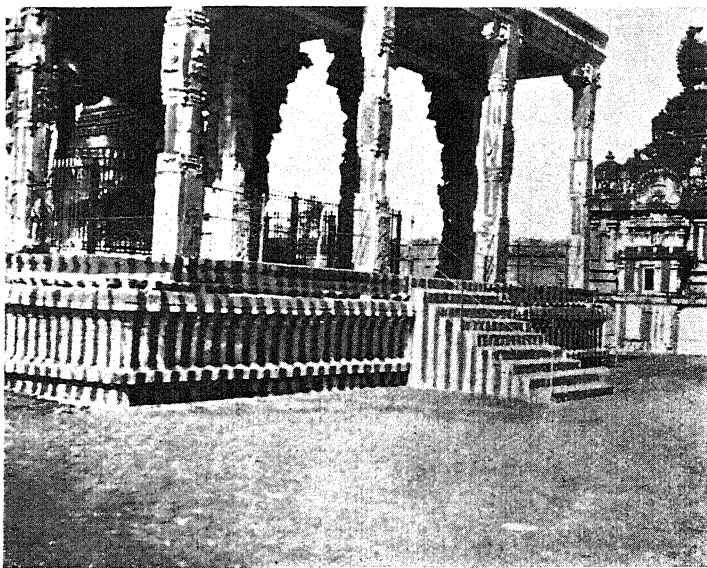
esik Tandjore város (60.000 lakos) a Cauvery folyó deltájánál.

A tandzsorei templom tette rám a legnagyobb hatást délen, mert az udvarára nem bocsátják be a vásáros népet, s komolyság, tisztaság honol a remek épülettömbben.

A bejárat két gopuram-torony alatt vezet be a templomterre. A térség közepén fedett emelvényen a 12 láb magas fekete márvány Nándi bika (Siva

kísérője) szobra; nyugatnak a Nándi bikától a dravidi építkezés egyik legszebb példánya a Siva templom; északkeletnek és északnyugatnak pedig kőfaragástól ékes mellékszentélyek foglalnak helyet.

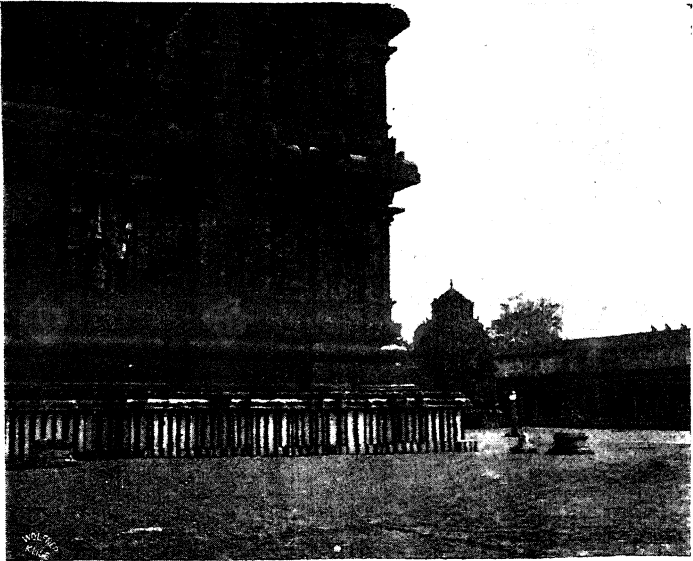
Az északnyugati úgynevezett Karykkeya szentélyről Fergusson azt állítja, hogy a délindiai építkezés egyik legtökéletesebb dekoratív munkája.

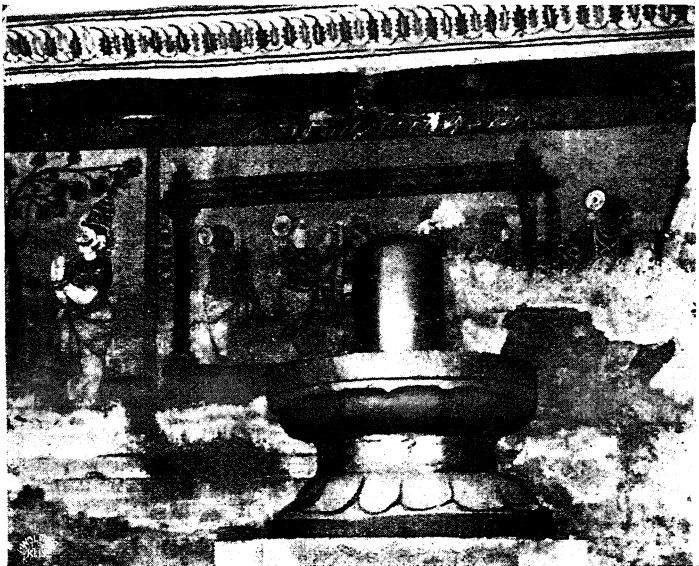
A Nándi bika szobra a tandzsorei templom udvarán.

A templomot 415—800 □ láb négyzeten körülzáró fal mentén 216 lingamot emeltek Sivának a brahminok.

Az egykori tandzsorei rádzsza palotája ma múzeumszámba megy. A könyvtárban a hindu és ceyloni kéziratokon kívül régi angol, francia és német műveket őriznek; a fegyvertár és az udvaron ácsorgó elefánt megtekintésével lezártuk a tandzsorei látványosságok sorát.

A tandzsorei templom egyik melléképülete,
a Karykkeya szentély.

A tandzsorei templom udvarát körülzáró falnál 216 hasonló
lingamot ajándékoztak a rádzsák a templomnak. A háttérben
freskók. (A kőből faragott lingam Sivát személyesíti.)

Trichinopolytól Bangaloren át vissza Bombayba.

(1508 mtfd vasúton.)

Hogyan uralkodnak ma szultánok és rádzsák európai területek szomszédságában.

Bangalore város (88.000 lakos) a meiszorei maharadzsa területén fekszik; * az angol Cantonment $13\frac{1}{2}$ □ ang. mtfd 100.000 lakossal.

Ez a legnagyobb Cantonment Dél-Indiában: „hja, sakkban kell tartani a szultánt!” . . .

A modern koloniális politika hagyja a benszült uralkodót pompázni mindaddig, amíg kész a sült gesztenyét kikaparászni a parázsból. Hogy pediglen szükség esetén kellő eréllyel felléphessenek ellene, már eleve oda központosítják a szükséges haderőt.

Nagy angolbarát voltam, vagyok és maradok, de az ilyen koloniális dolgokért nem tudok lelkesedni, — csak olyan ez, mint ahogy a kakuk teszi, beleülnek a más fészkébe . . . De egyelőre, amíg Mysore Mysore, a meiszorei szultán hatalom; ő bírja a harmadik legnagyobb területet Indiában, olyan palotában lakik, mint Anglia lordjai. Nagy angol kertet tart. Idegen honpolgár csak előzetes engedéllyel látogathatja meg a palotáját, s ekkor is csak a távollétében.

1911 január 31-én érdekes ünnepségnak voltam a szemtanúja Bangalorem, az akadémia alapkövetésénél.

A bangalorei akadémia építéséhez a legnagyobb összeget egy parszi úr, névleg Tata adta; ** az ala-

* Mysore (olv. Meiszore) állam 29.400 □ ang. mtfd $5\frac{1}{2}$ millió lakossal.

** Ugyancsak az ő pénzével épült Bombayban a Taj Mahal szálloda.

pító meghalt. Fia tartotta az ünnepi beszédet, kegyelettel emlékezve meg az elhunyt adományozóról és üdvözölve a jelenlevő maharadzst, aki szintén hozzájárult a költségekhez.

A szultán folyékony angol nyelven felelt; méltóságteljes magatartásával és nyugodt előadásával uralkodói minőségének eleget tett.

A szultana és kísérete elfüggönyözött helyről nézték a ceremóniát és amint ez véget ért, lefátyolozott arccal sietve eltávoztak.

Autókon, magánfogatokon vonult el a díszes társaság: lám milyen pompát fejtenek ki Mysoreban! . . . de csak egyszer akadjon meiszorei szultán, aki nem tesz eleget az angol diktaturának, elérkezett az ideje az átmeneti kormánynak és ha már ezzel is lehet vezetni, vége lészen a meiszorei szultánatusnak.

Ezzel ugyan csak a szultán és környezete veszít, a népre nézve csak kívánatosabb az európai rendszer, de részemről mégis csak úgy érzem, mintha alkalmazni lehetne a közmondást „Adj a tótnak . . . stb.

A bangalorei West End szállodában minden helyet lefoglaltak, jó, hogy az egyedül járó utas számára csak mindig akad valami szoba. Az autók és kocsik felverte rettenetes por miatt ide vonultam vissza.

Vacsoránál frakkot öltöttek az urak, a hölgyek toiletteben jelentek meg, — amint nagyhéten illik, t. i. lóverseny és repülés elé néztek Bangaloreban.

A fojtó portól, a hűvös éjjeli levegőtől olyan katharust kaptam, hogy kihagytam uti tervemből a Bombayig tervezett turistáskodást.

Bombaytól Barodán át Ahmedabadig.

(299 ang. mtfd. vasúton.)

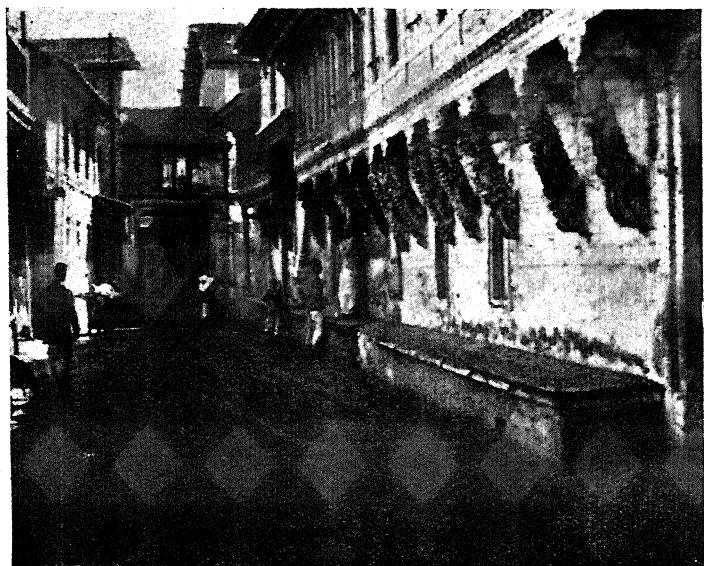
Bombaytól Ahmedabadig homokos vidéken visz keresztül a vasút. Helyenként ágáci és tövisbokr nő a terméketlen földön. Az állomások körül fekete képű, szürke majmok (Hanuma) ógyelegnek, s a

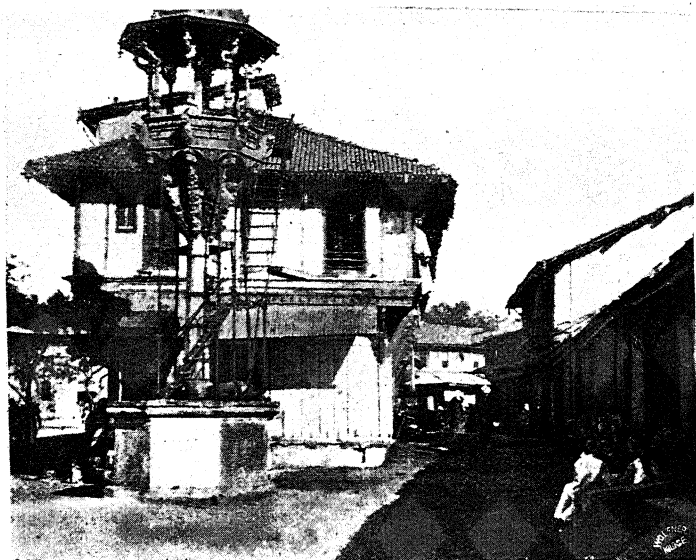
Sátoros hinduk Ahmedabad városnál.

vetések közelében házi és vadpávák vontatják színes farktollaikat. A vetések között nagy szürke darvak ütik fel piros fejeiket; a szántó-vető ott dolgozik a közelökben, legfeljebb arra méltatják, hogy jobban kinyújtják a hosszú nyakokat, de nem szállnak el. Hindutól nem fél az állat.

Ami az embereket illeti, ezen a vonalon kevésbbé fekete a típus, mint délen, de a ruházat piszkos, elhanyagolt.

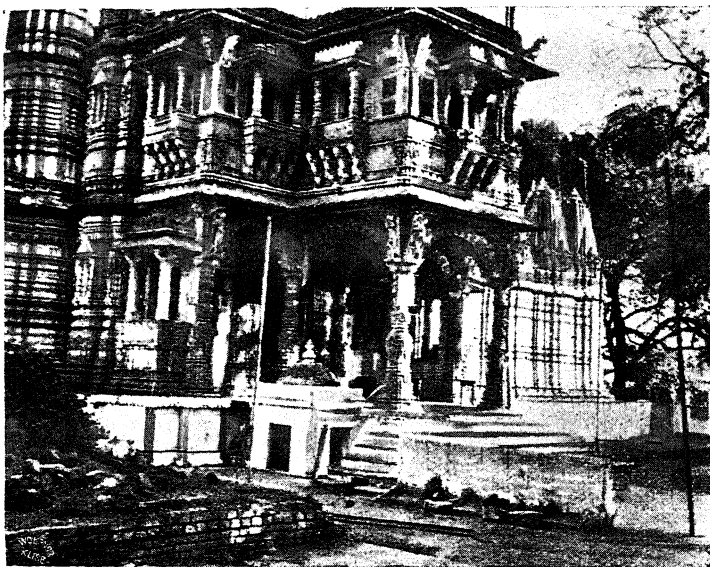
Fafaragás az ahmedabadi házak elején.

Madárdúc Ahmedabad városban.

Maga az indiai faj eléggé hasonlít a cigányhoz; Ahmedabad városnál sátorban lakó családokat is találtam, a kovácmesterséget űzték. Kocsikereket pántoltak, lovat vasaltak, még az ezüstgombos vajda se hiányzott.

A 215.000 lakost számláló Ahmedabad a Sabar-manti folyó balpartján fekszik. Nyugat-Indiának a

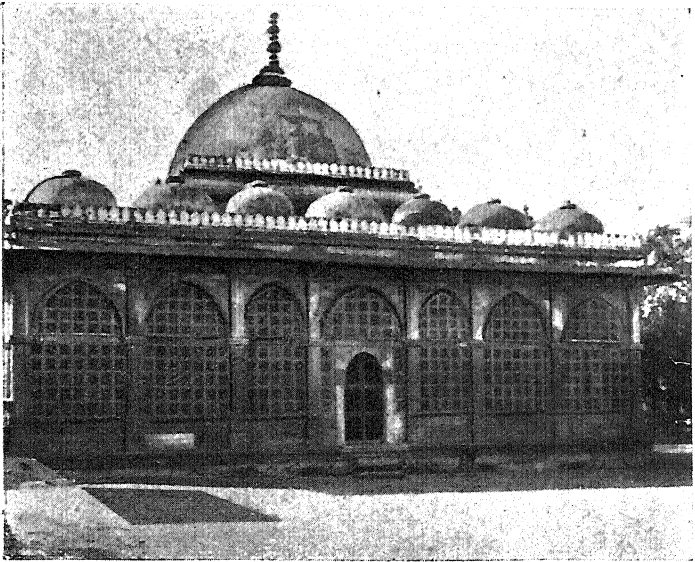

Az ujonnan épült dzsain-templom Ahmedabadban.

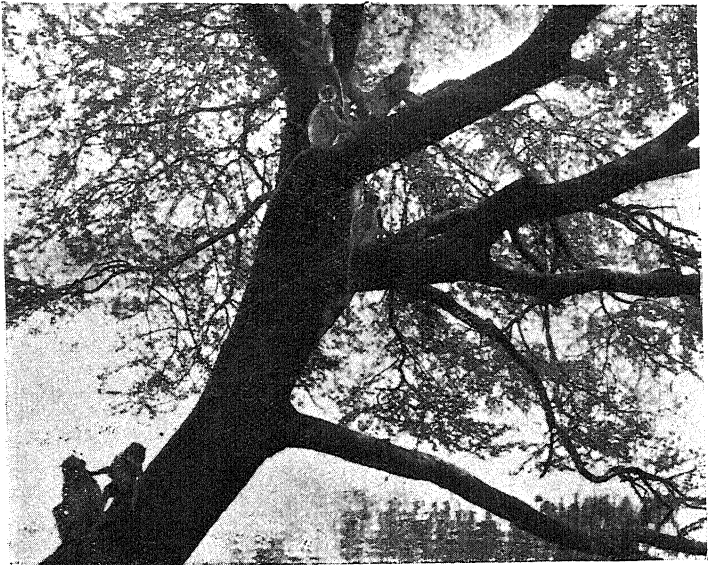
XVII. században legszebb városát most düledező falak veszik körül. A régi város szűk utcáiban azonban sok ház maradt fenn a multból.

Úgy a házak külső gerendái, tornácai, mint az Ahmedabad különlegességét képező galambducforma madáretetőik szépen faragott famunka. Ez a dzsain hindu vallási szekta műve.

Ugyancsak dzsain stílusban épült 1848-ban a Hatki Singh templom. A teljesen fehér márvány-

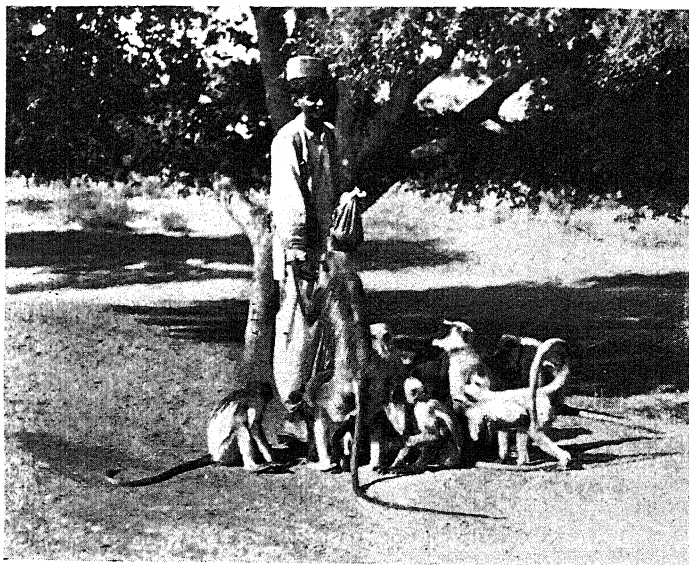
Ahmed-Sah sírja Ahmedabad városban.

Feketeképű szürke hanuma majmok a fán.

templomot telerakták szobrokkal és kőfaragással. 53 kőkupola fedi.

A mohamedán építkezések között a Dzsama Maszid (mecset) egyike a Kelet legszebb mohamedán imaházainak. A mecset keleti bejáratánál a mecset-építő Ahmed Sah sírját (XV. század) finoman áttört fehér márványablakok zárják körül.

Az Ahmedabad város környékén élő majmok igen kezesek.

Az északindiai mogul (mohamedán) emlékek-nél ez az áttört fehér márványmunka a legszebb rész, ez mintegy lelket önt a különben mindig megszokott formákban jelentkező, egyhangú mohamedán építkezésbe.

A Rani Sepree imaháza és sírja és még több mohamedán emlék megérdemlik a megtekintést és Murray könyvével a kezünkben, de még inkább valamely helybeli nagyság vezetésével kocsikázva

körül a várost, másfél nap alatt végezhetünk Ahmedabaddal.

Így körülkocsizva Ahmedabadot, a Kankarija mesterséges tónál számtalan feketeképű majmot fogunk találni és ha kellő mennyiségű majomeledelt hoztunk magunkkal, csakhamar megkötik az ösmeretségét; felmászna a hintóra, esznek a kezünkéből.

Ahmedabadtól Mount Abuig.

(Vasuton 106 ang. mtfd Abu Roadig, Abu Roadtól 16 ang. mtfd kocsin.)

A Dilwara templom Mount Abunál.

Ahmedabadtól olyan vidéket látunk Abu Roadig, mint Bombay és Ahmedabad között. Állatban, emberben sincs lényeges különbség; emberben mégis annyiban, hogy a hegyek között vezető kocsiuton fringias benszülöttekkel találkozunk, ezek valamelyik környékbeli rádza alattvalói.

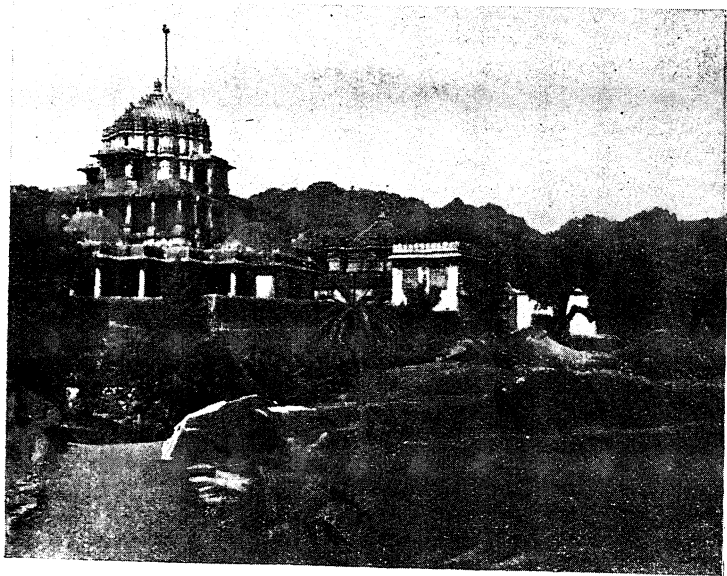
Abu Roadtól Mount Abuig (16 ang. mtfd) 5000 lábbal emelkedik az út; az ötször váltott pónik harmadfél óra alatt a rendeltetési helyre érkeznek.

A Mount Abu szállodában éjjelre ugyancsak hűvösre fordult az idő, elkelt volna a fűtött kályha. Másnap reggel annál frissebben indultam útra, hogy a 2 ang. mtfdre eső Dilwara templomot megnézzem.

Amilyen kimagasló alkotás a Kailasa templom az Ellora barlangtemplomok között, olyan egyedülállóan remek példánya a dzsain stílusnak a Dilwara templom.

Domboldalón áll, hegyek képezik a hátteret, de azért kívülről nem mutat semmi különöset; amint átlépjük a küszöböt, mintha odaszegeztek volna, meg kell hogy álljunk, oly nagyszerű az összhatás.

Fehér márvány minden, nincs egy tenyérnyi terület, amelyen művész vésője ne faragott volna. Amilyen nagyszabású az összhatás, olyan bájosok a részletek. Minden oszlopot, minden fülkét, minden kis mennyezetet külön kell hogy szemügyre vegyünk, mert a kőfaragó művészek itt nem ismételték, hanem teremtettek. A negyvennyolc márványoszlopos csarnokon túl eső

A Dilwara dzsain templom Mount Abunál.

szentélyben elhelyezett nagy Parswanatha szobrára* csak a csarnokba nyíló ajtón át vetődik fény.**

A csarnok körül kettős kisebb oszlopsor mögött

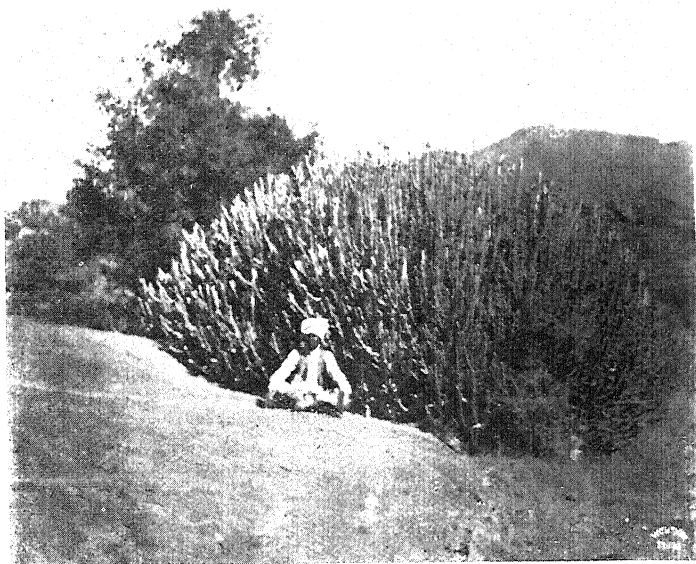
*A dzsain építkezésnél épen úgy keresztbe tett lábakkal ábrázolják Parswanatha istent, mint a buddhisták a saját istenségöket.

**Az oldalról megvilágított szentély a dzsain építkezési irány elmaradhatatlan ismérve.

55 cellában 55-ször faragták ki az ülő istent fehér márványból és a cellák oldalán miniatűr kőfaragással Parswanatha életéből örökítették meg részleteket.

A templom legrégebbi része a XI. században épült; az 1197—1247 között faragott részek az épület gyöngye.

El lehet képzelni a munka nagyságát, ha számba

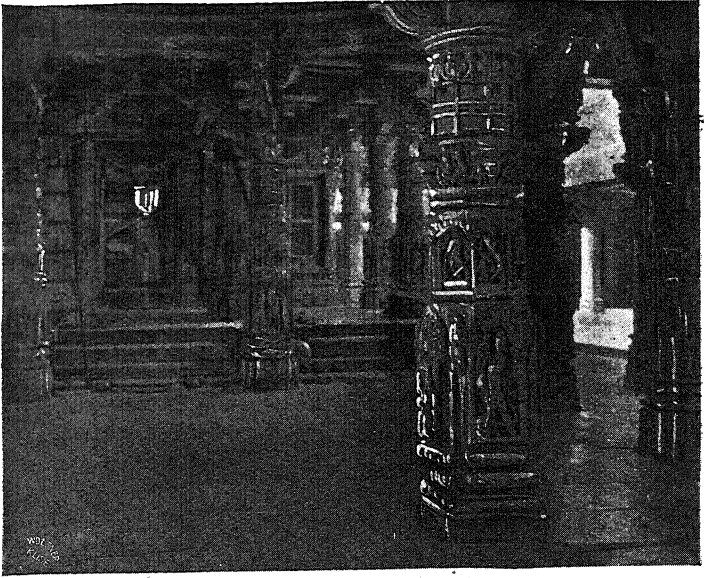

Kaktusz-család az Uria-felé vezető út mentén.

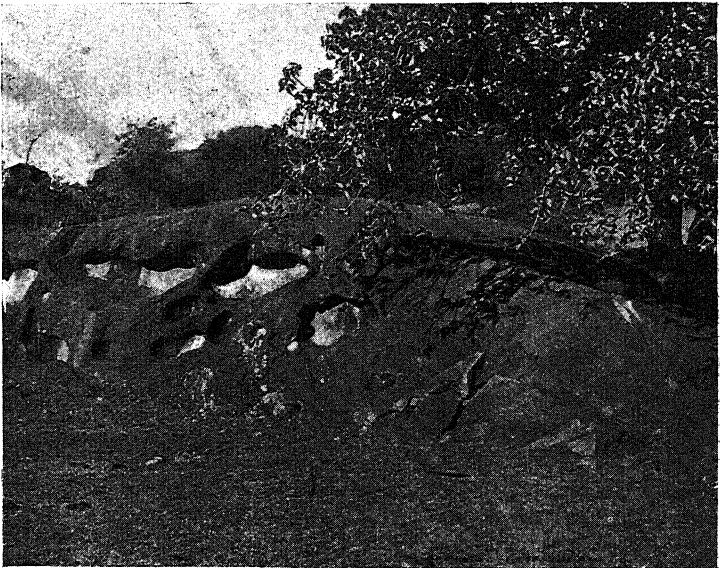
vesszük, hogy a XII. és XIII. században ezért a munkáért 18 millió rupiát fizettek az adományozók!

A Dilwara templomtól 4 ang. méföldre Uria falunál kerek völgyre találtam; egész Indiában csak itt láttam az egyiptomi mintára készült járgánycsiga kutat.

Egy mérfölddel távolabb, düledező hindu templomépítkezések közelében rosszkarban levő tükör-

Részlet a Dilwara dzsain templomból. Fehér márvány minden, nincs egy tenyérnyi hely, ahol a művész vésője ne faragott volna.

Mount Abutól Uria felé menet több helyt láttam ilyen hólyagos köveket.

Három kőbivály Uria falunál.

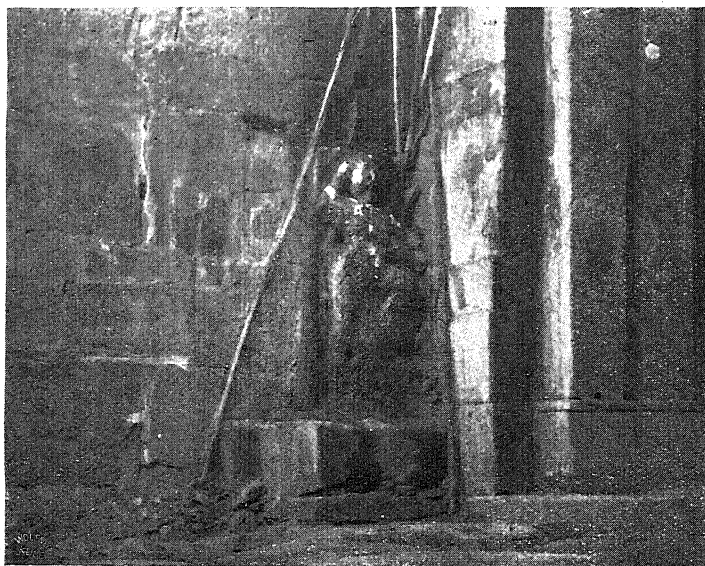

A Parsnat templom főbejárata Uria közelében.

fürdő mellett három igen jól megcsinált kőbivaly szobra áll.

A közeleső Parsnat templomhoz lépcsők vezetnek fel; a lépcsőfeljárat fölé két kőoroszlánt tettek.

A templom celláiba itt is keresztberakott lábú márványisteneket helyeztek és az egész építkezés a sikerült indiai munkák sorába tehető.

Piros festékkel bemázolt hanuma szobor a Parsnat templom közelében.

Csak visszajövet tűnt a szemembe, hogy egy kapú mellé állított hanuma szobrot vastagon telemázoltak piros festékkel.*

*A hanuma majom kőszobrát mindenütt látjuk Indiában. Ha baj van a hindu otthonban, piros festéket csapnak a hanuma arcára, amelyet letörölnék a baj megszűntével. Sose láttam tisztaképű ilyen hanuma szobrot, ebből is nyilvánvaló, hogy a világon több a bánat, mint az öröm.

A dzsaipuri maharadzsza székhelyén. Mount Abutól Jaipur városig.

(264 ang. mtfld vasúton.)

Black-buck cserkészzet Jaipur város közelében.

A dzsaipuri maharadzsza területe 15600 □ ang. mtfld 2.800,000 lakossal.

Átlépve az angol területről a maharadzsza birodalmába, szembeötlő volt a különbség az állatvilágban.

Az angol területen a black-buck antilopot úgyszólván csak suták képviselik, a maharadzsza területén gyönyörűség volt nézni a gazellatestű, hosszú, spirális szarvú állatokat; mindenik suta csapatnak megvolt a maga két-három bakja. A fehér és feketén szinezett öreg bak könnyen megkülönböztethető a sárga sutától, a fiatal bak azonban igen hasonlít hozzá.

Egy angol ösmerősöm figyelmeztetésére engedélyt kértem a maharadzsától egy black-buck lelövésére.

Megkaptam az engedélyt.

Olyan szelidek voltak a kis indiai antilopok, hogy ha nem lenne igen szép trofea a black-buck agancsa, biz nem lőttem volna meg az egyet se és mégis megtörtént rövidesen előttem, hogy igen nagy német úr, akinek nem írhatták elő a lelövendő vad számát, 30 ilyen szelid állatot puskázott le!

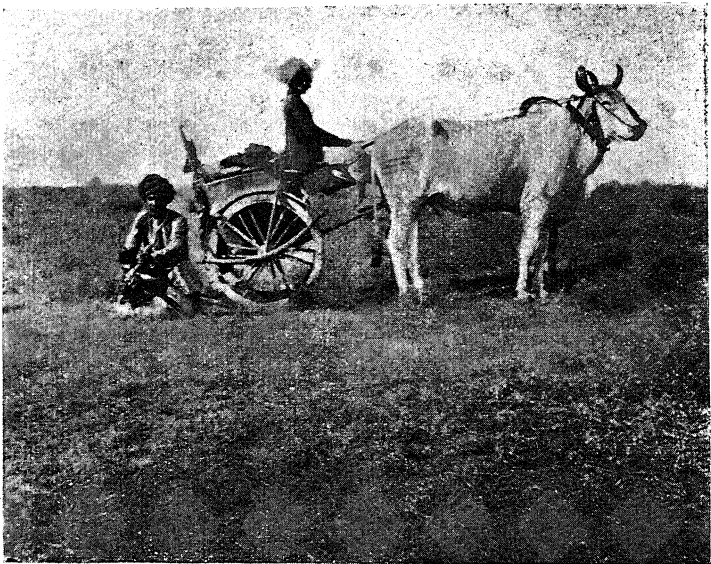
Mentsége a fiatalsága, de a vele levő tanácsadóknak figyelmeztetni kellett volna a tüzes vadászt, hogy szabjon határt a szenvedélyének!

Felhozom az esetet, mert kritika tárgyát képezte, s méltán.

Nemcsak a black-buckok szaporodtak el a maharadzsza területén, hanem a pávák és egyéb szárnyasok; a főváros utcáin pedig a papagály, galamb

és más szárnyas iszik együtt a kitett vályukból s oda se hederít az emberre.

A maharadzsa kertjében is különös dolgot láttam. A tóban hüffelő krokodilokat, teknősöket az őr hangos szóval csalogatta. A teknősök kijöttek a partra és felszedték a kitett eledelt; a nagy krokodilusok is előkerültek, de nem mindig siettek elkapni

A dzsaipuri maharadzsa területén ilyen szekérről cserkészik be a black-buck antilopot.

a kitett falatot; az egyik nagy állat kimászott a tó szélre és megfordult a tó felé, az őr megmarkolta a farkát és úgy cibálta kifelé. Cirkuszban is mutatvány-számba ment volna.

A maharadzsa területén a tigrist is óvják, csak meghívott nagy úr löheti; ha nem így lenne, hogyan lehetne eleget tenni a maharadzsa állásával járó hasonló kötelmeknek?

Jaipur főutcája.

Jaipurban gyakran látunk elefántháton utast.

Mint a hindu rádzsák és szultánok területén rendszeresen, itt is tartanak ketrecben tigriseket; gyönyörű példányokat láttam Jaipurban. Némelyiket úgy kitanítják az örök, hogy a közeledtükre dühös rohamot intéznek a ketrec felé, visszasétálnak nagy kedélyesen s megismétlik a rohamot. A tigris határozott rohama dacára látnivaló, hogy csak játszik.

Szent fa Jaipur és Amber között.

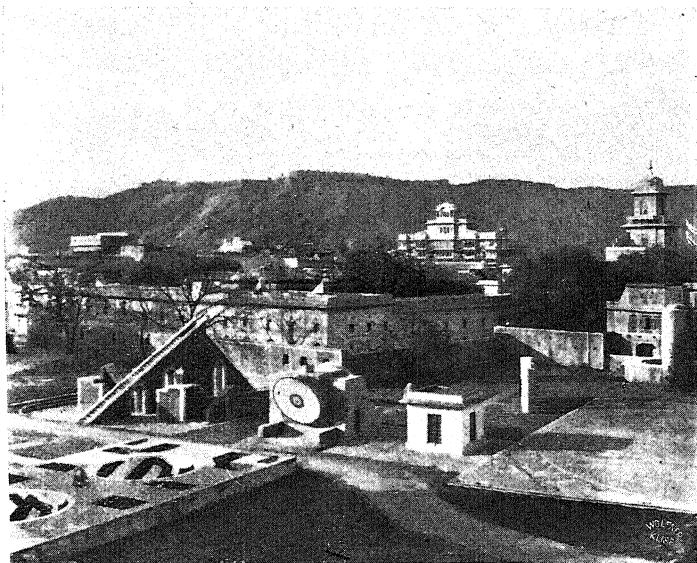
A 136.000 lakost számláló Jaipur várost magas téglavörös és fehéren rajzolt fal veszi körül; a széles főutcában a házakat is ilyenre festették. A lakoságon meglátszik a jólét; a maharadzsán sokan élőködhetnek.

A nők tele aggatják magukat ékszerrel és selyemben járnak. Jórészük az udvarhoz tartozik, vagy szeretné, ha odasoroznák.

Mindent együttvéve, Jaipur egyike India leg-

A dzsaiपुरi rádza székhelyének főkapuja.

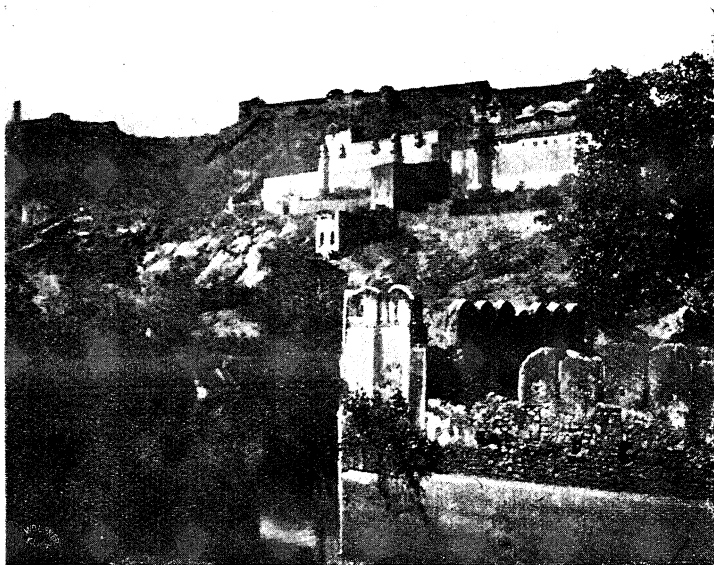

Äz 1718—1738 között épült csillagvizsgálda Jaipur városban.

érdekesebb helyeinek, pezseg benne a hamisítatlan indiai élet.

Ami a benszülött ipart illeti, az emaillezott rézmunkát nagy tökélyre vitték; mint kőfaragók is egészen tipikus szobrokat készítenek.

A maharadzsa múzeumot is épített és az indiai gyűjtemény megállja a helyét.

Az amberi palota, az országútról felvéve.

Különös építkezés az 1718-tól 1734-ig készült csillagvizsgáló. Nyitott, nagy udvaron fantasztikus lépcsőket, korongokat és más építkezéseket látunk, ezzel követik a rádza tudósai a csillagok járását.

A dzsaipuri maharadzsa palotájánál szebben fekszik és pompásabb a régi székhely, az Amberi palota.

Az 1600-ban épült amber-palotát teljesen ép karban tartják. Szép fekvésével, tükörtermeivel, áttört ablakaival, márványoszlopaival sokkal szebb

otthon Jaipurnál s a maharadzsák palotái között állítólag csak a gwaliori vetekedhetik vele.

Úgy a dzsaipuri, mint az amberi kastélyban csakis előzetesen nyert engedéllyel lehet felvételeket csinálni, pedig bátran rábízhatná a nagy úr a palotáit az amatőrökre, olyan építkezést, mint az amberi, nem lehet elégszer lefényképezni.

Az alwári maharadzsa székhelyén.

(Jaipurtól Alwarig 93 ang. mtfd vasúton.)

A sportsman hindu főúr. — A musk elefánt.

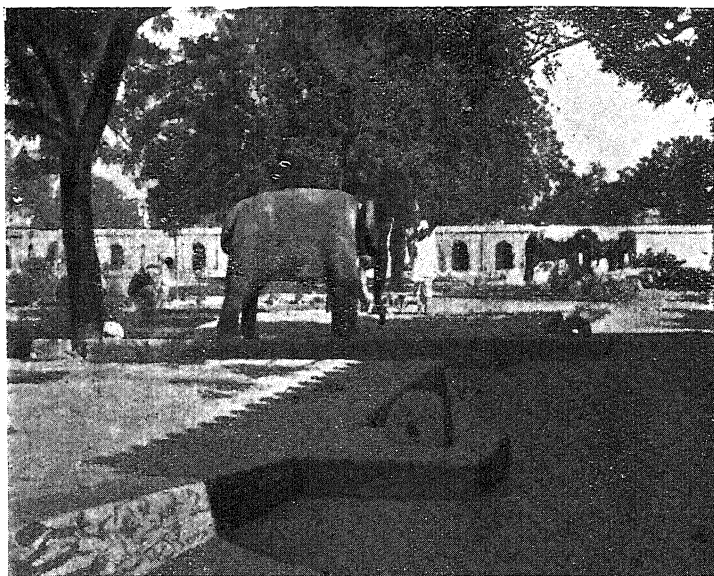
A dzsaipuri és alwári maharadzsák területén a vasút ablakaiból gyönyörködhetünk a gazellatermetű black-buckokban, pávákban, majmokban. A kis farmok közelében reggelenként és estenden sompolygó sakállokat látunk, az alwári maharadzsa területén ezenfelül a dzsöngliben szép számmal él a királytigris.

A maharadzsa Siwai Jai Singh, nagy sportsman. Száz kocsi-lovat, negyven hátast és 30 polo lovat tart. A polo játékot különösen kedveli, ezenfelül szenvedélyes tigrisvadász.

Az alwári bungalow közel esik a vasútállomáshoz. Egy napon a tornácán ülve, nagy tömeget láttam a vasút felé sietni. Mi történt, kérdem? . . . A maharadzsat várják, vadászatról jön és vidékre siet. Két autóval jöttek ki eléje . . . A vonat megérkezett. Kilép a nagy úr. Fiatál, igen barna arcú, jól megtermett, szép férfi, de a ruházatát nagyon is az európai őszi idényre szabták. Szürke posztóöltöny, hasonló lábszárvédővel s fején angol sapka. Eddig vadászok volnánk. A fehér keztyűt mint utas vette fel, a lakkcipő azonban nagyon is elütött az öltözéktől.

Füledt, meleg napon jött, — árnyékos helyen is jól esett ingre vetkőzni — ő még csak nem is izzadt, látszik, hogy indiai, de jó gyakorlata is lehet.

Az alattvalók porig hajlongtak előtte; ő csak keresztülnézett a tömegben, igen élénken társalogva adjutánsával, aki szintén sportsman.

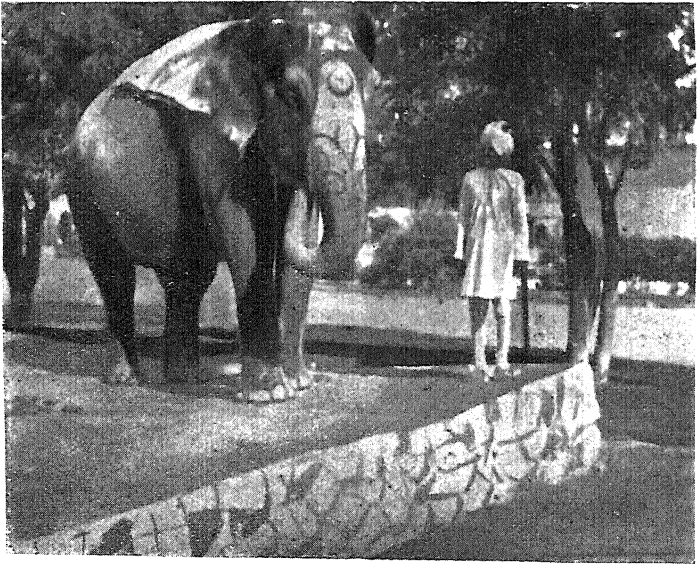
Az alwári maharadzsa elefánt-udvara.

A tömeg szereti, mert bőkezű és jótékony.

Az alwári maharadzsa kitűnő példánya az angol nevelésben részesült hindu nagyúrnak. Az öltözködés, a sportszenvédély az, amit először elsajátítanak. A sportkedvelő rádzsának csakhamar akadnak nagyúri vendégei; a nagyurakat pompával kell fogadni és a millió jövedelem se mindig elegendő, ha bőkezűen bánnak vele. A sport korszakát követi

az eladósodás. Az eladósodott nagyurat gyámság alá teszi az angol és úgy lehet, hogy örökös hiányában egy területtel nagyobbodik British India.

A tigrisvadászaton használt 24 elefántját együtt tartják a tágas elefánt-udvaron. A négyszögforma, fallal körülzárt udvaron, széles párkányon állnak az elefántok. Több nagygyarú öreg bika van köztük;

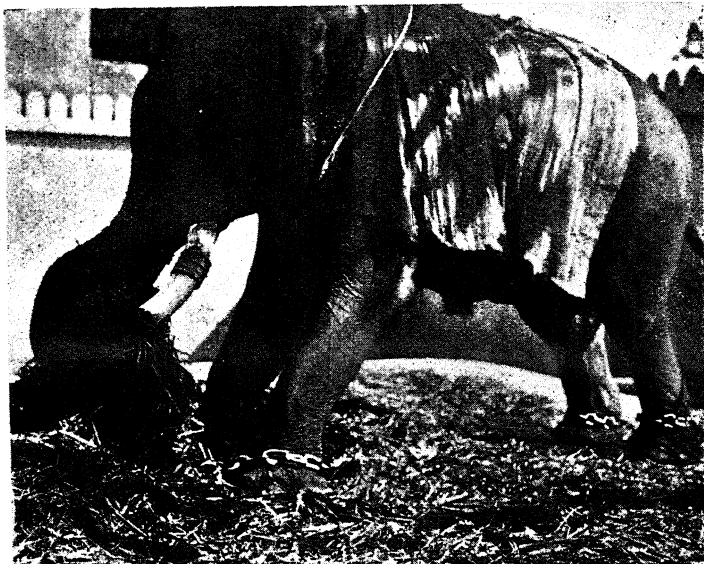
Kipingálva utazásra.

az agyarvégeket lefűrészelik ugyan, de azért nem lenne tanácsos az orrmánya közelébe lépni, ha megharagszik, vagyis ha rájön az angolul musknek (olv. mőszk) nevezett baj.

A legnagyobb bikán épen rajta volt a dühöngés, elől, hátul leláncolták és senkise mehetett a közelébe, mert kivégzett volna minden élőlényt, ha eléri az orrmányával. Álmosan, bamba szemekkel

nézett maga elé, az orrmányát időnként fel-felemelte, majd keresztbe fektette az egyik agyarán. Ha elibe állt valaki, lecsapta a fejét, mint a feldühödött bika és fellökte az eléje rakott szénát.

Olvastam könyvekben, hogy a musk elefánt halántékaiból nedvesség szívárog ki. Tényleg így áll a dolog. Lehet, hogy a kiszivárgó nedv, tekintve,

Megvadult (musk) elefántbika az alwári maharadzsa elefántudvarában.

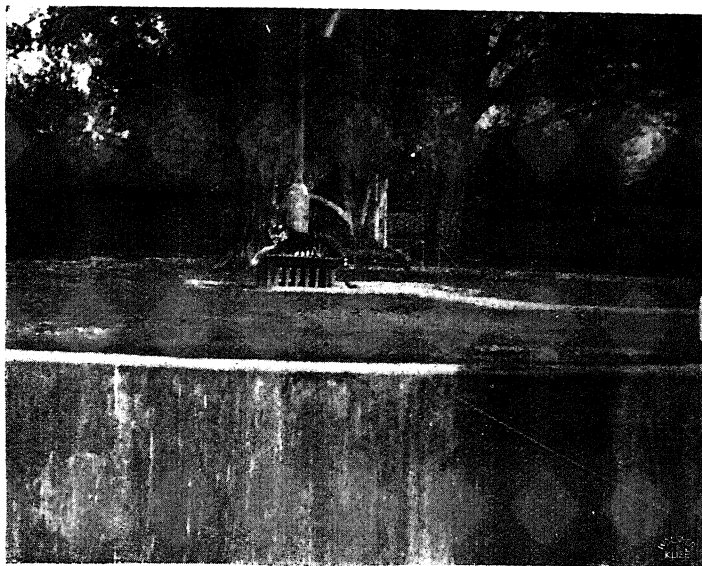
hogy a nemi ösztön kielégíthetlensége az okozó, orvosi nyelven mondva „cerebro spinalis“ váladék.

Az alwári terület 3024 □ ang. mfd 828.000 lakossal. A maharadzsa két palotát tart fenn Alwar városban; az új palotát angol kert veszi körül, a régi dombon épült, mögötte várfallal koronázott hegy.

A jelenlegi maharadzsa a régi palotát múzeumnak szánta; igen nagy értéket képvisel a könyvtár,

a kézzel írt Gulistan korán egymaga 10.000 fontot ér. A könyvet három indiai írta; csakis indiai türelemmel lehet ilyen munkát létrehozni; minden lapját elhalmozták miniatur festéssel.

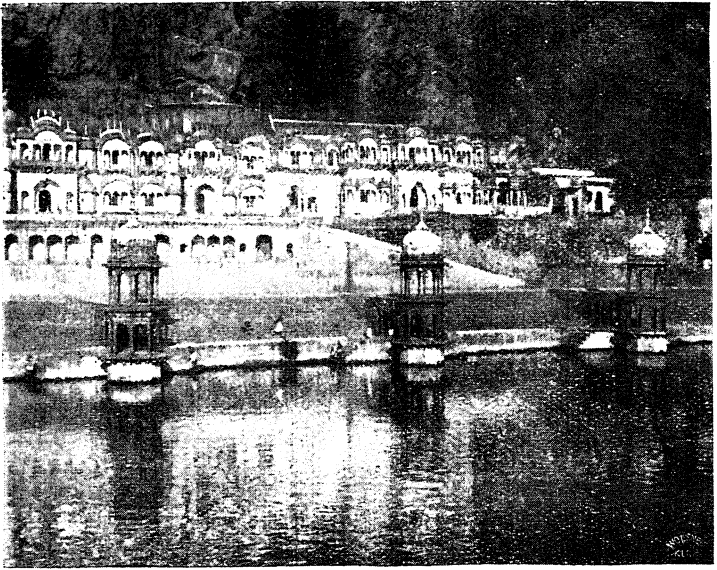
A múzeumot számomra külön nyitották ki. Távozóban ajándékot akartam szétosztani a szolgáltszemélyzet között, de senkise fogadta el, ami egé-

Fogva tartott tigris az uj alvári kastély udvarán.

szén kivételes eset Indiában! Meglátszik, hogy a maharadzsza rendet tart otthon és hogy jól fizetheti az embereit.

A régi palota kertjében egy hindú ácsorgott, kíséretében indiai fogoly cserregett. Ha hívta, hozzá futott, éktelen beszédet csapva. Igen harcias fellépése volt a madárnak. Ez a madár katonaviselt, gondoltam és tényleg viadalra volt kitanítva. Kiváncsi

Részlet az alvári régi kastélyból.

Eőregerek a fán, a régi alvári kastély udvarán.

voltam fogoly-csatát látni. Három ellenfelet szasztott meg a kiváló madár, mielőtt csatára került volna a sor. Kifogyván az időből, baksist nyomtam a hindu kezébe és visszatértem a bungalowba, hogy tovább utazzam.

Az 58.000 lakost számláló Alwar városban ottlétemkor igen dühöngött a pestis. Dacára, hogy a lakosság nagyobb része szerte költözött a vidékre, naponként húsz—huszonöten haltak meg. Talán épen ez okból sietett el a maharadzsa? Habár kellő elővigyázat mellett a pestis nem veszélyes baj úri emberre, aki nem jár mezítláb, mert állítólag a dögöltt patkányokat elhagyó balhák viszik át a betegség bacillusát az emberre.

Delhi és Agra.

(Alwartól Delhiig 57 ang. mtfd.)

(Delhitől Mutthrán át Agráig 122 ang. mtfd.)

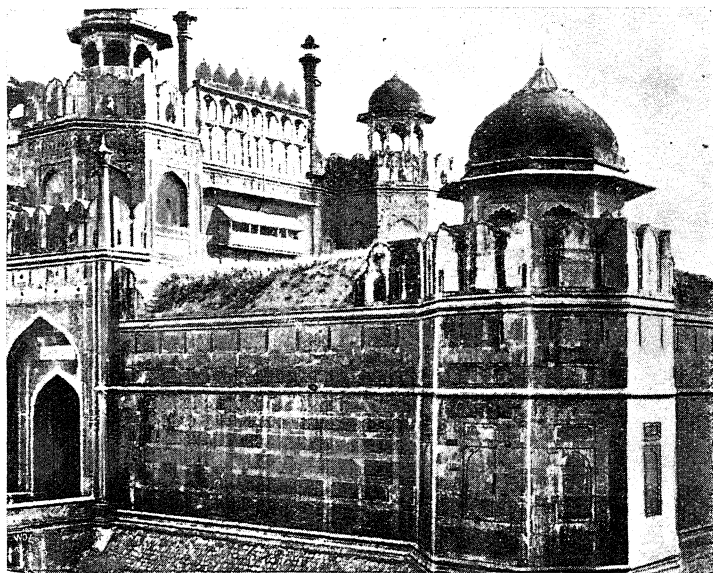
A mogul építkezési emlékek.

A nagy építő mogul uralkodók a XVI. és XVII-ik században hol Delhiben, hol Agrában székeltek, így Akbar, Dzsahan sah, Aurangzeb. A teljesen jókarban tartott agrai és delhii vár, a királyi lakok, a mauzoleumok egy része, az Agrától 22 $\frac{1}{2}$ angol mtfd-re eső Fatehpur sikri palota a nevezett uralkodók műve.

A mohamedán építkezésekben mindig a formához való kötöttséget és merevséget látom. Az ilyen minta után való építkezési irány legmegfelelőbb formája a várfalak, a minaretek és a temetkezési emlékek; az agrai és delhii téglavörös homokkő-várfalak, boltíves kapuikkal, symboluma a

merevségnek, erőnek és dekoratíve is hatnak.* A minaretteknek és temetkezési emlékeknek megfelelő környezetre van szükségük, a mely életet önt a merev vonalakba és mintegy felhangolja a szemlélőt. A két mogul székhely építőmesterei mindig fallal körülzárt kertekbe helyezték el műveiket.

A mogul építkezés azonban nem maradt meg

Erőd Delhiben a XVII. századból. (Vett kép.)

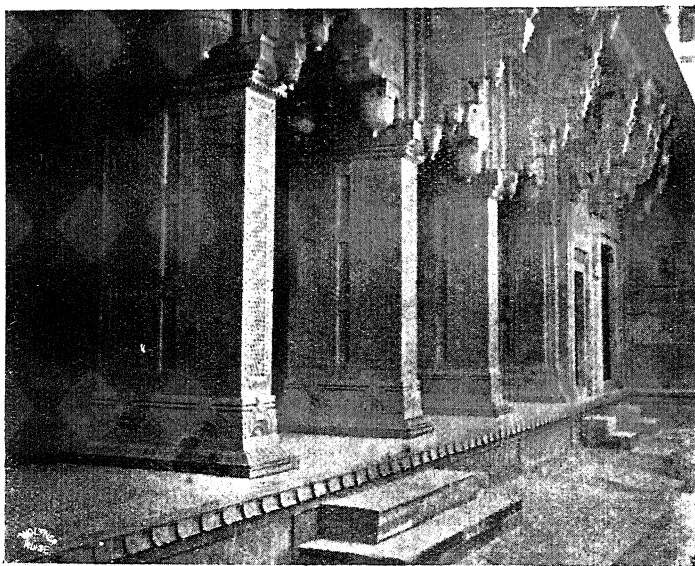
a mohamedán „mecset stílus“-nál. A mozlím művészek itt kezdetben a hindu építkezés befolyása alatt álltak s hindu motívumokkal halmozták el a mozlím építkezést. Ezek a hindu motívummal megrakott vörös homokkő-paloták a legszebb mogul emlékek.

*Egyes régi hindu építkezésnél hasonló falakat láttam, így pl. Kelet-Indiában Pegunal, a jagganathi templomtömbnél, ezt is kopizálhatták a mogul építészek.

A mogul épületeknek mozaikszerű kirakását olasz művészek honosították meg, ami később elmaradhatatlan kelléke lett a mogul építkezésnek.

A legnagyobb szabású síremléket Dzsahan sah emelte Agrában, kedvelt királynője, Mumtar Mahal (a palota választottja) emlékezetére 1630-ban.

Magas boltíves kapu vezet a fallal körülzárt

Hindu motívummal díszített vörös homokkő-terem az agrai várban.

mauzoleum kertjébe; a vörös homokkő-kaput fehér márványmozaik díszíti s 26 fehér márványtornyocska fedi.

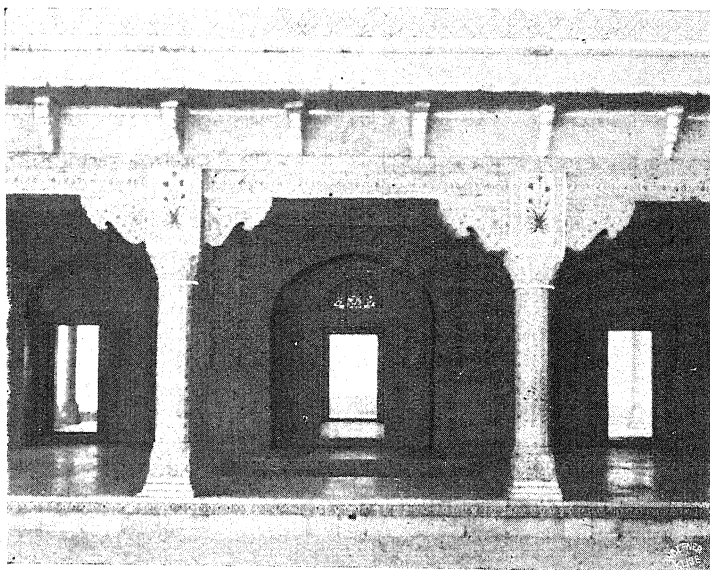
Belépve a díszkertbe, a széles fasor között vezető úton egyenesen a mauzoleumra látunk.

A Taj 313 □ láb területen 18 láb magas fehér márványemelvényen áll, a fehér márványalapzat négy sarkán négy hófehér minaret.

A sírhely 186 □ láb, 108 láb magas fallal, körülzárva, felette 187 láb magas kupola és kisebb kupolák; a sarcophagot áttört márvány zárja körül.

Itt nyugszik a palota kedveltje és Dzsahan sah, illetve ez csak az emlékkő, a testet mindig a földdel egyszint helyezték el a mogul sírokban.

Az indiai építkezés nagy ösmerője, Fergusson

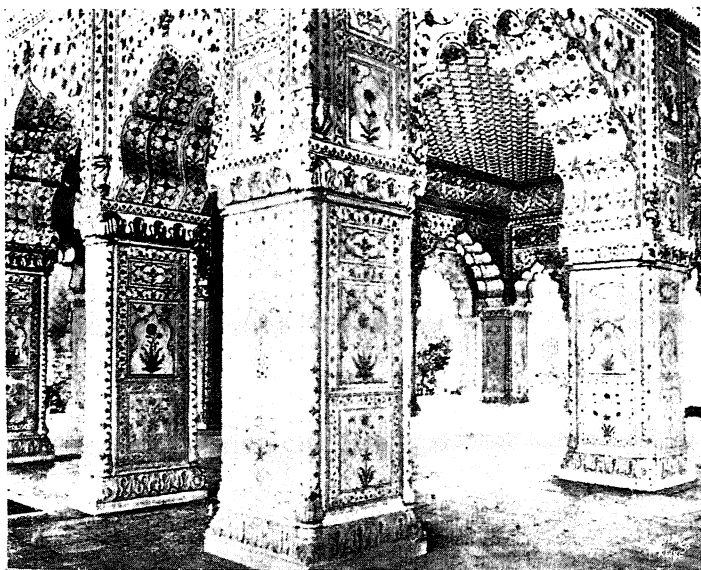
Az agrai királyi palota egyik mozaikkal kirakott csarnoka.

szerint a Taj kitűnő példája a drágakövekkel kirakott építkezésnek, amely irány Akbar szultán halála után a mogul építkezés elmaradhatlan jellemző vonása.

Dzsahan saht, Agra romantikus alakját a műkereskedésekben miniatúr email medaillonokon és jól megfestett képeken látjuk, kedvelt királynőjével. Az emlékek között barangolva, öntudatlanul beleképzeljük magunkat az uralkodó sorsába, aki milliói-

val a szegény ember sorsára jutott, mert elvesztette pótolhatlan kincsét, a palota kedveltjét.

Az utas emberrel mindig együtt jár egy csomó romantika, nem csoda, hogy a Taj Mahalnak ma már úgy megvan a maga kultusza, mint Júlia sírjának Veronában. A szent Jumna folyó partján kertbe zárt mesteri munkát holdvilágos estéken keresik fel

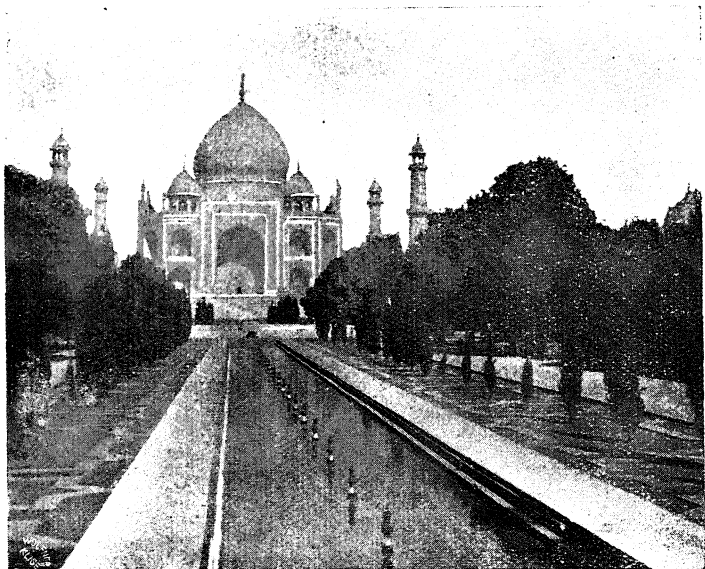

A magánaudienciaterem a delhii királyi lakban.

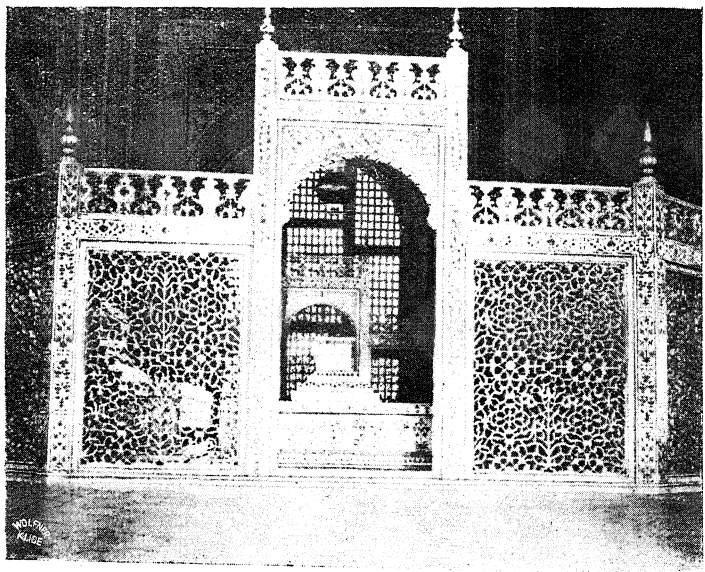
az utasok, de még inkább az utazó nők s elragadtatásuk oly határtalan, hogy végül egyebet se látnak a Tajnál.

A Taj Mahal 18 millió, mások szerint 32 millió rupiába került.

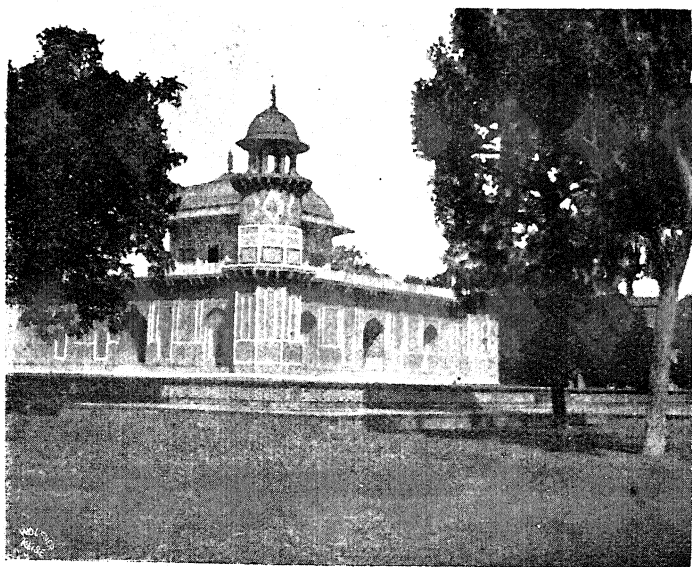
Mint a Taj, úgy a Dzsahan sah miniszterelnökének, Etimad Dola-nak a sírját is a Jumna folyó mellé állították. A fehér áttört márványfallal körül-

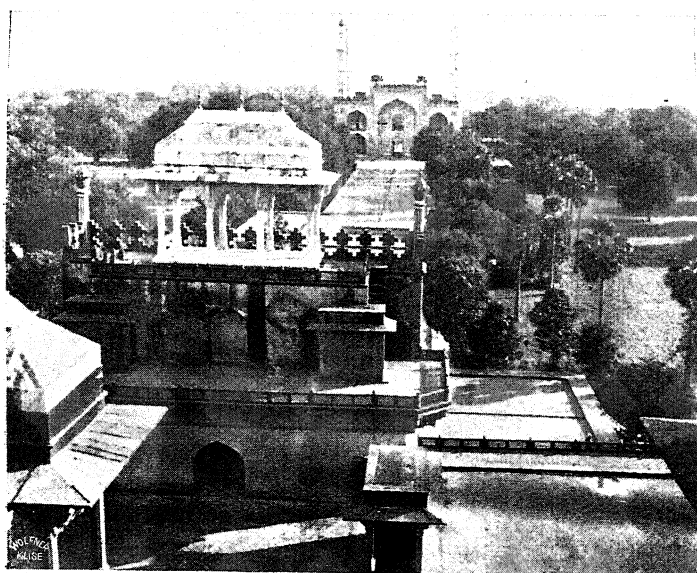
A Taj Mahal királysír Agrában.

A Taj Mahal áttört fehér márvánnyal körülzárt sírhelye.

Az Etimad Dola mauzoleum Agrában.

Az Akbar mauzoleum, a tetőről a bejárat felé felvéve.

zárt sírhely és a mozaik kirakás a legelső mesterek műve. Az Etimad mauzoleumot szintén Dzsahan sah emelte kedvelt királynője elhunyt szüleinek.

Az Akbar mauzoleum $5\frac{1}{2}$ ang. mtfdre fekszik Agrától, a főkapú impozánsabb, mint a Taj Mahal főbejárata. A mauzoleum négy emelet magas, a felső emelet fehér márvány. Egy fehér márvány-

A Fatehpur Sikri palota, Agrától $21\frac{1}{2}$ ang. mtfdre.

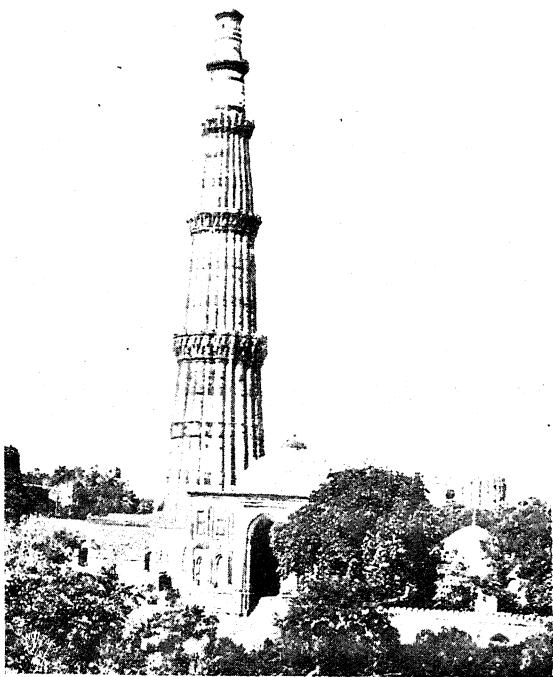
oszlopra tettek itt figyelmessé; Akbar szultán ezen tartotta cochinor gyémántját.

Úgy Agrában, mint Delhi környéken számtalan mauzoleum maradt fenn a mohamedán korból; a Delhit környező romok 45 ang. mtfdnnyi területen fekszenek.

Az agrai és delhii királyi lakokban a vörös homokkő-palotáknak kis tér jutott. A legszebb ily-

fajta építkezés az agrai Fortban a kőfaragással elhalmozott Jahanger Mahal palota, amelynek legpompásabb terme teljesen hindu.

Agrától $21\frac{1}{3}$ ang. mtfdre építtette Dzsahan sah

A Kutab Minar győzelmi torony, 11 ang. mtfdre Delhitől.
(Vett kép.)

a Fatehpur Sikri palotát. A vörös homokkő Fatehpur palota teljes épségben maradt fenn és itt is a legszebb részletek hindu stílusúak.

Delhiben minden turista felkeresi a Kutab Minart, amely 11 ang. mtfdre esik Delhitől. A kutabi nagy moskét szép boltíveivel hindu templom romjain emelték; a moské udvarán álló vasoszlop egyike

a legritkább hindu emlékeknek. Sanskrit nyelven rávésték a történetét, a III. századból származik és Dhava Radzsa fegyverének nevezik.

A kutabi minaret óriási győzelmi torony, amely felől sokáig kétségben voltak, hogy nem volt-e eredetileg hindu építkezés. Murray szerint, Cunningam tábornok levezetése, hogy tiszta mohamedán munka,

Utcai táncosnők Delhiben.

valószínűnek látszik. Részemről nem osztom a nézetet. Ilyen győzelmi tornyot nem eszel ki muzulmán koponya, ha pedig mégis muzulmántól ered, úgy a hindu elődöktől örökölt és átvett építőmesteri tudásból merített invenciót, mert a Kutab Minar nem másolás, hanem feltalálás. Valami olyan új forma a minarettek között, amelynek a mását inkább a hindu gopuramokban, vagy más hindu toronyépítkezésben

látjuk, mint mozlím építkezéseknél. A Kutab Minar 298 láb magas, öt emelettel, átmérője a láb-nál 47 láb, a tetőn 9 láb; a két felső emeletet csaknem teljesen bevonták fehér márvánnyal és a XIV. században erősen kijavították.

Delhi és Agra benszülött negyede a legpiszkosabb fészek Indiában; csak Egyiptomban láttam még annyi legyet, mint a két város benszülött negyedében. A türelmes hindu szeme körül itt épen úgy koszorút fon a trachomát terjesztő légy, mint Egyiptomban az arabusok között.

Delhiben 233.000 lakos lakik, Agrában 182.000. A két város filigran arany- és ezüstművesei kiváló mesterek.

Muttra és Brindaban, a hinduk két szent városa.

(Delhitől Muttraig 89 ang. mtfd vasúton, Muttrától Brindabanig 8 ang. mtfd kocsin.)

A népe sorsán tűnődő möttrai maharadzsa ivadék.

Ha Delhit és Agrát összekötik a mogul építkezési emlékek, úgy Muttrában (olv. Möttra) és Brindabanban tisztán hindu területre léptünk.

Muttrát ma 60.000 lakos lakja. Chinai feljegyzések szerint az V. században 20 buddha szerzet állt Muttrában 3000 szerzetessel. 1017-ben Mahmut el Gharni véget vetett a buddha kultusznak; husz napig rabolta a várost s csak arany- és ezüstbálványokban 70 millió korona értéket vitt el.

Úgy Muttra, mint Brindaban a Jumna folyó jobbpartján fekszik. A partmenti fürdő-pavillonok, templomok némileg emlékeztetnek Benares város ilyen épületeire.

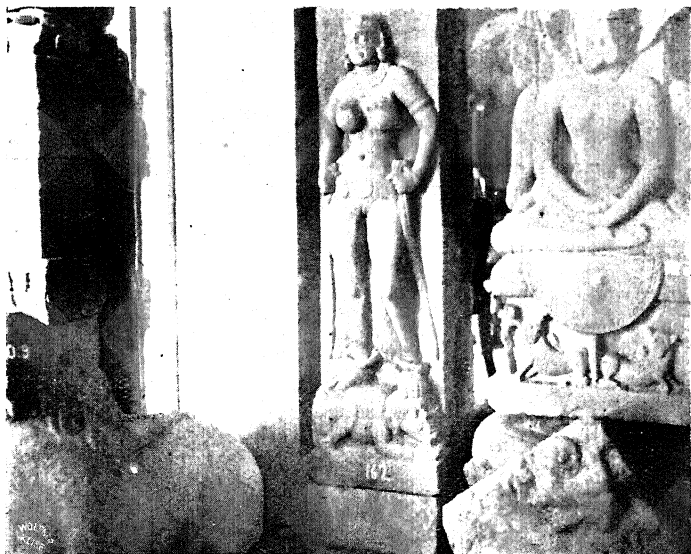
Mint minden hindu fészekben, itt is az állatok szoros bizalmi viszonyban állnak az emberrel. A Jumna folyóban lakó teknőcök kísétnak a partra és ott az emberek között szedegetik a kirakott szemet. A házak tetején éldegélő majmok ezt megpillantva, iziben ott teremnek és segédkeznek a teknőcöknek.

Szelid teknőcök a Jumna folyó partján Muttra városban.

Muttra benszülött negyedében a kőfaragással díszített hindu építkezést még nem szorította ki a modern fabódé. A hindu stílusban épült múzeumban pedig a környéken talált szobrok és rézművek között kétezeréves értékes tárgyakat őriznek.

Brindabanban, mint Benaresben a nagy maharadszák palotákat, templomokat emeltek a folyó partján.

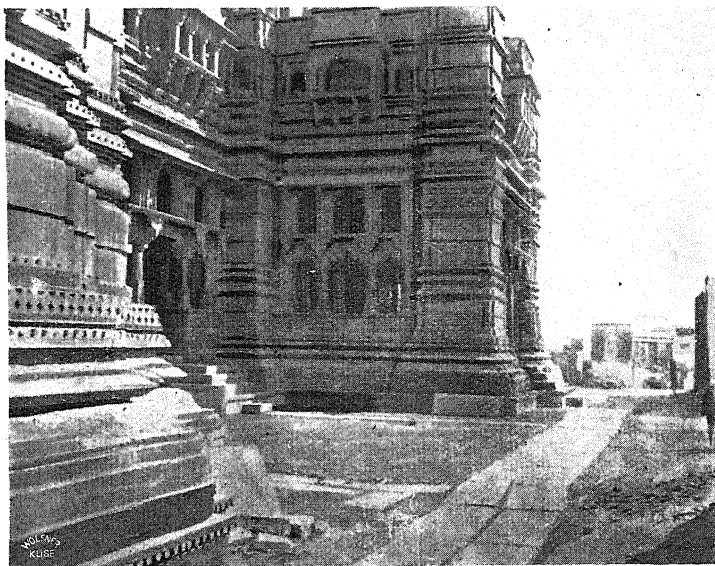
Muttra város környékén ásott 2000 éves szobrok a mőttrai múzeumban.

Részlet a mőttrai múzeum régiségtárából.

Brindabannak egyik igen érdekes épülete az 1590-ből származó vörös templom, amennyiben sugáralakban emelt boltívének csakis egy templomban van párja Indiában Govardhanban (Észak-India).

A Madam Maham vörös tornyát virágot ábrázoló faragással díszítették, és habár nem hasonlít-

Az 1590-ben épült vörös templom Brindaban városban.

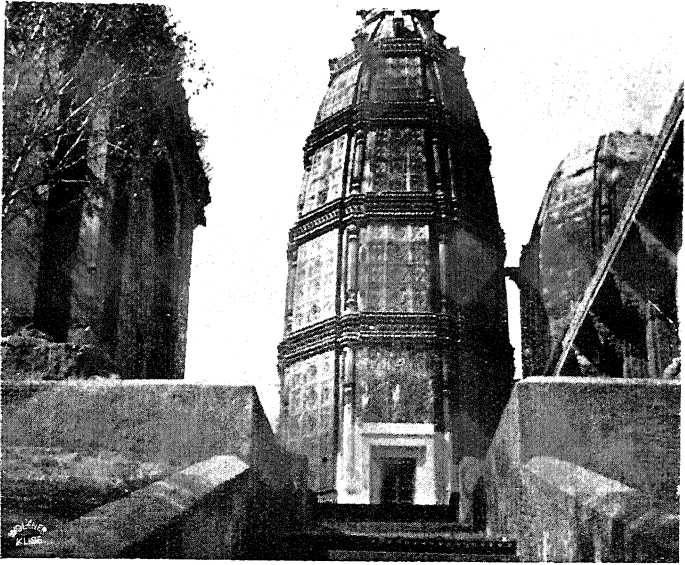
ható a delhii Kutab Minarhoz, mégis eszembe juttatta a győzelmi tornyot.*

Brindabanban felkerestem az egykor igen gazdag és nagytekintélyű möttrai maharadzsa utódját.

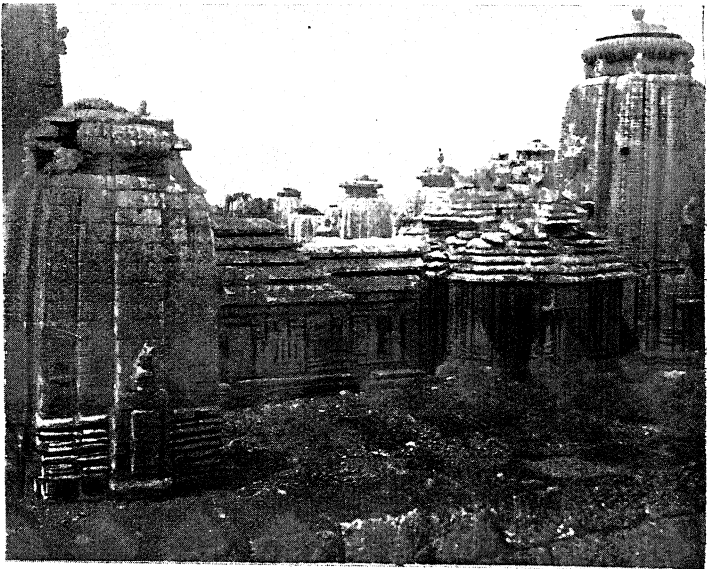
A rádzsautód pár évvel ezelőtt Európában járt**

* A bubaneszwari és purii templomok gopuramjait részben hasonló faragással látták el.

** Sz. kedves rokonom megismerkedett vele a hajón és Budapesten kalauzolta. A tőle kapott ajánlattal kerestem fel és mondanom se kell, hogy a legnagyobb előzékenységgel fogadott.

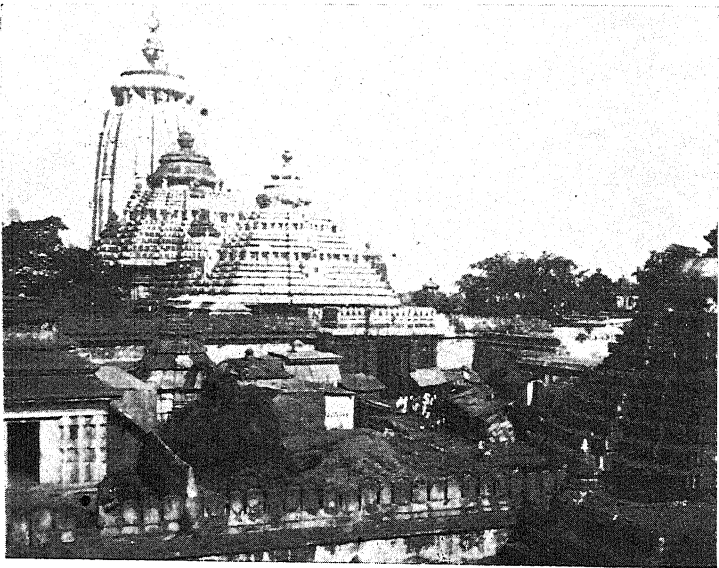
A Madam Maham vörös torony Brindaban városban.

A bubaneszwari templom tornyai emlékeztetnek a brindabani vörös toronyra.

és az ott látott ipari fejlettség annyira hatott reá, hogy visszatérve Brindabanba, ipari iskolát nyitott, a „Prem Mahavidyalaya“ iskolát.

Rendkívül rokonszenves, gondolkodó fő. Egyszerű szürke ruhában jött ki elém és szerényen szabadkozott a régi címe használata ellen, amely har-

A purii Jagganath hindu templom népszerűsége, hogy itt, buddha hagyományként, ma is hirdetik a tant, hogy Isten előtt mindenki egyenlő.

cost jelent. Lelkén viseli népe sorsát és szeretne azon a maga erejéhez mérten javítani.

Sokat utazott, — szólt hozzám. — Mit gondol, miért nem halad előre a hindu faj? . . . Azt hiszem, volt a válaszom, hogy az alap, amelyen az egész hinduizmus felépült, beteg; mindenki és minden a Brahmint szolgálja. Mindenkinek maradnak kell len-

nie, mert csakis úgy tartható fenn a „hindu közrend“, ha ragaszkodnak a hagyományokhoz.

Hogy miként hatottak reá a szavaim, nem tudom. Ott akart tartani, de másként osztva be dolgaimat, nem tehettem eleget a kedves meghívásnak. Kezet szorítottunk, kikisért az utcára, megvárta, amíg kocsira ültem: Good bye . . . Csaknem meghatott a derék ember sorsa . . . mert India még nem érett meg arra, hogy valaki a nép sorsának a javítását felvethesse.

Agrától Allahabádon át Benaresig.

(348 ang. mtfd vasúton.)

*Perverz faragások a nepáli maharadzsa kápolnáján.
A benáreszi maharadzsa meggyújtja halott anyja
alatt a máglyát.*

Agrától Benaresbe menet Allahabadban a kiállítást néztem meg. Utazás közben alkalmam volt megösmerni az indiai kézműipart s ezt illetőleg kevés újat láttam a kiállításon. Fénypontja volt az allahabadi kiállításnak a cawnpori sátorgyár osztálya; vadászember, turista feltalálta itt a sátor minden formáját, elkezdve az egy személyre való kis hálósátortól a többszobás sátorházig; az erdészeti kiállítás vadászosztálya szintén sikerült volt.

Allahabadtól India legszentebb városába, Benaresbe mentem. A szent városban az útszéli szentélyek, templomok, szobrok feltűnő sokasága azonnal szembe ötlött. A szentélyek, szobrok, templomok Benares szent területét zárják körül; Benarest (209.000 lakos) évenként egymillió búcsújáró keresi fel s mindegyik búcsújárónak végig kell járnia a jelzett vonalat. E 45 ang. mtfdnyi utat hat nap alatt teszik meg.

A templomokban és a Ganges partján ismét találkozunk a búcsusokkal és mindenütt akad egy brahmin, aki a hívők és nem hívők filléreiből jól éli napjait. (Benaresben 30.000 brahmin lakik.) A koldusok és szentéletű fakirok is a templomok bejáratánál, udvarán, szent helyek közelében üldögélnek; könnyen rájuk ösmerünk a fehér és sárgára mázolt homlokról.

A templomokba menet rendesen akkora töme-

Fakir a Ganges folyó partján, Benares városban.

gen kell átfurakodni, hogy legjobb a jelenlevő brahminok között felkeresni egyet vezetőnek. Előtte megnyílnak az ajtók, de a végzett munka után természetesen a brahmin tenyérbe is bőven elfér a garas.

A templomok bejárata előtt virágot és Gangesvizet árulnak; a hívők leöntik a bálványokat a szentelt vízzel, vagy virágot dobnak rá.

Az arany templomtömbben a legjobb alkalom

kinálkozik megösmerkedni a hindu ceremóniákkal;* az udvaron álló Nandi bika köszobornak az asszonyok csoportosan áldoznak, a főbejárat feletti Ganesa istennek (elefántfejű) a templomba lépve virágot dob-
nak vagy szenteltvízzel öntik le. A majomtemplom ud-
varán kígyóember mutogatja hajlékonyságát, az egyik
oldalfalnál pedig el-elbőgte magát a szent bika...

Koldusok az arany templom közelében, Benares városban.

A Gangesmenti maharadzsa és brahmin paloták sorában a nepali maharadzsa temploma teljesen kikerülné az utas figyelmét, ha fel nem hívná rá figyelmünket a vezető.

Az én vezetőm gyengén kezelte az angol nyelvet

*A templom előtti nagy szent fánál halomban hever a virág, a fa árnyékában festett homlokú élelmes öreg koldus szedegeti a ritkán hulló alamizsnát.

s csak nógatása után engedtem kívánságának, hogy nézzük meg a nepáli maharadzsza templomát is, mert ott nagyon különös képek vannak. Képek ugyan nem voltak a templomban, de az eresz alatt köröskörül fából faragott csoportokat mutogatott meg a templom brahminja. Perverzebb faragást külön díj mellett se láttam a régi jó világban, az öreg Continens

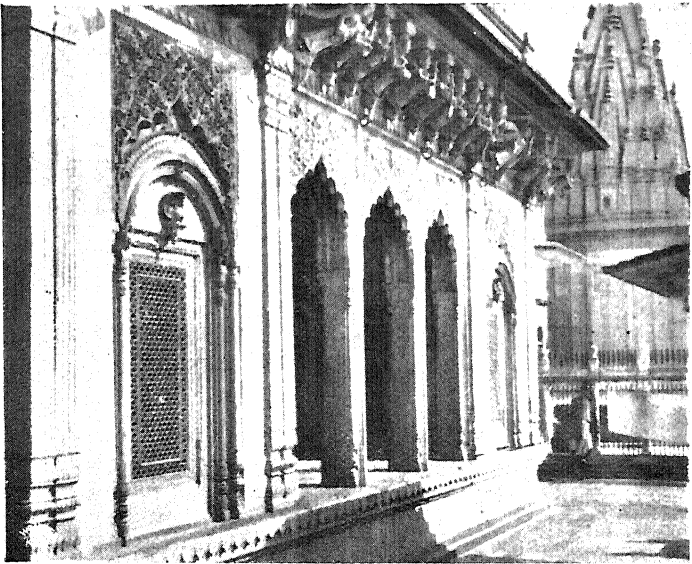

Az arany templom teteje a szomszéd ház balkonjáról felvéve.

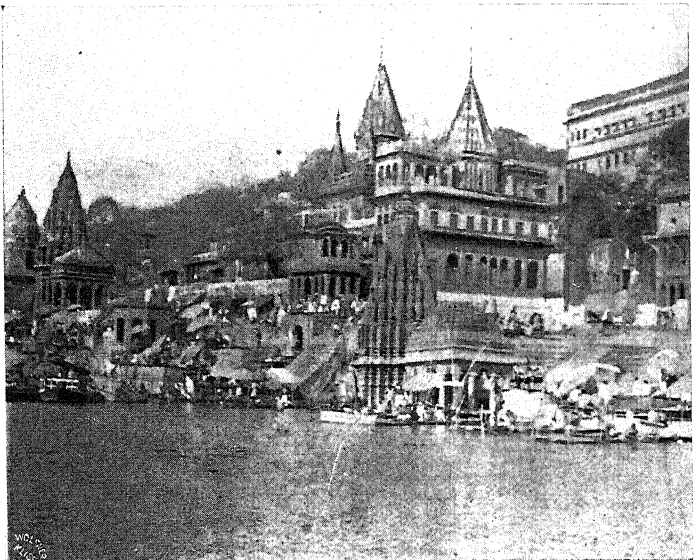
titkos kamráiban. Mégis csak különös faj a hindu; amikor már azt hinnők, hogy ösmerni kezdjük őket, rejtély elé állítanak.

Így nem tudtam kieszelni, hogy miért állította épen ide a nepáli maharadzsza a perverz szobrokat; vajjon hangulatot akar velök kelteni, de kiben? Vagy tán nevetségessé tenni az embert?

Nepálban a jókedvű, világosbarna arcú ben-

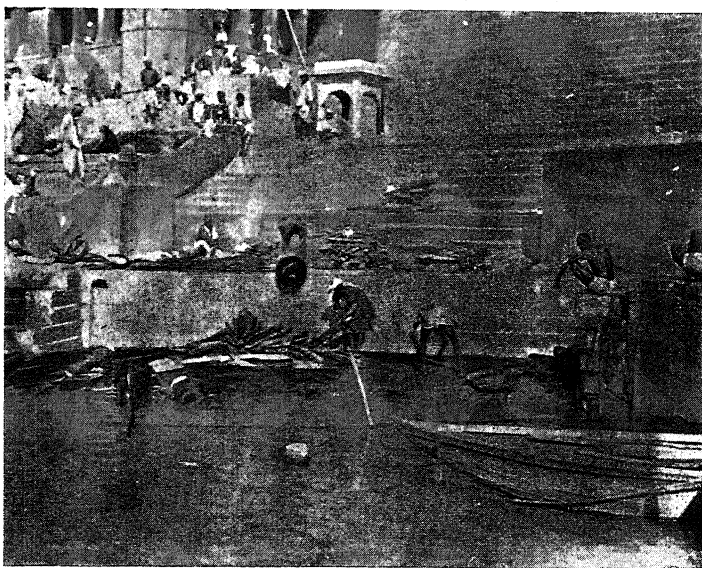
Egyik gangeszparti templom jól faragott frizei Benaresban.

Templomok, fürdőpavillonok és magánépületek a Ganges partján Benaresben.

szülött nem oly bigott, mint a fekete hindu — de azért csak a hindu vallást követik s talán csak nincs szándékukban a templomaikat meggyalázní? . . . A feladott rejtélyt én nem tudom megfejteni, törje rajta a fejét más, nálamnál nagyobb hindubarát.

A Ganges folyón fedett, kényelmes csónakokon szállítják a turistákat a látványos helyekre. Különösen

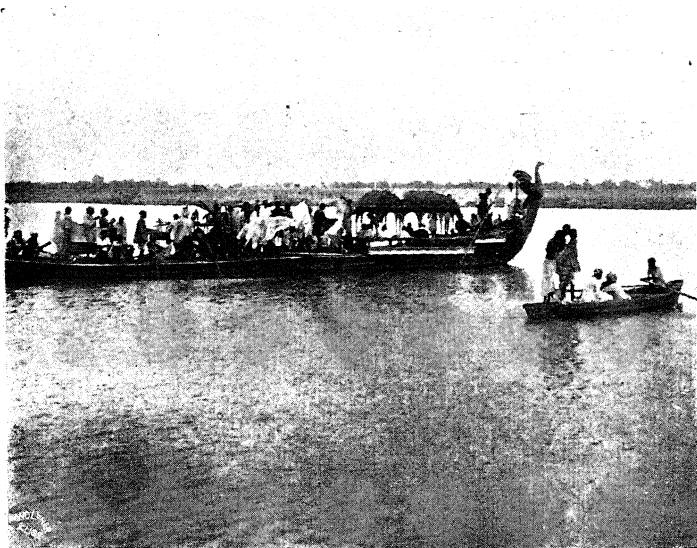
Halottégetés a Ganges partján Benaresben.

a reggeli órákban érdemes végigcsónakázni a szent folyón; ez a fürdés, halottégetés ideje.

Egy halott égetéséhez szükséges faanyag 10 rupia (kb. 16 korona), a földhöz ragadt szegénynek nincs ennyi nélkülözni valója, az ő testéhez tehát követ kötnék és így dobják a folyóba. A halottégetésnél vagy a csónakra kitett hulla mellett csak úgy jár a hindu szája, mint rendesen. A részvétlenség köze-

ette magam is napirendre tértem a dolgok folyása felett; halat azonban nem ettem többet a Ganges mentén, hiszen a szépen hízott gangeszi harcsa, potyka csak kannibál.

A benareszi maharadzsa 1911 február 25-én délután hindu ritus szerint sajátkezűleg gyűjtotta meg a Ganges partján, elhunyt édesanyja máglyáját.

A benareszi maharadzsa anyja elégetési szertartása végeztével pávával díszített csónakán hazatért 1911 február 25-én.

Később értesültem az esetről és a szertartás végeztével érkeztem. A tetőtől talpig fehérbe öltözött nagy úr már hazafelé tartott faragott pávával díszített csónakán Bamnagarba, a Ganges jobbpartjára, ahol palotájából végiglát a hinduk szent folyóján, a Gangeson, amely édesanyja hamvait szállítja az ösmeretlen másvilágra.

Calcutta.

(Benarestől 494 ang. mtfd vasúton.)

British India volt fővárosában, Calcuttában, a külvárosokkal együtt 1.216,514 ember lakik (531.000 hindu, 249.000 mohamedán, 38,000 keresztény és 1900 zsidó). Calcutta a téli hónapok alatt (novembertől áprilisig) a british Government székhelye.*

Az összes brit-indiai városok között csakis Calcuttában találunk igazi nagyvárosi életet. Esténkint a Hoogly folyó melletti strandon kocsi kocsit követ, a magánfogatokon a kocsis, a kocsis mellett ülő istállófiu és a hátsó ülés mögött parádézó alak indiai összeállítás, születéstől kezdve a legkülönösebb forma fejlődésig.

A tekintélyesebb angol személyiségek, a hindu rádzsák és hercegek, a meggazdagodott kereskedők mind magánfogatokon parádéznak, a külföldi utas pedig, amíg fel nem fedezett valamely fuvaros céget, a világ legnyomorúságosabb fiákkerein és konflisain kénytelen a sorba állni. Automobilonok is pöfögnek szép számban; feltűnően sok közöttük a harmadrendű gyártmány, mintha csupa olyan ember járna rajtuk, aki szörnyen szeretné adni az urat s még nagy dolgot lát az autóban, de nem telik jobbra.

A Hoogly melletti strandnak a város felőli vége az Eden-kert, itt állnak meg esténkint a kocsik és autók, a zenepavillon közelében. Többször felkerestem e helyet, már csak azért is, hogy megfigyeljem a tömeget. Sose volt alkalmam klasszikus zeneszámot hallani. A katona-zenekar csak marsokat, operette-részleteket és más könnyű zenét ad elő, de nem is lehetne itt komolyabb zenét hallgatni, ahol a kert fáin elülő millió csóka olyan éktelen

*1911. december óta Delhi a székhely.

károgást visz véghez, hogy túlharsogják a leg-lelkesebben fűjt bombardont.

A csókakárogás olyan fülsértő Calcuttában, mint Colombóban, vagy más hindu és buddha nagyvárosban. Hajnalban már felkárogják az ujonnan jöttet és csakis este szabadulunk meg kellemetlen szavuktól; még el se ültek a csókák, már megindul a munkából hazatérő nép és a kocsisok végnélküli tereferéje.

A nagy szállodák előtti úton nem szünetel a lárma éjfél előtt; a sorjában álló két- és egyfogatú kocsikon, sárga takszi-autókon a világ leglármasabb kocsisai ülnek, folyton jár a szájok, olyan stentori hangon beszélnek, mintha az egész világnak tudnia kellene, hogy miről vitatkoznak. Amint felbukkan valahol egy elképzelhető utas, pattognak az ostorok és ha fogott valamelyik utast, ostor- és nyelvbiztatással megindul a világ legnyomorultabb fogata. Csak hindu nyelv képes kihozni ilyen csettegetést, bezárt ablakon, ajtón át behallik a szobába, az idegekre száll, mint a brain fever madár (*cuculus varius*) szava.

A két első szálloda a Grand és Continental az Esplanade keleti oldalára néz. Az Esplanade Calcutta Hyde parkja, de csakis nagyság tekintetében (közel 2 ang. mtfd hosszú és $1\frac{1}{4}$ ang. mtfdtől $\frac{3}{4}$ ang. mtfdig széles) hiányoznak az árnyas fasorok és lovagló utak.

Az Esplanadet a nyugati oldalon a Hoogly folyó és a folyómelletti Strand út határolja, középen a teljesen modern William-erőddel, az északi vége az indiai alkirály palotáját érinti, délnyugati végére a lóversenytér szögellik ki.

Az alkirály (Viceroy) palotájától a keleti oldalon végig, fényes üzletek, clubok és magánházak néznek a zajos centrumra. Az üzletek teljesen megütik az európai mértéket, Calcuttában mindent be lehet szerezni.

Az Esplanade keleti oldalára néz a múzeum is, rendkívül értékes archeologiai gyűjteménnyel. Az állattani, növénytani és geológiai osztály is jól képviseli Indiát, a mangan ásványgyűjtemény ritkítja párját. A vulkanikus kőzetek között feltűnően sokat láttam Hungary felírással.

Az állatkertben ösmeretséget köthetünk India

A hollandus kolonizálás idején épült (XVII. század) katolikus templom, Chinsurah helysénél, Calcuttától 25 ang. mtfde.

állatvilágával, a többek között két igen művelt öreg orrszarvúval és egy joviális fekete medvével. Az orrszarvú-pár kézből veszi el a feléje nyújtott takarmányt, közben nagyokat fúj, ami köszönést is jelenthet. Az egyik fekete medvét rendszeren hanyattfekve találjuk, így élvezi a napsugarat, ha azonban megkínáljuk egy üveg lemonádéval, talpra áll és úgy iszik, mint a cirkuszban kitanított vérbeli rokon.

Calcuttától 21 ang. mtfdre, Chandernagorenél 3 ang. □ mtfdnyi terület francia birtok. A franciák 1673-ban telepedtek le Chandernagorenél, ma 25.000 ember lakik a francia területen és Calcuttából ki-rándulnak a jó French Restaurantba.

Öt angol mtfddel távolabb Chinsurahnál egy tipikus XVII századbeli hollandus katolikus templom áll fenn.

MÁSODIK FEJEZET.

RANGOON.*

Burma fővárosa.

(Calcuttától 780 t. mtfd.)

A börmai benszülött.

A Rangoon folyó alacsony, mocsaras partok között ömlik a tengerbe. Amint a folyó torkolatához hajó közeledik, megjelennek a rangúni *sirályok*, amelyek annyira barátságosak, hogy olyik kézből veszi ki a kenyeret.

Minden európai hatalom kereskedelmi hajóival találkozunk a rangúni kikötőben; Rangoon 289.000 lakossal (1911.) British Indiában a kereskedelmi forgalmat illetőleg a harmadik helyen áll.

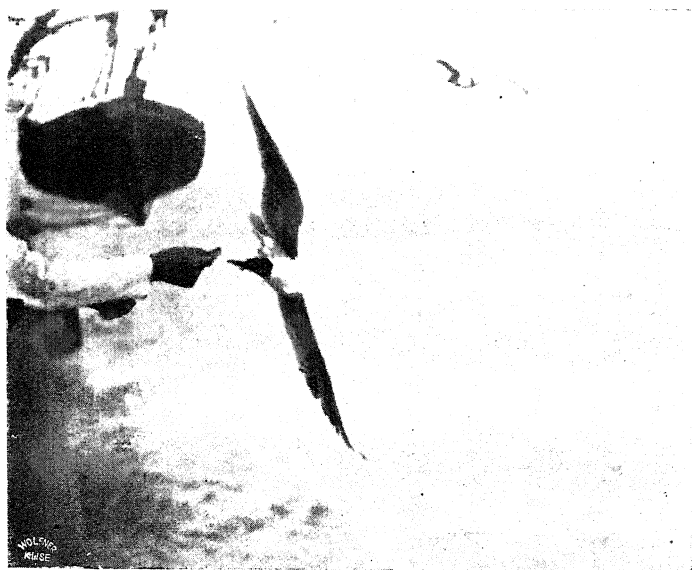
A nagy hajók között a börmaiak és khinaiak fecskefarkú csónakokat hajtanak állva. Eltekintve az élénk forgalomtól, Burma fővárosa távolról sem-

* A British Indiához csatolt Burma (olv. Börma) a bengali öböltől keletre a 10. és 27-ik északi szélességi fokok között fekszik; északon és északkeleten China, északnyugaton India, délkeleten Siam határolja, nyugaton a bengali öböl.

A Shan államokkal együtt 238,000 □ ang. mtfd., 12.570,000 lakossal (1911). A lakosság 88 százaléka a buddha vallást követi.

mit se mutat, csakis két főpagodája tűnik szembe aranyozott tetejével.

A pagodák városában ennél kell kezdenünk. Végigkocsizva a tengerpartmenti korzón és a kereskedelmi városrészen, előbb a Sule pagoda mellett vezet el az utunk. A Sule pagodába négyoldalról lépcsők vezetnek fel; a főépületet szentélyek, szob-

A szelid sirályok a Rangoon folyó torkolatánál.

rok veszik körül; a körülfutó széles járda külső felén vásáros bódék között szintén szentélyek állnak.

A Sule pagodában jó alkalom kínálkozik szemügyre venni a benszülötteket; az asszonyoknak kugluf-formán simára fésült hajviselete kizárólag börmiai fejdísz. Az erőteljes, középtermetű börmiai nővel még a mindig tartózkodó angol is kész a vidéki állomáson szövetségre lépni. Nem a szépség-

gen mulik az ő varázshatalmuk, hanem a jó módon és tisztaságon, amiben csakis a déli Jáva szigeten lakó szundai és a jávai faj mulja felül őket.

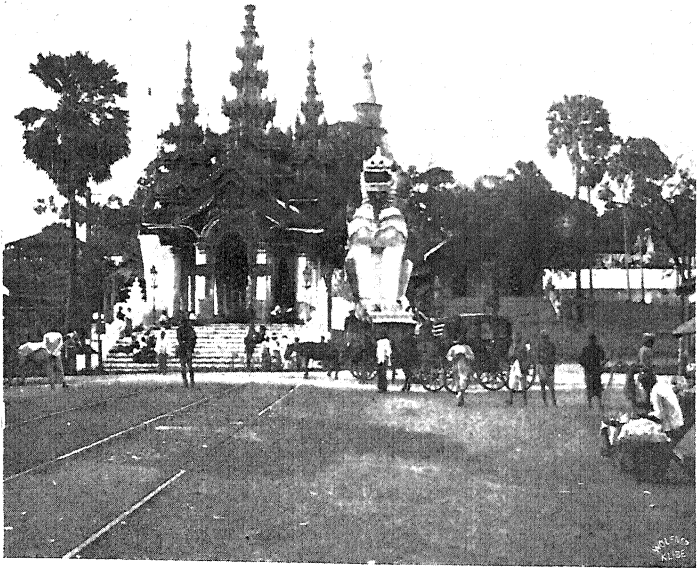
A laposarcú, vastagnyaku börmiai férfi, mint a polinéziai népek a Csendes-tenger szigetjein, a vidéken még tetoválja lábikrától derekig a combját, a

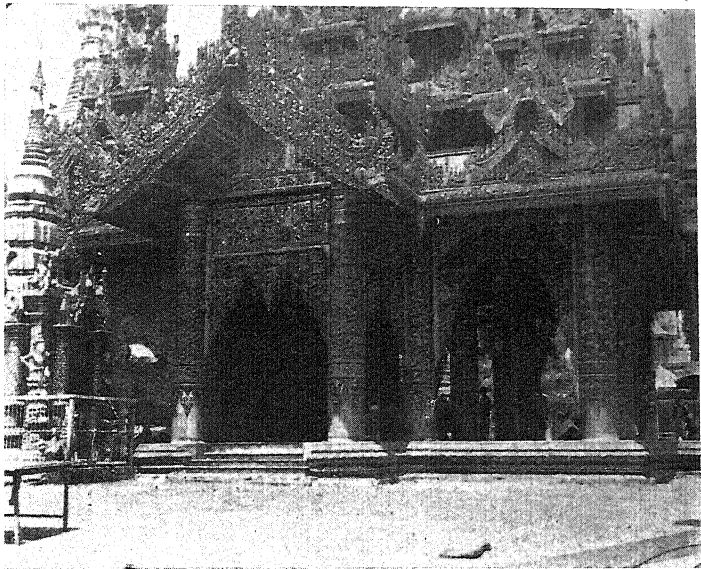
Börmai női típus.

kontyban viselt haját pedig általánosan színes selyemkendővel kötik körül.

Ha már a Sule pagodában alkalom kínálkozik a börmiai faj megfigyelésére, úgy a nagy Shwe Dagon pagodában megismerkedhetünk a kedélyvilágukkal. Reggeltől késő estig pezseg az élet a nagy pagoda udvarán. Az egyik oltárhoz áldozatot visznek, a másíknál térdenállva imádkoznak, a körül-

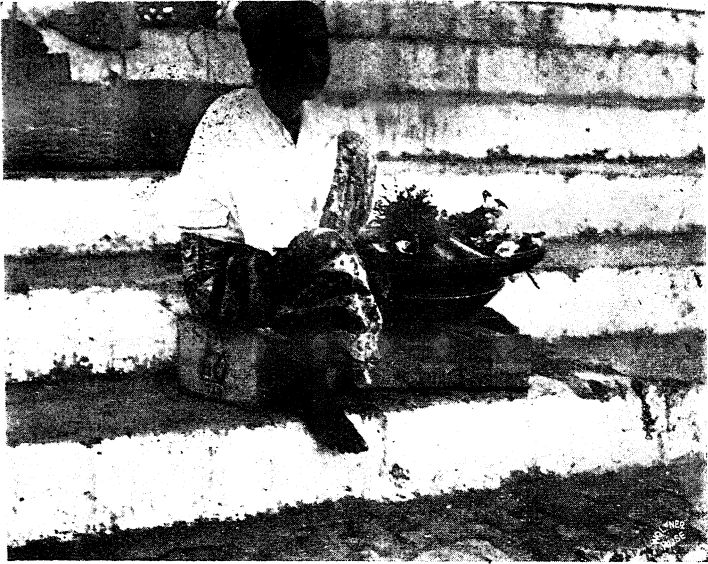
A rangúni Shwe Dagon pagoda főbejárata.

A Shwe Dagon pagoda egyik, üveg- és porcellánnal kirakott kápolnája.

futó térségen jövendőmondók bolondítják a népet; a vásáros bódékban csinos arcok mosolyognak a vándorra és ha valakin erőt vett az éhség vagy szomjuság, pár anáért kap bőségesen eledelt.

De kezdjük el előlről. A Minto Mension szállodából az európaiak lakta villanegyeden át, széles fasorok között kocsizunk a nagy pagoda felé. Már

Virágáros leányka a pagoda előtt Rangoonban, Burma fővárosában.

messziről szembeötlik a pagoda alsó feljáratát őrző óriási leogryph pár; a leogryphek őrizte lépcsőn virágáros leánykák fogadnak. Fedett lépcsőházban* két oldalt árusító bódék között érkezünk fel a földszinttől számítva 166 láb magas terraszra.

* A deszkából készült lépcsőház modern épület és épen nem válik a pagoda-tömb díszére.

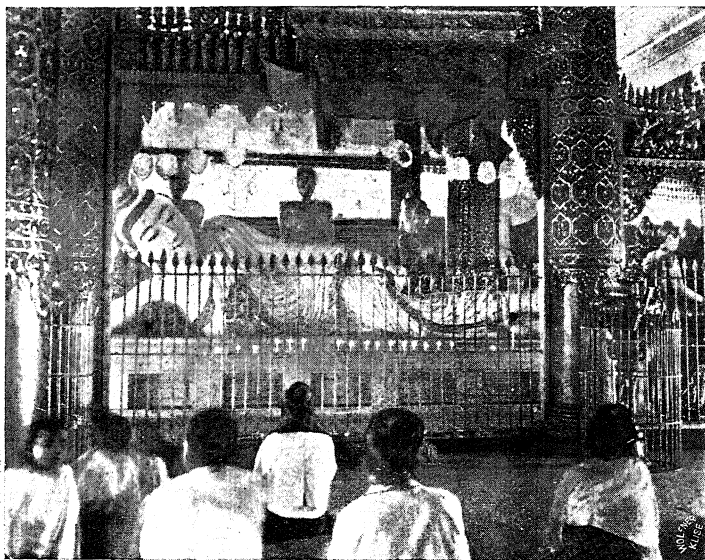
Imádkozó nők a Shwe Dagon pagodában.

Jövendőmondók a pagoda udvarán.

A terrasz 900 láb hosszú és 685 láb széles, ezen a területen áll a Shwe Dagon pagoda, melléképületeivel együtt. A beosztás ugyanaz, mint a Sule pagodánál, a méretek és pompa azonban messze túlszárnyalja.

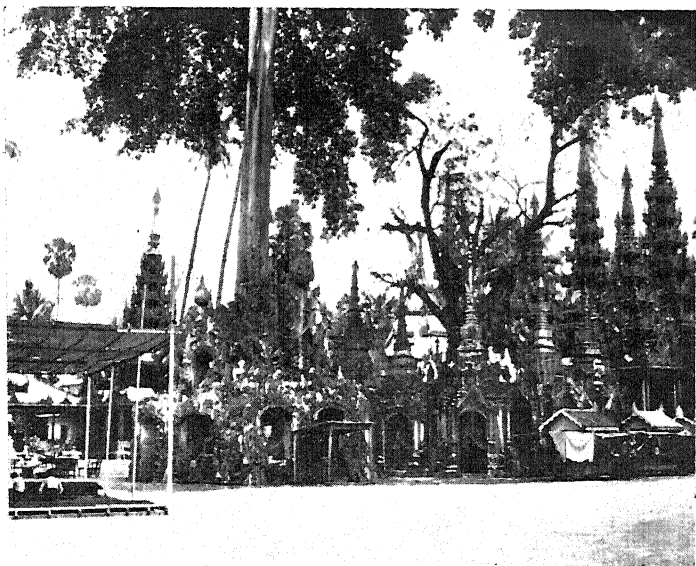
A pagoda a lábánál körül 1355 láb és 370 láb magas, a tető gazdagon aranyozva és legfent, a

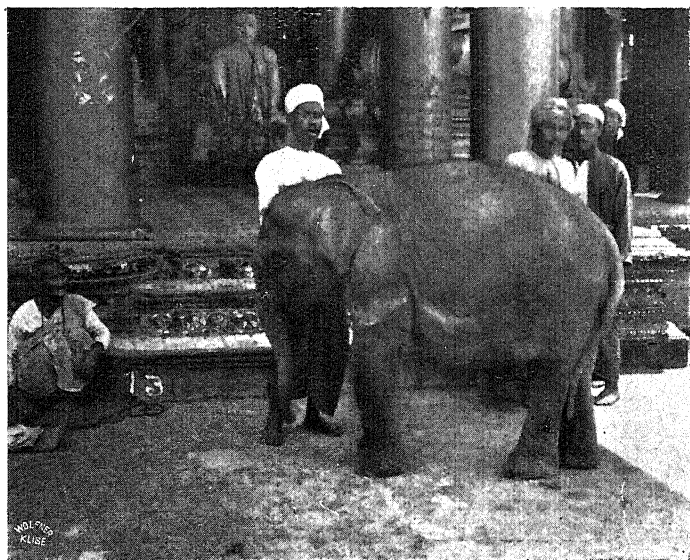
Óriási márvány-Buddha a ranguni nagy pagodában.

börmai pagodáknál elmaradhatlan aranyozott vas „ti“ (ernyő) fedi, teleaggatva ékszerrel, a lábánál négy kápolna óriási ülő Buddhákkal, ezenfelül kisebb kápolnák, áldozati oltárok (rizst és virágot áldoznak). Aranytól, ezüsttől és üvegtől csillog minden.

A Shwe Dagon pagoda helyén épült első templomot buddha feljegyzés szerint Kr. e. 588-ra teszik, de állítólag századokkal előbb már szent volt a hely,

Szent fa a ranguni nagy pagoda udvarán.

A pagoda szent elefántja.

mivel a három Buddha ereklyét már ott találták, a midőn későbbi építkezéseknél Gautama 8 hajszálat helyezték el.*

Ismételten felkerestem a nagy pagodát, mégse tudtam eltelni a látottakkal. Nem az építkezés nagyszerűsége hatott reám, a pagoda mögötte áll e tekin-

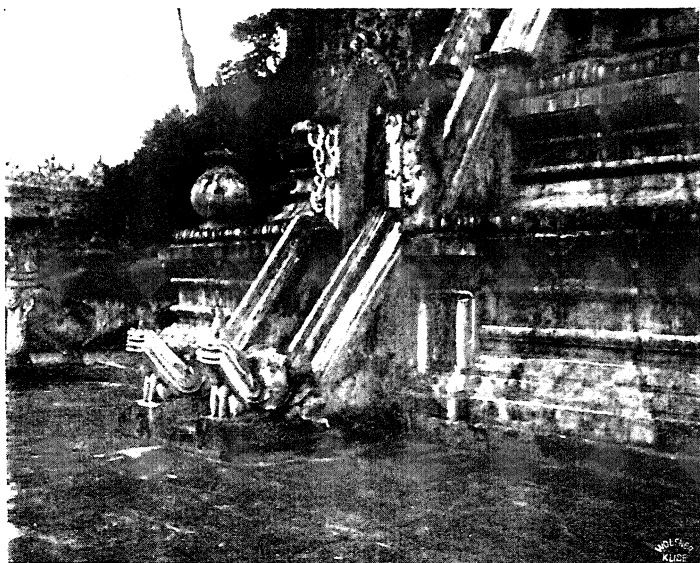
A pagoda zenészei.

tetben a hindu építkezésnek, hanem az élet, amely az udvaron pezseg. Olyan szinpad ez, amelyen egy népfaj élete játszódik le.**

Rangoon európai lakossága és a különféle szines

* A Shwe Dagon a legszentebb Buddha-emplék, amennyiben ez az egyetlen pagoda, amely nemcsak Gautama, hanem a Gautamát megelőzőleg élt három Buddha-ereklye felett épült.

** 1912-ben ismét töltöttem pár napot Burmában, a déli partvidéken vasutaztam le Maulmeinig. — Az egész vonal mentét India délkeleti vidékéről beimportált madraszi kuli

A mólmeini buddha templomtömb egyik pagodájának feljárata, emlékeztet a dzsokcsakartai (Java) Parambanan templom kőfaragására.

Kőfaragás a dammathati barlang-templomban. Dél-Burma.

fajt képviselő dadák, délutánonként a Royal-tó fél-szigetjén hallgatják a katonazenekart. A klasszikus zenét persze itt se gyakorolják, a csókakárogás azonban kevésbé zavaró, mint Calcuttában.

Rangoontól Mandalay városig, a volt börmai fővárosig.

(Rangoontól Promeig vasuton 161 ang. mtfld ; Prometől az Irrawaddy folyón Mandalayig 403. ang. mtfld.)

Március 11-én reggel érkeztem vasuton Promeba. Az Irrawaddy hajózási társaság egyik személyszállító hajója már készen várt a kikötőben. Olvas-tam valami röpiratban, hogy a nevezett hajózási társaságnak 350 gőzhajója jár Burma folyóin (az Irrawaddy 900 ang. mtfldig hajózható), de arra mégse voltam elkészülve, hogy ilyen óriási hajókat is járat, mint amelyen én is utaztam.*

Emlékeztet a hajó a new-yorki ferrykre; az első osztály elől a hajó orrán nagy kabinokkal, a kabinsorok között középen az étterem; legelől tágas térség kényelmes székekkel. Milyen gyönyörűség lesz ilyen járműről végig élvezni a folyó partvidékét! Megelégedettségem fokozódott a reggelinél...

Prome után dombok között folyik az Irrawaddy,

sereg lepi el. A fekete hadnak itt jobban mehet a sora, mint az ősi otthonban, ujjaikra, fülbe, orrba húzott ezüst és arany ékszerük után itélve. A jólét annyira felvitte sorsukat, hogy szórványosan megszöktetik a börmai leányzót és egy eddig nem ismert félvért teremtenek. Visszatérve dél Burmából Rangoonba, nap-nap után felkerestem a nagy pagodát és örömem telt látni a rokonszenves telivér őslakót, amely még ezen a helyen nem keveredett össze a ponfunebre képű indiaival.

* Öt hajójuk 325 láb hosszú és 85 láb széles, öt más hajó csak 15 lábbal rövidebb.

a dombokon alacsony erdőség; a fák hullatták a leveleiket, későn jöttem, a száraz időszak nagyon is előrehaladott. A partokon helyenként bambusz és pálmacsoportok és a szerte látható pagodák kölcsönöztek csak némi életet a kiszáradt, kihalt vidéknek.

Kilenc óra tájban, majd két órával később

Hosszú keskeny halászcsónak az Irrawaddyn.

egy-egy község közelében csoportokban láttuk az ujonnan épült és a romokban heverő pagodákat.*

Tetmiju városnál, a jobbsparton jól megfaragott farú bárkák, fecskefarkú, nagy és igen hosszú kes-

*Pagodát építeni szent cselekedet számba megy Burmában, a javítás nem esik hasonló elbírálás alá, ebben leli a magyarázatát az ujonnan épült és dülőfélben levő pagodák nagy száma.

keny csónakok horgonyoztak,* gyerekek ruhát mos-
tak, kőhöz verve a szennyest, amint keleten divatos.
Egy csoport asszony pedig oly hatalmas cigaretták-
ból fujta a füstöt, hogy orosz csemete rámondta
volna, hogy: puska (ágyú). A börmai cigaretta hosz-
szabb egy arasztnál és kétujjnyi vastag.**

Tetmiju után homokzátonyok között szélesen

Magas farú bárka az Irrawaddy folyón.

elterült a meder. A hajó orrán szünet nélkül mérték
a vizet és tele torokkal adták kétszeresen vissza a

*A díszesen faragott bárkákat és a khinai dzsönkökre
emlékeztető fecskefarkú csónakot már észak felé nem láttam,
de a csónakközlekedés természetesen seholse szünetel; az
Irrawaddy társaság hajóival pedig minden állomáson találkoztunk;
éjjelenként három hajó is vesztegelt a kikötőkben.

**Az óriás cigarettát általában szívják a benszülöttek
Burmában.

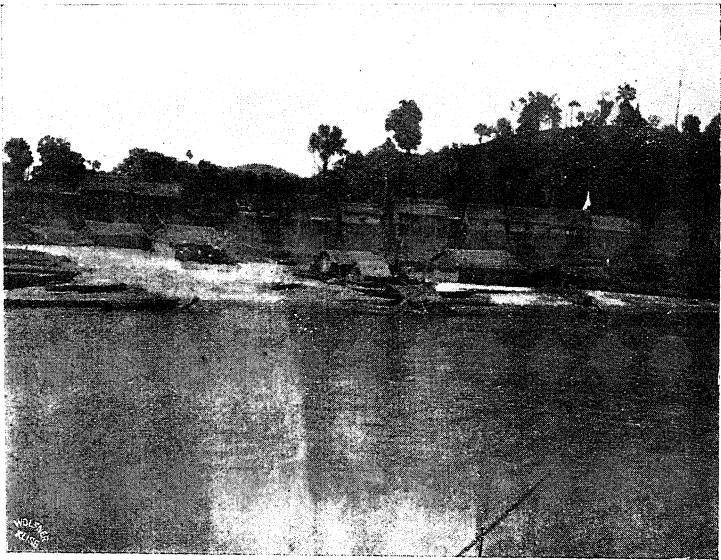

A magas végű bárkát faragással díszítik.

Óriási cigárókat pöfékelő nők Tetmijunál.

gépházhoz a lábak számát (hajónk 5—6 láb mélyen járt). Eleinte fel se vettük a dolgot, csak azt állapítottam meg, hogy a kikiáltó hangszálai nem cérnából vannak*, de mikor vége-hossza nem volt a mérésnek, még ott is, ahol mély vizen jártunk, szívesen felcseréltem volna a kényelmes hajót bármely békésebb kis járművel.**

Az Irrawaddy folyómenti építkezés.

Jó, hogy éjjelenként szünetelt a menet, az éjjeli csend ránk fért.

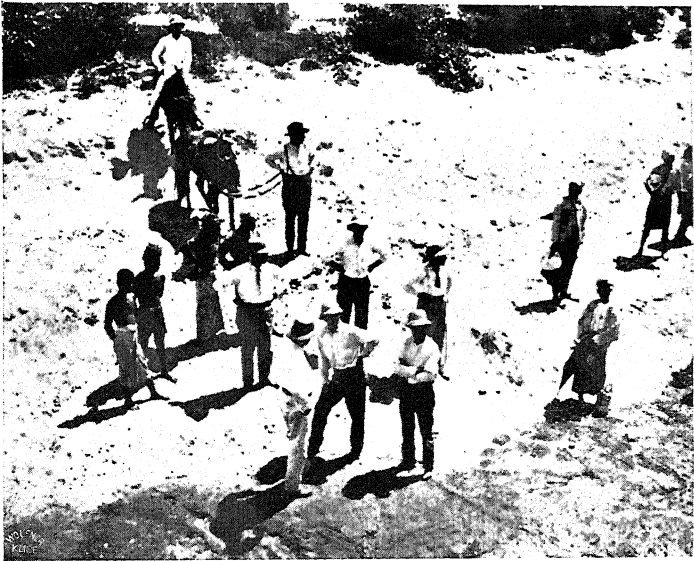
*Indiából származott, tehát nem csoda!

**A mérés nem szünetelt Bhamóig, reggeltől késő estig minden percben kettős ordítás, ami igazi keleti rendszer. A hajó személyzete már hozzászokott és nem tartotta érdemesnek beszüntetni a mérést ott sem, ahol nem változhatik máról holnapra a meder. A hajó orrára állított mérő csak a kötelességét teljesítette és ordított pontos időközben; mérés azonban nem előzte meg minden alkalommal a kikiáltást.

Az első állomást Prometől 92 angol mértföldre Minbunál tartottuk.

Március 12: Minbunál (104 ang. mtfld Prometől) egy sor pagoda a parton; ezután a petroleum-vidék következik.

Joungla állomásnál a balparton amerikai kolónia üdvrivalgással fogadta a hajónkkal érkező, Ameriká-

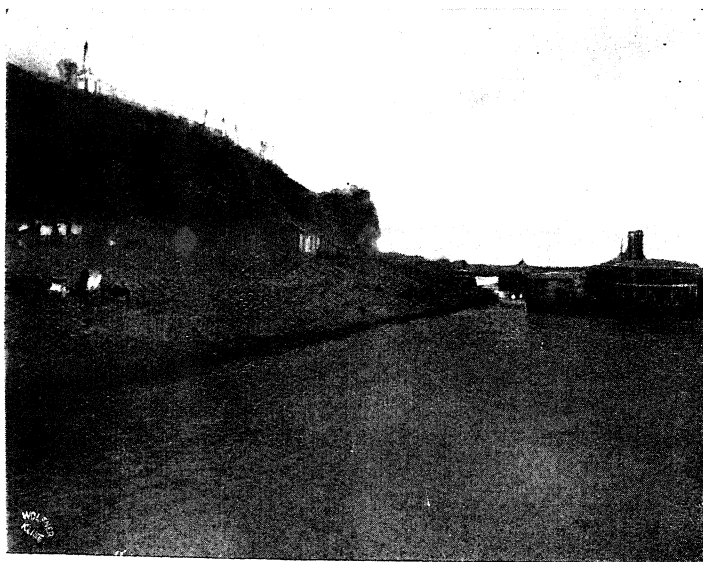
Az amerikai petroleum-emberek Jounglánál.

ból jött társakat. A petroleum-ipar nem régi keletű az angol gyarmatokon és mint általában a petroleumiparban, amerikai szakembereket alkalmaznak a fúrásnál. A nyert földolajat Jounglából csöveken vezetik Rangoonba, a tisztító-gyárakba. Az amerikai embercsoporton meglátszott, hogy nem maradtak meg a reggeli teánál, de egy magas, jóképű angol petroleum-ember elpiszkolt fehér ruhájában már a deliriumnál tartott. Az ilyen félreeső gyártelepen

gyakran leissza magát az európai és számalmas példát nyújt a még józan bensülöttnek.

A második éjszakát Salemyonál (193 ang. mtd. Prometól) töltöttük. Salemyo környékén obsidiant kereshet, aki megszakítja az utazást.

Március 13: Reggel a jobbpárt dombjain, Jenangyaungnál egy sor pagoda és petroleumkutak;

Pagodák a dombon Minbunál.

szemben a tulsó parton Pagan a régi főváros; a folyó több kanyarulatot tesz a két pont között.

Talán majd idővel eszébe fog jutni a minél nagyobb turistaforgalmat lebonyolító Irrawaddy hajózási társaságnak, hogy míg a személyszállító hajók Jenangyaungnál, majd Nyanunál állomást tartanak, egy kisebb hajót vagy motorcsónakot az utasok rendelkezésére lehetne bocsájtani, hogy a nagy-szerű rom-várost, Pagant megtekintsék.

Négy ang. mtfdre Paganhoz,* Nyanunál ismét órákig állt a hajónk. A harmadik éjszakát Myingian-nál töltöttük.

Márc. 14: Myingian állomástól kezdve észak felé mind gyakrabban találkoztunk stern wheel (a propeller helyén a malomkerékforma lapátkerék) hajókkal. Az állomásokon garmadában állt a vágott fa, északon a hajók egy részét ezzel fűtik. Nem adok neki húsz esztendő, lefűtik a folyó partján pár napi járatra az őserdőséget, mint ahogyan ez pld. Dél-Afrikában a Nílus mentén már meg is történt.

Pár órával Pagan felett hegyek kelnek fel a láthatáron. Avánál (1822 és 1837 között főváros) a folyó mindkét partján százakra rug a pagodák száma.

Mandalay.

(Prometől 403 ang. mtfd.)

Mandalay 1860—1885 között a börmái királyság székhelye, gyorsabban növekedett, mint Rangoon. Ma 184.000 ember lakja.

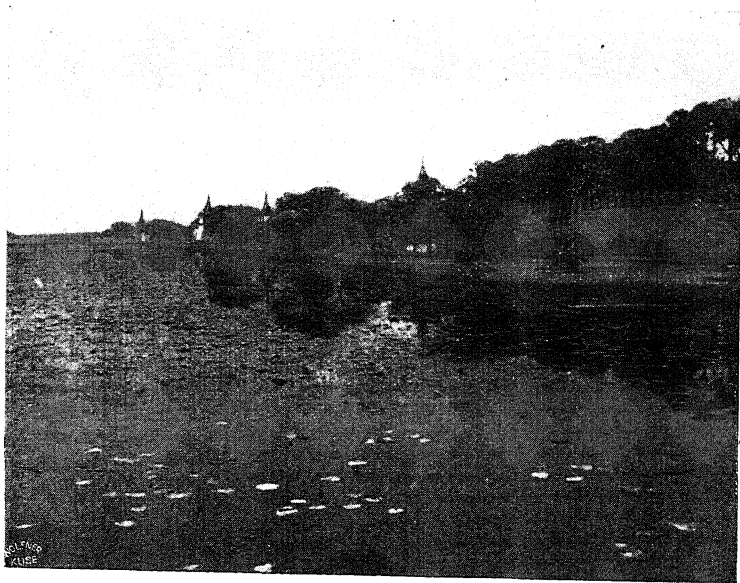
A börmái királyság idejében, a fallal körülvett városrész $1\frac{1}{4}$ □ ang. mtfd területre szorult; a 26 láb magas falat 100 yard széles vizes árok zárja körül, a vizet ellepi a kerek levelű lótusz piros és fehér virágjaival. Az árkon 5 híd vezet keresztül.

A falakon belül a fából épült, pirosra festett és

*Pagan Burma székhelye volt, most romokban hever. A romok csaknem kizárólag templomok, amelyek az Irrawaddy folyó mentén 8 ang. mtfd hosszú és 2 ang. mtfd széles területet foglalnak el. A pagodák minden építészeti irányt képviselnek. Feljegyzések szerint Pagan a szentvárosok között, Mekka, Benares és Kiew után következett, érdekesség tekintetében.

aranyozott bizarr királyi lak és az angol Cantonment épületei vannak. De a börmai életet ne itt keressük, az a falakon kívül pezseg.

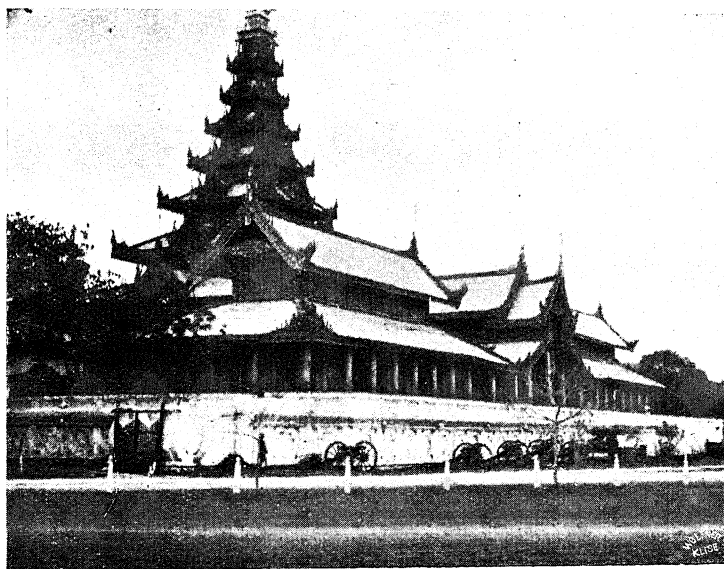
Épen a hajó megérkezése napján nagy ünnepségre készült a lakosság. Nem mintha az ünnepség ritkaságszámba menne Burmában, mert havonként négy vallási ünnepet tartanak (az újhold első és

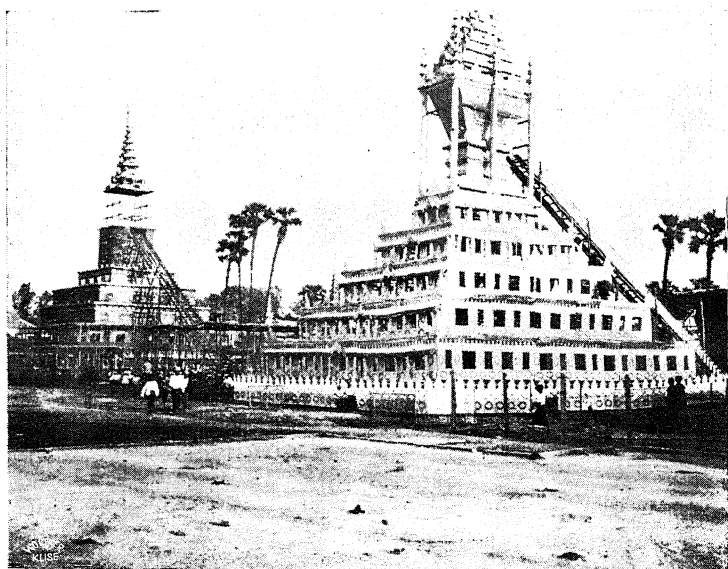
A mandalayi várat körülövező vizes árokban színes lótuszvirágok pompáznak.

nyolcadik napja, a teli hold és a holdfogyta nyolcadik napja), amely ünnepségek mindig dáridóval járnak és a reggeli órákban záródnak. Ez alkalommal azonban a tele holdvilág ünnepséget temetési ceremóniával is összekötötték. Szent életű pongit (szerzetest) temettek, kinek a lelki hüvelyét előzőleg egy évig mézben őrizték.

Amint tudomást szereztem az ünnepségről, ki-

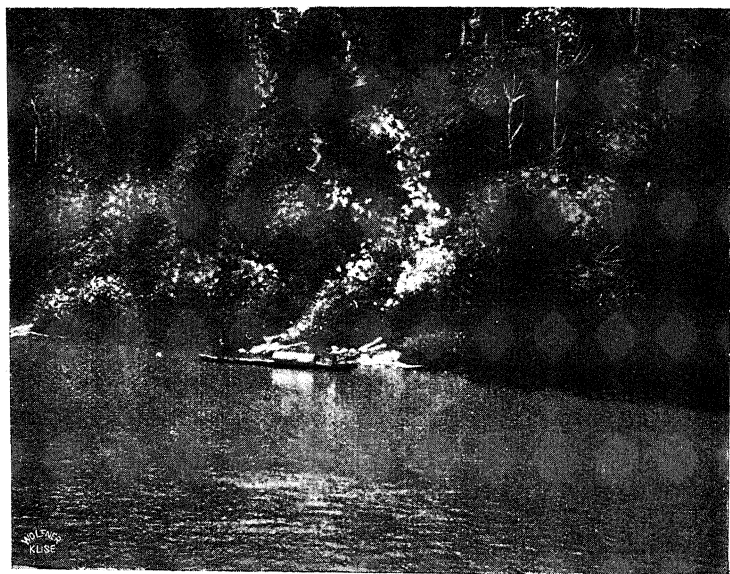

A régi fatornyos királyi lak Mandalayban.

Papírospaloták. Ünnepi meneteknél használják Mandalayban.

siettem a helyszínére. Este kezdődött, de már délután gyülekezett a sokaság. A feldiszített ünnepi bódék között többemeletes papirospalotákat javítottak; magas palankint hordoztak az ünnepi téren, amit nagy tömeg ember bámult, de vezető hiányában nem tudtam megbizonyosodni felőle, hogy vajjon a palankin-e a pongi ravatala.

A második szoros az Irrawaddy folyón.

Este minden bódé megtelt emberrel és a bódék körül is alig maradt hely a sétálók számára. Az egyikben színházat játszottak, a másikban nők táncoltak. Legjobban lekötötte figyelmemet a zenéjük. A fő zenélő szerszám kerek, a zenész középen guggol és faverőkkel körben veri a jól meghangolt tam-tamokat; másik zeneszerszámon sorjába helyezett ércpálcákat kalapálnak faverővel, hozzá sípolnak és

verik a dobot. A mélyebb hangú hangszerek távolról oroszlánbögésre emlékeztetnek; a börmainak, azonban minden egyéb gondolata van, sem mint oroszlánbögést utánozni. Az ő zenéje humoros. Előadó művészek táncolnak a zenekar körül, groteszk mozdulataik sokban emlékeztetnek az újzeelandi haka-táncra (itt poynak nevezik a táncot) s közbe-közbe ötletes dolgokat mondanak.

A varjuként gubbasztó hallgatóság jóízűen nevet és a sárga taláros szerzetesek, a számukra fenntartott helyeken, mindenütt a néppel együtt szórakoznak.

Ahova csak beléptem, mindenütt megnyíltak a sorok előttem.*

Visszafele jövet Mandalaytól 9 ang. mtfdre a Mingun pagodánál tartottam állomást. A pagoda sose készült el egészen és az 1839-iki földrengés kikezdte a világ legnagyobb téglapünetét. (450 □ láb és 155 láb magas.)

Mandalaytól Bhamóig.

(320 ang. mtfd.)

Március 16-án kisebb hajóval folytattam az utamat, de ez se volt elég kicsi arra, hogy a fenék-mérések elmaradhassanak. Rokonszenves angol őrnagy utazott velünk Mandalaytól. Tőle hallottam, hogy az őserdőségben körül elefánt, banting, tigris, leopárd

* Ha összehasonlítom a börmái szokásokat a malinéziai (maláji faj lakta szigetek) és a polinéziai népek szokásaival, úgy érzem, hogy a börmái népnek nagy beleszólásának kellett lennie a nevezett szigetlakó fajok vegyüléséhez, mert olyannyira hasonló az ästhetikájuk és a lelkiviláguk. Sehelse láttam előzékenyebb, csendesebb, szelidebb és jobb modort mint a három fajnál, általában véve, a legalsó néptől kezdve felfelé.

található, de a vadászat igen fáradságos és nehéz megfelelő teherhordókat kapni.

115 ang. mtfdre Mandalaytól Thabeitkyinnél töltöttük el az éjszakát. A 70 ang. mtfdre eső rubinbányákhoz innen naponként közlekedik motorkocsi.

Március 17: A jobbparton, Katha városnál állt meg a hajónk. Kathától vasuton, egy átszállással

Shan férfiak Bhamo városnál.

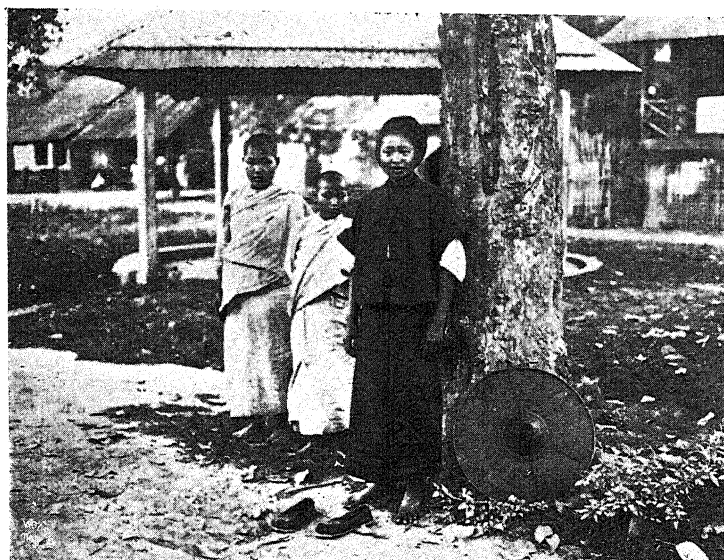
Rangoonba lehet menni, visszafelé ezt az utat választottam.

Az öt mértföld hosszú második szoros közepén meredek sziklafalak közé szorul a 20 fathom mély folyó vize; mindkét oldalon pompás az őserdőség.

Bhamónál a hajóközlekedés megszűnik; a 11.000 lelket számoló városban feltűnően sok a khinai (3000),

ami természetes, mert 51 ang. mtfdre esik China határához. A khinain és börmain kívül a shan, kacsian, arakanez, csin, csam, shandei, karenn és más törzsek képviselői is el-ellátogatnak Bhamóba.

Egy igen helyes kacsian leánykát láttam, egészséges arcát úgy elöntötte a pír, mintha a Kaukázusban ringatták volna őseinek bölcsőjét.

Kacsian leányka Bhamóban.

A kacsianok a börmai királyság idejében függetlenek voltak és gyakran megrémítgették a Bhamo és China között járó karavánokat.

Március 18: Visszafelé a Bhamo és Katha között naponként közlekedő helyi hajón mentem (110 ang. mtfd). Az előző kényelmet nem találtam fel ugyan a kis hajón, de milyen jól esett vízmérés és ordítás nélkül élvezni végig az utazást. Jó ebédet is szol-

gáltak fel a kis hajón; különösen ízlett a zöld saláta, amivel nem traktáltak a nagy hajón. Ebéd után beszédbe elegyedtem a kapitánnyal és csakhamar kisült, hogy Kathában viszonylag sok áldozatot szed a cholera. A kapitány, mint aki hozzá szokott már az effélékhez (hát biz akinek pestis, cholera imponál, maradjon otthon s ne utazzék a Keleten), élénken, csak úgy hozzátvetőleg mondta, hogy múltkori útján 10 choleramegbetegedés történt a hajón. De akkor nem szokás salátával traktálni az utast, gondoltam, amely salátát esetleg az inficiált folyóvízben mosnak meg, kis öreg. — A kapitány fiatal volt, tehát bohó, ezért neveztem csak kis öregnek, egyébként megillette volna a vén cs . . . cím is.

Kathától vasuton mentem vissza Rangoonba (610 ang. mtfd).

Végigtekintve az Irrawaddy hajókázáson, úgy találom, nem éri meg az időt és fáradságot. A második szoros ugyan szép, de sok szebb szorost látni kerek e világon. Ami eredeti az Irrawaddy utazás alatt, ez a pagodák, de velök hamar készen vagyunk. Az első pár állomás után már csak ismétlés az, amit látunk. A hosszú utazásnál érdekesebb Mandalayt jól megnézni, esetleg egy napot Pagannál eltölteni, ha találunk megfelelő összeköttetést.

HARMADIK FEJEZET.

Vissza a British India félszigetre.

(Rangoontól Madrasig 1008 t. mtfd. Madrastól Mangaloreig
vasúton 684 ang. mtfd.)

Madras a délkelet indiai presidency székhelye 517.000 lakossal, ebből 411.000 hindu, 51.000 mohamedán és 41.000 keresztény.

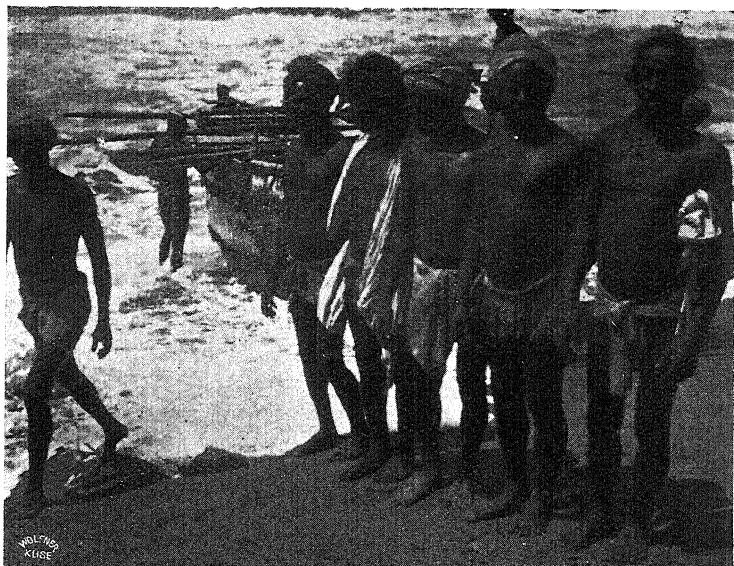
Madras India keleti partján, Goa pedig a nyugati parton szolgáltatják a legnagyobb számban a travelling boykat (utazó szolga), akik nélkül valamire való utas el se lehet Indiában. Amennyire jó hírnévnek örvendenek a goai keresztény boyk, annyira más fogalmat jelent a „madrasi“ szó. Meglevén [a magam megbízható goai szolgám, csak mások panaszából győződtem meg róla, hogy a hír igaz lehet: a madrasi iszik és ha szerét teheti, meglopja a gazdáját, tehát tanácsos nem itt fogadni fel szolgálóinkat.*

Madras rég szerepet játszik az angol-indiai

* A madrasi presidencyben lakó telegák kiváló tengerészek, kis tutajon keresztülvickélnek a sekély fenéken feltornyosuló törő (braker) hullámokon. A kis jármű felborul, buk-fencet hány, de a hajósok csak ismét hegyibe ülnek és rövid lapátaikkal sebesen viszik előre.

helyek között, az East India Company a környék radszájától már 1629-ben kapott területet Madras közelében.

Megérkezésemkor a kikötőben minden nemzetiségű hajó képviselve volt. A tengerparti raktárak vidékén nagy élénkség uralkodott, maga a város egyike India rokonszenves nagyvárosainak.

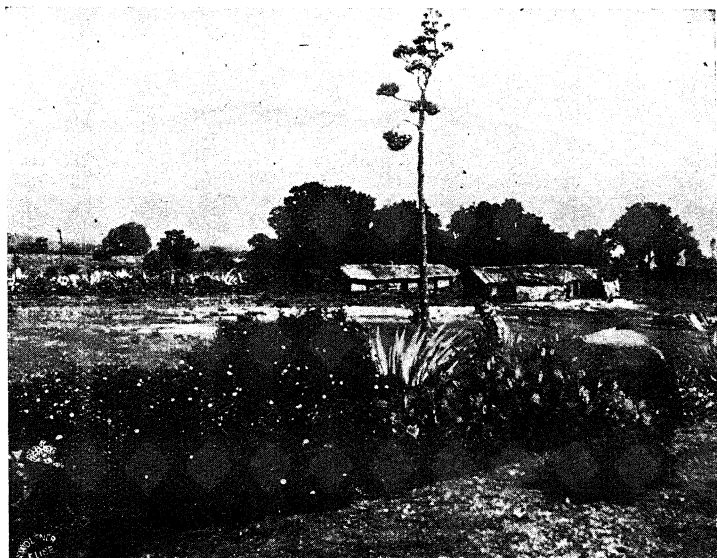
A madraszi telegák kiváló tengerészek.

A széles makadam utcákon estefelé magánfogatok, bérkocsik és riksák keresztezik egymást, a tengerparti korzón pedig katonazenét hallgat az esti szellőt kereső, tikkadt lakosság.

A korzó másik vonzereje az akvárium. Csak a honolulu akváriumban láttam ilyen színes haltársaságot, az egyik rózsaszínű, nagy, kerek potrohhal, a másik citromsárga, kiszögellő csücskös fejjel, mintha

A zátonyon megtörő hullámokkal küzdő telegák Puri városnál.

Virágzó aloe, háttérben a wellingtoni-hegység. Dél-India.

csikónak készült volna, a hátát tollszerű uszály díszíti; ismét egy csoport a szivárvány színét igyekszik túljátszani. Indiában, a tigrisek honában, a halak között is akadt tigris utánzó. Olyan sárga és barnán pettyezett a teste, hogy csak ordítania kellene s ijedt ember rámondaná, hogy tigris.

Ebbe az akvariumba érdemes többször elmenni. Párszor fel is kerestem, de az időm ki volt számítva, április 4-én indulni kellett Mangaloreból vadászatra, így amit nem láthattam meg ez alkalommal Madrasból, későbbre maradt.

Március 29-én indultam el Madrasból vasúton, 30-án Coonorba érkeztem, a wellingtoni hegyvidék egyik üdülőhelyére. A szálloda terraszáról rózsabokrokon keresztül élveztem a szép hegyvidéket, amikor jelentették, hogy Major E. Lethbridge megérkezett állomásáról.

Good day? How are you? . . .

L. őrnaggyal vadászom majd S. Canara tartományban, India nyugati partvidékén. Röviden megbeszéltük a teendőket. Kézszerítés. A viszontlátásra Mangaloreban.

Sajnáltam távozni a szép hegyvidékről; jót tett volna pár napig európai levegőt szívni, de mindhiába, erre most nincs idő; tehát gyí te, Railway! délnyugat felé, a mangalorei cseréppel fedett dack bungalowba.

Március 31-én megérkeztem Mangaloreba, ahol a melegségből ugyancsak kijutott. Az angol úgy segít ilyenkor a bajon, hogy a szoba tetejéről lecsüngő széles és hosszú vitorlavászon-legyezőt, a pankát, éjjel-nappal húzatja valami olcsó rabszolgával; én azonban ellensége vagyok az alacsonyan csüngő pankának, nem mehet az ember végig a szobán, hogy bele ne ütközzék az orrával az indiai

pátensbe, tehát felköttem jó magasra, hogy ne is lássam és inkább tűröm a meleget.

South Canara collectora (magas hivatalnok) Mangalore városon kívül lakik, kényelmes otthonban, domboldalon, ahol este kellemes szellő fujdogál.

Meglátogattam, megköszöntem a kapott vadászati engedélyt és tanácsát kértem, hogy mely úton szerezzem be a szükséges embereket. Levelet adott a helybeli benszülött talukhoz (indiai tisztviselő); a taluk jelentkezett nálam, s odarendelte a szekérszeket, kocsisokat. Megkapták az előleget, eldöntöttük, hogy melyik szekér mit visz; az őrnagy és a magam részére ezenfelül egy-egy lovas taligát rendeltem.

Ha tudom előre, hogy szekéren szállítjuk a terhet, nem csomagoltam volna az élelmiszert, borkat, savanyúvizet kis ládába. De még most se fért a fejembe, hogy hát hogyan is lehet nagy vadra vadászni olyan vidéken, ahol jó utakon szekerek járnak? Pedig így esett meg a dolog. Óserdőségen keresztül, a meiszorei szultán területéig Európában is kitűnő útnak beváló országúton jártunk napokon át és le se kellett volna térnünk a főútról, mert már a főút szomszédságában tigris, leopard, szarvas, őz és a közeleső dombokon az indiai bison (gaur) legel. Hébe korba iderándul Mysoreből egy-egy elefánttársaság is, hogy letarolja az őserdő kebelében egymástól messzire eső farmokon a kókuszfákat, rizsföldet.

Április 2-án délután megérkezett vadásztársam. A collectossal együtt vártuk az állomáson, akinél estére hivatalosak voltunk.

Hozzászóltam Afrikában, hogy előírják a lelőhető vad számát. Emiatt vacsora után megkérdeztem a collectortól, hogy mit és hány főt szabad lőnöm South Canarában.

csikónak készült volna, a hátát tollszerű uszály díszíti; ismét egy csoport a szivárvány színét igyekszik túljátszani. Indiában, a tigrisek honában, a halak között is akadt tigris utánzó. Olyan sárga és barnán pettyezett a teste, hogy csak ordítania kellene s ijedt ember rámondaná, hogy tigris.

Ebbe az akvariumba érdemes többször elmenni. Párszor fel is kerestem, de az időm ki volt számítva, április 4-én indulni kellett Mangaloreból vadászatra, így amit nem láthattam meg ez alkalommal Madrasból, későbbre maradt.

Március 29-én indultam el Madrasból vasúton, 30-án Coonorba érkeztem, a wellingtoni hegyvidék egyik üdülőhelyére. A szálloda terraszáról rózsbokrokon keresztül élveztem a szép hegyvidéket, amikor jelentették, hogy Major E. Lethbridge megérkezett állomásáról.

Good day? How are you? . . .

L. őrnaggyal vadászom majd S. Canara tartományban, India nyugati partvidékén. Röviden megbeszéltük a teendőket. Kézszorítás. A viszontlátásra Mangaloreban.

Sajnáltam távozni a szép hegyvidékről; jót tett volna pár napig európai levegőt szívni, de mindhiába, erre most nincs idő; tehát gyí te, Railway! délnyugat felé, a mangalorei cseréppel fedett dack bungalowba.

Március 31-én megérkeztem Mangaloreba, ahol a melegségből ugyancsak kijutott. Az angol úgy segít ilyenkor a bajon, hogy a szoba tetejéről lecsüngő széles és hosszú vitorlavászon-legyezőt, a pankát, éjjel-nappal húzatja valami olcsó rabszolgával; én azonban ellensége vagyok az alacsonyan csüngő pankának, nem mehet az ember végig a szobán, hogy bele ne ütközzék az orrával az indiai

Pani Mangalore előtt (16 ang. mtfd) némi nehézséget okozott a homokos fenekű folyón való átkelés.

Az éjszakát dombon álló kétszobás bungalowban töltöttük.

Április 4-én kevésbé mívelt, de lakott területen folyt a kocsizás Upinangadiig (16 ang. mtfd); Upinangadinál kompon vittek át a folyón.

Ha jobb terület nem állt volna rendelkezésünkre, itt már megpróbálkozhattunk volna a tigrissel. A farmok közti őserdő darabokból el-ellátogatnak tehen- vagy bikanézőbe.*

Április 5-én végleg meggyőződtem róla, hogy kocsistól érkezünk meg a vadászterületre. Shiradiig (20 ang. mtfd) őserdőben kocsikáztunk, fele úton Goulitatinál pihenő állomást tartva.

A goulitaii bungalow-t, valamint az őserdőben épült többi ilyen szállóhelyet az erdőtisztek és az ellenőrző hatósági személyek szokták használni, de ide tévedő uriembereknek is a rendelkezésére bocsátják; rendszeren egy ember (a butler) a felvigyázó.

Estefelé értünk Shiradiba. A szárnyasok már búcsúztatták a napot; az acélkékszínű drongó (dissemurus paradiseus) egyik fáról a másikra szállva, libegtette farkvéget díszítő hosszú két tollát. A kocsizőrejhez hozzászokott hanuma majmok előttünk ugráltak a fákon és ismételték messzire elhangzó uh szavokat. Egy pár jungle fowl (vad tyúk) is

* A délkanarai kis faj szarvasmarhával könnyen elbánik a tigris. Két éjjel alatt bevacsorázza, nem úgy azonban a bivallyal. Az indiai nagyszarvú házi bivaly, mint általában a bivalyfaj, erős és bátor. A tigris csak szorultságból üt le bivalyt, rendszeren borjút, mert a nagyja megvédi a bőrét.

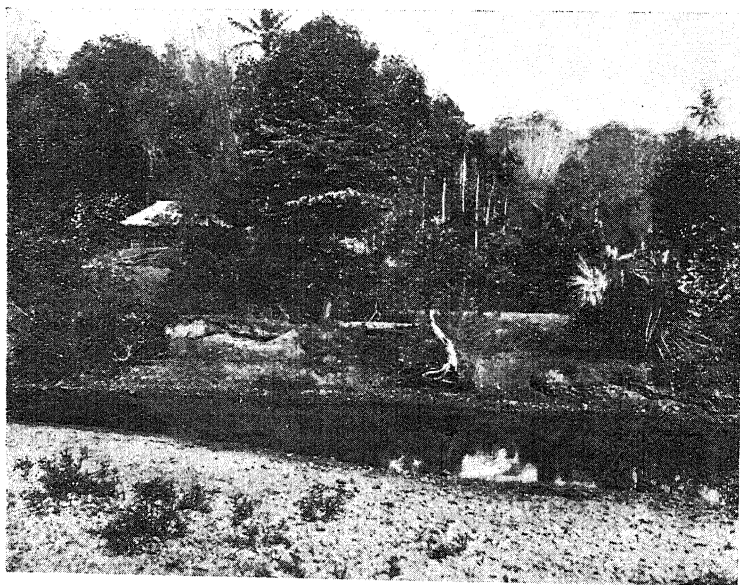
Az európainak jó az őserdőben legelésző házi bivalyt kikerülni, mert a fehér ördöghöz nem szokott állat nagy készséget mutat az öklelésre.

végigszaladt az úton, szóttlanul, ők csak hajnalkor adnak hangot.*

Tehát benne voltunk teljesen az őserdőségben.

Alighogy elhelyezkedtünk a shiradii kis bungalowban, hírét vettük, hogy Mr. Clementson, a hírneves tigrisvadász a közelben tanyázik.

A 4000 □ ang. m² területet elfoglaló South

Bungalow Dél-Canara őserdejében. Dél-India.

Canara districtben kimutatás szerint az utóbbi öt évben 27.524 szarvasmarhát ütött le tigris és leopard.

S. Canarában a vad kakasnak két a taraja és csukló hangot ad. A Jáva szigettől keletnek eső Bali szigeten ugyanezt a faj jungle fowlt, vagy amint a hollandus nevezi Boss Hahnt láttam az őserdőben. Az északindiai vad kakasnak piros a taraja, kikerikél és jobban hasonlít a házikakashoz. A kéktarajos kakast soh'se láttam felgallyazni, a pirostarajosokat gyakran.

C.-t küldte ki az indiai Government, hogy pusztítsa az elszaporodott kártékony vadat és adjon be jelentést a délkanarai terület vadászati viszonyairól.

Jó szerencsénk volt vele összejönni. Éppen azon tanakodtunk, hogy felkeressük C.-t, amint jönni láttuk a kemény vadászt.

Vadásztársam már ösmerte és bemutatott bennünket egymásnak: Mr. C. — Mr. V. Hogy áll a dolog! Van-e tigris? . . . Van, válaszolta, de nem lehet a néptől tájékozódást nyerni. Közömbösek, nem jelentik be azonnal a vad okozta kárt, a maga vadászszemélyzetével pedig nem boldogulhat az ember mindaddig, míg jobban nem ösmeri a vidéket. Pár nap előtt lőtt egy leopárdot, de tigris mindaddig nem ütötte le a kikötött bikát.*

Azonnal rendelkeztem, hogy a részünkre is kikössenek pár bikát és egyelőre eldöntöttük, hogy amíg tigris nem jelentkezik, megpróbálkozunk a gaurral, vagy amint Indiában hamisan elnevezték, az indiai bisonnal.

Vacsora után elbeszélgettünk egy órácskát, azután visszavonult mindegyikünk a saját fészkébe. L.-el a bungalow két szobájában laktunk. Ha emberevő tigrisek lettek volna a környéken, nem lett volna tanácsos nyitott ajtó-ablaknál aludni, a jungle szívébe épített kis házikóban, mint ahogyan megcselekedtük. S. Canarában azonban köztudat szerint rég nem élt cannibal, mert könnyen hozzáférnek a szerte legelésző háziállatokhoz; olyan

*A hindu eladja a bikát potom árért, de a tehenet nem, ha tudja, hogy tigrisnek szántuk, mert a tehenet szent állatnak tartja. Egyes vidéken, mint Assamban (Észak-India) csakis bivalybikát adnak el ilyen célból.

vadász se jár erre, aki sebezne a tigrist és így veszélyeztetné a környéket.*

Az első éjszakám nem volt kellemes Shiradi-ban; amint elfújtam a lámpát, suhogás és szárnycsattogás hallatszott a szobámban. Bőregerek érkeztek; hogy a szokott szállásukon töltsék az éjszakát. Próbáltam őket zseb-villanylámpával elriasztani, de csak megint visszatértek. Így nem volt mit tenni, aludnom kellett ahogy a körülmények engedték. S mert nem tettem fel ágyamra a szúnyoghálót, el kellett fedni arcomat kendővel. A felettem pihenő bőregerek ugyanis nem járták végig a szobakutyák iskoláját, amint németül mondják: „Sie waren nicht Zimmerrein?“

Cserkészlet gaurra és tigrishajtás Shiradi vidékén.

Április 7-én korán reggel talpon voltunk. L. gyalog, C. és magam lóháton távoztunk a tanyánkról; öt angol mtfdnyi menet után jó gaur-vidékre érkeztünk.

Az őserdő szálfái között a hosszas szárazság alatt összegyülemlt a gaz, levél, galy, ami miatt lehetetlen ilyenkor csendben járni. Az első lépések után láttam, hogy így nem lövünk gaurt.

*A sebzett, elnyomorodott, elvénuült tigris gyakran rászokik az emberevésre, mert sánta lábával vagy a sebtől elgyengülve, nem bírja elfogni a vadat, az emberrel pedig könnyen végez. Ha átesett szerencsésen az első kísérleten, rászokik és nem is töri magát többé a nehezebben beszerezhető, állati peccenyéért. Ezért tartja az igazi vadász, hogy a sebzett macskafélét követni kell és ki kell végezni, mert tartozunk vele a környék közbiztonságának.

Több helyt találtunk friss csapást, fekhelyet és más egyebet; itt járt a vad órákkal ezelőtt, de nem lehet a közelébe jönni, mert a ropogó gaz, levél messziről figyelmessé teszi a közeledő vadászra és elugrik, mielőtt lőtávolba érteztünk volna.

Jól fent járt a nap, mire véget ért az első kísérlet. Azok után, amit Afrikában láttam, kevés reménnyel néztem a jövő vadászatunk elé: ha ilyen leveles mindenütt az őserdő, nem lövünk vadat, amíg az első zápor meg nem puhítja a leveleket, de erre várni kell hetekig, mert S. Canarában csak április vége felé jelentkezik az esős időszak előszele.

Egy család spotted szarvast vertem csak fel. A bika elég jó volt, de ha akartam volna, se lőhetek, mert fedték a tehenek.

A próbavadászat igénybe vette inaimat; jól esett volna hüsselni otthon a délutánon; de alighogy hazaérteztünk, vettük a hírt, hogy egy tigris már az előtte való nap leütötte a kikötött bikát.

Hamar pár hajtót, elő a lovakkal, és sietve a helyszínére. C. emberekkel hajtatja meg a sűrűséggel benőtt völgyeket (az úgynevezett nullát), ahova a tigris elfekszik nappal és szemmel tartja a leütött zsákmányt, az Indiában mindenütt otthonos keselyűk miatt.

Másfél óra alatt helyben voltunk. C. mutatta, hol volt a bika kikötve, felállította a hajtókat és bennünket fára kötött nyégyszegletes deszkaüléseken helyezett el.

Sehogyse találtam magamat a karfa nélkül libegő deszkán. Ha ilyen ingó alapon elsütöm a 470-es corditeomat, lelök a fáról! Én majd csak inkább lent maradok, érveltem, de C. meggyőzött, hogy nincs szabad kilövéssem, a vad is könnyen szimatot kap; és így is van, az öreg kemény vadá-

szok tudják, hogy miért jó a magas ülés. Tehát fel a fára! . . .

A hajtás megindult, csendben és rendben jöttek az emberek, itt-ott koppintva a fák derekát.

Majmok ugráltak csak ágról-ágra a hajtók előtt, tigris nem volt a hajtásban.

Hazaérkezve, még el se helyezkedtünk a székeinken, újabb hír érkezett: másik bikát is leütött a tigris. L.-nek adtam az elsőséget, megpróbálkozni az éjjeli lessel. Nem jött vissza a tigris; később kisült, hogy miért nem: amint a tigris leütötte volt a bikát, arrafelé tévelygő hinduk elriasztották, s természetesen az elhajtott tigris nem fog visszatérni a zsákmányához olyan vidéken, ahol bőségesen jut alkalom pecsenyére szert tenni.

A kikötött bikákat mindennap reggel körüljárták C. emberei, hogy megetessék, megitassák őket. Időnként hazavezettették a bikákat, hogy kipihenjék az izgalmakat, szóval olyan kevés szenvedésnek voltak kitéve, amennyire csak lehet, a vadászat hátránya nélkül.

Tizedikén reggel az egyik bikát holtan találták. C. örömmel vette a hírt; látta maga előzőleg a helyet és igen bízott benne, hogy a tigris megfekszik majd a közeli sűrűben.

Sietve felültünk a lovakra, másfél óra alatt helyben voltunk.

Szálas erdőben mély völgy, sűrű bokrokkal, fákkal benőve (nulla). Ha bent fekszik a tigris, tekintetbe véve a szélirányt, körülbelül el lehet találni, hogy merre veheti hajtás alatt az irányt.*

Elültük a legjobb helyeket. Lassan haladt a hajtás; egyszerre csak megszólalt C. cordite fegy-

*A tigris mindig a legsűrűbb helyeken át igyekszik elmenekülni a hajtók elől.

vere, kis vártatva a második lövés. Meglesz — gondoltam.

Pár perc múlva elhagytuk a helyeinket és a lövés iránya felé igyekeztünk.

C. amint a hajtásból oldalt kitörni készülő tigrist meglátta, rápuskázott; a tigris bukfcet vett; C. biztosra vevén, hogy megvan a vad, későn használta a bal csövet, a tigris elillant. Hazaküldött embert jó nyomozó foxi kutyáiért; de a nagy melegben csakhamar elvesztették a nyomot és így felhagyott a további kereséssel.

A tigrisvadászatnak ezzel vége szakadt; minden állomásunkon kikötöttünk bikákat, sok friss nyomot láttunk, de a jól táplált kanarai tigrisek csak nem mentek lépre.

Eredményes napok Gundiánál, a Kumara Dara folyó mellett.

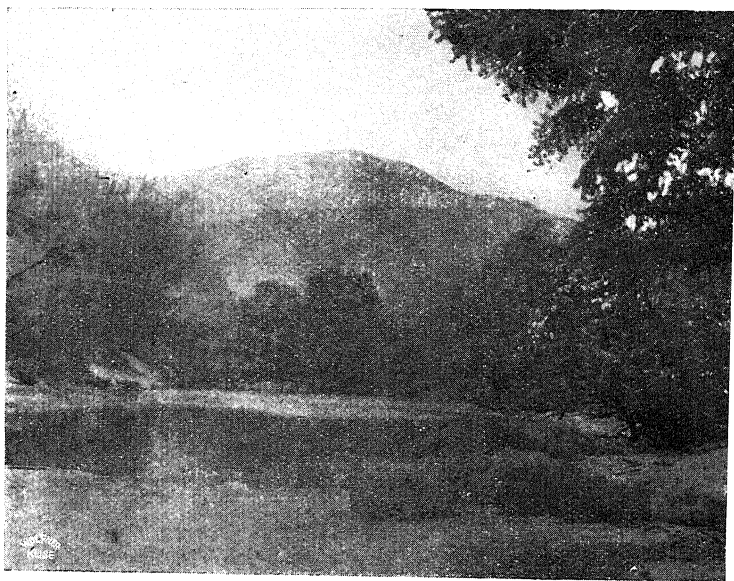
Április 11-én campot cseréltünk 3½ ang. mtfdre Shiraditól s az átlátszó vizű Kumara Dara folyónál ütöttük fel sátrainkat.

Ennél szebb fekvésű campot kívánni se lehet; a Kumara Dara folyó őserdőn át tört magának utat a tenger felé; alacsony vízállással, mint most szárazság idején nagy kerek kövek állnak ki a sebes ár melletti szigetvégen, ezeket hömpölygeti az esőzések alatt a sebes ár. A szigetvégről a folyás irányában Mysore állam hegyeire láttunk, vad elefántnak, gaurnak ott a kamarája. Két sátrat óriási fa árnyában üttettünk fel, C. szemben velünk kereste ki a maga helyét.

Kora reggelenként L. őrnaggyal két irányban indultunk el cserkészni; ő a távolabb eső dombos

vidéket járta be, én pedig átlovagolva a folyón, a tulsó part szálás erdejében követtem a gaur nyomát.

Friss nyomban sose volt hiány, de a száraz levelek okozta zaj miatt csak nem tudtam vaddal összejönni. Itt-ott szürke majom ugrált faágról faágra, macska nagyságú sárga, fekete mókus cserregett a fákön, távolról vadkakasszó hangzott. A madarak

Kilátás a meiszorei szultanátus hegyeire, a Kumara Dara folyó mellől.

szavát is kezdtem lassanként megkülönböztetni; egy madár azonban kifogott rajtam.

Mindjárt az első napokban friss nyomot követve, erdőben szokatlan fütyörészés vonta magára a figyelmet. Vajjon ki fütyörészhet reggel hat órakor South Canara őserdejében? Talán iskola van valahol a környéken és a farmok nebulói fütyülnek el a tigrisre? De hogy lehetne iskola itt, ahol angol mértföldekre

egy farm? . . . Akkor hát ki füttyörészhet kora reggel South Canara őserdejében? Hazaérkezve a tanyánkra, elmondtam élményemet és a felvilágosítás úgy szólt, hogy a füttyörésző valaki: madár.

Április 12-én L. nyolcéves gaurbikát lőtt; hegyoldalon látta meg, körülbelül száz méter távolságról, s nem mehetett hozzá közelebb, mert nyílt volt a terület, viszont sajnálta volna elszalasztani a jó alkalmat, lőtt; nehéz 10-es paradox fegyverével ilyen távolságról nem lehet szeget löni; a sebzett bika beugrott a közeli sűrűbe. L. követni akarta s az áthatolhatatlan nullában (olv. nölla) nehezen esvén a keresés, hazaküldött a foxikért. Ezek csakhamar kicsaholták a sebzett bikát a sűrűből. Egyenesen L. felé rohant, aki homlok felett találta.* A golyó nem érte az agyat, de az erős ütéstől megfordult a bika és L. második lövésére kimúlt.

Ahol L. a bikát lőtte, leperzselték már a füvet és gatz, a pörnye között friss fű sarjadozott, ide járt egy csorda gaur legelni. A pörnyével fedett köves talajon, amint L. mondta, elég zajtalanul lehet a vadat becserkészni.

Hely tehát van, kérdés, hogy visszatér-e majd a csorda a lövések után?

Mindegy, próba szerencse. 13-án és 14-én nem kedvezett a szerencse, becserkésztem a leégetett területet, találtam nyomot, de a vad seholse volt látható.

L. párszor mondta már, hogy kérjem föl C.-t, jöjjön ki velem cserkészni. C. igen gyakorlott vadász, ösmeri az indiai erdei élet minden zúgát, sok bisont lőtt már és a segélyemre lehet.

Úgy gondoltam, hogyha magam járok, kevesebb

*A gaur homlokcsontja a szarvak között pár ujjnyi előre-hajló peremben végződik, az idelőtt golyó nem érinti az agyat.

zajt csapok, de végre is engedtem az okos szónak és így szóltam egy napon C.-hez: „Would you kindly come once with me to stalk after Bison?“ (Eljönne egyszer velem cserkészni bisonra? — amint a gaurt az indiai vadászok nevezik). „With pleasure“ (örömmel), volt a válasza.

Április 15-én, még sötét időben felültünk a

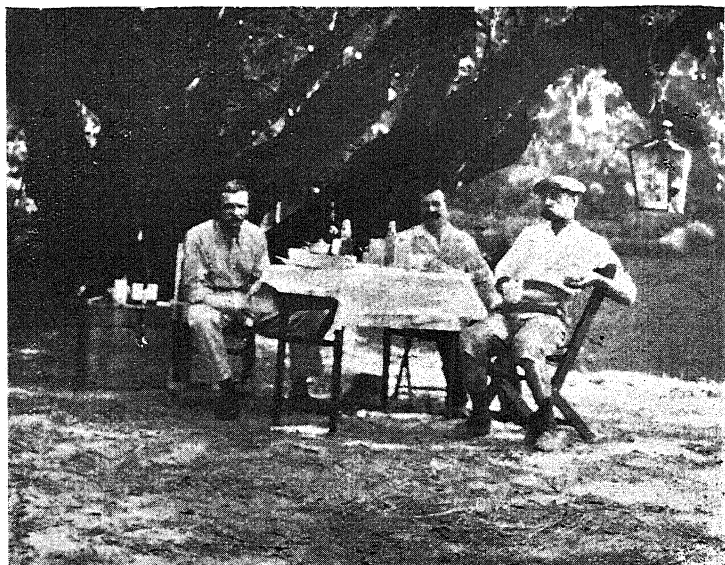
Major E. Lethbridge 1911 április 12-én lőtt tropheájával.

táltosokra, a shikarimon kívül három kullit és a lóra felvigyázó shiket vivén magunkkal. Új vidék felé vettük az irányt; jó darabon az országúton mentünk, majd a Kumara Dara folyó egyik kanyarulatánál átadtuk a lovakat a shikenek és gyalog cserkészttünk tova.

Mintha sejtettem volna, ami következik, olyan frissen és jókedvvel kerestem! De el is találtuk a vidéket; két helyen friss tigrisnyomok; elefánt is

járt errefelé a hajnali órákban, olyan friss a hátra-
maradt hulladéka, hogy C. jónak látta nem követni
nyomon, mert Canarában tilos elefántot löni.

A jungle fowl olyan szépen szólt, a suhanc-
madár jókedvűen fütyörészett, a nagy mókusok
cserregtek, a majmok uhhoztak, mi pedig rátaláltunk
hat gaur friss csapására.

Breakfast az emlékezetes gundiai tanyánkon, a délkanarai
district őserdejében.

C. úgy lépkedett, hogy alig győztem szusszal;
meredek dombra fel, dombról le és így ment ez
néhányszor. Az egymást követő nyom most elszéledt;
legelni kezdtek a gaurok; ismét folytatták a menést;
a csordától elvált a bika, amint széles csapása
mutatta. C. visszafordult. Látja ezt a nyomot? . . .
a pataválaszték között élesen állt a lenge pörnye
(t. i. leégetett és sarjadzó mezőn jártunk), csak

az imént mehetett el a bika, itt lesz valahol a közelben.

Jobbra, balra legelészett, amint a nyomok mutatták, azután irányt vett egy völgyteknőnek. Követtük le a völgybe.

A völgy tulsó oldalán megpillantok egy nagy fekete tömeget; még nem döntöttem el, hogy gaur-e,

Gaur bikám; lőttem a Kumara Dara folyó vidékén
1911 április 15-én, a South Canara districtben. Dél-India.

már az egyik oldalról C., a másik oldalról a shikarim biztattak, hogy ott van.

Nem szeretek ilyen nagy vadra 110 méterről puskázni, mert azt tartom, a jobb csőnek biztosan kell ölni és hegymászás után jó lövés 50 méteren innen esik.

Próbáltam közelebb menni, de a völgyben levő bokrok elfödtek a bikát, tehát vissza az innső

domboldalra. Leültem és térdre támasztott balkézzelem a bika ballapjára helyeztem a legyet. Meghúztam a ravaszt, a bika jelzett és odébb ugrott.

Nem láttam, azt hittem, a domb mögé futott, de visszafordult és felénk nézett. Megpróbáltam a fej-lövést, az acélgolyó az orrát találta és hátul port vert fel. C. látva a lövést, azt hitte, hogy túllöttem a vadat.

Huszonöt-harminc évre becsülték. Jó középszarv-párral.

Magasan lőtt, mondja. Ezután még párszor lőttem, mindig finom léggel; a golyók, egy kivételével, mély oldallövések voltak, egyik eltörte a láb-szárcsontot. A nagy állat cammogva pár lépést tett s egy domboldalon elbukott, az ágak fenntartották estében.

Ha nincs ott C., sose fordítom oldalt a nehéz testet, hogy marjáig levághassuk a nyakát; C.

bambuszrudakat vágatott, a rudak segélyével kissé megemeltük a test elejét és így elvégezhattük a szükséges műtétet.

Szokatlan jelenség, hogy vadállatnak fehér harisnyája legyen, pedig a gaur ilyen harisnyát visel. A kimult bika szeme égszínkék volt, az élő bikáé lila színbe játszik; a feje és nyaka sötétszürkés, de az összbenyomás távolról fekete; lapockánál csaknem 6 láb magasan állt a fejedelmi állat.*

Emlékezetes cserkészés Kumbarunál.

Április 16-án szekerekre raktuk a sátorfánkat és átkeltünk a Kumara Dara folyón. Kora reggel indultunk el, a világítás nem volt megfelelő fényképfelvételre, pedig érdemes lett volna ezt az átkelést megörökíteni. A taligák magas kerekeit ellepte a sebes folyóvíz és egyenként csakis úgy jöhettek át keréktörés nélkül a tulsó partra, hogy az embereink jobbról-balról támogatták a dülőre álló oldalakat.

A folyó tulsó partján jó út vezet keresztül az őserdőn, ezen az úton igen gyér a közlekedés.

Öt ang. mtfdre a Kumara Dara folyótól a kumbarui erdei bungalowba szálltunk. Csakhamar kipuhatóltak embereink, hogy a környék mely dombján égették le a gaut és másnap ott próbálkoztunk meg vadászszerencsénkkel.

A leégetett dombok Kumbarunál félkörben követték egymást, igen jó helyeket szolgáltatva a cserkészőnek, hogy meglepje a vadat, viszont helyenként

*A Jáva sziget déli részén a Maláji félszigeten és Borneo szigeten élő banting, valamint a Burmában és a maláji félszigeten található seladang rokonfaj a gaurral. Mind a két faj vad szarvasmarhánál (wild cattle) a tehén sötétsárga, a vén bika csaknem fekete.

olyan laza volt a köves talaj, hogy alig lehetett zaj-talanul lépdelni.

17-én az egyik gerinc oldalán, lőtávolon túl sambar szarvast láttam; hazaérkezve a cserkészetről, elmondtam L.-nek és kértem, hogy menjen ő a szarvas után, én majd csak inkább gaurt keresek, de jól megválogatom a bikámat, hogy méltó párja legyen az elsőnek. L. 18-án meglőtte a szarvast, magam pedig 19-én megugrasztottam egy gaur csordát. Sűrűsben feküdtek és úgy látszik, szimatomat vették, mert anélkül, hogy sejtettem volna a közelségüket, úgy elrobogtak mint a fürgeteg.

Követtem a csordát, de a köves talajon csakhamar elvesztettem a csapást, s tekintve az idő előrehaladott voltára, feladtam a további keresést.

20-án kora hajnalban indultam ugyanerre a dombvidékre; ott legeltek a gaurok hajnalban és a domboldalon tovabballagtak azon irány felé, ahol 19-én megugrottak előlem.

Követve a nyomokat, egy régibb csapásból lappantyú-faj madarat vertem fel, amelynek helyén egypár tojás maradt. Szinte különös, hogy ily kevésbé rejti el a tojásait ez az éjjeli madár.

Még csak egy domb választott el a 19-iki gaur pihenőtől.

Korán érkeztünk (C. ismét velem keresett, jobban mondva nekem keresett), talán még legel a csorda? C. vezetett. A meredek oldalakon párszor kellemetlen helyeken kellett kézzel-lábbal előrehaladni, de C. tudja, hogy mi a csizió s én követtem vak bizalommal.

Az utolsó dombok körül másztunk; sehol semmi. Talán a szomszéd dombháton vannak? Elővesszük a látcsövet. Errefelé legel egy tehén, mondja C., lehetnek többen, hátha ide jönnek, várjunk. Nem telt bele pár perc, a tehén lefeküdt. Ha a hegy nem

jön Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez — tehát gyerünk.

Előbb keresztbe másztuk a saját dombunkat, azután le az oldalán addig, amíg lejjebb érkeztünk a szomszéd domb gerincénél, ahonnét a meredek oldalon a szomszéd domb oldalának tartottunk. Elöl ment C., magam utána, a hátam megett a puskahordozóm a 470-es corditevel; a jobbcsőben ólomvégű acélgolyó, a balcsőben tele acélburkolatú.*

Szépen ment a dolog, alig hogy itt-ott zörrent meg a lábunk alatt egy kavics. Elérkeztünk a helyhez, ahol a tehén elfeküdt. Egy kis fujtatás és most lassan fel a domboldalon. Hát nem ott fekszik a tehén vagy száz méterre tőlünk. Bikát nem láttunk sehol. Gyerünk közelébb, mondtam, biztosra akarok lőni.

Lassan visszahúzódtunk a hegyoldalra, vagy 60 méterrel távolabb, kézben a fegyverrel, meghajolt felsőtesttel, csigaütemben közeledtem a gerinchez. Ott feküdt a szép sárga tehén 40 méterre; pár lépéssel távolabb, közel a domb tulsó oldalához, elfordított fejjel egy bika, balkéz felől pedig egy másik, teljes lapjával felém s előtte borju.

* Indiában ismételt hallottam, hogy az ólomvégű golyó megfelel bisonra. Sajnos, a magam tapasztalata után indulva, vissza kell, hogy térjek az afrikai big gamre mesterek iskolájához: „Vastagbőrű vadra acélgolyót tegyünk a csőbe“. Az ólomvégű golyó nem mindig hatol be elég mélyen a testbe, különösen nem, ha nagy tömeg izmon kellett áthatolnia, azonfelül az ólomvégű golyó a csontot se törí el mindig, holott az acélgolyó a lábszárcsont és lapockatöréssel feltétlenül megállítja a vastagbőrűeket.

Az ólomvégű golyó rögtön öl, ha a bivaly vagy gaur előre lépett és a térdmegetti vékonyabb bőrbe helyezük el, de ilyen lövésre nem mindig ad a vad alkalmat s akkor úgy fog járni a vadász az ólomvégű löveggel meglőtt vaddal, mint magam jártam Canarában a gaurral és Assamban egy bivallyal.

Ha nem lőttem volna meg 15-én a szép bikámat, úgy lehet, most két bikát lövök, de meglévén a szép trophea, jól ki akartam válogatni második bikámat.

Amint így összeméregtettem a szarvaikat, hogy melyikre lőjek, elugrik a borju, a bika követi s a tehén is futásnak ered. Tisztában lévén azzal, hogy a tehén mögötti bika a jobbik, erre emelem tel a fegyvert, de attól tartva, hogy egy ugrással eltünhetik a domb tulsó oldalán, gyorsabban lőttem a kelleténél s az amúgyis rosszul fordult bikát elől ugyan, de nem jó helyen találtam. A második lövést csak a farába küldhettem.

Hogy a nagy gaur hogy szalad meredeken! Mint görgeteg, úgy dörögtek le a dombon, s mire a domb oldalára érkeztem, már csak a tulsó völgyben rohanó lépteiket hallottam.

Alig tettem pár lépést a sebzett vad nyomán, vér és vér! C. gratulált. Még nem fogadom el, nem voltam jó helyen a léggyel.

C. elküldött a kutyákért, mert a rengeteg sűrű nullában alig tudtuk volna nyomon követni a vadat. A kutyák megérkeztek, de oly tikkadtan, hogy egyáltalán nem volt szimatjuk.

Leérkezve a völgybe, pár száz lépésre a kilövési helytől két ponton nagy vértócsára találtunk, de nem feküdt le egyik helyen se a vad, csak megállt.

A sűrűség miatt csak pár lépésre láthattunk. Ilyen helyen súlyos fegyverrel folyton kapás lövésre készen járni, meleg indiai napon, nem tréfadolog. Csorgott rólam a víz, a nyelvem kiszáradt, már csaknem úgy gondolkodtam, hogy bánom is én, meglesz-e a vad, de csak nem engedhetem, hogy más kövesse az én sebzett vadamat!

A vérzés szünetelni kezdett; aludt vérdarabokat találtunk, úgylátszik a seb betömődött. A nehéz fegy-

vert átadva shikarimnak, követtem még egy darabon a nyomot, fegyver nélkül. Tikkadt ember nem gondol a veszélyre, — míg végre délután feladtuk a túlságosan fárasztó dolgot. Shikarim pár emberrel folytatta a nyomozást, de buzgósága nagyon rövid ideig tartott; csakhamar utolérték bennünket.

Ha pihent ésszel elgondolom, hogy hogyan tudtam otthagyni a vidéket!... Április 20-án azonban másként gondolkodtam, eltompított és közömbössé tett a fáradtság.

Párduc-hajtás Kotta Allánál.

Far well! Mr. Celementson. Far well! Major Lethbridge.

Melegebb helyen se laktam sátorban, mint Kotta Allánál (4 ang. mtfdre Kumbarutól), völgykatlanban, dzsönglivel körülzárva, esténként szúnyograjban.

A három vadászsátort egy vonalba ütötték fel. Középen L. velem együtt az erdőségben, C.-nek csak a sátra mögött volt sűrűség, elől kis kerek mezőre nézett.

Mindjárt az első éjjel ropogott hátunk megett a gaz, C. átszólt hozzánk: Azt hiszem, párduc leselkedik a kutyáimra és így is volt. Másnap délután a környéken lakó nép jelentette, hogy párducot láttak a sátrainkkal határos sűrűbe osonni.

A hír érkeztekor L. szarvast nyomozott, C. gyorsan készen volt a tervvel: a sátrak mögötti sűrűt a fő- és mellékút keresztezte, hátul pedig mezőség szegte; ha bent a párduc, ki kell jönnie. Felálltunk két vonalra s a hajtók megkezdték a hajtást.

Az út végén, ahol vártam, hogy a hajtóktól megzavart vad áttörjön az inneneseő sűrűbe, ember-

fejek bukkantak fel: hogyan lehessen itt, kemény úton golyóval lődözni? Csak integettem, de a bokrokon keresztül láttam, hogy nem vonult vissza a kíváncsi had.

Amint a két út kereszteződésére figyeltem, a hátam mögött puska durrant. Ki lőhetett? C. nem, ő nem ott áll. Kisült, hogy egyik embere kapott fel

Farm az őserdőben Kotta Allánál, South Canara districtben.

serétes fegyvert és beállt vadásznak. Mivel elvből nem fogadom el az efféle szomszédot puskásnak, visszatértem a sátorba.

Kis vártatva durrogás, kutyaugatás, majd vonítás. Hát az történt, hogy a muzulmán parasztpuskás ugyan vitézül követte a sűrűbe a kutyasereg által körülcsaholt párducot, meg is lőtte halálosan, de a felesleges második lövéssel egyik kitűnő fokszit úgy

képen találta, hogy szegény pára alig lábál ki a sebéből. Az avatatlan puskások így járnak el gyakran, azért nem fogadom én el társaságban vadásznak az olyan puskást, akiről nem tudom, hogy ki fia.

Négy angol mtfddel távolabb Patuánál folyó mellett szépen feküdt a campunk, de 24-én és 25-én már beköszöntött a monsoonnal járó erős időszakot megelőző „coffe shower“-ek (kávé esők) ideje. Csak úgy dőlt az eső pár órán át; a levegőt lehűtötte ugyan éjjelre, de nappal fülledtebb volt, mint valaha.

L. és C. fokozott adagban szedegették a chinint, mert az esőzések elején és végén dühöng leginkább a malária.

Patua vidékén nincs gaur, a tigris jelentések se voltak kielégítők, 25-én tehát kezét szorítottunk a derék C.-vel és L.-lrel visszafelé indultunk Mangaloreba.

Patuától 12 ang. mtfdre megszűnik a jungle, itt volt első éjjeli állomásunk; 26-án Kuttur nagyközségnél (22 ang. mtf) próbáltuk ki a bungalowt, 27-én visszaérkeztünk Pani Mangaloreba (13 ang. mtf) és 28-án Mangalore cserépfedelű bungalowjában estünk át az emberek fizetésén.

L.-en magasfokú láz ütött ki, mivel pedig pár nappal ezelőtt megsértette volt a lábát és a seb csunyának látszott, attól tartottam, hogy vérmérgezést kapott. Szerencsére estére esett a láz; csak a malária okozta; ezt pedig nem vesszük komolyan, legalább is nem tragikusan, maláriás vidéken.

29-én jókor reggel elbúcsuztam igen kedves vadásztársamtól és 30-án már Madrasban szöttem az új vadászterveket (Madras Mangaloretól 474 ang. mtf).

Madrastól Calcuttán át Assamba.

Madrastól Calcuttáig 1031 ang. mtfd vasúton, Calcuttától Fakiragramig (Assam) 344 ang. mtfd vasúton, Fakiragramtól elefánt és lóháton Bilasiparáig 11 ang. mtfd.

Az elefánt idegei.

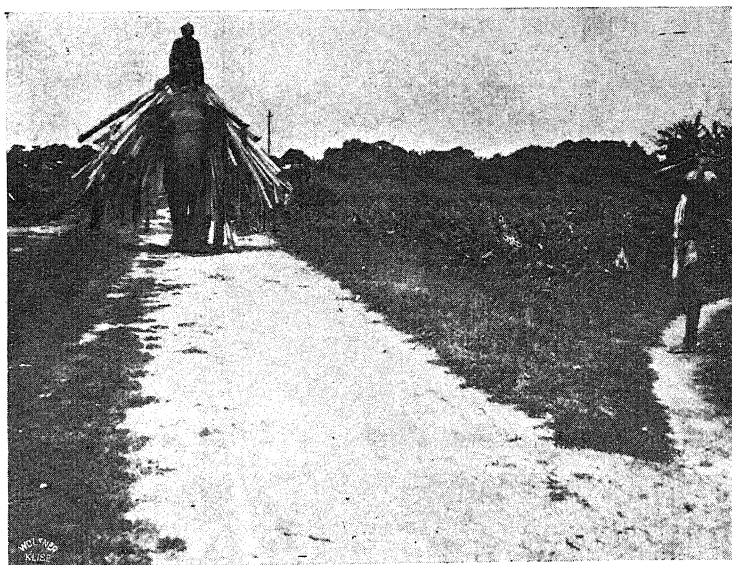
Madrastól számos ládával megrakva és pár kilóval megfogyva érkeztem vissza Calcuttába. Annyi időm se volt, hogy jókorát fujtassak, mert sietve rendelkeznem kellett, hogy Assamban (Északkelet-India), ahová vadászni készültem, lehetőleg minden előttem érkezzék meg. Alighogy ezzel elkészültem, az egy hónapja elhanyagolt levelezést kellett pótolni. Az ablakom alatt káromgó csókák, a nyelvökkel csattogó, ostorral pattogó és lármás kocsisok beleszóltak minden szép gondolatomba. Végül ezzel is elkészültem és május 9-én elhelyezkedtem három indiai szolgálommal az Eastern Bengal vasúton. Május 10-én reggel Fakiragram állomásnál már várakozott reám Mr. H. C. Gordon asszámi vadásztársam.

Mr. G.-nek is meggyűlt a baja a ládáimmal, az elefántokkal; az ő segélye nélkül sose csinálhattam volna meg az asszámi tigrishajtásokat, mert igen nehéz vadász- és hajtóelefántokat kapni és neki is nagy összeköttetései dacára csak 12 elefántot sikerült szereznie, de ennyi elefánt elegendő két vadásznak, különösen az esőzések alatt, amely időben a már magasra nőtt és igen sűrű gazban csak lassan tud mozogni a tigris, ritkán tör ki; ha ki is tör, szélcsendben vagy kevés szélben követhető az irány, amerre tart, a gaz mozgásáról.

Fakiragramnál, az állomással szemben sorakoztak az elefántok. Egyiknek se volt a hátán a vadászaton használt howdah (kosár) ülés, ezeket már

előre küldte G. Bilasiparáig, ahol az első hajtást terveztük, csak paddal nyergelték fel az elefántokat.*

Hogyan maradok meg ezen a deszkaforma ülésen? . . . Jó öreg elefántra ültetett G. . . . Bött-bött, mondta az elefánt nyakán ülő mahout (hajcsár) és az öreg tehén letérdelt, a hátsó lábait a „tére“ szóra kinyújtva, hogy könnyebben a hegyibe mász-

Az elefántok esténként hazaszállítják az éjjeli takarmányt.

hassak; a „mali“ szóra azután megindult. Szerettem volna tótul hozzátenni, hogy „pomali“ (csendesen). Eleintén erősen kapaszkodtam, de rövidesen teljesen otthonosan éreztem magamat a padon.

Egy angol mtfdnyi elefántolás után a szaszar-gaoni bungalowban jó reggelivel vártak; az elefán-

*A pad hasonlít a lovon táncoló lovasok vagy lovárnók matracszerű nyergéhez.

tokat előre küldték, egy sebesjárású elefánttehenet ott tartva számomra.

Pár órai pihenés után felcihelődtünk, s felültem a sebesjárású tehenre; G.-nak még hivatalos leveleket kellett írnia, de majd utolér, mondta, mielőbb lóháton. A sebes tehen szapora léptekbe fogott, egyszerre csak látom, hogy több a sietése a sebes lépésnél. Ló jött a hátunk mögött és prüszkölésétől úgy az elefánt inába szállt a bátorság, hogy kész lett volna elszaladni. A mahout vasmacskaforma szerzőmával olyanokat ütött hátsóm homlokára, hogy kongott bele a nagy feje; leterelte a töltésről, itt azután megcsendesedett. Futási szándékát megismételte párszor, amint pedig G. felénk közeledett és a lova erősen prüszkölt, olyan kellemetlen harcot vívott meg mahoutom a hátsómmal, hogy az út hátralevő részét G. vezetéklován tettem meg.*

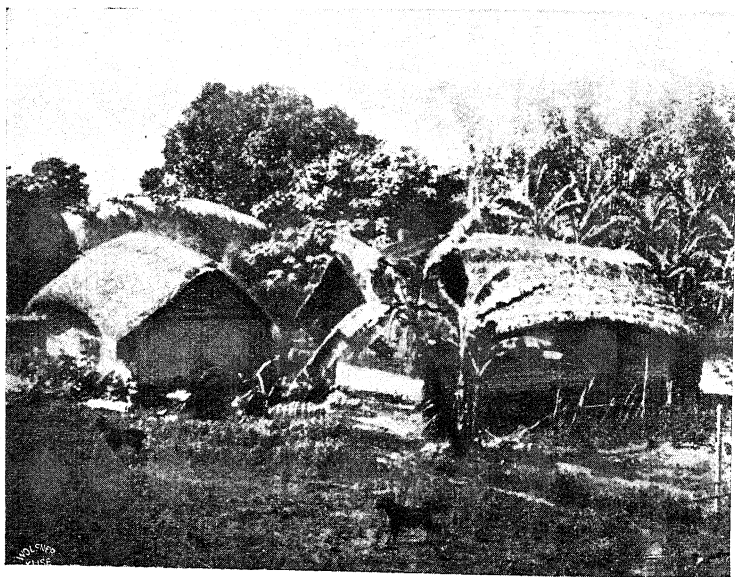
*Különös, hogy a nyugodt elefántot milyen idegessé tudja tenni valamely szokatlan dolog, de leginkább a prüszkölő ló.

A tehenek között is akad olyan vitéz néember, amelyik kiállja a tigris közeledtét, de a legvitézebb elefánt is, ha egyszer baja akadt a tigrissel, idegessé lesz és már nem bízható meg vadászaton, mert ideges mozdulataival lehetetlenné teszi a célzást.

Az ideges elefánton tanácsos vadászaton úgy állni fel, hogy ne kapja a vad szimatját, tehát szél mögé. Szélcsendben az elefánt szimatja nem jó számításba, csak ha a vad már közvetlen közelbe érkezett. Sajnos, nekem kijutott az ideges howdah elefántból úgy 1911-ben, mint 1912-ben, igaz ugyan, hogy így több alkalmam volt megismerni a tigrisjellemet, mert teljesen nyugodtan álló elefántról lepuskáztam volna mindeniket, amint lőtávolságra érkezett és nem lett volna alkalmam látni sebzett, támadó hím tigrist, a fiait vad ordítással és ugrásokkal védő anyatigrist és ismét a fiával nem törődő anyát — amint ezt egy későbbi fejezetben leírom.

Mint megfigyelőt, teljesen kielégített minden, amit 1911 és 1912 tavaszán Assámban átéltem. Mint vadász azonban sokat bosszankodtam, mert gyalogosan egész életemben se

Fakiragramtól 11 ang. mtfdre Bilasiparánál, a Brahmaputra jobbpartján szálltunk meg a bungalowban. Az első napon körülnéztem, hogy hogyan laknak Assamban? Csak az épületek teteje ütött el a rendes hindu építkezéstől, a lakosság azonban az indiainál kevésbé fekete faj s minél inkább mentem észak felé, annál szembeötlőbb volt a különbség.

Mecsni néptörzs lakta házak Sidli helység közelében, Assamban.

Estefelé a bungalow teraszán pihentem, az országúton az elefántjaink jöttek haza egyesével, megrakodva úgy vad- és nem vad banána-szárral, mint egy ökrösszekér. Kiki a maga vacsoráját hozta. Éjjelre láncra verték őket, nehogy ellegeljenek az ültetvényekbe.

szalasztottam el annyi nagy vadat, közvetlen-közelről eső lőtávolból, mint itt 2 hónap alatt elefánthátról.

G. 12 elefántot szerzett, három mukna (mökna) kivételével teheneket.* Az egyik mukna, hatalmas állat, valahogyan elszabadult az első éjszakán és betekintett a konyha ablakán, nagyot fújva az orrmányával. A bentlevő szakács és nem szakács alaposan megrémült, de a muknának esze ágában se volt kárt tenni emberben s tovább sétált eledelnézőbe.

Bilasipara környékén sok a sakál, estefelé előbújnak a gödreikből is róka módjára igyekeznek valamit elcsenni. Május 11-én vacsora után, hűsselve a teraszon, két kutyaforma állatot láttam a ház mögül elősompolyogni. Óvatosan jobbra-balra tekintgetve, szépen kísértáltak a ház előtti útra; egy jó óra múlva visszatértek. Sakálok voltak. 12-én estefelé kivettem a számukra egy tányér ételmaradékot. Tíz óra tájban csakugyan megérkezett a sakál-pár, az egyik megszimatolta az eledelt és már-már hozzáfogott a falatozáshoz, de a holdfénynél észrevehető és tovább ment a saját zsákmánya után.

Hogyan viselkedik a szelid elefánt és hogyan vadásznak elefánthátról.

Május 12-én napkeltével a Brahmaputra folyó partjánál G.-vel csónakba szálltunk, a howdahkat, fegyvert, töltenyt szintén a csónakra raktuk és áteveztünk a folyó balpartjára; az elefántokat átúsztatták a mahoutok.

Úgy úszik ez az őslény, mint egy bálna. A test gerincig bent jár a vízben, a fej csak a szemtől felfelé van a víz színe felett, az orrmány is csak

*Muknának (olv. mökna) az olyan indiai elefántbikát nevezik, amelynek vagy egyáltalán hiányzik az agyara, vagy kicsi és lefelé görbült.

akkor kerül felszínre, ha lélegzetet vesz. Kilégzés-kor olyanokat fúj, bogy fia-cethalnak se válnék a szégyenére.

A mahoutok az úszó elefánt nyakán ülnek vagy felállnak a hátára. Megérkezve a folyó túlsó, alacsony partjára, hasra ültették a hátasaikat és a vadászelefántok hátára felkötötték a howdahkat. Amely

Keresztül a Brahmaputra folyón, Bilasiparánál.

elefánton csak mahout ült, nyergeletlen maradt, a több személyt szállító állatok hátára matracforma padot tettek. Amint megerősítették a howdahkat, felrakták a fegyvereket, töltényt, fényképező készüléket, esőköpenyt a howdahba, s az elefántok talpra álltak.

A vadászt hordó elefántok a bött-bött parancs-szóra letérdeltek újból mind a négy lábukra, kinyúj-

tották hátsó lábukat, hogy könnyebben felkapaszkodhassunk az ülésbe; mi vadászok pedig rálépve a kinyújtott lábra, megfogluk a howdaht hátul tartó kötelet és felhúzódtunk az ülésbe.

Mali, mondták a mahoutok és megindultak a nehéz, nagy állatok; könnyen lépkedtek, a hátsó lábak mozgása kötöttnek látszik, pedig mégse az,

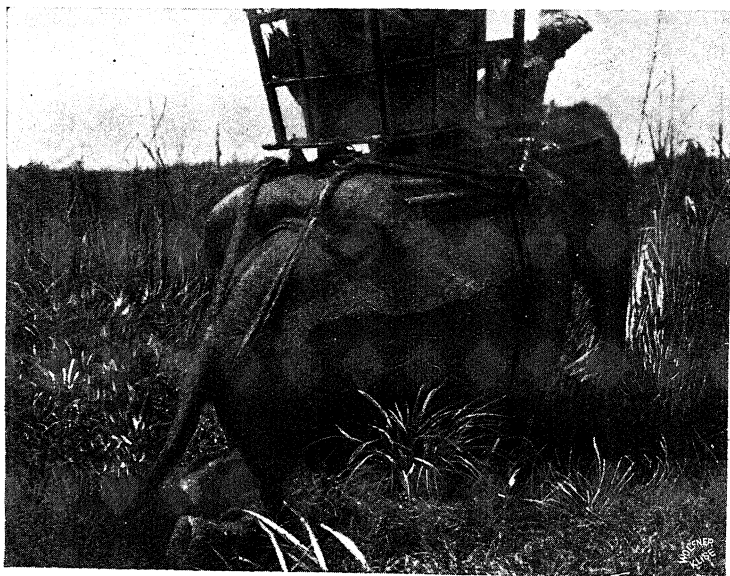
Meredék agyag- vagy homokos partról lefelé maguk után húzzák a lábaikat.

csak látni kell közelből, hogy mint mennek le meredek oldalakon, vagy miként másznak fel a partokon, rögtön tisztában vagyunk vele, hogy az elefántnak szabad a vásár mindenüvé, ahová más állat elmegy.

Rövidesen az elindulás után pár erecskén, csatornán mentünk keresztül. Meredek, homokos, agyagos parton lefelé maguk után húzzák a hátsó

lábaikat, felfelé letérdelnek első lábaikra. Sáros, ingoványos helyeken a gyakorlatlan elefánt visszafordul, az öreg, tapasztalt howdah-elefánt nekivág, ha ösztökéli és ha a szükség úgy hozza magával, mind a négy lábon térdelve kúszik előre.*

Feszült figyelemmel kísértem minden mozdulatukat, minden lépésük érdekelt, mert olyan ügyes-

Ingoványos vagy mélyen mocsaras helyeken térdelve haladnak előre.

séget fejtettek ki, amit az Ugandában (Afrika) látott vad elefántoknál nem figyelhettem meg közvetlen közelből. Mindent nyugalommal cselekszenek és olyan

1912 márciusában egy igen meredek falu kanálison nagy fáradsággal átvergődött pár elefántunk, a többi nem akarta követni; erre Buri-Buri, Mr. Gordon jó öreg hátasa parancszoóra első lábával ledöntötte a kanális partot és az így készült lépcsőn átmentek a többi elefántok.

biztosan helyezik a földre nagy talpaikat, hogy csakis a föld mozdulhat meg a lábaik alatt, de ők nem lépnek tévesen.

Jó félórával az elindulás után sűrű, magas cserjésbe érkeztünk, a howdah kellemetlenül fogdosták a galyak, de ez jó alkalom volt megfigyelni, hogy mint jár őserdőben az elefánt. Soha egy rán-

A hajtóelefántok sora.
Előtérben lefelé hajtott agyarú (mukna) elefántbika.

tás vagy túlerőlködés, átvitték a howdah minden, egyenletesen lépdelve előre, mintha mi se állná az útjokat.

Jó másfélórai csörtetés után (egy sorban mentünk a hajtó elefántokkal) vízállásra találtunk. A nap már magasan járt s a nehéz munkát végzett állatok élvezettel ácsorogtak a féltestig érő vízben. A tiszta vízből nagyokat húztak és amint a szomjukat eloltot-

ták, vizet föcskendeztek magukra, de csak addig és oda, ameddig a mahout megengedte. Az első tilalomra abbanhagyták a föcskendezést és türelmesen váraakoztak a további rendeletre.

A vízállás környékén az előző kiöntések miatt nem terem magas fű. Ahol egy-egy csomó zöldség mellett mentünk el, átnyalábolták az orrmányokkal

Füredés hajtás közben.

és lépkedés közben annyi füvet húztak ki gyökerestől, hogy legalább is egy lóerő lenne szükséges a megmozdításához. A hancsikot párszor a lábfejhez verték, hogy megtisztítsák a földtől és befalatozták.

Sohse éreztem az ütésben az erőkifejtést, játék ez egy elefántnak.

A mahout husz és néhány szóval vezeti az elefántját. Ha megbetegszik, ő az orvos.

Bizonyos növényeket, fagalyakat, úgylátszik, jó időnként az elefánttal étetni, mert ismételten láttam, hogy egyes fajfáknál mind megálltak a mahoutok s hagyták, hogy az elefántok tördeljék az ágakat.

Pár angol mértfölddel távolabb, magas gazra, fűre találtunk;* a sűrűségben, az esőzések ideje alatti vízállások helyén gödrök, iszapos helyek maradtak, a mahoutok figyelmeztették az elefántjaikat, hogy: ászte (vigyázz); de az átláthatlan sűrűségben a mahout nem mindig vette észre a talajkülönbséget, szerencsére az elefánt orra bizonytalan helyeken megelőzi a lábait, tapogat, mint világtalan a botjával és ha leküzdhetlen akadályra találna, méltósággal teljesen visszafordul s többé nem engedelmeskedik a hajcsárjának.

Itt se lehetett rendszeresen hajtani a junglet, egy vonalban mentünk a hajtó elefántokkal, csak hang után tarthattunk sort, mert a magas fűből nem látszottak ki az elefántok. Egyszerre élénkség támadt a középben, friss tigrisnyomra találtak; közelebb tereltük egymáshoz a hajtó elefántokat, de 50 elefánt kellett volna ide és nem csak 12, hogy kiszoríthassuk a vadat; elmaradhatott valahol a hajtók között, vagy elosont észrevétlenül. Bent járván a sűrűben, nem láthattuk, hogy merre mozog a tigris nyomán a gaz. Kerestük félköröket csapva, belekeveredtünk a legrosszabb helyre, ahol cserjék, karvastagságú törzsek úgy elállták az utunkat, hogy még az őszállatnak is munkát adott az úttörés.

„Dher“ (törd le), mondta a mahoutom, ha fa

A 6–12 láb magas fű, sás, nád és más gyomból álló sűrűséget junglenek (olv. dzsöngl-nek) nevezik British Indiában. A jungle jellegéhez tehát nem tartozik a szálás fa, a tigrislakta jungleben bizonyos távolságra egymástól lehetnek ugyan szálfák, de ha teljesen hiányzik is a fa a sűrűsből, csak junglenek hívja az indiai lakos.

állta az utunkat s a karvastagságú fa úgy tört el az elefánt orrmányának csavarása alatt, mint pálcika az ember kezében; ha az elefánt nem győzte orrmányával, lehajtotta vele a fát és rálépett. A korhadtnagyobb fákat pedig a fejével döntötte ki, s ezt se rohammal, hanem súllyal és erővel. Csak egy mélyedés melletti fa kidöntésekor billent meg nagyon

Elefántjaink átúszva a Brahmaputrát Bilasiparánál,
a legmeredekebb partot mászták meg.

a howdahm, de ebből csak akkor származhatott volna baj, ha nem kötötték volna erősen az elefánthoz.

Végre is megsokallottuk a küzdelmet és visszaléptünk a Brahmaputrához. Újabb cirkuszműtávján: átúszattak Bilasipara legmeredekebb partoldalához, itt megérkezve, felálltak a mahoutok az elefánt hátára és úgy mentek fel a meredek oldalon. Hagenbeck legjobban idomított elefántjaival se produkál szebb képet!

Chaporon át Bidyapurig.

(28 ang. mtfd.)

A szelid elefánt folytatólagos ösmertetése.

Padon az első tigris.

Bilasipara és Chapor (olv. Csapor) között a hidak építésénél nem feledkeztek meg az elefántokról. Az erős vashidak elbírják a nehéz elefántot, de az óvatos őslény meggondolva lép rá. Előbb megpróbálja, hogy enged-e és csak ha meggyőződött róla, hogy jó helyen jár, vág neki bátran.

A Gourang folyón is át kellett mennünk, a víz felért a padig; ha kevéssel mélyebb, visszafordul az elefánt, mert a paddal vagy howdahval megterhelt állat nem úszhatik szabadon.*

Estefelé számtalan béka kuruttyolt a vizenyős helyeken; két hangon szóltak: a kisebbik faj fül-siketítő brekegéssel hirdette békamivoltát, a nagyobb faj hangja a gácsér szavára emlékeztetett. Némelyik olyan vastagon fújta, hogy borjubógésnek is bevált volna.

Ránksötétedett. A fák közelében világító bogarak (glow worm) repkedtek, a potrohuk mindmégannyi pislogó kis mécses, szórta az élénk, kicsi fényt.**

Este kilenc óra tájban érkeztünk Chapor helyiségbe, ahol az államilag fenntartott bungalowban szálltunk meg.

Jó hírrel vártak: van tigris a környéken, csak

* A nyergeletlen elefánt meggondolás nélkül megy bele a mély vízbe, a felnyergelt tapogatja orrmányával a feneket és ha mélyebb, semhogy átlábalhatná, visszafordul.

** 1912. márciusában, a száraz időszak alatt szintén foszforeszkáltak a sárga szárnyas rovarok. Sidlinél a bungalow szellős szobájába rendszeren beszorult néhány éjjelre és pislogó fényük lehatolt a tetőről a padozatig.

az kellene, hogy megálljon az eső. A csapori földek máris víz alatt állanak és a vadféle felszorult a távolabb eső fennsíkra.

Egész éjszaka zuhogott a zápor. Másnap megkíséreltük a vadászatot, de ez csak arra volt jó, hogy tovább vigyük a sátorfánkat: a benszülöttek csónakon jártak a rizstáblákon és akkora halakat szúrtak

Abhoi Narrayan Dab, a derék szidlii rádzsza.

agyon szígonnyal, hogy eggyel-eggyel éhes családot lehetne kielégíteni.

Chaportól Bidyapurig (11 ang. mtf) zuhogó esőben vittek az elefántjaink. A felázott talajon nem kellemes sátorban lakni, s mert Bidyapurnál nincs bungalow, Abhoi Narrayan Dab szidlii rádzsza szíveségét vettük igénybe s nála szálltunk meg. A rádzsza szerény, rokonszenves fiatal ember, kedveli a vadászatot, így jó helyen jártunk.

Bidyapur fennsíkon fekszik. Félkörben erdővel borított, szakadozott hegygerinc zárja körül a síkot, a Champamuti (olv. Csampamuti) folyó kígyóvonalban járja keresztül-kasul, a folyóba apró erek, kanálisok ömlenek. Úgy a folyópartokon, mint a vízállások körül május hónapban 8—12 láb magas, áthatolhatlan jungle nő,* itt vonja meg magát nappal a tigris és ide vonzolja be a leütött szarvasmarhát. A fennsíkon végig igen elterjedt a szarvasmarhatenyésztés. A nyomorúságos, apró szarvú vagy szarvatlan riskákkal könnyen elbánik a tigris és két nap alatt bevacsorázza utolsó porcikáig, de nem úgy a bivalylyal. A bivalycsorda szembe áll a sárga rablóval, amely végül beéri rendesen a csordától elmaradt bivalyborjuval.

Bidyapurban is nap-nap után zuhogott a zápor, az özönvíz alatt otthon gubbasztott mindenki és nem kaptunk hírt tigriskárról. 19-én este végre hirt vettünk, hogy Bidyapurtól 4—5 ang. mtfdre egypár tigris ugyancsak leüti a teheneket! Május 20-án tehát korán nyeregben voltunk. A zápor most se maradt el, csúrom víz lettünk, se baj! csak a fegyvert, töltenyt igyekeztünk úgy ahogy megvédeni a nedvességtől.

A tigrisek nappali rejtekhelye határos volt a Champamuti folyóval; a folyó mentén széles sávban húzódott a jungle, a közeli meredek hegylábíig.

* 1912 márciusában ismét vadásztam Bidyapurban. Nagyon megváltozott a vidék képe, a jungle nagyobb részét leperzselték s a szerte legelő gulyák utakat törtek a tűzben megszáradt gazban. Tíz napi ottlétem alatt párszor ütöttek le a környéken szarvasmarhát a tigrisek, de a hajtás mindig eredménytelen volt, mert a szerte szántó emberek és a legelésző marha- és bivalycsordák miatt nem maradhatott meg a tigris békén a zsákmánya mellett, hanem felhúzódott vagy a közeli hegyek sűrűseibe, vagy olyan sárfenekű nádasokba, ahová nem követhettük.

Amint a vízállásokkal, esőviz-erekkel tele sűrűségeen átgázoltunk az elefántokkal, kedvem lett volna visszafordulni, mert hogyan maradhat meg ilyen vizes helyen szőrmés állat, amikor fent a hegyoldalon szárazabban őrizhetné meg díszes öltönyét?

G.-nek nagy tapasztalata van a tigrisvadászat

Mr. H. C. Gordon kedves vadásztársam Assamban,
1911. és 1912. évben.

terén, biztatott, hogy türelem és az árokszéleken keresett friss nyomot... Megvan! itt jártak ma hajnalban ketten, fejlett példány mind a kettő, amint az ujjlenyomatokról látni. Ahol beléptek a junglebe, erősen lenyomták a gázt, ami szintén mutatta, hogy nagy súllyal törték az útjokat.

Gyorsan kész volt a csatatervezés: hárman vadászok karikát csapva, visszamentünk, a hajtók pedig

onnan hajtottak felénk, ahol a nyomokat találtuk. G. a folyó mellé állt, középen én voltam, jobbról a rádza. Jelt adtunk, amire megindult a hajtás. Recsegett, ropogott minden a súlyos léptek alatt, úgy jött felénk a II elefánt (a rádza is kirukkolt kettővel), mintha egy szálon húzták volna. Az eső is szünetelt a hajtás alatt s így teljes érdeklődéssel figyelhettem meg az elefántok mozdulatait.

Felverték a vadat; a tigris felordított, az elefántok trombitáltak, a mahoutok harci zajt csaptak. Bag-bag (tigris) hangzott több torokból. Mesés hangverseny ez a vadász fülének!

De ime, ott jön a tigris a sűrűben; elárulja a mozgó gaz, hogy merre tart. Szélesre vették a hajtást, a tigris ritkásabb gazra talált és kitört oldalt, a ritkáson magasra verte fel a vizet. Csak másodpercekig láttam, távol is volt s így nem lőttem.

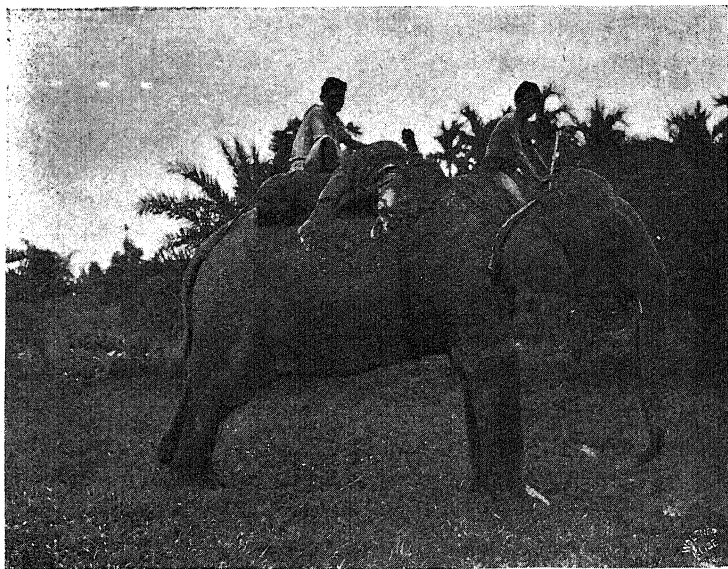
Megfordítottuk a hajtást, mi vadászok oda álltunk, ahonnan a hajtók az első hajtást vették és a hajtók visszafelé szorították a sűrűséget. Az oldalt szökött tigris meghúzhatta magát valahol a sűrűben, vagy átváltott a szomszéd junglebe, mert nem találtunk rá; de a párját kiverték a fektéből, ő is felordított, az elefántok tülköltek és a mahoutok tele torokkal hajtani kezdték a vadászvonal felé.

G. nekem szánta az első lövést. Menjen, vágjon elibe, mondta. Mentem volna, de az elefantomat elfogta a félelem és nem mozdult a helyéről. A rádza ült a legjobb elefántunkon, a nagy tehén engedett a biztatásnak és elém került. A tigris egerutat kapott ezalatt és a folyópart menti sűrűsben törte az útját vagy 60 méterre előttünk. A rádzsát elfogta a vadászláz és puskázni kezdett vaktában oda, ahol a jungle mozgott.

Nem álltam meg hang nélkül, odaszóltam:

„Akkor lőjünk, ha látjuk a vadat és ne így bele a bizonytalanba.“*

Ez használt; az elefantom is megemberelte magát és engedett a mahout felhívásának; hárman vadászok elvágtuk a tigris útját, amely végre felém vette az irányt . . . Már csak 15 méterre lehetett, de nem láttam a tömör gazban; egy pillanatra neszelt,

Padon az első tigris! Bidyapur 1911 május 20.

majd ismét jött. Most sárgállott egy helyen a gaz köz, azt hittem, a fejét látom; odagyújtottam, eltör-

*1912 tavaszán Sidlinél, a rádzsza ősi fészkeben már nekem kellett biztatnom a derék rádzsát, hogy álljon már egyszer ő is oda, ahol a nagy vad várható, de azért csak mindig nekem juttatta a jó helyet és magam végeztem mindegyik vadammal. Kevés európai sportsman lett volna képes ilyen figyelmet mutatni idegennel szemben. A sikerek alatt látva az örömet, velem örült a derék hindu nemes.

tem a jobbik lábszárát, amire oldalt vetette magát és G. homlokon lőtte. Remek példány volt, orrtól farkvégig feltöretlenül 9 láb $6\frac{1}{2}$ hüvelyk (2 m. 90 cm.); magássaága vállnál 40 inches (101.5 cm.)

A legnagyobb mukna* elefánt, oda se hederített a tigrisre, letérdelt előtte, felrakták a hátára és kimentünk a tisztásra, hogy lefényképezzem első tig-

Megérkezés a szidlii rádzsza bidyapuri otthonába.

risemet a jungleben, de a szemező esőben nem sikerültek a felvételeim. Hazáig hullott az eső, végre elállt és sikerült pár időfelvétellel megörökítenem asszámi első nagy vadamat.

* Mukna (olv. mökna) a lefelé hajtott kisagyarú, vagy agyartalan elefántbika.

A tigris karmolt!

Május 23-án friss hírt vettünk: Bidyapurtól pár angol mtfdre leütött a tigris egy tehenet; a szántóvetők látták, amint betért a sűrűbe. Az ilyen jó alkalmat nem szabad elhalasztani; a tett színhelye ismét közel esett a Champamuti folyóhoz; rátaláltunk a homokos parton a sűrűbe vezető friss nyomokra, ide állítottuk fel a hajtó elefántokat. Hárman vadászok a sűrűs közepén álltunk fel. Olyan áttörhetlen jungle volt ez, hogy gyalogos ember át se tudta volna gázolni. Az elefántokat egészen eltakarta a 8—10 láb magas gaz, sőt helyenként a mahoutok feje is a gazban járt.

Mivel a rengeteg sűrűségben nem láthattuk volna meg a vadat, a vadász elefántokkal keresztben kilövési vonalat törettünk. Ilyen munkában se láttam még az orrmányosokat. A „mardrap“ szóval buzdították őket, ami annyit jelent, hogy „törd le“ a gáz s le is törték kézzel-lábbal, illetve orrmánnyal, lábbal; nem telt bele 10 perc és készen volt a pár méter széles kilövési út.

G. a folyó mellé állt, én középen, jobbra tőlem a rádza. Az elefántok megindultak. Ha összeépített község házai lánggal égnek, akkor se recseg a nádtető jobban, mint aminő zajjal a II elefánt járt a jungleben. Az ember azt se tudta, mitől ered a zaj, a sűrű elfedett mindenütt, csak a mahoutok fejei mozogtak le és fel, mintha óriás emberek lépdelnének végig a gazon. Elöttem volt legsűrűbb a gaz. Valószínű, hogy ezen fog jönni a vad, mert a tigris mindig a legsűrűbb helyeknek veszi az irányt.

Csakhogy épen végigjártattam tekintetemet a hajtott területen, felverték a hajtók egy tigrist, ordítás, tülkölés, emberi lárma... spectaculum grandum!...

A szélcsendben könnyen fel lehetett fedezni a tigris hollétét a mozgó gazról; egyenesen felém tartott. Lesz tigris, olvasom G. felém fordított tekintetéről; a rádza is észrevette a vad közeledtét.

A vadász elefántokkal a junglen áttört út külső felén álltunk, hogy szembe lőhessük a tigrist. Érdekes pillanatok következtek. Vajjon kijön-e nálam vagy mi lesz? . . . Már csak néhány lépésre volt tőlem; neszelt a sűrűben; a howdahból előrehajolva készen vártam; ha nyugodtan lőhetek, nem menekedhetik ép bőrrel. Az elefántom azonban más véleményen volt, félt, mozogni kezdett, vissza akart fordulni, megszimatolta a tigrist. A mahout szóval tartotta, vagy talán ő is megijedt? . . . Mutogattam neki az öklömet, ha nem lesz békesség. Mind hiába. Az elefánt egyszerre eltrombitálta magát, sarkon fordult és rohanni kezdett a sűrűségben. A mahout párszor úgy homlokon vágta vaskampójával, hogy kongott bele a nagy elefántfej és sikerült így megállítania.

A tigris ezalatt visszatört, de ki nem állva a mahoutok lármáját, ismét csak felénk tartott és a rádza felé vett irányt. A rádza nyugodt elefántja meg se moccant. A tigris sebesen tört ki a sűrűből 5—6 lépésre a vadászhoz, aki elhibázta; nekem be kellett érnem a látással, mert veszélyeztethette volna a golyóm a rádza elefántjának lábait.

Ezen tehát túl volnánk! Hiába tanulgatom már régen, hogy nem jó haragudni, most az egyszer pukkadásig forrt bennem az őseMBER dűhe . . . Mutogattam is a mahoutnak, hogy milyen szörnyen nagy az elégedetlenségem. G. indiai nyelven leckéztette, de, sajnos, már láttam, hogy ezzel az elefánttal bosszuságnak nézhetek csak eléje.

A hajtók száz méterre lehettek előttünk . . . Az ördög nem alszik, gondoltam és ime „ham“ hangzik újból, a tigris szava. A tigris párja volt. A hang-

verseny megismétlődött, a tigris törte egy darabon a sűrűt, ő is felém indult, de irányt változtatva megállt és figyelt. A hajtók félkört csaptak körülötte, ordítottak, integettek, hogy előttük ül, amint pedig az egyik orrmányos nagyon is közel talált hozzá menni, megvágta praclijával a lábát. Az elefánt túlkölt és kész lett volna menekülni, de a többi között csakhamar megcsendesedett és beállt a sorba.

Végre a nagy hű-hóra kitört a vad a vonalra, köztem és a rádza között, s ahelyett, hogy átugrott volna a vágás tulsó felére a sűrűbe, egyenesen felém futott. Az első pillanatban nem lőhettem a rádza miatt, a második pillanatban csak azt látom, hogy szaladunk „full pace“ G. felé.

Egy személyre szabott kis howdahban* úgy dobált a vágató elefánt, hogy balkézzelel kapaszkodnom kellett. A jobbal a vállhoz tett és howdahra támasztott fegyverrel vártam, amíg „vadon a légy“. Amint úgy éreztem, hogy a tigris orrán a legyem, elhúztam a jobb ravaszt; a fegyver felvágódott, de amint később kitűnt, eltörte a golyóm az első láb egyik ujját, ezt természetesen nem számíthattam be döntő lövésnek.**

A tigris szóltanul jött, vízszint kinyújtott farkkal; a magas ülésből végtelen hosszú és nyomott

* A howdahban rendszeren két pad van egymás megett és háttámasz. Az én kis howdahmba csak egy ülés készült. Tulajdonosa arra fektette a fősúlyt, hogy hátulról könnyen beléphessen, ez okból hátul nyitott volt a howdah, amit a megbokrosodott futó elefánt hátán épenséggel nem találtam megfelelőnek, mert ha nem kapaszkodom, párszor hanyatt kieshettem volna.

** Nagy vadnál az első találó lövés dönt, de a horzslövést és az ilyen csekély sebet csak nem számíthatja fel a maga előnyére a vadász, kivált ha veszélyes vadról van szó, amelyet szorosan véve, társas vadászaton agyon kell löni s nem megsebezni, nehogy másban kárt tegyen.

cicát mutatott; ha nem szerettem volna olyan igen nagyon a vitéz legény bőrét megszerezni, csak a kómikumát láttam volna a dolognak.

Pillanat alatt ismét vállnál volt a nehéz fegyver, de az elefánton előre nyergelt howdahból már csak a tigris hátsó felét láttam . . .

A hátasom hátsó lábait abrichtolta csügy tájon a körmeivel . . . Az elefánt magasra tartott orrmánnyal túlkölt . . . Mihelyest a tigris gerince táján járt a fegyvercső, elhúztam a bal ravaszt . . . Ebben a pillanatban kettős lökést éreztem, egyiket a cordite nyomta a mellemre, a másikat összeütközés okozta. Nekimen-tünk G. elefántjának és majd belelőttük a Cham-pamutiba . . . és most már hárman futottunk: én vezettem, G. erősen a nyomomban, hátul a tigris. Úgy látszik, kedve lett volna felkapaszzkodni az elefántra, mert G. elefántjának már a hátsó combjába harapott. Jó, hogy az elefánt bőre kemény és hogy nem könnyű futás közben felkapaszzkodni rája.

A rengeteg sűrűben nem futhattak messzire az elefántok és alapos homlokütésekkel végre is megállították őket. Az én hátasom remegett, a mahout holthalavány volt, magam pedig, habár örültem a szokatlan tapasztalatnak, csak nem tudtam megbékélni a gondolattal, hogy 10 perc alatt nyugodt elefántról két tigrist lőhettem volna és ime, be kellett érnem két elfutamodással.

A junglevel határos rizstáblán pihenőt tartotunk. Megkérdeztem G.-tól, hogy mit tesz „mahoutul“ gyáva? A mahoutom megkapta a címét és elefántot cseréltem.

Újból meghajtottuk a sűrűst, az első hajtásban nem adott hangot a tigris. Hajtsuk meg még egyszer, mondta G., meg kellett sebeznie, különben csak nem támadta volna meg az elefántjainkat? A második hajtásban rátaláltak a hajtók. Bevehetetlen

sűrűben feküdt és a befelé törekvő elefántokra ráfördedt. G. volt legközelebb hozzá, értünk küldött, hogy együtt élvezzük végig a hajtást.

Merre van, hol van?

Vagy 20—25 méterre mutogattak a sűrűbe, itt a jungle bokrokkal vegyült, tehát nem lőni, amíg tisztán nem látjuk a vadat, különben az ágakon el-

Padon a második tigris, 1911 május 23. (Háttérben a jungle, amelyben két tigrist vertünk fel egy hajtásban és ahol ijedten elfutó háts elefántjainkat nyomon kergette a haragos himtigris.

terelődhetik a metszett, ólomvégű golyó (soft nose split) és a vad elmenekedhetik.

A vadászszerencse velem járt ma; eltaláltam, hogy hova álljak. Pár araszt tiszta hely volt előttem, ha ott meglátom a tigrist, lukas lesz a bőre; 15 lépésre lehetett, ahol megvillant a sárga színe, de még nem lőhettem a sűrűség miatt. Az enyém vagy,

gondoltam, de ime, a méterekkel mögöttem álló hindu nemes oda puskázott és golyója eltörte a tigris lábát, a tigris oldalt kitört egy másik bokrosba, G. homlokon lőtte, én pedig nyakon.

Fényképfelvételnek ismét nem kedvezett az idő; megindultak az ég csatornái és lucskosan érkeztünk új tanyánkra Basugaonba (5 ang. mtfd Bidyapurtól).

Átkelés a bidyapuri bambuszhidon.

Asszámi hangulatok Sidli körül.

1912 márciusában a bidyapuri sikertelen kísérletek után, a rádza intézője, születésre brahmin, tehát magas kasztbléli, nagy szerényen így szólt hozzám: „Mi valamennyien olyan lehangoltak vagyunk, hogy nincs eredmény; a rádza ősi fészke, Sidli környékéről minduntalan érkezik hír tigriskárról, miért nem tesz uraságod ott kísérletet?”

Említettem a hírt G.-nak és megállapodtunk, hogy a felszólítás bizonyosan a rádzsza tudtával történt s így hitelt adhatunk a hírnek.

G.-nek dolga akadván a kerületében, a rádzsával mentem Sidlibe és március 23-ától 28-áig a kíséretében vadásztam; április végeig egyedül hajtattam a Sidli körül elterülő nádasokat, majd ismét G. csatlakozott hozzám.

G., kinek gondossága mindenre kiterjedt, távolléte alatt egyik szabadságot kapott hivatalnokát, K. urat rendelte ki mellém a vadászat vezetésére. A rádzsavérbeli K. részt vett párszor a kocs behari rádzsza nagy tigrishajtásain és alapos ösmérettel s eréllyel vezette a hajtókat, mindig a sorukban volt. Elefántjára howdaht tettünk, hogy végiglasson a magas nádasokon és odaterelhesse a vadat, ahol a vadász áll. Csakis így volt lehetséges, hogy kevés és éppen nem kiváló hajtó elefántjainkkal ki tudta a vadászorra terelni a vadat.

A vadászsort szorosán véve magam képviseltem, mert mindig engemet állítottak a legjobb helyre; a rádzsza oldalt állt és hajtásban nem is lőtt se medvére, se tigrisre. A G. társaságában végzett hajtásokon 1912-ben nem járt velünk a szerencse. Három vadászatot rátaláltunk ugyan tigrisre. Izgalmas pillanatokat élveztünk, de nem számoltunk be a vad bőrével, ami részben a mahoutok ügyetlenségén, gyávaságán, részben az elefántok félénkségén mult. Így 1912-ben elmondhatom mindenik asszámi vadamra, hogy magam végeztem vele.

Sidli a Himalaya hegység előhegyei és a szakadozott, alacsonyabb hegyek között kelettől nyugatnak eső síkon fekszik; a síkon nádasok, mezők között apró erecskék, patakok folynak; a kissé emeltebb területeken elszórt községekben a mecsni népfaj lakik. Basugaontól Sidliig (6 ang. mtfd) több

község sorakozik az út mellett; a nád- és bambuszból épült házak náddal bekerített udvarra néznek; a nádkerítés mellett bambusz, banána ad árnyékot; elszórta gyümölcsöt, gyapotot termő fa is maradt a községek közelében, azontúl pusztaság és nádas minden.

A mecsnii nép földművelés és halászatból él. Amíg a férfiak a nádasok között apró négyszögekre

A mecsnii nők és gyerekek a falu elé futottak elefántjaink közeledtére.

eldarabolt szántóföldeken dolgoznak, az asszonyok kosárral fogják a halat a homokkal vegyest, sárfenekű patakokban* vagy a ház mellett fonószéken szövik az asszami erős, színes vásznat.

*Sidli környékén, esőzések után több ízben láttam a töltésen a szárazra kimászó halat. Ez az amfibikus életet folytató hal hasonlít a Jáva és Ambon szigeteken élő, hasonló életet folytató halhoz, azzal a különbséggel, hogy az asszami

A mecsniek még kevés kivétellel az ősi vallást követik, pogányok, a rossz isteneket imádják; a hindu vallásra áttértek is szabadok a vallási nézeteikben. Az asszonyok nem fedik el az arcot, teljes szabadságot élveznek. Megeszik a disznóhúst és nemcsak megisszák, de szívesen isszák a rizsből erjesztett sört. A beszeszelt mecsnii víg oldaláról

Táncoló mecsnii nők Assamban.

nézi a világot, táncol, énekel, vendégszerető. Ha eredményes vadászat után hazatérőben, valamelyik község mellett állomást tartottunk, az asszony népesség azonnal készen volt a tánccal s rendszeren öreg nénike lejtette a legvidorabban, lelkesítve a többieket.

Sidli körül még a régi jobbágyrendszer dívik.

kétéltű hal édesvízben él, holott a másik két rokonfaj a tenger-vízzel kevert folyók torkolatát keresi. A kosárral halászó mecsniek többnyire ezt a halat merik fel sárostól az erekben.

A rádzsza nagyterjedelmű földjeit egyes családok bírják haszonbérletben, ennek ellenében a termés egy részét beszolgáltatják. Az egész nagy terület viszonylag kevés jövedelmet hoz, mert nem eléggé belterjes a kezelés és kevés a lakosság. Kanalizálásal nagyot segítenének a bajon, de erre majd csak később kerül a sor. Egyelőre az apa adósságai miatt gondnokság alá helyezték a derék, fiatal rádzsát, akit az indiai kormány évi járulékból részesít.

A rádzsza-család ősi fészke Sidli. Arra azonban csak a nagy ősfák emlékeztetnek, hogy itt úr lakhatott valamikor, aki nem tüzelte fel utolsó szálig a fáit. Most csak a jobbágyok egy része lakik Sidliben apró bambusz-házakban. A kis község mellett patak folyik, a patakparton áll az államilag épült Bungalow, amelynek nyitott teraszáról a nádasokon át messze végiglátni a síkon. A terasz előtt virágos kertet ültetett a csokidár (őr). A bokrokon kora reggel és este színes madársereg szedegeti a rovarokat, hernyókat. Különösen eső után nagy a lakmározás. A kiöntött hernyót ilyenkor úgy szedegetik fel a gyepről és csipognak, énekelnek, pedig alig száradt még meg a tollazatuk. Rendes látogatók voltak a golden oriol rigó, aranysárga-fekete pettyes tollával, a barna szarka (*dendrocita rufa*), a bóbítás bull-bull carminpiros tollaival a fark alatt, a verebek, a seven sisterek (hét testvér, rendszeren többen járnak együtt, gyakran 7-en), a sármányok, az indiai nagy kakuk (*Endiguamis honorata*), a vitéz fekete drongo (*Digrurus Ater*). Rendszeren elsőnek jelentkezett a miniatűr szarka (*Copsicus musicus*) és lány éneklő csicsergéssel tett figyelmessé, hogy ideje felkelni, pirkad.*

*A barázdabillegetőnél valamivel nagyobb fekete-fehér madárka ki szeret ülni a száraz ágra vagy egyedül álló fács-

Assámban végig tömegesen látni a kis szárnyasokat, ezenfelül csóka, varjú, keselyűk, halászsasok népesítik be a községek táját. De sehol több apró szárnyast nem figyelhettem meg együtt jobban, mint vadásztanyáimon, különösen pedig Sidliben a virágos kert bokrain. S mindig különös volt elgondolni, hogy én most tigrisre vadászom, amikor ezek a kis szárnyasok valami szelid hangulattal szállták meg a csendes pusztaság lakott vidékeit.

Az asszámi tigris Sidli környékén.

Mint minden nagyobb macskafaj, a tigris is hajnalban és este vagy éjjel jár a zsákmánya után. Assamban az egész éjjel tartó esők alatt gyakran napkelte után indul a tigris cserkészetre.* A leütött vadat vagy szarvasmarhát bevonszolja a sűrűbe, nádasba vagy amint Indiában mondják: jungle-be. Nappal a közelében pihen, kora reggel és éjjel falatozik. A községek távolabb eső nádasoknál, ahol nem zavarja nappal se ember, se csorda, ismételten

kára és ott ismételi az énekét. Énekel ő három-négyféle dalt, rendszeren csak egyet ismétel, hogy más alkalommal ismét mást repetáljon. Számtalanszor láttam a kis szárnyast a Himalayától le a Molukkákig; fogságban nem mindenütt figyelhettem meg, mert a maláji félszigetet és Siamot kivéve nem tartják kalickában, de amint szabad szemmel láttam, külsőre nincs észrevehető különbség formájában és tollzatában. Annál különösebb, hogy az énekében különbséget fedeztem fel — az asszámi miniatűr szarka másként ébresztett, mint a délkanarai; a megismételt főárián kívül a kis *Copsicus* komponál is: dudol, félig csukott csőrrel, majd ismét visszatér a vezérmotivumhoz. Érdekes lenne jó fonograffal megörökíteni a különbséget; csak abban egyezett az énekek, hogy sneidigül kivágják a végső hangot.

* Lehet, hogy más vidéken is hasonlóképen cselekszik, én csak Assamról számolok be.

láttam, hogy a zsákmányát csakis a nádas széléig vonszolta.* Verőfényes napon itt szemmel kell hogy tartsa a zsákmányát az odatolakodó keselyűk miatt, esős napokban azonban békén kint lehet a leütött állat, mert ilyenkor a madárféle a lombos fákon gubbaszt.

Ha azonban ember vagy csorda ismételten megzavarta a tigrist a zsákmányánál, otthagyja, amint

A keselyűk Sidlinél, de általában Indiában nem félnek az embertől.

hogy elhagyott tetemeket többször találtam Sidli körül. Egy alkalommal sűrű nádas melletti gazban leütött tehén körül százával gyülekeztek a keselyűk, s egyszerre mind szárnyra kaptak; a nádasban őrt

*A mocsaras fenekű, igen sűrű nádasokba még a nagyerejű tigris se könnyen viszi be zsákmányát; de valószínűleg nem azért nem teszi, mintha egyáltalán nem bírná, hanem mert nincs mitől tartania.

álló tigris rohanhatott ki és verte föl őket, de nem hajthatták ki lövésre az elefántok, mert nagy víz-állásokat kellett megkerülni. Így a hajtás nem mehetett rendén s a tigris elmenekült. Egy másik tigris zsákmányához közel, szárnya törött keselyű feküdt nagybetegen; ember nem bántja Assámban a keselyűt, amely a tigristől kaphatott egy szelid legyintést könnyelműségeért.

Az asszámi tigris nem emberevő. Amíg különb anyaggal nem cserélik fel Assamban a szarvasmarhát s csak annyira őrzik, mint jelenleg, nem vetemedik az emberevésre, mert még az előregedett vagy nyomorék tigris is könnyen elbánik a gyöngge, kisserű, vagy szarvatlan, ellentállásra nem is gondoló asszámi szarvasmarhával.

Egy vad se hajtatja magát szebben, mint a tigris, különösen a sűrű nádasokban, ahol szélcsendben a nádlengésről követhető a mozgása. Ha a hajtóvonal elég szoros és az elefántok nem futamodnak szerte a tigris szavára,* úgy kijön biztosan a vadász elé.

Hozzáértő vadászatrendező, ha körüljárta a sűrűst, amelyben a tigris a leütött állat közelében fekszik, igen könnyen megállapíthatja, hogy mely irányba lesz legkönnyebb kihajtani a vadat. Szabály a sűrűst hosszában hajtani; a szél iránya nem döntő a hajtásnál, de ha a hajtó elefántok között igen félénk egyének vannak, mint velem megesett 1912-ben, jobb széllal hajtani, mert a széllal szemben hajtó félénk elefánt, ha közlelől kapja az élő tigris szimatját, túlköl, megfordul és megbontja a rendet.

*Az 1912-ik évi hajtó elefántok közé két igen félénk állat került. Ha előttük ordított a tigris, megfordultak, velök egyútt a szomszéd elefántok és megesett párszor, hogy az így kapott egerúton a tigris kimenekült a hajtásból.

A tigris a legsűrűbb vonalon vagy pedig a vízfolyások képezte kis völgyeken szeret jönni. Sűrűben lassan lépdél s kiérkezve a sűrűs szélére, egy pillanatra megáll, neszel; ha nem vette észre a vadászt, hagy időt célzásra s amint ritkásra ért, vágatásba fog. Az igen sűrű nádasban keresett tigrist rendszeren közelben verik fel az elefántok s a fektéből felvert vad ordítva ugrik fel. Megesik, hogy ilyen helyen, ha nagyon megszorítják, önvédelemből rá is támad, megkarmolja a közelében álló elefántot. Különösen az apró kölykeit féltő anyatigris kész a harcra, de a bátor fellépés célja rendszeren — mindaddig, amíg sebet nem kapott — az ijesztés.

Ritkásban vágatva igyekszik a hajtóktól elmenekülni. Ilyen helyen, különösen szélben nem lehet mindig a gaz mozgásáról következtetni, hogy merre tart és megeshetik, különösen ha kevés a hajtó elefánt, hogy kitör.

A legfontosabb dolgok egyike: idején hírt venni a tigriskárról. E célból mihelyt valamely helyre érkezem, ahol tanyát tartok, előhivattatom a község shikariját (benszülött vadász) megfogadom napszámba azzal, hogy járja körül a vidéket és adjon hírt, mihelyest kár esett a szarvasmarhában. Sikeres vadászat esetén a napszámon felül határozott jutalmat kap minden tigris után, amelynek hollétéről az ő útján vettem tudomást. Vadászat közben a községek közelében állomást tartok, a község éltesebb embereinek ugyancsak jutalmat ígérek, ha hírt hoznak tigriskárról. Siker esetén a jutalom jóval magasabb. A megbeszélés után rendszeren egy-két dobozka olcsó cigarettát osztok szét a jelenlevők között s úgy találtam, hogy az ilyen bánásmódnak Assámban a kedélyes polgárok között mindig megvan a hatása.

De a tigrishajtások eredményes volta nemcsak a jó hajtáson múlik, hanem a howdah, vagyis a

vadászt hordó elefánton. Minden sportsman, aki nem a nagy rádzsák valamelyikének kiválasztott vendége, legyen elkészülve, hogy háts elefántja a tigris közeledtére elfordul, idegeskedik és jó, ha világgá nem fut, mert a teljesen megbízható, nyugodt howdah elefántokat nem adják ki bérletbe. 1911-ben volt egy howdah elefántunk, tőle ugyan ordít-

A python a nádasokban otthonos. 1912 március 24-én 472 cm. hosszú példányt lőttem a Sidli helységhez közel eső egyik nádasban.

hatott a tigris, meg se mozdult. Hozzá hasonló nyugodt elefánttehenet nem is láttam többet.*

Ez évben mindent elkövetett G., hogy meg-

*Nem lévén biztosak benne, hogy melyik a jobbik elefánt, a szidlii rádzsának ajánlottam fel hátasként. Csakhamar azonban rájöttünk a kiváló tulajdonságaira, de már nem lett volna úri dolog elvenni tőle a jó hátast.

kapja Parbatit, amint a bátor tehenet nevezik, de állítólag beteg lett és a többi, howdaht hordó állat egy se vált be. Sorra vettem őket, tényleg csak akkor célozhattam, ha nem ordított közelben a tigris, ha kedvezett a szél és azonfelül G. derék Buri-Buri-járól akkor is, ha a vad jobbfelől érkezett, mert Buri nem lát a jobb szemére. Így lőttem Buri-Buri hátáról 1912 március 26-án egy himalayai fekete medvét, 27-én a legnagyobb tigrisemet és 30-án egy fejlett, fiatal tigrist.

1912-ben összesen 5 tigrist, közte két igen szép példányt és három himalayai fekete medvét lőttem; nyugodt howdah elefántról még három nagy tigrist lövök, nem is szólva az elhibázott hajtásokról.

Mindig emlékezetes lesz előttem a pillanat, amint az említett nagy tigris kidugta csíkos fejét a nádasból: Vízállásos, mocsaras, magas nádasba vezetett egy nagy tigris nyoma.* Az éjjeli eső kedvezett a nyomozásnak, a felpuhult talajon tisztán kivehető volt a tigris reggeli menetiránya; K. körüljárta a nádas egy részét, bent kell lennie, mondta. A széles, magas nádas nyelvbe csapott át, a pár méteren át ritkás, letaposott gaz egy másik nádasal kötötte össze a nagy nádas. A két nádas közé állították fel; a rádza vagy harminc méterrel távolabb állt oldalt. Nyilvánvaló volt, hogy felém kell jönnie a vadnak.

Rövidesen a hajtás megkezdése után élénkség a hajtósorban, rátaláltak a tigrisfekvésre; nagy zajt csapva hajtották a sűrűt.

G. Buri-Buriján ültem. Úgy állt, mint a cövek;

* Az asszámi talaj homokos, így a folytonos nagy esőzések dacára se feneketlen a sár. Az elefánt elgázol benne, helyenként mégis akadtunk olyan ingoványos helyekre, hogy az elefánt térdre bocsájtkozott és csak így tudott kiszabadulni az ingoványból.

a szél oldalt fujt; 20 méterről vettem észre a magas nád ingásáról, hogy felém tart a vad. Buri-Buri mit se sejtett, jobb szemére nem lát, így kellő nyugalommal vártam, amíg a vad tisztásra érkezik... Kidugta a fejét a nádasból, felnézett a howdahba szótlanul, — fejedelmi tekintet!* Ebben a pillanatban érte a golyóm, magasan, jobb lapocka felett, közel

Így esett össze a 9-láb $8\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszú hím tigrisem, 1912 március 27-én, Sidli közelében.

a nyakhoz. Szótlanul összeesett, meg se mozdult; a balcsövet nem is használtam.**

*Rendes körülmények között a tigris ilyenkor ordít, hogy megriassza az elefántot és az embert és visszatör vagy elvágta.

**Mint rendszeren, puhabőrű nagy vaddal szemben, ólomvégű, metszett acélburkolatú (soft mose split) golyóval lőttem. A golyót a bal lapocka megett találtam meg, gombaként deformálva.

Amint felemeltük a fejét, láttuk, hogy a halál pillanatában a szájába kapta az első lábát.

A március 27-én lőtt tigrist felhúzták a padra.

Amint K. és a hajtók allították, nagy tigrisem reggel zsákmányolt egy tehenet. A nyomon nem látszott, hogy merről vonszolta be a sűrű nádasba, szerintük több lépésre a szájában kellett, hogy vigye. Tekintve, hogy az asszámi tehen nem nehezebb egy jófajta borjúnál, igen valószínű, hogy így történt a dolog.

Négy anyatigris viselkedése.

1912 március 23-án kora reggel indultunk el a rádzsával és 9 hajtó elefánttal Sidliből. Előttevaló napon érkezve, még nem vettünk hírt friss tigriskárról, csak taláalomra mentünk vadat keresni.

Nagyobb nádashoz érkeztünk tigrisnyomokat keresendő. Körüljártuk, a sárfenékről itt-ott sáriszalonka rebbent fel, vagy hosszúlábú vizicsirke menekült be a sűrűbe, szinte úgy találtam, hogy sörétes fegyvert kellene a kézbe venni és pár sáriszalonkát szerezni az aggatékra, mert hogyan lenne ebben a vizes fenekű nádasban tigris? Csak nem piszkolja be szép szőrméjét stb., amikor szárazabb helyben sincs hiány? Szóval okoskodni kezdtem, kerestem a szálkát, mint afféle ujonnan jött, aki mindent csak ahhoz mér, amit már előzőleg látott.

„Let us surch“ (keressünk), mondta a rádzsza... Amint így keresgélünk, távolról egy embert látunk felénk közeledni. Ez a shikari lesz, gondoltam, aki már este megkapta a rendeletet, hogy járja körül a vidéket és hozzon hírt, ha lehet. Csakugyan ő volt. Egy közeleső községben két tehenet és egy borjut ütött le éjfél tájban tigris. Tehát gyerünk a shikari után!... Az egyik tehen és a borjú ott feküdt, ahol átharapta a tigris a nyakát, a másik tehenet tovább vonszolta; de csak darabon követhettük nyo-

mon, mert a gyepesebb területen a záporosó elmosta a csapást. Találomra a pár száz méterre eső hosszúkás nádashoz mentünk, ahol rátaláltunk a tetemre, amely a nádasszélien feküdt; a nyakát már befalatozták.

K. a keskeny nádas közepére állt howdahval felnyergelt elefántjával, a hajtás végére pedig engem állítottak. Itt a nádas magas zöld sásba csapott át és a víz árokforma mélyedésen folyt a szomszéd, kereken folytatódó nádásba. A rádza tőlem 30—35 méterre, a nádas domboldalán foglalt helyet.

Az anyatigris nemcsak nagyot ordított, amint felverték, hanem kész lett volna ellentállni és ha nem talál az elefántjára és emberére, megbontja a rendet. K. verte fel. A tigris felágaskodott, ordított s K. azt hitte, hogy felugrik az elefántja orrmányára, de meggondolta a dolgot s hagyta magát hajtatni. K. elefántja erősen rázni kezdte a howdaht, mintha le akarta volna dobni a hátáról, de azután megnyugodott.*

A két nádas összekötő árok partján öt kis tigris vonult el előttem, teljesen fedetlen testtel. Gyönyörű képet lehetett volna felvenni a csíkos cicákról, de a mama hátul volt és reá várakoztam. Ő is megjött. Nem követte egészen nyomon a fiait, lent járt az árokban. Amint megpillantottam a hátát, odagyujtottam. Valószínűleg túllőttem; a balcsövet már csak a gaz mozgása irányában sütöttem el.**

*Ezen a napon tettek először howdaht a vitéz mukna elefántra. Ha nem igyekezett volna megszabadulni tőle a tigris közelében, alighanem több vaddal számolok be Assamban, mert már a múlt évben gondoltam reá, hogy a huge brute-ra (nagy baromra) teszem a howdaht, amint a derék muknát nevez-tük, de a lerázatásnak nem szivesen teszi ki magát az ember.

**Csakis azért lőttem a balcsóvel találomra a mozgó gazra, mert úgy éreztem, találnom kellett az első lövéssel. Egyébként mindig szem előtt tartom a szabályt, hogy „Csakis akkor lőjj, ha látod a vadat“.

Különösen áll ez veszélyes vaddal szemben, társas vadá-

A fiatalok átfutottak a szomszéd nádasba, az anya oldalt kitört, de azután becsellent jobbra, ugyanebbe a kerekded nádasba. A nádason átfutó meredek falú mély árok miatt nem lehetett a hajtó elefántokat sorban tartani; a tigris megsokalta a lár-mát és várakozást, kitört azon az oldalon, ahol nem állt puskás.

Magas síkon, leégetett területen futott az anya-tigris több száz lépést, amíg egy másik nádasra talált. Olyan különös volt a csíkos, vérengző tigrist így futni látni! A fejével mélyen lent járt, a teste erősen hullámos mozgást írt le. A rádza rápuskázott vagy 150 méterről — előtte üthetett le a golyó, mert hirtelen balra fordult, egyenesen neki indulva a pár száz tagból álló gulyának. A gulyások és a szomszéd kis halászközség lakossága kiabáltak, hahotáztak. A tigris felkapta a fejét, visszafordult és követte az irányt, amelyet előzőleg vett volt . . . Utána elefántok! M puskások a nádas melletti ritkás, embermagasságú sásba mentünk, a hajtók a nádas tulsó vége felé vettek irányt.

Nem is gondolva a lehetőségre, hogy ebben a ritkás sásban is megfeküdhetik a megriadt vad, elfektettem a puskákat a howdahban.

Hát nem pár lépésre tőlem ugrott fel a fektéből! Ha kéznél a fegyver, meglőhetem, mert az elefántom nem riadt meg.

Integettünk a hajtóknak, hogy merre ment, hajtani kezdtek, de sehol semmi mozgás. Vajjon hol feketett meg? Az új hajtást beszéltük meg, amint a hátunk mögött csobogás hallik a vízben, átúszott a szomszéd, ritkás nádasba. Kerestük, kutattuk, de a nádas olyan össze-vissza nőtt ezen a területen,

szaton, ahol más embert érhet baj az ilyen puskázás alkalmával. Kísérletképen sörétes fegyverből lőttem Ideál golyóval.

hogy nem lehetett a hajtásokat jól rendezni, — végül is fel kellett adni a nyomozást.

Ez az anyatigris csak az első pillanatban gondolt önvédelemre, valószínűleg addig, amíg fiatal (talán pár hónaposak lehettek) csemetéi irányt nem vettek. Később a saját bőrét féltve, elhagyta a fiait és csakis a menekülésre gondolt.

Áprilisban G. társaságában találtunk rá egy anyatigrisre; két fiával (pár hetesek voltak) feküdt közel a zsákmányához, egy igen nagy, sűrű nádasban.

Amint ráakadtak a hajtók, ordított. Az egyik gyáva elefánt talált reá, megijedt, megfordult, magával ragadva a szomszéd elefántokat. A sűrű nádasban könnyű volt ismét beérni a vadat; nagy lármával hajtani akarták.

Ismét szétbontotta a rendet, ki-kiugrott a nádasból, ordításával megriasztva az elefántokat és mahoutokat. A mahoutok között 1912-ben különben se uralkodott hősi szellem, ilyen alkalmakkor teljesen elvesztették a fejüket. Csak a sorukban lett volna K., de ő szabadságra ment és rádzsavérbeli bátor vezető hiányában megállt a hajtás.

G. és magam kissé távol álltunk fel a hajtóvonal elé. A mahoutok integetésére nagynehezen áttörttünk a nádason; „lein“ (sor) mondták, azt akarva vele kifejezni, hogy álljunk a sorba. Ennek ugyan az adott viszonyok között kevés célja volt, mert az átláthatlan sűrűben a közvetlen előttünk álló vadat se láthattuk volna meg, ami azonban még valószínűbb volt, — hogy a riasztó tigris lármájára kerekelt oldanak az elefántok, — bekövetkezett.

Beálltunk a sorba, hogy lelket öntsünk a nyomorult hajtókba. G. nekem hagyta a helyet, ahol a tigrismama a fiait védte. Mire megindultunk, biztosra vettem, hogy a tigrisnek hűlt a helye, — de ime, a szembe fúvó szélben megéreztek a tigrist az

elefántok, az enyém lefelé hajtogatta a fejét. A tigris megsokalta a lármát, felugrott a sűrűben pár láb magasra, riasztó hangjára megfordultak az elefántok — nem lóhattunk.

Vissza mégegyszer a sorba. Az én hátasom most már leereszkedett az elejére és egy világért nem mozdult volna a helyéről; a tigrisnek könnyű dolog lett volna felugrani a fejetetejére.* A tigris ott volt előttem a sűrűben, de egy szőre szálát se láthattam. Megismételte az ugrást fel a levegőbe. Csak G. elefántja nem fordult meg; odagyújtott, de izgatott hátasáról nem célozhatott. Ezután még egy oldalugrást csinál a hős anya, mint cirkuszban az abroncsot ugró tigrisek teszik. Eszembe jutott, amit egyszer egy anyatigrisről olvastam, hogy szétriasztotta az egész hajtó elefánt-sereget. Ennek a tigrisanyának se lehetett más, mint ijesztési szándéka és célt is ért viselkedésével. Mire az elefántok megindultak, az anyatigris egyik fiával odébb állt.

A másik fiát megfogtuk és G. a calcuttai állatkertnek adományozta.

Mégegyszer rátaláltunk az anyára, magas sásban húzta meg magát. A közeledtünkre elmenekült s aznap nem is tudtunk vele összejönni, már féltette a bőrét. Másnap újból felkutattam a környéket, hiába, nem tudtam többé megtalálni.

Egy harmadik anyatigris hangjával megbontotta a hajtók sorát, kitört oldalt, két felnőtt fia felém sétált; az egyiket meglőttem. Ugyanaz az anyatigris rövidesen ezután leütött egy bivalyborjut, vagy egy angol mértföldre azon nádashoz, amelyben az anyatigris fiaival találtuk volt s átvonszolta a közeleső meredek falú vizes árkon.

* Április 25-én ugyanezen elefánt fejére fel is ugrott egy tigrisanya, akkor már a hajtók sorában szerepelt.

A vontatott test nyomát könnyen követhettük. A hetekkel előbb leperzselt fű már felsarjadzott derék-magasságra, helyenként a múlt évi száraz gaz is megmaradt. Ilyen helyen nem szokta hagyni a zsákmányát a tigris, de ez a vidék távol esvén minden községtől, olyan otthon érezhette magát, hogy nem törekedett terhével az egy angol mtfdre eső sűrűsbe.

Egy gazos helyen több fekvést találtunk, olyat, aminőt az anyatigris a fiaival szokott kitaposni. Itt állomást tartottunk, majd tovább haladva a nyomon, rátaláltunk a bivalytetemre. Csak a nyaka volt átharapva, még nem kezdték ki. Amint tovább nyomozunk, a mahoutom megállítja az elefántot, lemutat a gazba. A sűrűben szörmés állat fekszik, hosszirányban; a dologból akkor lehet gyorsabban baj, ha a feje van errefele, — tehát az innenső végébe lőttem. Eltörtem a hátsó lábát egy fiatal tigrisnek. A szomszéd elefánt megriadt, Buri-Burira (rajta ültem) átragadt az ijedelem, nem akarta követni a lassan menekülő tigrisleányt s kétszer úgy megrázott a howdahban, hogy ugyancsak fogódkodnom kellett. Sebzett nagy tigrissel ilyenkor meglehetősen tehetetlen a vadász. Végre megcsendesedett az eddig ügyetlenül vezetett hátasom és sörétes fegyverembe tett postalöveggel kapásból megadtam a kegyelem-lövést.

Másnap reggel megnéztük újból a bivalytehenet; megették a tigrisek az egyik combját, mert a mint a nyomok mutatták, az anyatigris ismét kirukkolt az utolsó fiával.

A füvesben nem volt mit hajtatni, sorba álltam a hajtókkal.

K.-nak köszönhettem az eddigi sikert, ezen a napon engedélyt kapott puskát hozni, de azzal a kikötéssel, hogy nem lő tigrisre és medvére, hanem csakis őzre vagy szarvasra.

K. a hajtó vonal jobb végén állt, tőlem jobbra, én a középben vezettem az elefántsort.

Balra, jobbra tekintgetve, látom, hogy K. megállt és balfelé integet a fűbe. Mi lehetne más mint tigris? Alighogy megértethettem jelek révén a mahouttommal, hogy vigyázzon, balról vagy 30 méterről felugrik a fűben az anyatigris, mint nyúl a gazban és elfele dobálta a farát. A szomszéd elefánt nagyot trombitált, megfordult; az én hátasom utána.

Pár lépés után megállítja a mahoutom és ütlegekkel a tigris után sietteti. Ing velem a howdah, Rako-Rako (megállj) kiáltom, hogy célozhassak. Megállt, de az elefántot úgy megszelesítették a történetek, hogy lehetetlen volt ideges mozgása miatt céloznom. Megtámaszkodtam a howdahban és kétszer rápuskáztam a tigrisre — akkor már 70—80 méterre járt; könnyebb lett volna egy házat elhibázni, mint eltrafálni a vadamat.

A tigris szóltanul galoppírozott K.-tól féloldalt. Nyilvánvaló volt, hogy hibáznom kellett, de K. úgy vélekedett, hogy sebeztem. A mahoutja biztatta, hogy lőjjön, mert baj lesz stb., elragadta a rádzsai vadékot a hév, közel a gerinchez találta a vadat; kegyelemlövésemre kimúlt.

Gratulálok, mondta a rendező, de láttam az arcáról a zavart. Hej, ha nem köszönhettem volna neki olyan igen sokat, ha nem méltattam volna igen lelkiismeretes szolgálatait, baj lett volna a dologból, de nem akartam lefokozni a szolgálhad előtt: „Maga lőtte a vadat, — mondtam — de trophea nem illeti meg, mert parancs ellen cselekedett, pakkolunk és holnap megyek.” Rövidesen megbántam a gyors döntést, de már nem változtathattam. Ezzel az eredményes szidlii hajtások befejezést nyertek.

Egy hetet Calcuttában töltöttem, hogy a maláriába esett emberek erőhöz jöjjenek.

Calcuttából visszatérve, egymásután hiúsították meg a gyáva mahoutok a hajtást, — hja, hiányzott K. a sorokban! Az ígért magas jutalom se használt, pedig baksisért (borravaló) még halni is kész az indus, de csak akkor, ha nem ordít vele szembe a halál, — ezt ki nem állja.

A negyedik anyatigrissel Bijni (olv. Bidzsi) község vidékén, szintén Assamban akadtam össze. A vele történetek részben emlékeztetnek a harmadik tigris históriájára.

Két jól felnőtt kölykével huzódott meg egy nádasban. Április 24-én megjött volna szépen lövésre, ha a mahoutomat meg nem szállja az ijedelem és futásra nem készíti az elefántomat, mielőtt lőhettem volna.*

Mire megfordította mahoutom az elefántot, az anyatigris már a másik nádasba menekült, két kölykét hátrahagyva. Az egyiket hátsó combon lőttem, a kis vitéz két alkalommal visszafordult, hangjával mindkétszer elriasztva a közelebb merészkedő elefántot.

Esteledvén, nem mehettem az anyatigris után.

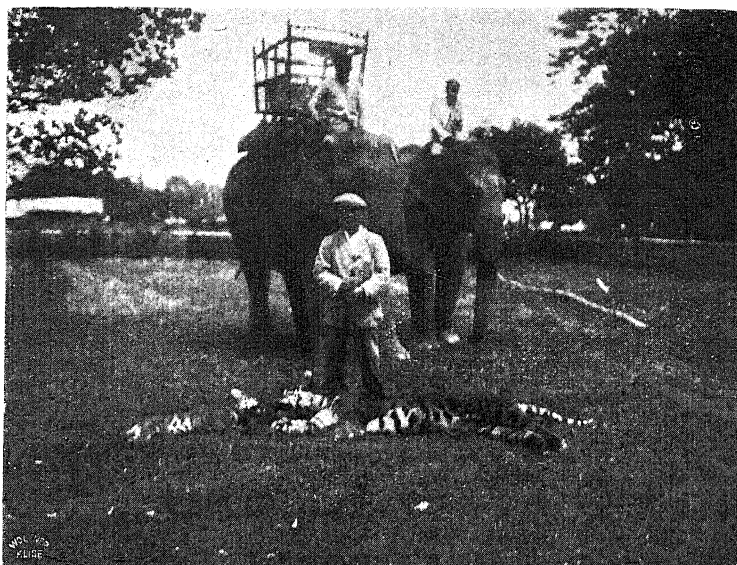
„25-én hajnalban indulunk, valószínű, hogy az anyatigris visszatér sebzett fiát keresendő, ha tehát rátalálnak a hajtók a fiatalra, hagyják ott, mert az anyát akarom meglőni.“ Így szólt a parancs, de azért amint 25-én reggel rábukkantak a fiatal tigrisre, hajtani kezdtek minden rend nélkül, s az anyatigris kimenekült, amint a nádmozgás elárulta.

Utána az anyának!

A szomszéd sűrű, keskeny nádas vagy fél kilométer hosszú lehetett. A felét hajtottuk meg; az

* Ez alkalommal rábizonyult a mahoutra, hogy ő fordította el az elefántot; társai vallottak rá, mert elestek a vélt baksistól.

innenső végére álltam, a hajtók felülről kezdtek hajtani. Már elérkezettek a hajtás felére, amidőn rátaláltak a tigrisre. Szépen közeledett a hajtás, az elefántom dombon állván, hamar észrevettem, hogy merről jön a vad. Egyenesen felém tartott. Vagy 50 méterről ritkásabb helyen tisztán láttam a fejét; egy pillanatra neszelt. Nem kockáztathattam meg a lövést, mert a meleg-

Az 1912 április 25-én Bijni község közelében lőtt anyatigris felugrott hajtás közben a képen mögötte álló kisebbik elefánt orrmányára és megharapta a jobb szem felett.

től felhevült hátasom úgy legyezte magát a füleivel és mozgatta a howdaht, hogy nem tehettem biztos lövést 50 méterre. Ki kell jönni, gondoltam. Úgy is történt volna, ha mahoutomat el nem fogja a hév és idegesség és nem mutogat ismételten a tigris felé. A tigris észrevehette a mozgást, — visszatört. Kevés vártatva ezután többszörös ordítás, a mahou-

tok ijedt kiabálása. Vajjon mi történhetett? Oda-sietek, akkorra elcsendesedtek, — az öreg derék gauripuri mahout kint állt a nádas mellett, mellette egy halavány társ, aki jelekkel igyekezett megértetni velem, hogy mi történt.

Történt pediglen az, hogy a visszatörő tigris, szemben találva magát a hajtó sorral, felugrott az útjában álló hajtó elefánt homlokára,* összekarmolta és megharapta a jobb szem felett. A mahout tényleg veszélyben forgott, a tigris körmeinek nyoma ott volt egy jó ujnyira a combjától.

„Lein“ — mondták a hajtók, vagyis, hogy álljak a sorukba, ami olyan kudarcot jelentett volna, mint a második tigrissel történt.

De gyáva had, most én parancsolok. Ellentmondást nem tűrő hangon felállítottam őket, visszafelé véve a hajtást, s magam felálltam a hajtás elé. A nádas eme vége felé ritkásabb volt és így valószínű volt, hogy az egyszer megmozdult tigris nem fog késlekedni.

Ismét a félhajtáson lehetek, amint először jelezték a tigrist. Völgyesben állva, csak akkor vettem észre, amidőn közel járt hozzám. Kijött a sűrűsből, féloldalt felém tartva. Vagy 25 méterről lőttem lapon. Jelzett, de nem ordított. Lassú lépésből, ahogyan eddig jött, átcsapott vágtatásba és a sűrűsben csakhamar megszűnt a mozgása. Utána óvatosan. Vagy 15 méterre a lövés után megállt, vérnyomok — 10 méterrel tovább a sűrűsben találtam reá, — három lépésre lehetett hozzám, felemelt testtel. Sietnem kellett a lövéssel, mert ha ugrik, megriad az elefántom és zavart csinál a haragos

* Ugyanazon elefánt fejére, amely velem előzőleg egy anyatigris előtt csaknem térdre ereszkedett, hogy a tigris támadását így fogadja.

anya. Beledupláztam. Helyben maradt. Ezután az egyik leányát is meglőttem.

Ezzel zártam be 1912-iki asszámi vadászatomat.

Az utolsó anyatigris az előző napon kevésbé sűrű nádasban verték fel, sietve mozgott a hajtók előtt, maga mögött hagyva a fiatalokat; másnap a sűrűben akkor támadott, amidőn észrevette a puskást és szemben találta magát a hajtókkal. Úgy találtam eddig, hogy mindig sűrűben mutat nagyobb hajlandóságot a tigris az ellentállásra, akkor, ha megszorítják. Ritkásban elinal és nem törődik még a kölykeivel se.

Három himaláyai fekete medve (*Ursus Torquatus*) viselkedése.

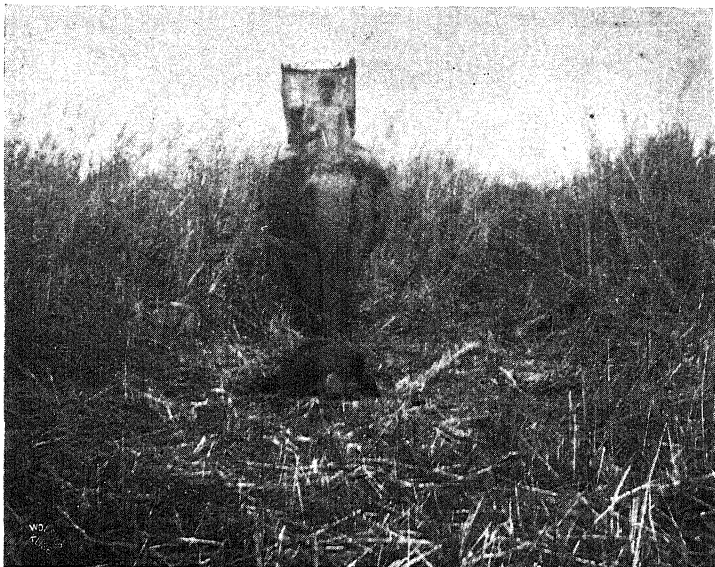
1912 márciusában Bidyapur vidékén az eredménytelen tigrishajtások alatt, himaláyai medvenyomra találtunk. A vidéken bőségesen található vörös hangyadombok oldalát kikezdték a fekete medvék; ugyanis az *Ursus Torquatus* kedvenc eledele a cukornád és a hangya. Assamban ezidő szerint a cukornádat alig ültetik, így a fekete medve csaknem kizárólagosan hangyán él, tehát nem tesz kárt.

Az asszámi lakosság mégis szívesen látja, ha a vadász a fekete medvét nyomozza, mert a himaláyai fekete medve nem ösmer tréfát és támad, ha valaki útjába áll, ha pedig megsebzik közélről, mindig szembe áll az ellenével.

A bidyapuri friss nyomok mocsaras nádasba vezettek. Megkiséreltük az elefántokkal meghajtatni, de ezek oly feneketlen sarakra akadtak, hogy végül is fel kellett adni a hajtást.

Embereket akartam fogadni, hogy meghajtsák a nádas, de minden ígéret dacára sem vállalkoztak. Szívesebben hajtunk tigrist — mondták, — mint medvét.

Következő két vadásztanyámon Sidlinél és Bijninél talán féltucat medvét is lőhettem volna, de beértem hárommal.

Vén himaláyai fekete medve. Sidli 1912 március 26.

Az első, igen öreg anyamedvére Sidli községtől egy fél angol mtfdre találtunk. Amint észre vették embereim a friss nyomot, oldalt elibök vágtam és ők hajtani kezdték a magas nádas.

A rádzsával voltam kint, de az ő öreg elefántja nem tudván átevickélni egy igen mély, iszapos éren, magam érkeztem csak meg idején a hajtás végére. A medve távol tőlem jött ki a nádasból és nehézkes vágtaiban a szomszéd nádas felé tartott.

G. Buriján ültem, mahoutom gyors menetre készítette, de nem tudtuk volna megközelíteni. Már közel járt a szomszéd nádashoz, itt lőni kell, talán visszajön, ha megsebzem. Megállítottam Burit. A medve vagy száz lépésre rohant, kissé féljobbra fordulva. Az orra elé lőttem, jobbra fordult és így félkörben folytatta az útját; három erős lövést ka-

Az 1912 április 12-én lőtt fekete medvét a padra teszik.

pott, minden lövésre jelzett, de esze-ágában se volt támadni.

A hajtók állítása szerint bocsai voltak, — vajjon a bocsai miatt igyekezett menekülni, vagy azért nem támadott, mert az egyik golyóm az orrát érte, amire a fekete medve igen érzékeny, vagy talán a távolság miatt nem vett észre? Nem tudom eldönteni, de mindenesetre ez az öreg anyamedve nem úgy viselte magát, amint a fekete medvék szokták.

Április 12-én Sidlinél és 23-án Bijninél rátaláltam két vitéz példányra.

Április 12-én ugyancsak jó távol a hajtók előtt jött ki a nádasból egy him medve. Vagy 60 méterre lehetett előttem; jó szelünk volt, elefantom nem kapott szimatot. Az első lövéssel erősen sebeztem, egyenesen visszavágódott és csaholva jött felém; az elefantom kissé izgatott lett, de távolról sem annyira, mint tigris közelében. Mégis vagy 25 méterről már lőnöm kellett, mert attól tartottam, hogy elinal velem. A lövés talált, a medve megfordult, pár ugrás után összeesett s valósággal sírva adta ki a páráját.

A harmadik medve is támadott az első sebre, de a második lövésre elfordult. Dacára a két nagy sebnek, talpon találták a hajtók. Úgy látszott, hogy támadni akar, de az egymás mellett álló elefántoktól mégis megfordult s harmadik lövésemmel végeztem vele.

A bidzsnii medvét harmadmagával találták meg a hajtók. Oly sűrű nádasban feküdtek, hogy egészen közelre bevárták a hajtókat.

A fekete medvéket is ólomvégű, metszett nikkelturkolatú golyóval lőttem. Úgy látom, nagyobb lövést bírnak el, mint a tigris.

A benszülöttek állítása szerint a medve sohasem tartózkodik egy nádasban a tigrissel. Éjjelenként ő is ellátogat a községekhez és kikezdi a hangyadombokat.

Eredeti dolog, hogy a fekete medve, a növény- és hangyaevő veszélyes nagy vad, a himáljai barna medve, a húsevő pedig csendesesen elmenekül, még ha sebesült is.*

* A barna medve hegyilakó.

Cserkészzet elefánthátról.

1911 május 23-án este G. hazatért pár napra, hogy hivatalos dolgait végezze, magam pedig 24-én, az észak felé 21 ang. mtfdre eső Ai és Bigni, államilag fenntartott területre (Forest reserve) mentem, hogy indiai vadbivalyt lőjjek.

Előírás szerint szabad volt egy bivaly- és egy gaurbikát lőnöm, esetleg macskafélét, vagy fekete medvét; tilos elefántra vagy orrszarvúra puskázni; mivel azonban a bivaly nem ott tartózkodik, ahol a gaur és csakis két hétre szólt az engedélyem, amely időből máris letelt négy nap, nem vehettem tervbe mind a kétféle vad elejtését. Azt is előírták, hogy a fenntartott területen a vadász-elefánton kívül csakis még egy elefántot vihetek magammal, a lőtt vad hazahozatalára és a camp szükségletek hordására. Egy elefánt nem vihette volna a hátán a sátrat és az egyéb felszereléseket, ki volt zárva, hogy a fenntartott területen üssem fel a sátram.

24-én korán reggel indultam el Basugaonból 10 elefánttal; kettő hátramaradt: G. elefántja és egy hajtó elefánt, amely a lábát fájlalta ott, ahol a május 23-iki harcias tigris nyomait viselte.

21 ang. mtfdet mentünk az elefántokkal jó úton; a hidak azonban nem bírták el az elefántok súlyát, mindig meg kellett őket kerülni, gyakran süppedékes, mocsaras talajon.

Az útmenti községekben az őslakó mecsniket találjuk.

A védett területtel sal-erdőség határos; a lombtalan, egyenes sal fát az építésnél használják gerendának; a fák oldalán orchideák élőködnek.

A sal erdőség és a fenntartott terület között kerekforma fű és junglevel benőtt területen Ronikata volt az állomásom. Egy házikóban a segéderdész

lakik, a másikon a kerülő, pár viskóban kulik; távolabb egyedül áll a nádból épült erdei bungalow. Ide szálltam.

Szobámból meredek oldalú vízállásra láttam, a vízállást folyó táplálja; szelid bivalyok szoktak benne hüsselni; otlételem alatt elhajtották a csordát és helyét az elefántok foglalták el. Kora reggelenként lehajtották az orrmányosokat a meredek oldalakon; a sekély helyeken oldalt fekvő és parancsszóra hempergő állatokat a mahoutok tisztára mosták; délután és este ismét megismétlődött a fürdetés: üdültek az óriások.

Ronikata kívül esvén a rezervált területen, itt ellehettek az elefántjaim, a vadászterületre azonban csakis egy kísért, a kemény mukna.*

Az Ai és Bigni területen keresztül folyik az Ai és a Champamuti folyó. Amint átgázolt elefántom az itt kavicsos folyómedren, oly rengetegbe lépett, ahol már csakis a vadállat csinál utat. Az elefánt, bivaly, orrszarvú törte ösvényen nem mindenütt jutott hely a howdah számára. Ha ág állta el az utat, le-törte a hátasom, ha csak magas nád volt az akadály, ezen keresztül vitt.

A 12—15 láb magas nádasban nem lehet cserkészni, mert az elefánt okozta zajra elugrik a vad s a howdahból nem lát a vadász le a földre. Így a Champamutiba szakadó ereket kerestük, ahol az erek kiszélesedése in a bivaly hüsselni szeret.

Mindjárt az első napon ráakadtam a csordára.

* A nevezett muknára sose tettek még howdaht, így nem használhattam mint vadászelefántot. 1912 áprilisban próbálta meg a vadászatomat rendező rádza ivadék howdah alatt. Eleintén párszor rázta a howdaht, de csakhamar hozzászokott. Sajnos, már a balsikerek után jutott ez eszembe, az ő hátán próbálni szerencsét, ha előbb teszek kísérletet, 1912-ben három tigrissel több kerül a lőjegyzékre.

A Champanuti homokos partján már jó ideje követük a csorda nyomait, kétszer is keresztezték a folyót, végre betértek a mellékfolyócskába; a folyócska falszerű partján törtettünk a magas junglin. Elöl ment a mukna, hogy könnyítse a howdah elefánt munkáját, nyomon követtem magam a vadász-elefánton.

Közel a folyócska torkolatához piszkos volt a víz, ami azt jelentette, hogy rövidesen ezelőtt itt járhattak a bivalyok. Leereszkedtünk a meredek partról — egyszerre megállt a mukna és ahelyett, hogy csendesen, jellel tudomra adták volna, hogy látják a bivalycsordát, hangos beszédbe fogtak az emberek; mire magam megláttam a fekete állatokat, már futottak, nem távolabb, mint 100 lépésre tőlem; a hátul járó öreg bika egy pillanatra megállt, ránk bámult. Ha gyalog vagyok, lelőhettem volna, de a mozgó howdahból nem kockáztathattam meg a lövést, mert valószínűleg csak sebeztem volna a szép állatot és a sűrűben aligha találok reá. Tehát hagytam őket futni. A viszontlátásra!

A Champanuti homokos partjain minden alkalommal találtunk friss csapásra. Itt egy csorda bivaly legelhetett az elmúlt éjjelen, ott egy tigris követhette nyomon a kiszemelt áldozatját, ismét más helyen az orrszarvú hagyta ott három nagy körme helyét; az egyik mellékfolyóban pedig rendesen egy sambar szarvassal találkoztam. Egy ízben, sűrű gazban megállt az elefántom, mintha oda cövekelték volna. Alant keresgélő ormányával kígyóra talált, amivel szemben rendszerint így viselkedik.

A bivalyok kereste kis folyócska nádrengetegben kanyargott, a vad elefánt és bivaly alagutakat törtek a nádasban, ahol a howdahnak természetesen nem jutott hely. Úgy vontatott tehát végig elefántom a rengetegen keresztül . . . herkulesi munka. A nád

azonban annyira elzárta a kilátást, hogy öt lépésre se láthattam volna meg az előttem álló vadat.*

Május 26-án reggel, amint az egyik ér nádrengeteggel benőtt partjáról leereszkedtünk, ötven méterre előttem fejedelmi bivaly állt, oly szélesre kiterjesztett szarvakkal, hogy bizonyára rekordszámba ment volna. A bika teljesen oldalt állt, gyalogosan helyben kell, hogy hagyjam, de nem howdahból. Mahoutom el lévén foglalva a meredekről lecsúszó elefánttal, nem vette azonnal észre a vadat, meglöktem a vállát, de a meredek oldalon óvatosan leereszkedő elefántot nem tudta azonnal megállítani. Várnom kellett. A bika talán észre se vett volna, amíg leérkezünk, de a mellette levő tehen neszelt, elibe állt, fedve a bikát, majd megugrott; a bika felénk fordult fejjel; gyorsan kellett lőnöm, mert nyilvánvaló volt, hogy követni fogja a tehenet és akkor már csak hátulról lőhetem meg. . . . Végre állt az elefánt, de tele lévén a szája zöldséggel, az állkapcái munkában voltak s a fejével együtt mozgott a howdahm is.

A bika nyakába lőttem. A lövés után jelzett, de nem találtam halálosan, amire gyorsan sarkon fordult és követte a tehenet. Fordulat közben lapon lőttem, valószínűleg kissé magasan.

Oda megyek a lövési helyre, vér. Meglesz biztosan, gondolom, de jobb várni, hadd veszítsen vért.

Nem tudtam az embereimmel megértetni magamat, nem értették a késedelmemet és kezdték magok között megvitatni a dolgot. . . . Még ez a gyenge minőségű emberi had azt hiheti, hogy respektálom

* Paddal mégse cserélhettem fel a howdah-t, mert nem bízhattam meg feltétlenül a hátsomban. Valószínű volt, hogy megfutamodik, ha a sebzett bivaly vagy más nagy vad megtámadja és futásközben könnyen leszedhetett volna a nád és gaz a padról.

a sebzett vadat? . . . Engedek a nógatásnak, hát gyerünk, kövessük. . . . Oh hiúság, milyen éretlenné teszed sokszor a felnőtt embert! . . . Mindenütt erős vérzés a bivaly nyomán. A 12—14 láb magas nád elzárja előttem a kilátást, ha a sebzett bika ránk támadna, nem lőhetnék idején s még csak nem is élvezhetném a bivaly és elefánt homlok-harcát. Vagy száz méter után a vad közelébe jutottunk s hallottuk, hogy mint zihál. Egy pillanatig ismét a jobbik eszemmel gondolkodtam, várjunk, intettem a mahoutnak. Az ópiumszívástól elbutult hajcsárok csak vitatni kezdték ismét a dolgot. Hiába a várakozás, ha elbeszéli a sebzett vadat, tehát gyí te elefánt, mégegyszer.

Nagy vértócsa volt ott, ahol a bivalyt előbb hörögni hallottuk, ő maga odébb lépdelt; még egyszer közel értük, ekkor úgy elugrott, hogy már-már azt hittem, a haláltusa elé szalad; itt elvesztettük a nyomot, a vérzés szünetelt és több nyom között nem tudtuk feltalálni a sebzett vadat. Egy órai forgolódás után megállítottam egy dombon a muknát, mutogatva, hogy két irányban keressünk . . . Rövidesen ezután török szemben velem a nád s nagy állat közeledik. Mi lehetne más, mint a bivaly, készen várom felhúzott ravasszal . . . Már látom feketélni a nádon keresztül, csak pár lépés választja el tőlem. Vállhoz teszem a fegyvert, de szem előtt tartva a vadászregulát, hogy: „Csak akkor lőjj, ha biztosan tudod, mire lősz“ — nem lövök.

Jó, hogy megtanultam uralkodni a szenvedélyeimben, tüzes puskás homlokon lőtte volna a muknát, mert a másik elefánt jött szembe velem, az adott utasítás ellenére. Ez tetézte a dolgok folyását. Még rövid keresés és a mahoutok friss nyomot kezdtek csapásolni s azt hívnék, hogy más bivaly után akarnak vezetni, feladtam a további nyomozást, jelt adva

a hazamenetelre. Az ég csatornái pedig megeredtek s másnapra elmosták a vért és nyomokat.

Csak otthon tudtam meg, hogy rátaláltak újból a sebzett vad csapására s azt mutogatták, de kiütvén rajtam a „Tropenkoller“ — nem mertek ellentmondani.

Így jár az, aki nem visz magával tolmácsot és elveszti a türelmét . . .

Szolgámat, aki jól bírta az angol nyelvet, sose vittem ki magammal, mert családos ember lévén, kerülte a veszedelmet, az indiai erdészsegédet pedig, aki hivatva lett volna követni a junglebe, már két napja rázta a hideg, tehát magamnak kellett keresnem.

Ronikátában elmeséltem a beteg erdésznek az esetet. Meglesz, — mondta — kiküldök embereket, akik sorra keresik a helyet, meglesz. Olyan bizalmat öntött belém a szavaival, hogy 27-én nyugodtan otthon maradtam és leveleimet irogattam, várva, hogy mikor szállítják haza a bizonyára órákkal előbb kimúlt bivaly fejét.

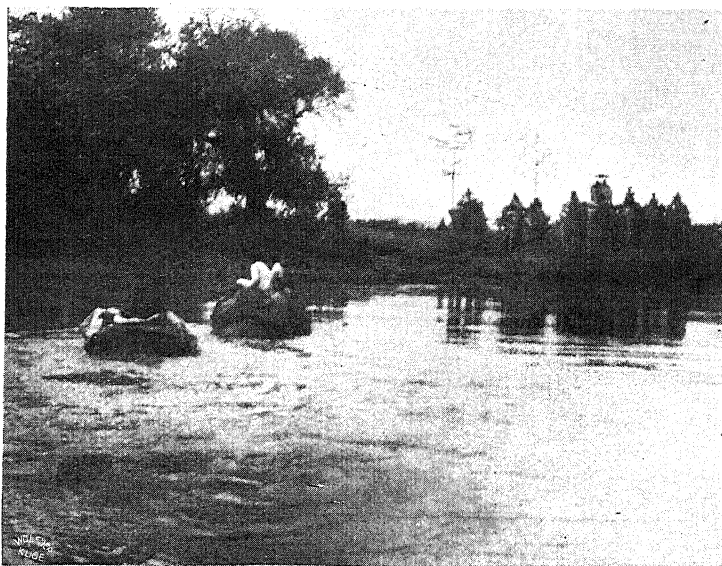
Nem szállították biz ők haza a vadat, hanem úgy telekiabálták a vadászterületet, hogy a bivalyok ottlétem alatt éjjel legeltek és nappal valahol az őserdőségben pihentek, hozzáférhetlen helyeken.*

Május 28-án délután újból megpróbálkoztam a szerencsével. Cserkészés közben oly helyre értünk, ahol a sűrű jungle nem ért vállnál magasabbra; bivalynyomon járván, most már mind a két csőbe teljes acélburkolatú töltényt tettem. . . . Bár ne tettem volna, mert most meg puhabőrű állatra találtam, amely ólomvégű golyóval valószínűleg a zsákmányom lett volna . . .

Elefánt csapáson jártunk, délután négy óra

* Ólomvégű golyóval lőttem (soft nose), s valószínűleg ennek köszönhetem a balsikert.

után lehetett. A csapáson, nem távolabb negyven méternél, fekete tömeget látok keresztben. Vajjon mi lehet? Bivalynak kicsi volt — medvének igen nagy, fejlett, fekete mackó. Megállítom az elefántot, fejen kell hogy lőjsem acélgolyóval, mert oldal-lövessel, ha nem éri a főütőeret, messze elszaladhat és a rengetegben elveszthetem. Kissé megmoz-

Az asszámi vadászat vége: az elefántok hazafelé indulnak
Bijniről 1912 április 26-án.

dulhatott a howdah a lövés pillanatában, a lövés nagy horzsolta a vad fejét, de túl is lőhettem. A medve bögve rohant felénk. Az elefánt se volt rest, megfordult és vitt, amerre nem akartam. A balcsővel nem lőhettem, a medve befordult a sűrűbe és sose láttuk viszont.

Mindent együttvéve, a cserkészlet elefánthátról csak addig érdekes, amíg a vadat meglátjuk. A lövés

annyira bizonytalan a mozgó howdahból, hogy részemről nem találok ebben a sportban élvezetet. Egészen másként áll a dolog a tigrishajtással, itt a tigris különböző viselkedése és a hajtás izgalmi olyan látványosság, amiben másként nem is lehet részünk.

Hogyan védekezem a malária ellen.

Assam British India legesődúsabb vidéke*, eltekintve a téli hónapoktól, Assamban igen gyakran esik, a levegő nedves és úgy mondják, maláriát lehel.

Alkalmam volt meggyőződni a hír valódiságáról. Vadásztársam úgy 1911 júniusában, mint 1912 április végén magasfokú lázt kapott. A szolgálaimon kivétel nélkül kiütött a malária, még a mahoutok nagyobb része is megbetegedett, pedig ők asszami szülöttek.

Az orvosok által elfogadott teória szerint a maláriát egyes szúnyogfajok, így pl. az anapolis terjeszti. A szúnyogcsipésnek szerintök oly nagy szerepe jut a malária előidőzésében, hogy a népies ösmertetéseket olvasva, más okokat nem is kell keresnünk.

Nem vitatom, hogy a szúnyognak szerepe jut a baj előidőzésében, de a magam tapasztalata után indulva, azt tartom, hogy más egyéb okozóra is van szükség, amely előkészíti a szervezetet a malária vírusának kifejlődésére.

* Cherrapunji környékén (4455 láb magasan a tengerszint felett) évenként 450 inches eső esik, 1861-ben 905 inches esett, ebből július hónapban 366 inches. Cherrapunji természetesen a világ legesődúsabb pontja.

A Csendes tenger szigetjein, Afrikában és legutóbb a British és Nederlandsch Indiákon sokat időztem malárikus vidéken és nem egy, de több szúnyog csípett meg, különösen az esti órákban, amidőn a szállodák álltányain vagy vadásztanyáimon könnyű, szellős éjjeli ruhákban elaludtam.

Igaz, hogy nagyon malárikus vidéken szorgalmasabban szedtem a chinint, de sohase nagy adagban. A rendes adagom volt malárikus vidéken $\frac{1}{4}$ gramm naponként, vagy $\frac{1}{2}$ gramm minden másnap, de gyakran megesett, hogy napokon át nem szedtem chinint, különösen akkor nem, ha nem csípett meg szúnyog s ha szúnyogháló alatt aludtam.

A szolgaszemélyzetem ugyanolyan adag chinint kapott, mint magam. Szúnyogháló alatt aludtak, aki pedig nem, az fülíg betakaródzott, úgy, hogy a szúnyog nem fért a testéhez.

Hogyan magyarázható tehát az meg, hogy rajtam nem ütött ki a váltóláz, a szolgálakat pedig úgy rázta, hogy sokszor napokig tehetetlenek voltak?

Talán a jobb táplálkozás tett ellentállóbbá, s lehet, hogy az is az előnyömbre róható fel, hogy többnyire (de nem mindig) pár lábbal magasabban feküdtem a földszintnél, viszont a szolgálak is rendszeren bambuszból épült ágyakon feküdtek.

Legfontosabb különbség az életmódunkban az volt, hogy sohase ittam vizet, hanem kizárólagosan ásványvizet, kevés szeszt és még a fogamat is ásványvízzel mostam.

Meghagytam ugyan a szolgálknak, hogy csakis forralt vizet igyanak, ezt a rendeletet azonban szigoruan sohase tartják be.

Itt a dolog lényege. El kell fogadnom, hogy a szúnyogcsípés terjeszti a maláriát, mivel az orvosok egyhangulag állítják, de lényeges tényező az ivóvíz. Ez veti meg az alapot úgy a maláriánál,

mint tifusznál, choleraanál és a tömegeket ágyba-döntő sok más bajnál.

Valószínű, hogy részben immunis vagyok a maláriával szemben, mert fiatalabb éveimben sok időt töltöttem mocsaras vidékeken, napokon át bolyongva nádasokban a vadrucák után.

A british és hollandus Indiákon utazva, négy ízben kaptam erős lázat. Amint a lázat megállapítottam, nagy adag rhicinus olajat vettem be, nem ettem semmit az egész napon át, erősen betakarózva izzadtam órákon át, este a láz estével egy gramm chinint vettem, másnap reggel ismét, s már a második napon talpon voltam a többi utassal. Sohse tért vissza a láz, a maláriánál szokásos időközökben. Lehet, hogy nem volt malárikus eredetű a lázam, de azért ezt az egyszerű gyógykezelést melegen ajánlhatom mindenkinek.

A mangar néptörzs Nepálban.

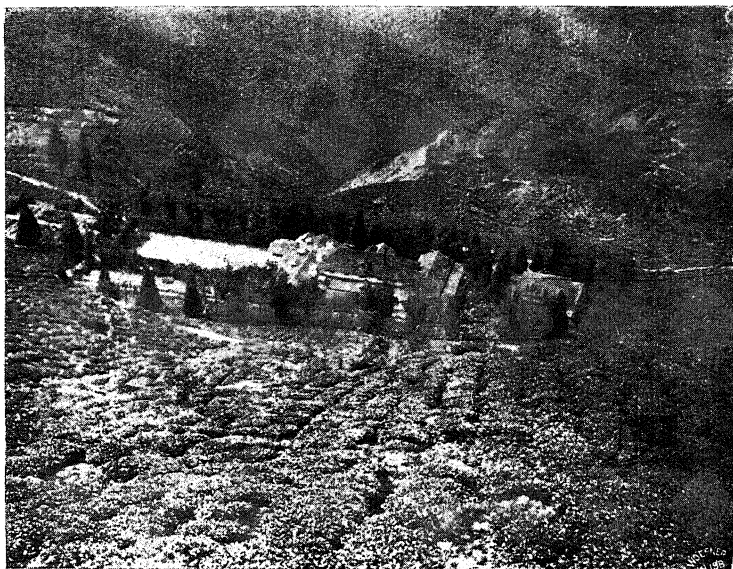
Kőrösi Csoma Sándor sírhelye Darjeelingben.

(Megjelent az „Új Idők“ 1912 június 28-iki számában.)

Régibb utazók följegyzései szerint Darjeeling város vidékén őserdőség fedte a hegyeket; a földművelés előrehaladtával, a népesség gyarapodásával mind nagyobb erdőterületeket leégettek és ma a dardzsilingi vasútvonal mentén már óriási területen művelik a teát és ez rányomja a bélyegét az egész vidékre. Darjeeling városa északtól délnek eső hegygerincet foglal el, a hegyoldalakon pedig tea-kertek és szántott területek nyúlnak föl a gerincig; a keletnek eső párhuzamos hegy hátát óvott erdőterületnek hagyták meg, itt van a Tigerhillnek nevezett kilátású pont (8154 láb), amelyről tiszta reggeli levegőben a százhusz

angol mértföldnyire eső Gaurisankár (29002 láb) fejbűbját lehet látni.*

Szebb kilátású pont Darjeeling legészakibb pontja, a 7163 láb magas Oservatory Hill (bár innen nem látjuk a Gaurisankár csúcsát), alattunk mély völgy, a völgyoldalakon elszórtan pár színes ház, a völgyön túl, kelettől nyugat felé pedig többszörös párhuzamos

Teaültetés Darjeelingben.

gerinc; a gerincek meg-megszakadnak és amphiteatrumszerűleg követik egymást a Himalaya óriásokig, a havasokig.

A többszörösen sorakozó gerincek háttérben a havasokkal: olyan nagyméretű és fenséges tájkép, amelynek alig-alig akad párja...

* A Gaurisankár csúcsot az angol Everestre keresztelte.

Látkép az Observatory-dombról Darjeelingben. (Vett kép.)

Jobbmódú szikkimi.

Amint a nap előrehalad, a havasok elbújnak a felhők mögé és most már kisebb dolgok felé is fordíthatjuk a figyelmünket: a buddha templom az imádkozásnál használt forgó oszlopokkal, a láma sírok, a piac, mind bő alkalmat nyújt megfigyelésekre.

Darjeeling lefestése hiányos lenne a cryptomeria fának említése nélkül. Chinából importálták, nagy

Északról Sikkimből származó család a dardzsilingi buddhisták templománál.

magasságot ér el, szép de kissé merev, temetőnek való szebb díszfát el se tudok képzelni a dardzsilingi cryptomeria fánál. Mindenhová oda szeretném ültetni, ahol valamit a mult emlékezetére szántunk. Amint az emelkedettebb helyekről végignézek Darjeeligen, szinte úgy képelem: nagy temetőt látok magam előtt; a cryptomeria fenyők között fehérlő házak pedig mintha egy-egy emlékkő lennének . . .

A szikkimi rádza szolgálatában.

A lepcsák az őslakók Darjeelingen.

De a temetőnek látszó Darjeelingen az élet zaja hallik. Építenek és bontanak Darjeelingen és tarka tömeg hullámszik a cryptomeriák szegte utakon. A lakosság igen vegyes: az őslakók a lepcsák. Régente ők lakták az egész hegyvidéket. Csöndes, szelíd nép,

Bhotia nők teljes díszben. (Vett kép.)

a földművelésből él és kedveli a természetet. Született naturalisták: minden itt előforduló állatnak, növénynek nevet adtak. A tibetiek leszorították őket a dombokra, völgyekbe. Kelet felől a bhotiak vándoroltak be Darjeeling districtbe, lepcsa, tibeti, bhotia összekeveredtek, alig lehet őket egymástól megkülön-

(Mangar.) (Gurung.)
Dardzsilingi rendőrök.

Nepáli anyák gyerekekkel.

böztetni, csak a mongol bélyeg maradt meg mindenkinek a lapos arcán. Nyugat felől a nepáliakat vonzzák a teaültetvények. Középtermetű, kemény faj; ha magyar gúnyát öltünk reájuk, akadna olyan is, akire rámondanók, hogy testvér és ki tudja, hogy ez a nyugat felől jött faj (csak vélelem) nem szakad-e le arról a gyökérről, amely nyugatnak is hajtott új törzset?

L. S. S. O'Malley „Darjeeling“ című könyvében megemlékezett a nepáliakról; a nepáliak közé három magas kasztot soroz,* a gurungokat, csettriket (az angol chettrinek írja) és a mangarokat. Ez a három kaszt vagy néptörzs buktatta meg a nepáli newar (magyarul nyuar) dinasztiát 1769-ben.

Ismételten találkozunk szavakkal, amelyeket teljesen ellenkező fajok használnak más-más értelemben; idegen fajok természetesen át is vesznek egymástól szavakat érintkezés közben, de azt soh'se találtam, hogy megismételjenek egy néptörzs elnevezését, vagy ha igen, úgy közel a föltevés, hogy rokonvér folyik az ereikben.**

Elfogott a kíváncsiság megtudni, hogy honnan eredhettek a mangarok és nepáliak: fölkerestem az itt időző szakembereket; egyelőre csak annyit, amit hamarjában végezhettem.

L. S. S. O'Mallayt, a „Darjeeling“ című könyv íróját szerencsémre ide helyezték; magasállású angol tisztviselő; végezte volt az oxfordi egyetemet; rend-

* Nepálban a lakosság nagy része a hindu vallást követi: a vallás rendeleteit nem veszik Nepalban olyan szigorúan, mint Dél-Indiában, de a kasztrendszeret ők is követik. A kaszt szót olyan általánosságban használják, hogy a kasztszerű beosztásnál többet is kifejezhet a szó, pl. a három kaszt a gurung, csettri és mangar, lehet törzs is.

** Az ng-t gyakran használják a maláji nyelvben mint végzést, de nem a szó közepén; lehet, hogy az ng-t régente úgy ejtették ki, mint mi a gy-t s akkor mangar = magyar.

kívül olvasott és rokonszenves úr. Meglátogattam a vil-lájában. Kérdezősködésemmre azonnal elővett pár könyvet, rámutatott a helyekre, ahol valamit említenek a mangarokról; sajnos, ez nem kielégítő.

De Lieutenant Colonel Eden Vansittart is adott ki egy könyvet „Gurkhas“ cím alatt, * ebben a könyvben röviden említi, hogy a mangarok egy igen magas kasztjának csak az lehet a tagja, akinek legalább három őse esett el háborúban.

Miért ne lehetne vérrokonság a magyarok és mangarok között, amidőn az elnevezés olyan igen egyformán hangzik, a típus közelálló és a mangarok harcias jelleme is támogatná a föltevést? Természe-tesen ez csak egy hajszál az óceánnak nekivágó úszó segélyére . . . de azért mégis érdemes lenne keresni, és kutatni, amíg valami határozott fölfedezés ellent nem mondana a föltevésnek, hogy a mangar és magyar egy törzsből eredhettek!

Egyébként úgy látom a könyvből, hogy Eden Vansittart alezredes alaposan ismeri Nepalt, de föl-használt ezenfelül minden kútforrást a könyvében, ami angol nyelven megjelent. Így például a „Brián Hodgson“ (Essays on the Language etc. of Nepal 1874) című könyvből citálja a következőket: „Hogy a sub himaláyai fajok közeli rokonok (closely affiliated) és hogy mind északról származnak, mindaz tény, az összehasonlító grammatikák után következtetve, amelyet Hodgson állított össze (furnished). Az északról való népvándorlás (transit) Nepalba még abban az időben történt, amelyben a tibetiek nem vették át Indiából a buddha vallást. Ami az arc-

* A gurkák szintén nepáli törzs, harcias faj; nem tesz-nek köztük és a nepáli között lényeges különbséget; egyáltalán nagyon is közös beosztás alá foglalják a nepáli kasztokat és törzseket, mert mind beszélik a nepáli állami nyelvet.

kifejezést illeti (physiognomy), a sub himaláyai fajok a scytha vagy mongol tipust képviselik; a típus sokszor lágyabb kifejezést nyert, sőt gyakran a kaukázusi fajra emlékeztet.

Hodgson szerint a modern Nepalban tizenhárom

Nepáli nő teljes díszben. (Vett kép.)

erősen kifejezett, külön tájszólást beszélnek és pedig a khast, mangart, gurungot, sumvart, kacsarit, haiyunt, csepangot, kumundat, murmit, nyuarit, kiran-tit, limbuvunt és lepcsat.

Eltételezve az elsőtől (khas), ezek mind trans-himalayi törzs és közeli rokonok (closely affiliated)-

Amit egy másik helyen mond Eden Vansittart alezredes, hogy : „Nepalból történeti adatokkal rendelkeznek még abból az időből, amelyben Indiából nem jöttek még Nepalba hinduk“ : annyiból érdekes, hogy kereshetünk a régmúltban, tehát azon időben, amelyben a mangarok elszakadtak a magyartól.

Ha jobban elviselném a hideg éghajlatot, nem

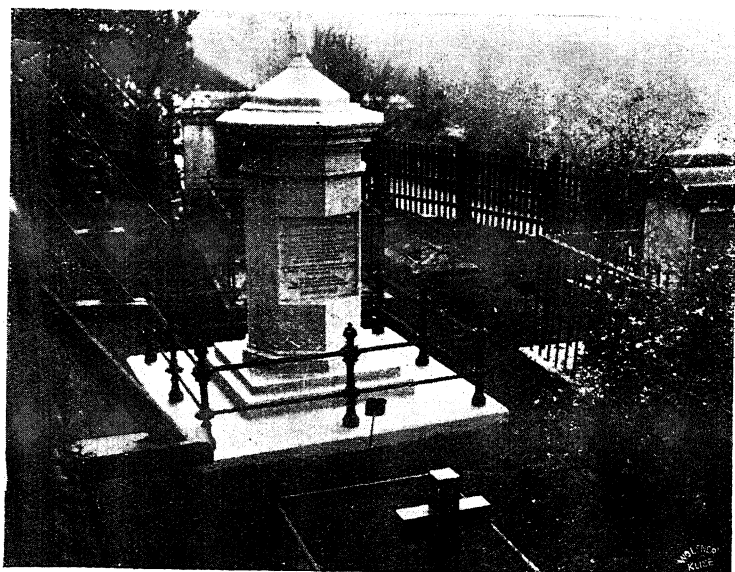
Tibetiek Dardjeeling városban.

hagynám egyhamar itt Indiának ezt a részét és utána járnék a dolognak ; de ehhez elsősorban az kell, hogy a nepáli nyelvet is elsajátítsa a kutató. Mire pedig én ennyire vinném, kifagyna belőlem a lélek . . .

. . . Tiszta reggelenként kimegyek a szálló elé, szemben látom a havasokat ; huszonegy hegycsúcs áll ki körképnek, tíz-huszonnyolcezer láb között váltakoznak ; a távolság miatt eltörpülnek a csúcsaik,

de az összbenyomás hatalmas, erős. Végtelen, eltörhetetlen gerinc ez, amelyen túl a tibeti láma trónol . . . és az angol mégis átlépte Ázsia gerincét és közelből látta, hogy a gerinc csúcsokra oszlik és a csúcsok között útra talál az elhatározott vándor . . .

A havasokat elfedték a felhők és vándorló tekintetem megakadt Darjeeling temetőjén ; meredek, szép

Kőrösi Csoma Sándor sírja a dardzsilingi temetőben.
(Az urnában hazai föld.)

fekvésű hegyoldalon nyugosznak az itt elhunytak és az elhunytak között hazánkfia. Nagy ember volt, mert nem ösmert nehézséget; küzdött a kitűzött nemes célért; teremtett és meghalt mint hős a harctéren !

Fölkerestem a temetőt, hogy áldozzak a kegyeletnek elhunyt hazánkfia sírjánál.

Könnyen megtaláltam a sírhelyet; a régi sírok között a második hely az övé.

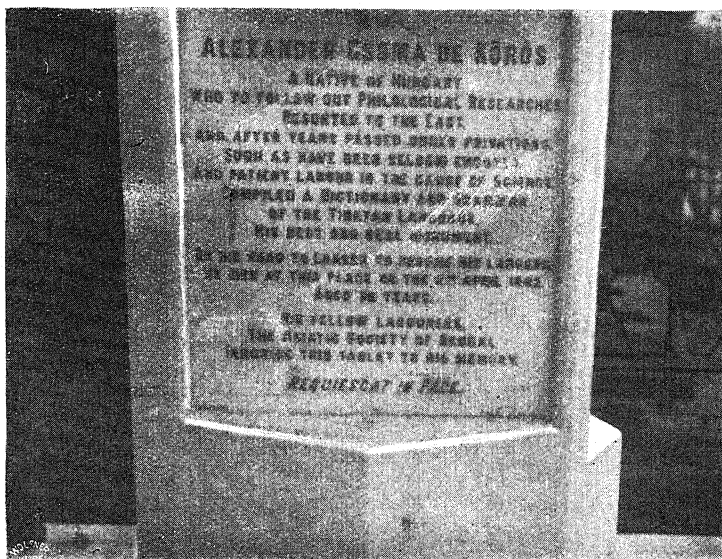
A sírkő tetején urna, körül a fölírással:

„E hazai földet tartalmazó urna a sírkőre helyeztetett 1910. november 19-én Löffler Manó által.“

Délkeletnek a magyar fölírás fekete márvány-lapon, Széchenyi István gróf szavaival:

„Egy szegény árva magyar . . .“

Délnyugatnak szülővárosának márványlapja. —

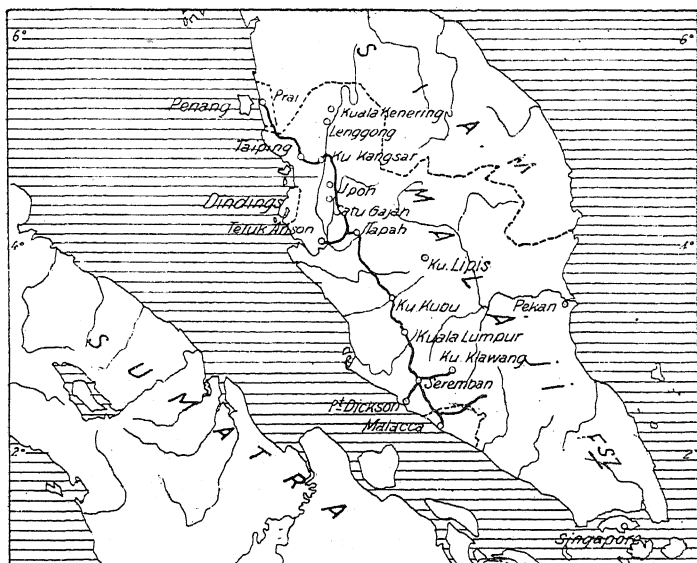
Az Asiatic Society of Bengal márványlapja.

Északnyugat felől munkatársainak, az Asiatic Society of Bengal tagjainak márványlapja:

„Alexander Csoma de Kőrös magyar szülött, aki néprajzi kutatás céljából Keletnek vette az útját és miután évek múltak el olyan nélkülözések között, amit ritkán szenvedett át ember, türelmes munkával összeállított egy tibeti szótárt és nyelvtant: „Ez az ő legszebb és igazi emlékköve!“

... A hangulatok özöne vett rajtam erőt, különösen az angol fölírás hatott meg, amely a külföld, a nagyvilág elösmerésének a kinyilatkoztatása és bűzdítólág kell, hogy hasson minden gondolkodó főre.

Olyan jó irányban kutatott Kőrösi Csoma Sándor; hogy történhetett, hogy eddig nem akadt követője?

A maláji félsziget átnézeti térképe.

NEGYEDIK FEJEZET.

A maláji félsziget rövid ösmertetése.

(C. Woodville Harrissonnak 1910-ben kiadott „*Illustrated Guide to the Federated Malay states*” című műve nyomán.)

A maláji félsziget az északi szélességi 1. és 7. fokok között nyugaton a malakka tengersizos és keleten a khinai tenger között nyúlik le délnek. Északon határos Siammal és Burmával.

A félsziget részben különböző maláji államokra (states), részben angol területre oszlik.

Az angolok eredetileg a félsziget nyugati partján

a hollandusoktól 1826-ban elfoglalt Malacca várost és a maláji rádzsáktól egyezés alapján nyert Penang és Singapore szigeteket nevezték el Straits Settlementnek. Ma a Straits Settlement elnevezés alá még a félsziget északi végén, szemben Penang szigettel elterülő Wellesley province, a Dinding elnevezés alatt ösmert szigetek, a velök szemben eső terület és Malacca város környéke tartozik.

Ez a négy Straits Settlement a szorosán vett angol birtok a maláji félszigeten, a „Colony of Straits Settlement“ elnevezés alatt. A többi terület maláji birtok. A maláji terület több maláji államra (State) oszlik, mindenik állam feje maláji rádza vagy szultán. A maláji államokat ismét két főcsoportba oszthatjuk. Az első csoportba a szövetséges maláji államok: Perak, Selangor, Negri Sembilan és Pahang esnek, angol protektoratus és vezetés mellett. A második csoportot Johor, Kedah, Kelantan, Tringganu és Perlis képezik. Johor állam Singapore alapítása óta angol protektoratus olyan értelemben, hogy biztosítékot nyert angol részről a terület integritását és önkormányzatát illetőleg. Kedahot, Kelantant, Tringganut és Perlist Siam bocsájtotta Nagy-Britannia szuverénitása alá 1909-ben.

A Colony of Straits Settlement élén Governor áll, a szövetséges maláji államok felett a high Comissioner és a rezident General, az ügynevezett független maláji államok felett a high Comissioner.

A szövetséges maláji államokban angol rezident neveznek ki a benszültt uralkodó mellé, a független államokban tanácsadót (adviser).

A Colony of Straits Settlementben törvényhozó Council, a szövetséges maláji államokban szövetséges Council (Federal) és a különálló államok mindegyikében állami Council a törvényhozó testület. Úgy a Straits Settlement, mint a szövetséges államok

districtekre oszlanak, angol district officerek vezetése alatt.

A szövetséges maláji államok területe összesen 26.380 □ ang. mtfd 1 millió lakossal.

1912-ben a vasuti hálózat 600 ang. mtfdre épült ki, az utak pedig 2000 ang. mtfdre.

Penang és Singapore.

1912 február elején Sumatra szigetről India felé menet, fél napig állt a hajóm Penang városnál. Jó lesz az időt kihasználni, gondoltam és felvilágosítást szerezni, hogy visszatérve Indiából, miként vadászhatnék a maláji félszigeten. A Great Eastern & Oriental Hotel egyik tulajdonosához fordultam tehát, hogy hajlandó lenne-e megfelelő vadász-kisérőt állítani, ha igen, visszajövet állomást tartok és a Great Easternbe szállok.

Az örmény szállodatulajdonos válasza olyan kecsegtető volt, hogy számíthattam reá; Indiából visszajövet tehát nagy készlettel szálltam a partra Penangnál. A szálloda indiai portása felszámította a csomagolásért a méltányos ár háromszorosát;* kaptam egy olyan szobát, hogy a sarlószárnyú fecskék visítástól a fél éjszakán át nem tudtam aludni;** a ven-

*Indiában az utast váró portás szintén megpróbálja felszámolni az árakat, de az ott jobban gyökeret vert angol rendszer mellett rá lehet ijeszteni. A maláji félszigeten, különösen Penang és Singaporeban egyenesen fellázító a követelődzésük és a szállodák keveset törődve a ritkaságszámba menő maradó vendéggel, portásaikat (runner) szabadon hagyják aratni, úgy amint nekik tetszik.

**A sarlószárnyú fecske sötéttel kezd az élelem után járni, ha pedig elül, a legkisebb zajra szárnyra kél és fülsiketítő vihogással szeli a levegőt. Az eresz a kedvenc tartózkodási helye, azért tanácsos a maláji félszigeten nem ereszes házak közelében meghálni.

déglősnek pedig eszébe se jutott beváltani az ígértét. Mivel egyébként a G. Eastern szálloda elég jó, szobát cseréltem, ott hagytam aládaimat és kirándulásokat tettem a félszigetre, megtudandó, hogy érdemes-e velem vinni a vadászfelszerelést, vagy okosabb előre küldeni a nélkülözhető tárgyakat és könnyű málhával turistáskodni végig a szigeten.

A vulkanikus keletkezésű Penang sziget őserdővel borított hegycsúcsával festőileg emelkedik ki a tengervízből. Az északkeleti sarkán épült hasonló nevű város széles utcáival, nagy épületeivel és tarka népességével igen jól fest átmenetnek az Európából Ázsiába igyekező utas előtt, hazafelé pedig szívesen látjuk viszont. Óriás, élősdű növényekkel telenőtt lombos fák szegik a városból kivezető fő utat. Az árnyas úton reggelenként autókon és magánfogaton sietnek a városba a magasállású tisztviselők és nagy üzletek tulajdonosai; estefelé ismét az árnyas úton széled szerte a villákban lakó közönség. Az autót személyesen kormányzó sportember oly sebesen veszi a fordulókat, hogy a riksát vontató khinai alig tud kitérni előle. Ha ilyet látok, mindig eszembe jut a született angol úr szava: „he is a colonial!“ A kisebb emberek riksákon jönnek.

A Penang és Singapore városokban lakó európai keveset jár gyalog, de pótolja a járást lawn tennissel, golfbal, footballal, pólóval és más egyéb játékkal. A hivatalokban, a bankokban félórával a hivatalos óra előtt huzogatják már az óráikat, az orvos gyorsan túlad a páciensein, hogy sietve belebújhassanak a sweeterbe és ha telik a hitelből, magánfogaton a tett színhelyére siessenek. Játsszanak olyan hévvel, mintha komoly dologról lenne szó. A játék eltart naplementéig; vacsora előtt a klubban még egypár pohár whisky és szóda, vacsora után ismét klub —

és két év után: „broken dawn“ egészségileg és egyébként is!*

A riksát vontató kínai kuli tipikus alak úgy Penangban, mint Singaporeban, jól megtermett emberek. Egy részük itt született, az anyanyelve a maláji, de azért kínainak vallja magát. A kínai forradalom híre nem kapta meg őket olyan erővel, mint a

A szingaporei növényzeti kert törzs *Hevea Brasiliensis* (kaucsuk) fái.

hollandus gyarmat-szigeteken, ott máról holnapra lenyírta a kínai a copfját. Penang és Singaporeban még most is sok kínai kuli fejét díszíti a „pig tail“,

*Nem beszélek tapasztalat után — sokkal rövidebb időt töltöttem a Straits Settlementen, semhogy mindent alaposan megfigyelhettem volna, azonban, sajnos, megbízható forrásból szereztem be az adataimat.

de a maláji félszigeten élő riksa kuli nagyon elmaradt ember, viszi az utast mint az állat, egy utca nevét se tudja, a Hotel szót is csak némelyik érti meg.

A kínai kereskedők azonban itt is haladnak a korrallal. Nagy vagyonokra tettek szert, kényelmes villákban laknak; olyan templomot emeltek Penang-

A kellőképp felnőtt kaucsuk fákat féléven által reggelenként csapolják, féléven át ismét pihen a fa.

ban és Singaporeban, hogy Chinában is az első építkezések közé illenének. Nagy ugrás Penangtól Singapore. Közel 500 ang. mtfd, de nem tudom a két szigetet külön elképzelni. Akaratlanul összemérem az egyiket a másikkal, mert Penang kicsiben az a maláji félsziget északi végén, ami Singapore délen, de csak az életet értem, mert amíg Penang kúpformájú, vulkanikus sziget telenőve őserdővel, Singapore

ellapul. Egyébként mindkét szigeten termelik a kókuszfát és szép sorban ültetik a para rubbert (kaucsukfa) . . . Sose hittem volna, hogy nekem is úgy a lelkemhez bólint a „*Havea braziliensis*“, amely kaucsukot adó fa az utolsó két évtizedben lázba hozta a keleten élő farmereket és idecsődítette a vállalkozó szellemű ültetvényeseket; de mielőtt előállnék a kimutatással, Penang és Singapore városok növényntani kertjeiről is kell, hogy szóljak. A penangi növényntani kert a város mögött félórányira eső hegy lábánál terül el. Szép a fekvése és parkszerű a jellege; — Singaporenak is van növényntani kertje, a fekvése nem mérhető össze a penangi Botanical Gardenével, de mint park nagyobb és természetesen mint növényntani kert is több.

Ha a szingaporei kertből kikocsizva rátérünk a vasuti sinekkel párhuzamosan haladó országútra, a gazdasági kert sarkán (economical garden) pár száz kaucsukfára találunk; ilyen szép rubber fákat sehol se láttam, de nem is láthattam, mert az a pár száz fa az apja és az anyja az egész félszigeten ültetett *Havea braziliensis* fáknak.

Adatok a H. N. Ridley által 1910-ben kiadottt „The Story of the rubber industry in Malaya“ (a kaucsuk industria története Malájon) című füzetéből.

1898-ig az egész kaucsuk-(rubber)-ipar az amerikai és afrikai trópusok erdeiben termő kaucsukot szolgáltató vad fák és bokrokból került elő s ben-szülöttek gyűjtötték a kaucsukot kivitelre Európába.

A rubbert vagy kaucsukot már Amerika felfedezésekor ösmerték a délamerikai indiánok: palackot, labdát készítettek belőle és rágták. Európában csak a XVIII. században terelődött az érdeklődés a rubber felé, de csak 1820 óta lett erősen keresleti

cikk, amely időben felfedezték, hogy mint lehet kaucsukból vízhatlan szövetet készíteni.

A kereslet növekedtével a trópusokon 100 növény-nél többet találtak, amely kisebb vagy nagyobb értékű kaucsukot szolgáltatott. A kaucsukot kereső benszülöttek az anyag előteremtésekor a legtöbb esetben elpusztították a fákat, csak amint érezhetővé

Az 1877-ben elültetett *Havea Braziliensis*-fák a szingaporei növénytani kertben.

vált a pusztulás, gondoltak az európai szakemberek a kaucsukfa ültetésére.

1873-ban hoztak először Dél-Amerikából pár száz para rubber fa (*Havea braziliensis*) magot; tizenkét plántát növeltek belőle a kewi növénytani kertben, a plántákat elküldték Calcuttába, de az éghajlat ott nem kedvezvén, elpusztultak.

1876-ban Mr. Wickhamet küldték ki Kewből;

haza hozott 70.000 magot, ebből körülbelül 2800 plántát nevelt. Úgy döntöttek, hogy a ceyloni peradanaya növényteni kertben ültetik el a plántákat, a kolóniákon való terjesztés céljából, egy láda plántát pedig az újonnan létesült szingaporei növényteni kertnek is küldtek. A láda tartalma elpusztult, 1877-ben még 22 fát küldtek. Ebből a néhány fából és a Ceylon szigeten elültetett fákból ered az összes rubber kultúra az angol gyarmatokon.

Az 1877-ben ültetett huszonkét fából ma is él néhány Singaporeban. A fák 1881-ben hoztak először magot, a magból ezer fát ültettek el s Borneoba is küldtek magot ültetés céljából. 1888-ban csapolták (taping) meg először a szingaporei fákat és 1889-ben került először az itt termelt rubber (kaucsuk) a londoni piacra.

Ebben az időben a maláji félszigeten kávékat ültettek a farmerek. A kávéárak esése és a rubber emelkedésével 1898 óta mind lázasabban ültetik a para rubbert. A maláji félszigeten a szingaporei növényteni kertből több mint 9 millió plántát osztottak ki s manapság 50 millió font sterling fekszik a rubberiparban a maláji félszigeten.

Az első rubber ültetvényes a félszigeten Mr. Tan Chay Yan kínai volt Malaccában, ma európaiak vetekednek egymással és a kínaiakkal az ültetésben.

Végig vasúttal a maláji félszigeten.

Taiping. Kuala Kangsar.

(Prai végállomástól a félsziget északnyugati végén Taiping városig 59 ang. mtfd. Taipingtól Kuala Kangsar 18 ang. mtfd.)

Penangból Taiping és Kuala Kangsar városokba tettem vasúton kirándulást.

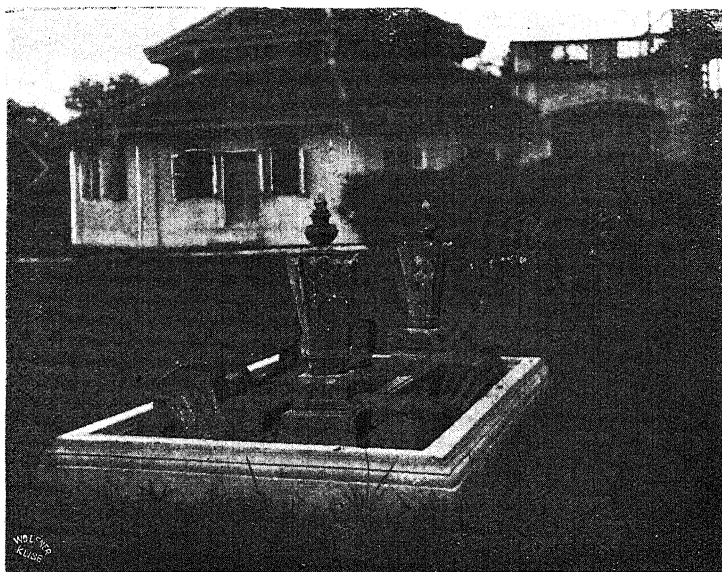
Rizstáblák és rubber fa ültetések között érkeztünk Taipingbe. Helyenként nagy gödrök éktelenítik el a termékeny vidéket, ezek a nyitott cínbányák.

Taiping vidéken legnagyobb kiterjedésű a cínbányászat, közel négyezer kínai munkás ássa és mossa az ércet.* A bányásznépség a nagy gödrök közelében lakik, szellős bambuszházakban. A vízállásokban bukdácsol és fürdik a kínaitól elválaszthatlan háziállat, a kacska. Taiping és Kuala Kangsar között hegyet mászik meg a vasút, a hegységet fedő őserdőben sok durian gyümölcsfát láttam, ami talán arra vall, hogy itt régebben emberek laktak; ma monkey majmok tartózkodnak az őserdőben és távolabb a Gantang hegyvidéken a tigris és a serau nevű vadkecske otthonos. Taiping város meredek hegy lábánál fekszik, a hegylábánál kiaknázott cínbányákból tavakat formáltak szigetekkel. A tó körül vezető széles

* Az egész világ cintermelésének felét a maláji félsziget szolgáltatja, 1910-ben közel 49.000 tonnát termeltek, az értéke közel 6 ; millió font sterlinget képviselt.

úton kocsikázik esténkint a rohamosan fejlődött város közönsége.

Taiping muzeumában a kaucsukfa-ültetéssel és a kaucsukiparral vonatkozásban levő minden eszközt, terméket és termelési módot modellekkel és képekkel illusztráltak. Azt hiszem, ezen a téren egy muzeum se vetekedhetik vele.

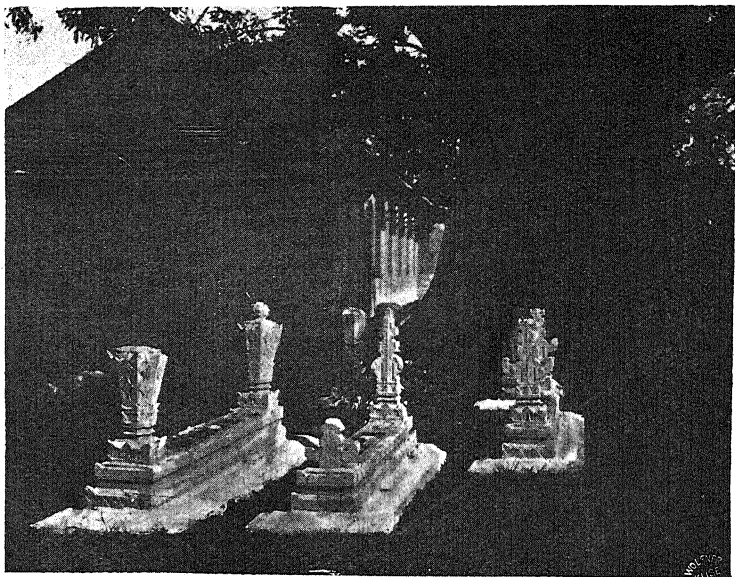
Maláji sírok Kuala Kangsar városban.

Kuala Kangsar a peraki szultán és a melléje osztott rezidens székhelye, a Perak-folyó jobbpartján fekszik.

A széles, sebes folyó balpartján őserdő fedi a hegygerincet, a jobbparton csónakházak ringanak, köztük a rezidens díszes bárkája. A Perak-folyón ilyen csónakházakon folyik az utazás. Úgy terveztem, hogy észak felé megyek motoron és kocsin, hogy

felső Perak határán vadászam, de az igen előzékeny district officer felvilágosításai elvették a kedvemet a nagy vad vadászattól a maláji félszigeten: nagy fáradtság, kevés kilátás eredményre, mert a benszülöttek között ritkaságszámba megy a megfelelő vadász-kisérő . . .

Kuala Kangsarban a nemes származású maláji

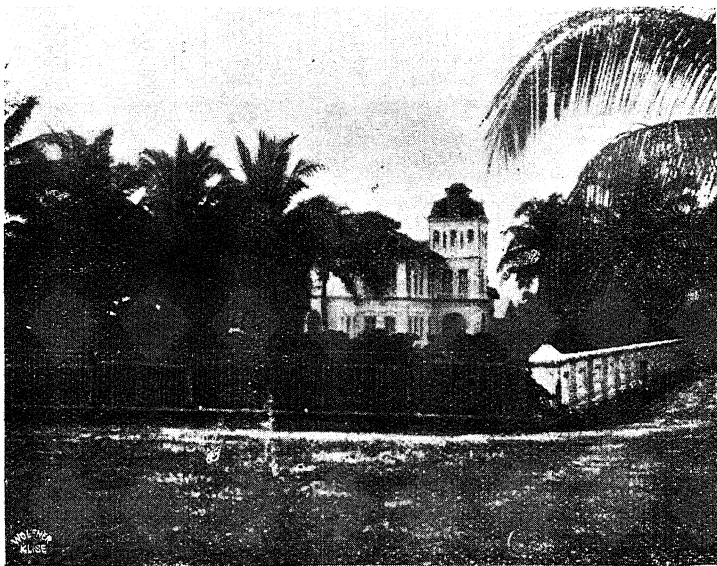
A szultánsírok Kota Radján, az atjehi nép fővárosában, Sumatra sziget északi részén, emlékeztetnek a mohamedán sírokra a maláji félszigeten.

ifjúság számára felsőbb iskola (Malay College) áll fenn. A monumentális épület előtti téren maláji sírokat láttam, amelyek emlékeztetnek az északszumátrai szultán-sírokra, az Atjeh-terület fővárosában, Kota Radjában.

Gyorsabban utaztam, semhogy nyomon tudtam volna követni a Sumatra és Java szigetekről Malayára

átszarmazott hódítók építkezési vagy más emlékeit, de a maláji típust, méginkább az öltözködést figyelve meg, ráösmertem a szumátrai vagy jávai átszarmazottra.

Sajnos, a rokonszenves maláji faj nem bírja ki a versenyt a munkásabb kínaival és a Dél-Indiából beimportált madraszival. A kínai bevándorlás se

A peraki szultán palotája Kuala Kangsarban,

baj, ők már régen vegyülnek a malájival, az utódok formás és vidor félvér. A feketebőrű madraszi azonban itt is, mint Burmában, valami új típust hoz majd létre, amely félős, átöröklí az indiai kifejezésnélküli mogorva arcát és a recsegő hangot.

Úgy Kuala Kangsarban, mint Taipingben az államilag fenntartott resthouseban laktam. A resthouseok a maláji félszigeten, miként a bungalowk Indiában,

földszintesek, beosztásuk azonban tökéletesebb, szállodaszerű. A szolgaszemélyzet kínai, table d'hôtek szolgálnak fel a közös étteremben, tartanak borokat, savanyúvizet, jégbe hűtik az italokat.

Az angol lakosság, mint általában a koloniákon kényelmes klubokat tart fenn a városokban. Az általános közlekedési eszköz a kínai kulival járó riksa, de a környékről bejáró farmerek autói is el-elpöfögnek a jókarban tartott utakon.

Visszatérve Kuala Kangsartól Penangba, előre küldtem a nehéz málhákat és könnyen felszerelve folytattam az utamat le Singaporeig.

Kuala Lumpur on és Mallaccán át Singaporeba.

(K. Lumpur 242 ang. mtfdre Praitól, Malacca 76 ang. mtfd, Singapore közel 260 ang. mtfd Kuala Lumpurtól.)

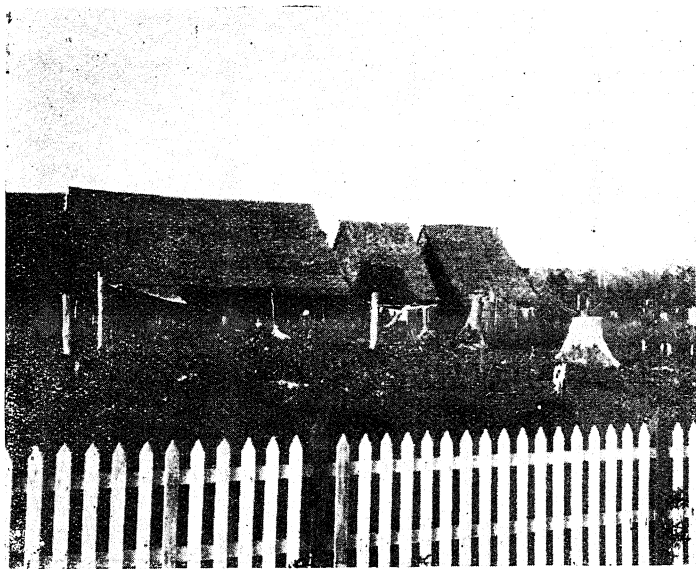
Kuala Kangsar után egyik nagy rubber estate (birtok) követi a másikat. A rubber-ültetvények helyenként átcsapnak őserdőbe, a nedves, maláriát párologtó talajon az ősfák köze áthatolhatlan gaz; majd ismét nyílás látszik a rengetegen, itt most döntik le és égetik a fákat. A szenes tuskók között már kiültettek a rubbercsemetéket, olyan szerény kis fácska a tojásdad leveleivel, a madárnak se ad elegendő árnyékot és mégis milyen nagy fogalommal vált Malaya ipartörténetében.

Tigris, seladang (vad szarvasmarha), rinóceros, elefánt lakott valaha ezen erdőségben. Visszaszorultak a hegyek közé, mert a kultúra ilyen rohamos térnyerését nem állja ki a legműveltebb vadállat se!

Kuala Lumpur egy darabka Európa Ázsiában, értem a vasútmenti európai negyedét. Station szállodája bármely európai városban keresett hotel-

számba menne, második szállodája a resthouse is megfelelő és két garageban is autót lehet bérelni.

Kuala Lumpurból pár kirándulást tettem. Egyik ilyen kiránduláson láttam fogságban a maláji félsziget egyik érdekes őslakóját, a repülő mókust. A lapos testű, sárgás szőrméjű állatka ügyetlenül ugrált a földön. „Diam“ (légy csendes), mondogatta neki a maláji

A leégetett őserdőben kezdődő kaucsukfa-mívelés.

birtokos, majd kézbe vette. Azt hittem, régen a birtokában van, pedig csak az előtte való napon fogta.

Kuala Lumpur után ismétlődött az előző vidékek képe. 76 ang. mtfdre, Tampin állomástól kezdve mellékvonalon folytattam az utamat Malacca városig.

Érdekes darabka földterület ez; mintha nem is a maláji félszigeten járnánk. Rizs terem a síkon és kókuszpalmák között a bambuszházakat a tenger

felől érkező bríz járja. Minthacsak Sumatrán lennénk. Nem csoda, onnan származott át a lakosság, maláji fogalom szerint réges-régen, Palembangból.

Itt a föld urai a nők; nem adhatják el a birtokaikat, csakis a családi tanács beleegyezésével. Így történhetett meg csakis, hogy a maláji félszigeten megmaradt egy darabka kulturterület ősi kézen. A tipikusan maláji föld Malacca várossal lép a tengerbe.

Malacca várost a portugall hadvezér, Alfonso Albuquerque vette be 1511-ben. Dűledező templom és a régi erőd egyik kőkapuja emlékeztetnek a portugall korszakra; 1606-tól a hollandus bombázta a keresztény testvért, 1641-ben elfoglalta az erősséget, beleült Malaccába; őt ismét az angol keresztény testvér kényszerítette távozni.

Az európai testvérharcból maradtak fenn romok, egyébként khínai a város, szűkek az utcák és a lakosság zöme a sárgának nevezett khínai faj.

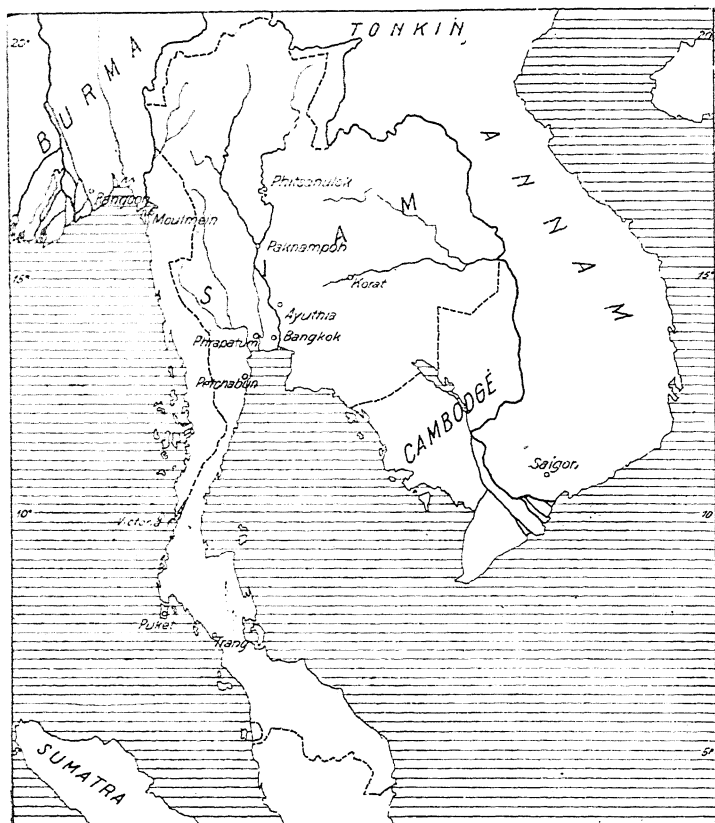
Amily örömet leltem eddig a vasútmenti rubberfaiskolákban, amely parlagon fekvő vadont cserélt fel hasznos fával, oly kevésbé tetszett Malaccában látni a rubber estateok hivatalos helyiségeit. Veszélyesen közel esik ide a Palembangból átszármazott szumatraiak rizst termő területe — és európainak olyan könnyű kitalálni a módját, hogy az egyszerűségükben boldog benszülöttekben feltámadjon a vágy öltözködni, költeni és végül túladni a földön, amely nélkül rabszolgaságra kerül az őseember.

De ne késlekedjünk jóslatokkal, gyerünk tovább. 350 ang. mtfdre Praitól a Johore állam területére léptünk, itt már a Johore States Rly. vonalán járunk.

Egy darabon őserdőség, azután kis rubber birtokok, maláji és khínai birtokosok vagy bérlők kezén, majd nagy estateok (birtokok) következnek. Johore városnál, 472 ang. mtfdre Praitól hajóval cseréljük fel a vasutat, a keskeny tengerszoroson áthajókázva,

Singapore Government Rly.-vel érkezünk meg Singapore városba.

Előzőleg több ízben láttam a szingaporei növény-tani kertet. A kertszélen viruló *Havea braziliensis* erdőcske mellett rendszeren elkocsiztam, úgy, amint bármely facsoport mellett tenném, amelyben nem ültettek virágos kertet és nem helyeztek el padokat. Milyen más szemmel láttam most viszont a hasznos fák csoportját: ebből a kis facsoportból támadt a maláji félsziget rohamosan fejlődő gazdagsága.

Siam átnézeti térképe.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Siam.

Rövid általános ösmertetés, A. W. Grahamnak 1912-ben megjelent Siam című munkájából.

Siam a $4^{\circ} 20'$ – $20^{\circ} 15'$ északi szélességi és a $96^{\circ} 30'$ – 106° keleti hosszúsági fokok között fekszik. Északon a britt és francia Shan államok (States) és a francia Lao állam (State), keleten a francia Lao Annam állam (State) és a francia protectoratus Kambodzsa, nyugaton britt területek (déli Shan államok és alsó Burma a Victoria pointig) és délen a sziámi

öböl határolják. A maláji félszigetre nyuló részt keleten a sziámi öböl és a khínai tenger, nyugaton a Malacca tengersizos északi vizei és délen az angol fennhatóság alá tartozó maláji államok veszik körül.

A tengerpartja a sziámi öböl mentén közel 1000 angol mtfd, a maláji félsziget nyugati partján ismét 350 angol mtfd. Végig a tengerpart mentén szigeteken törnek meg a hullámok. A szigetek nagy része kicsiny, némelyik azonban 100—200 □ ang. mtfd.

A sziámi királyságot 200.000 □ ang. mtfdre becsülik, a leghosszabbra nyúlik északról dél felé (1100 ang. mtfd) és legszélesebb keletről nyugatnak (510 ang. mtfd).

Könnyebb ösmertetes céljából négy osztály alá lehetne tenni, észak-, közép-, kelet- és déli Siamra.

A hegy-völgyes északi részt (60.000 □ ang. mtfd) a Lao provinciák képezik. Az északról délnek nyuló síkság (50.000 □ ang. mtfd) a leglakottabb, ez a királyság szíve, ide tartozik a főváros is, a lakosság nagy része sziámi. A keleti rész hegyekkel körülzárt nagy katlan (65.000 □ ang. mtfd), a lakossága lao; végül a déli részt a maláji félszigetre lenyúló keskeny földterület képviseli (30.000 □ ang. mtfd). A lakosság itt sziámi, maláji és félvér.

Siam lakossága igen vegyes; általánosan elfogadott teoria, hogy Siam az utóbbi évezredek alatt több népvándorlásnak volt a színhelye, így a monanami és a tibeto börmái néptörzs valószínűleg Tibetből érkezett; a laok a Jang-Tse völgyön jöttek. A laok osztályához tartozik a sziámi, vagyis a thai néptörzs. Dél-Siam hegyei között a maláji félsziget hegyvidékein otthonos sakai törzs él. Végül a khínai bevándorlók jelentékeny számát teszik ki a lakosságnak.

Siam lakosságát még nem számolták össze hivatalosan. 1864-ben 6 millióra becsülték, ebből 2,400.000 thai vagyis sziámi, körülbelül ugyanennyi

lao, 400.000 khínai, 350.000 maláji. A mon anami elnevezés alá eső népekből 80.000 khmer és 60.000 mon; 30.000 karien; 300.000 vad hegyi lakó; végül európai, amerikai, japáni, börmai, jávai és indiai együttesen 9000, ebből európai és amerikai 1800. Ez idő szerint a bevándorolt khíniaiak száma közel járhat a másfél millióhoz.

A vallást illetőleg a lakosság túlnyomó része buddhista, a maláji provinciákban Mahomed tanait követik, a keresztények a misszionáriusok székhelyei köré csoportosulnak, egy kis districtben. A brahmin vallás a maga eredetiségében tartja fenn magát.

A sziámi életében lényeges szerepet játszik a vallás: gyerekkorában buddhista kolostorokban nyeri az elemi oktatást, ha felnőtt, belép valamely szerzetbe 3 hónapra, esetleg ha a kedve tartja, hosszabb időre, visszatérve a családi tűzhelyhez, szem előtt tartja a vallás előírta kötelemeket és időnkint ellátogat a templomokba, szent oktatást hallgatni, élelmet ad a szerzeteseknek, ajándékot a templomnak stb.

Bangkok lakossága kimutatás szerint 628.675.

Közép-, Észak- és Kelet-Siamban három időszakot különböztethetünk meg: a meleg időszak február második felétől májusig, az esős juniustól októberig, a hűvös novembertől márciusig. A hűvös időszakot az északkeleti szél okozza, ha a szél elmarad, a hűvösnek nevezett időszakban is meleg idő járja.

Dél-Siamnak az egyenlítőhöz közelebb eső részén két időszak szembeötlő; a meleg februártól augusztusig és az esős szeptembertől januárig.

Siam absolut monarchia. Az állam ügyeit tíz állami Department (minisztérium) intézi, a miniszterek az államügyek megvitatásakor együttesen tanácskoznak és a tanácskozásokon a miniszterelnök szerepét a király tölti be korlátlan veto joggal.

A hadsereg 10 lovas ezredből, 20 lovas ütegből, 10 mérnöki osztályból, 60 gyalogos batallionból (20 ezredbe osztva) és más egyéb speciális csapatokból áll s 10 territoriális hadosztályba oszlik. Ezidőszerint a katonaság összlétszáma harmincezerre tehető, nem számítva a tartalékokat. A hadsereg szervezését eredetileg európai tisztek intézték, ezidőszerint azonban a szárazföldi hadsereget kizárólag sziámi tisztek vezérlik.

A hadi tengerészet tisztjei jórészen dánusok, aminek a magyarázata az, hogy a hadi tengerészet admirálisa éveken át a dán származású Richelieu volt, aki hosszú évi szolgálata alatt olyan tekintélyre tett szert a királyságban, hogy csakis a hadügyminiszter állt felette. Az ő vezetése idején a hadihajók tisztjei kevés kivétellel dánusok voltak és habár az admirális visszavonult a szolgálattól, a tisztek nagyrésze maradt.

A hadihajók száma 10, ezek között a király yachtja háromezer tonnás, 6 ágyúaszád öt–hétszáz tonnás és három torpedóaszád; ezenfelül néhány kisebb, hadi célokat szolgáló bárka védi a Menam folyón Siam érdekeit.

Az első vasuti vonallal Bangkoktól Paknamig, 17 kilométerre, 1893-ban magánvállalat készült el, azóta a sziámi államvasút igazgatósága (Railway Department) 1080 kilométernyi egyvágányú vonal felett rendelkezik.

1903-ban kapott Siam egymillió font kölcsönt Angliától vasútépítésre és 1909-ben négymillió fontot, ez utóbbit azzal a feltétellel, hogy Dél-Siamon keresztül az egyesült maláji államokig kiépítik a sziámi állami vasutat.

A vasútépítést különböző nemzetiségű mérnökök vezették, a forgalomnak megnyitott vonalak azonban ezidőszerint teljesen német vezetés alatt állnak.

Megérkezés Bangkok városba.

(Singaporetól 800 tengeri mtfd.)

Singapore és Bangkok között ezidőszerint a N. D. Lloyd társaság két személyszállító hajójával tartja fenn a közlekedést. Az egyik hajó a német postát közvetíti, a másik az angolt.

1912 június 15-én indultam el Singaporeból a Nuentung nevű hajón; 15. és 16-án a maláji félsziget felől látszottak szigetek, 18-án reggeltől kelet felől. A sziámi tengeröböl sajátossága a víz felszínén úszkáló, siklóforma tengeri kígyó, minőt ismételten láttam; közel Siamhoz pedig nagymennyiségű ikrát vitt a tenger árja.

Világító hajókkal és boyokkal jelölt vonalon érkezünk a Menam folyó torkolatáig; horgonyt vetetünk és csak 19-én reggel folytathattuk az utazást a kikötőig.

Közel a folyó torkolatához, három erőd hivatása a netalán ellenséges szándékkal közeledő hadihajókkal szemben megvédeni Siam jogait.

A partokon Bangkokig, sűrű lombok és pálmafák között, házak és a főváros közelében malmok kéményei bukkannak elő; párszor kilátunk a messze elnyuló síkságra, majd ismét elfödik a látképet a buján zöld faóriások, köztük különösen kiválik a tampadu fa (*Pterocarpus indicus*), amelynek nagy lombos ágai mint óriási structollak hajolnak le.

A Menam torkolatától Bangkokig egyenes vonalban nem lehet több 8—10 kilométernél, a folyó elkanyarog 32 kilométert.

Öt kilométerre a torkolattól, Paknam városnál tűnnek először szembe a folyó partmentjén lehorgonyzott hajóházak; Siamban sokan laknak ilyen hajóházakon, az üzletek nagyrésze szintén a folyón libeg.

A közlekedés hiányos volta és a rossz utak teremtették meg az amfibikus életet.

A vidék lakossága csónakon hozza a piacra szánt áruját. A reggeli órákban különösen nagy az élénkség, ez a piac ideje.

A csónakok sorában kiválik a kész eledeleket árusító kínai férfi vagy sziámi nő; olyan szépen

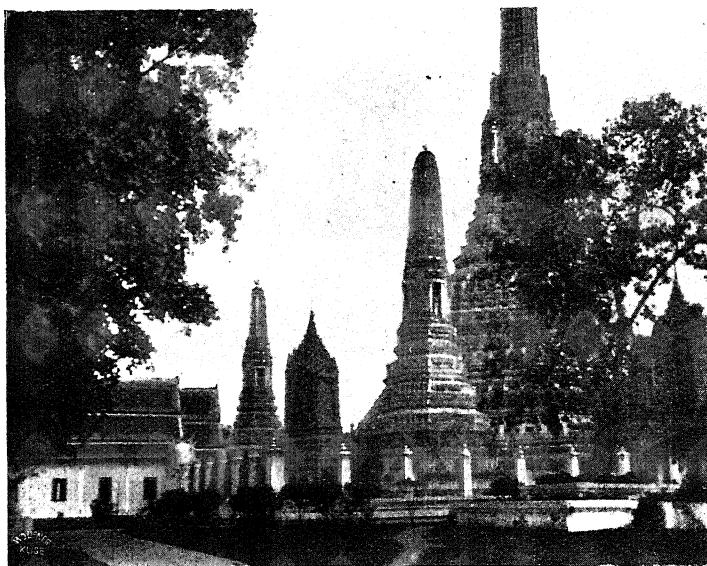
Csónakházak Siamban.

kirakják a főtt rizst, halat, zöldséget, gyümölcsöt és más egyebet, hogy étvágyra gerjeszthetik a félig telt gyomrot is. Szemben Paknammal szigeten látjuk az első sziámi wattot (buddhista templom). A paknami wat októberben nagy ünnepségek színhelye; az októberi regatta-versenyek egyik érdekesítő száma a Paknamnál tartott nők és papok versenye.

A Menam folyó úgy elkanyarog Bangkok kül-

városában, a síkon épült alacsony házakat úgy elrejtik a fák, hogy észrevétlenül érkezünk meg az Orient szállodához közeleső N. D. L. társaság kikötőjéhez.

A horgonnyal megerősített úszó hajóházak itt mint egy sor lakóház sorakoznak a Menam folyó két partján; a csónakon sürgő-forgó lakosság megélén-

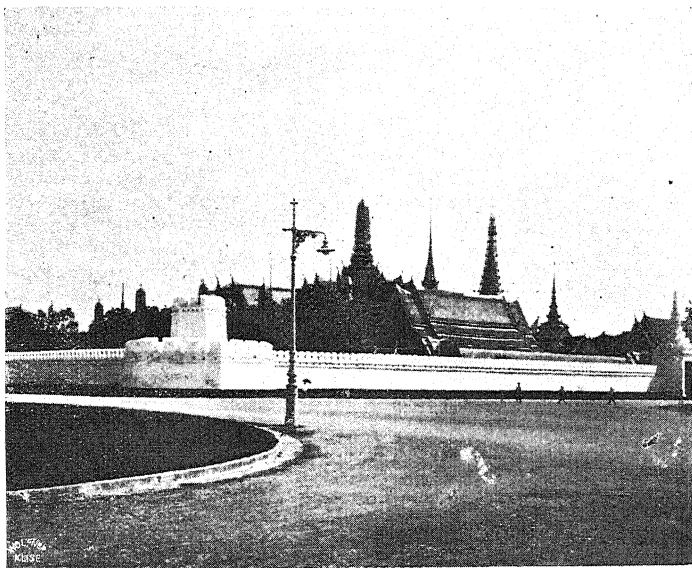

A Wat Tyen színdús „Phra Prang“ tornyai.

kíti a folyó medrét. Motorhajók pöfögnek végig a folyón, nagy hullámokat verve.

Az Orient szálloda nem nyerte meg a tetszésemet; mótorcsonakra ültem tehát, hogy egy újonnan megnyitott csendesebb Hotelben próbáljam ki a szobák tisztaságát. Útközben elhaladtunk Siam hadihajói mellett, ott horgonyoztak egy sorjában a folyó közepén; régi rozsdamarta típusok mellett újonnan vásá-

rolt ágyúaszádok is kerültek felszínre. A király háromezer tonnás yachtja pedig tengeren is megtenné. Érdekes, hogy itt, ahol az angol kezében tartja a kereskedelem egy részét és a rendőrséget, a német a vasutat, a dán a hadi tengerészet vezetését, a többi európai érdekelték mindenike szintén valamit, — a hadihajókat Japánban merték megrendelni; vagy

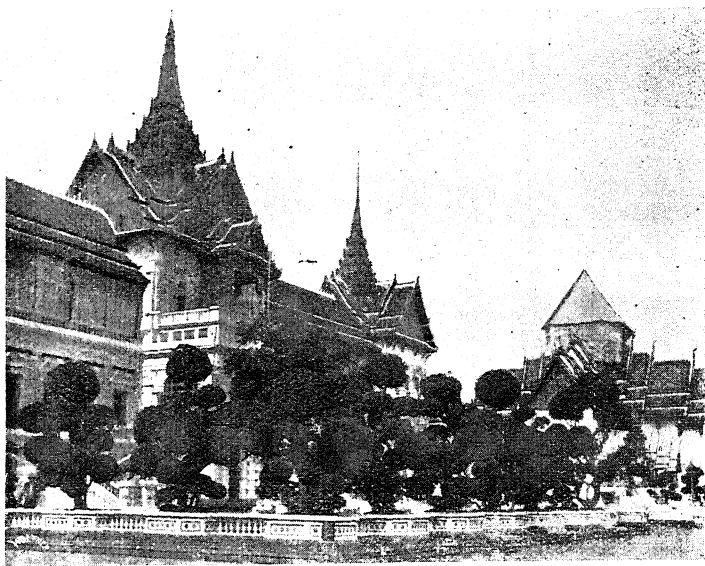

A bangkoki királyi palota az előtte elterülő térségről nézve.
Előtérben a királyi wat (templom).

talán épen azért? ... Így a „kapós sziámi“ nem keltette fel a kulturát terjesztő európai fajok egyikében sem az irigységet?

A folyó jobbpartján Bangkok egyik legszínesebb wataja, a Wat Tyen tűnt fel, a balparton pedig a kőkerítéssel körülzárt királyi lak, de a motorcsónak meglassította a menetét, egyet fordult és kikötött a Legation Hotel rozoga hídjánál.

A Legation szállodát angol úrinő bírja, a férje okleveles mérnök, motorcsónaképítő. Mindaketten régen laknak Siamban, ösmerik a viszonyokat, a sziámi princek között is vannak ismerőseik — úgy gondoltam, a segélyemre lehetnek. Jó tanácsban nem is volt hiány, a boardnigszerűleg vezetett, tiszta kis szállodában pedig otthonosan éreztem magamat, amit

A sziámi királyi lak Bangkok városban.

a sziámi királyságban egyébként csak olyan európai mondhat el, aki ismerőseinél lakik magánvillában.

Az első hetet Bangkok, illetve a watok, a múzeum és királyi lak megtekintésére szántam. Ez alatt az idő alatt tisztába jöhettem azzal is, hogy érdemes-e vadászfelszereléssel bebarangolni az északi vagy délnyugati őserdőséget.

Az első napi megbeszélésem a házi gazdámmal

reményeket keltett, de amint a markomba nyomott diókat hámozgatni kezdtem, rájöttem, hogy nem ujonnan érkezett embernek való a futkosással, ajtó előtti várakozásokkal összekötött előkészüldés és ha sok utánajárás után sikerülne is valamelyik hatalmas princet mozgósítani, annyira nem értenek ők a sport-hoz, hogy csak bosszúság volna látni, hogy mint keresik dobbal az elefántot vagy cintányérral a tigrist.

Természetesen lényegesen a valláson múlik Siamban, hogy nincs megfelelő benszüldött shikari (vadász), mert a buddhista nem vesz el életet. Burmában az angol rendszer behatása alatt az angol tisztek szolgálatában más vallásbeli benszüldöttek megtanulják becserkészni a nagy vadat — a Siámban élő európainak az üzlet jár az eszébe és az egyik keresztény állam képviselője félti a másiktól a koncot, így nem marad ideje heteket tölteni az őserdőben; a benszüldött vadászokisérőket csakis arra oktatják ki, hogy lehetőleg kevés kárt tegyenek a rizstáblákban, amidőn mocsári szalonkázhatnak.

A szállodai portás segítségével Singaporeból átszármazott maláji szolgára tettem szert. Jól beszélt a sziámi nyelvet, angolul is eleget értett, mint vezető szintén bevált, így a kíséretével csakhamar otthon találtam magamat Bangkokban és sorra néztem a watokat, Bangkok legnagyobb nevezetességét.

Bangkok utcai élete. A Wat Tyen, Wat Po, Wat Sutat. Hat szerzetes crematója.

A Legation Hotel és a királyi posta épülete között keskeny utca vezet ki az egyik főutcára. A keskeny út végén kétoldalt kínai és sziámi árusok mérnek a főtt rizst, halat, gyümölcsöt és hűsítő italokat. A főútra boltíves kapun lépünk, a kapufél kétoldalt

vastag falba csap át, a régi Bangkok várfala ez. Ma is fennáll a fal, de a keresztbe vezető utak számára kidöntötték az oldalait.

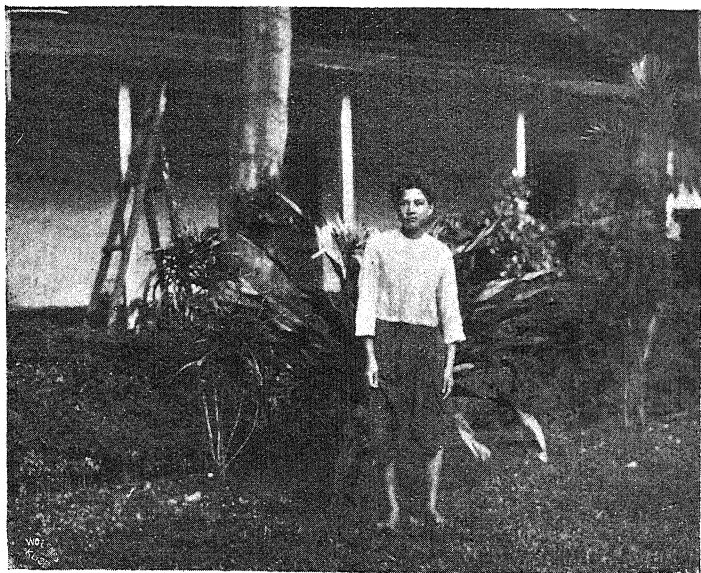
A kapu előtt khínai kulik vontatta riksák vára-
koznak; a poros úton nem szívesen lépdél az ember
könnyű utcai cipőkben, odainti az első riksát: „gó“-t
(menj) mond a khínainak, ezt a szót megérti. Egyéb-
ként tudni kell az utasnak, hogy merre tartson, irá-
nyítania kell a kocogó embert, mert ő csak megy
mint az állat; egy hely, egy üzlet nevét nem ösmerve
a városban.* De buzgalomban nincs hiány, úgy kocog,
úgy fut, hogy lejtős helyen le vagy a fordulóknál
veszélyeztetni az utas életét: most egy hajszálon múlt,
hogy egy épen úgy siető kocsinak nem rohant,
majd meg motortól menekedtünk meg szerencsésen,
még a villanyost is fékezésre készítette, pedig a kalauz
olyan keservesen fújta és szívta az eddig előttem
ösmeretlen hangra képes jelzőjét, hogy vidéki kutya
elvonítana a hallatára naphosszat. Manapság hagyján,
mondta maláji szolgám, de mielőtt angol kézbe került
volna a rendőrség szervezése és főparancsnoksága,
nap-nap után történtek elgázolások. Különösen az
észnélkül hajtott autók gázoltak. Úgy mondják, hogy
a princeket szolgáló motorok mellett az európaiak se
maradtak meg mindig a mérsékelt sebességnél.
Különösen kitűnt e téren a német konzul vagy fő-
konzul, aki féknélküli rohamokat rendezett a leg-
népesebb utcákon — az angol rendőrfő nem is késle-
kedett kimondani a sententiát a horrible germanre.

Ha jobban szemügyre akarjuk venni az utcai
életet Bangkokban, vegyük nyakunkba a várost,
eső után, pormentes napon, gyalogosan: egyeme-
letes házsorok földszintjén khínai, sziámi, maláji és

* A Siamban élő khínaiak között még többen megmarad-
tak a copf viseleténél mint a maláji félszigeten.

indiai bazárok között európai és kínai nagy üzletek; élénk forgalom, de viszonylag kevés zaj; csak egy utcában recseg az emberi torokhang, itt a mogorva arcú indiai kereskedők bonyolítják le adás-vételeiket.

Singapore után nem találtam Bangkokban szembeötlőnek a lakosság vegyes voltát és pedig leginkább azért nem, mert az utcán mozgó tömeg

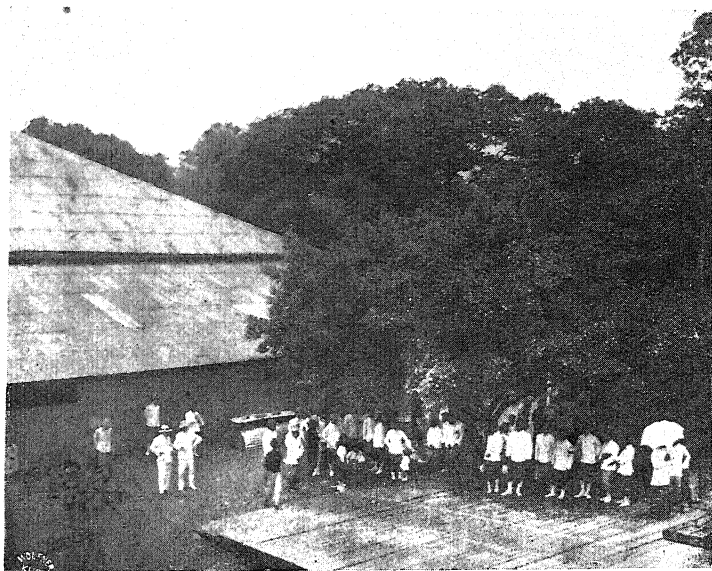

Sziámi nő Bangkok városban.

túlnyomó részben sziámi és a sziámi nép az európai befolyás, a rohamos újítások dacára sem vesztette még el eredetiségét: alacsony formás faj, kis lábfej, szép boka, élénk arc; mind a két nembeli rövidre vágott hajjal, mezitláb; a derék köré kötött vászonkendő (panung) a térd alattig fedi a combokat, kolbászformán összecsavart végét a láb között áthúzza hátul, gerinctáján a kendőbe dugják, így a

panung úszó nadrágot mutat. Amíg a nők megőrzik a fiatalos formát, festői a panung-viselet, különösen akkor, ha mozognak, amikor is a fel-fellibbenő kendő sejtet valamit a formás lábszárak térdmegetti időmaiból.

A felső testre vászonréklit, a férfiak többnyire fehér blúzt öltenek. Eleintén nehezen találjuk el,

Sziámi princek és előkelő urak a Deli hajó indulását várják
Bangkokban 1912 július 11-én.

hogyan ki a nő és ki a férfi. A találgatás annyival nehezebb, mert a sziámi nő, miként a maláji, a kis-mellű fajt képviseli. A rövid hajviselet nem szolgál a nők előnyére, mégis valami gyerekesen kedves színt kölcsönöz a viselőjének, fiatalít, annyira fiatalít, hogy nekem Siamban nem tűntek fel az öreg asszonyok: pár lépés távolságból gyereket mutat mindenki.

Eddig a tömeget írtam le, ami a sziámi intelligenciát illeti, ez részben megmaradt az ősi viselet-nél; ők is panungban járnak, de a panung egyszínű finom és könnyű kelméből való; a legkedveltebb szín az ékszinkék, de narancssárga, bordeau-vörös, barna, fekete és más színek is divatosak; sőt a divat netovábbja a hét minden napján az illető napra előírt panungot öltetni. Felső testre a nők könnyű réklit húznak, a fejük fedetlen, a férfiak fehér blúzt és a nyakkendő színét igen választékos ízléssel a panung színéhez választják, a fejre fehér szalma, vagy könnyű filckalapot tesznek; fehér harisnyához fehér kivágott cipő, feketéhez fekete járja. Kedvesebb és célszerűbb viseletet ki se eszelhettek volna a trópusokra.

Milyen érdekes megfigyeléseket fogok itt tehetni, gondoltam az első körsétámon! . . .

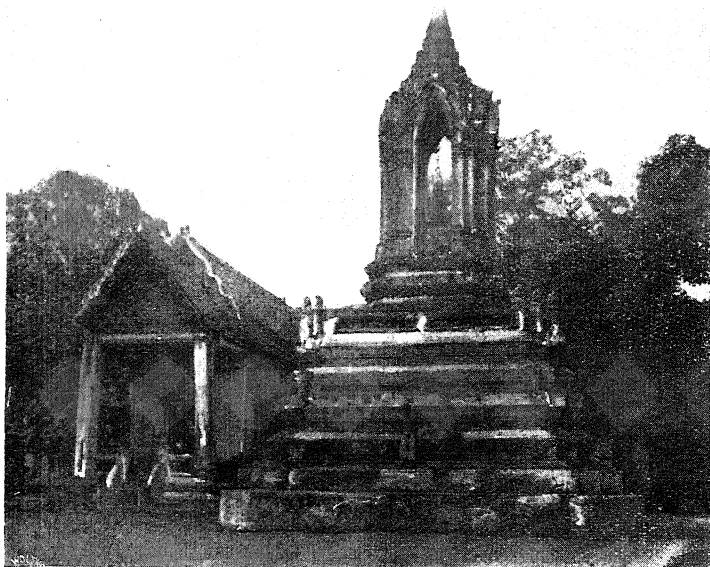
Bizony többet is láthattam volna, de rosszkor jöttem, junius és juliusban minden a rendes kerékvágásban mozog, nincsenek vallási ünnepek, pedig a buddhista vallást követő népek élete és fel-fogása a vallási ceremóniák alatt nyilatkozik meg a maga eredetiségében és részleteiben. Burma fővárosa Rangoonban a Shwe Dagon pagoda udvarán mindig pezseg az élet, Bangkok 390 watja kongott az ürességtől az ottlételem alatt. A watokat rendszeren kőfal veszi körül, belépve a főbejáraton, szembe találjuk a templomot. A pár lépcső magasságban épült templomot lépcsőzetes, színes majolikatéglákkal kirakott tető fedi, a tűzfalakat aranyozott nyúlványok díszítik.

A templom körül a szerzetesek lakása, szentélyek, a harangot tartó kőépítkezés, a pagoda-szerű Phra-torony és a Buddha-szobrokat rejtő csarnokok mind a kőfalkerítésen belül esnek.

A Phra-tornyok, tetők csillognak a színes cserép és majolikától, de az egész építkezés összhatásában,

a közelből nézve diszítés, a pillanatnak emelve és nem az örökkévalóságnak. A kőfaragásból vajmi keveset látunk a templomépítkezésekben és ami faragott követ láttam, khínai mesterre vallott és semmi esetre sem sziámi eredetre.

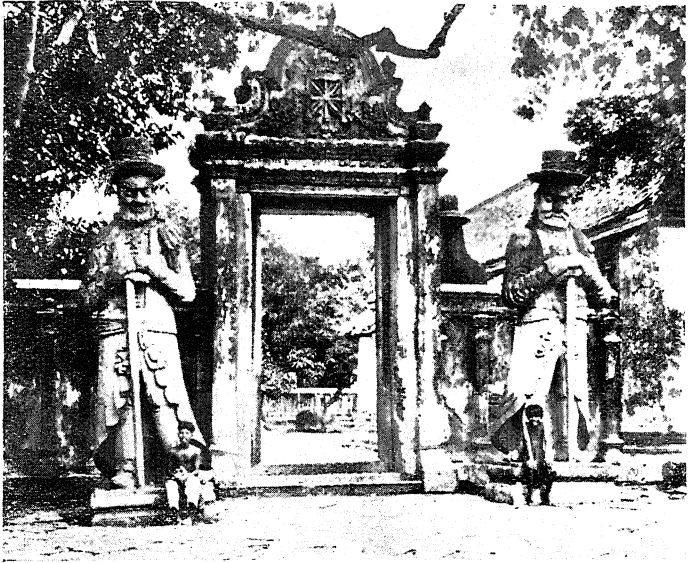
A fametszés és a gyönggyel kirakott munkában azonban egészen kiváló termékek a Wat Sutat mű-

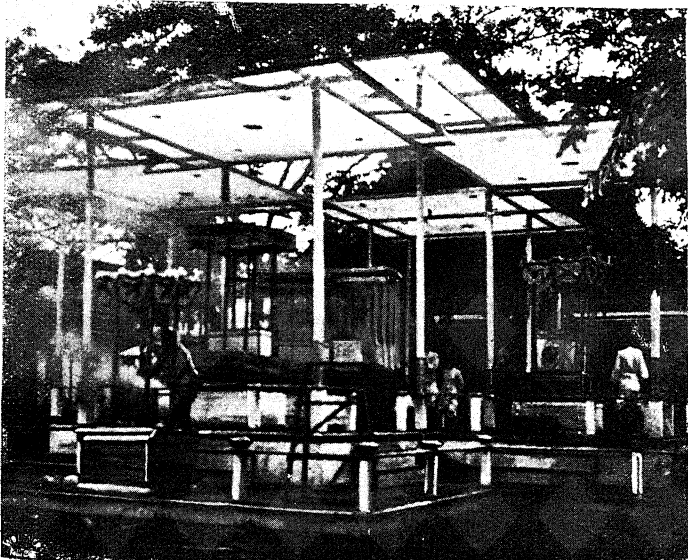
A Wat Po harangja.

vészi faragással fedett keményfa és a Wat Rajabopit gyöngyházzal kirakott főkapuja.

A szerzetesek, miként Burmában, nagy szerepet játszanak a sziámi nép életében. Életének bizonyos szakában minden férfi belép valamelyik buddhista szerzetbe. A belépés ünnepi ceremonia mellett történik; a szerzetes temetése is külön szertartásos formában megy végbe. 1912 június 20-án láttam Bang-

Kőfaragás a Wat Po udvarán.

1912 június hó 20-án hat szerzetes holttestét égették el Bangkokban halotti tórral.

kokban ilyen temetést. A város északkeleti végén álló, düledező Wat Saket lábánál van az égetőhely, e napon hat szerzetes holttestét égették el. Hat ravatalt állítottak fel fehér baldachin alá, a ravatalok mindenikét szintén fehér vászonnal vonták be és virággal, szalagokkal díszítették.

Két ravatal koporsónagyságú volt, ezek röviddel ezelőtt elhunyt szerzetesek testét fedték, a többi négy ravatalon olyan kis ládikák ékeskedtek, hogy ma született gyerekek adhattak volna csak elegendő helyet.*

A temetésre összegyűlt előkelőség az égetőhely mögötti ház nyitott teraszain üldögélt a sárgataláros szerzetesekkel és vigan társalogva szürcsölgették a felszolgált hűsítő italokat. Gamut zenekar működött a halotti toron,** a plebsnek pedig piros ruhába bújtatott dobosok vertek valami ösmeretlen zenebonát. Kívül a bekerített térségen gyermekek játsztak nagy zajjal. Mindez olyan természetesen ment, mint ahogyan csakis a Buddha filozófiája mellett elképzelhető.

Most egy sorba álltak a szerzetesek, mindegyik nagy legyezővel a kezében és az előkelő vendégek, férfi, nő vegyest, kis pálcikával a kézben a máglyákhoz lépdeltek; a pálcikákat meggyújtották és a máglyák alá helyezték.

Csakhamar füstölni kezdtek a fehér lepellel lefedett ravatalok; hogy lángot ne fogjon a fedő lepel, szolgálak szünet nélkül vízzel locsolták; kelle-

*A sziámiak nem úgy balsamoznak, mint az egyiptomiak, ők csak elteszik a testet (amint a szolgál jól mondta angolul: „the bodies are pickled“) és ha a csont elvált tőle, nem is kerül a ravatalra.

**A sziámi zenekar a börmiaihoz hasonló hangszerekből van összetéve. Végnélküli, hogy ne mondjam operai zene-számaikban az eredeti témát ismétlő variáció mindig egyforma és mindenki primet játszik.

metlen égetett hússzag töltötte be a környéket. Most előálltak a koldusok és a jelenlevő módosak marokkal szórták a pénzt; ki kézzel, ki kalappal, ki meg esernyővel igyekezett fogni egy lyukas sziámi ezüstpénzt. A gamut zenekar pedig kongatta a tam-tamot és fújta a pikulát.

Sziámi hangulatok. A Dusit Park. A sziámi operette és a sziámi tánc.

Maha Vajiravudhnak, a jelenleg uralkodó sziámi királynak atyját Európában jártakor igen meglepte a schönbrunni park, visszatértekor első dolga volt rendeletet adni a Dusit (paradicsom) park kiépítésére. Ugyanebben az időben kezdték komolyabban venni az útépítést Bangkok környékén és ma közel 130 kilométert tesz ki a főváros utihálózata.

A királyi parthoz kiépített boulevard három kilométer hosszú, középen kocsúttal, kétoldalt árnyas fasorokkal. A boulevard a királyi bangkoki palota előtti térségről indul ki. Reggelenként e térségen kis csoportokban gyakorlatozik a sziámi katonaság; délutánonként katonazenekar fújja keservesen; majd magánfogatok is jelentkeznek; az egyikben házsnak indult német, a másikban furcsán vágott szakállú belga, a harmadikban játékhoz készült angol az úr.

Motorkocsi is füstöl végig a széles úton megakodva prínccel, csak a király nem hagyja el a nyaralóhelyét. A király gondolkodik, töpreng valószínűleg azon, hogy milyen újítással hozhatná országát közelebb Európához, mert a királyt Angliában nevelték és rájöhetett arra, hogy miben különbözik lényegesen a kelet a nyugattól.

Gyakran hallottam Siamban dicsőíteni az elhunyt királyt, hogy milyen jó szive volt, milyen

barátságos; megszólította az ösmerősöket, az úri embernek szabad volt hozzá a bejárat: milyen alkalmas, rendszer mindazoknak, akik valamit óhajtanak! . . . A jelenleg uralkodó ifjú királlyal nincsenek megelégedve. Zárkózott, fogott rajta az angol nevelés. Valószínűleg volt is oka a tartózkodásra. A számos princ pedig szabadon járt-kelt a palotában.

Hiszen polgárember se szereti, ha szünet nélkül zavarják, királynak pedig, ha uralkodni szándékozik, erélyesen kell is hogy korlátot vonjon maga körül.

A bangkoki angol napilapban meg is jelent egy cikk az otlitém alatt, hogy: a király zavartalanul akar élni a maga palotájában. Nagyobb lévén a princek száma mint volt régente, nem engedi meg, hogy engedély nélkül háborgassák stb. Kivonatban ez volt a cikk lényege.

Hónapokkal előbb épen idején jöttek rá egy készülőfélben levő palotaforradalomra, úgy hangzik, hogy nem nyomták el véglegesen.

Vajjon indokolt-e az elégedetlenség? . . . A keleten elég indok erre, hogy nem engedik a vezető elemeket olyan könnyen konchoz jutni, mint eddig megszokták, mivel pediglen európai részről is hallottam az uralkodó ellen irányult kritikát, úgy vélem, hogy köztük is akad olyan, aki beállt a Siamban nagyon elharapódzott megvesztegetési rendszer hívei közé.

Vacsora után meglehetősen unalmas a turista élete Siamban; jó hogy kitalálták a mozit; ma már a világon mindenütt forgatják a filmet és Bangkokban két nagy színházban vetítik a legsikerültebb felvételeket.

A mozinak nagy hátránya a keleten, hogy mihelyst elsötétül a terem, megjelennek a szúnyogok

és ha épen maláriás időben érkeztünk, belénk oltják a hideglelést.

Az egyik moziban középen a királyi páholy, úgy néz ki mint valami nagy prédikáló szék. Rettenetes a mozik zenekara: sziámi, végnélküli dalműveket trombitálnak recsegő, rossz fúvóhangszeren. Mindenik zenész a prímet fújja.

A predalai drámai színházban már tökéletes gamut zenekar működik. A törökösen ülő, vagy guggoló zenészek a börmiai zenekarban használt, verővel járó hangszereket, a fagothoz hasonló hangot adó sípot, vonós szerszámot és dobot kezelik művészig. A szindarab elején és a felvonások közben a gamut zenekar játszik.

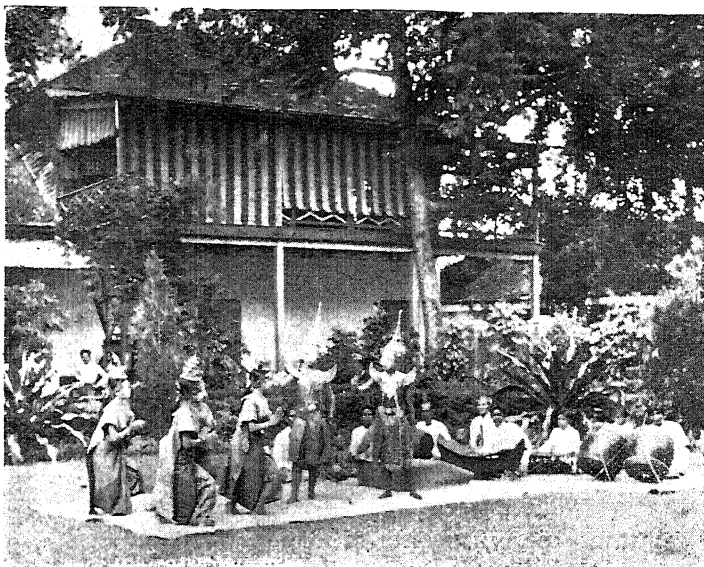
A predalai színház szereplői nők. Két alkalommal eredeti sziámi operettet láttam, korhű kosztümmel. A szindarabokban sok a párbeszéd; ha valamely kitörő érzéshez érkezett a szóbeszéd, az egyik szereplő egyszerre csak énekbe fog, ha ült, ülve, ha állt, állva, így dalol a párja felé fordított arccal. Az énekes szorosán betartja az ütemet; a hangban sok az idegenszerű, a fej és gégehang dominál, de nem énekelnek hamisan. Ének közben mozog a kis sziámi fő, úgy mint madárka feje, ha nagyobb hangot adott, semmint könnyű szerrel kihozhatná.

Az éneket a színfalal mögött kísérik vonós hangszerrel, dobbal és énekkel.

A közönség kimérten és csendben élvezi az előadást, csak a kómikus indítja tapsra. A kómikus szerepe rendesen vidéki alak; eltekintve a túlzástól, jól megjátssza a szerepét.

Két oldalt a proscenium páholyt rostély fedi, azt hittem, féltékeny pasák feleségei rejtőznek a háló mögött. Az első felvonás végeztével az egyik proscenium páholy hangossá lön: vékony gége-, orr- és fejhang, közbe nyögés, nyafogás, valami végtelenül

mesterkélts és erőltetett hangvegyülék szabadult ki a rostély mögül. Talán gyerek helytelenkedik, vagy talán kómikus intermezzo következik és itt az ideje, hogy ne vessünk és elfogott a nevetési vágy, de ime, körülöttem komoly és kedves sziámi arcok... Elnyomtam a jókedvet; szerencse, hogy egyedül voltam, mert ha kedélyes európai szomszéd jó megjegyzést tesz, nem bírok a nevetéssel.

Sziámi táncosnők Bangkokban.

Az előadás este 8 órától éjfélutánig tart.

A színházban sohase jutottam táncdarabhoz; így elutazásom előtt megegyeztem egy elsőrangú sziámi női tánckarral, hogy táncelőadást tartsanak a szállodám termében.

Ebéd után jókor megjelentek a mezítlábos művésznők, hogy a délutánonként rendszeren beköszöntő zápor előtt lefényképezhessem őket. Vagy

másfél óráig tartott, amíg kimázolták az arcocskákat, bemázolták a szemöldököt és felöltötték csillogó ruháikat.

Többféle táncot mutattak be. A gesztusokból álló tánc emlékeztet a jávai táncra. Hajlékonyak és izlésesek a mozdulataikban. A szíamiak ezenfelül énekelnek is táncközben és színdarabokat adnak elő. A kómikumnak itt is nagy szerepköre van.

Úgy mondják, régebben úton-útfélen találkozott az ember táncosnőkkel; egy szíami lakzi meg nem eshetett nélkülök. Ma a táncelőadások mindjobban kimennek a divatból.

Bangkoktól észak felé Ayuthián, Lopburin és Pitsanulokon át Sawankalokig.

(Bangkok – Ayuthia 60 km., Ayuthia—Lopburi 73 km., Lopburi—
Pitsanulok 253 km., Pitsanulok – Sawankalok 89 km.)

A Bangkokban egyet forduló turisták azt még csak megteszik, hogy felkeresik Ayuthiát, a régi fővárost, de Siam azon túl csaknem ösmeretlen világ-rész a turisták számára. Pedig a vasutak mentje, ami ezidőszerint 1080 kilométer, egészen könnyű szerrel utazható be.

Tanácsos azonban a körutazás előtt tisztelni a német „Traffic Superintendant“-nál. Részemről a legnagyobb köszönettel tartozom a derék úrnak: útbarigazított, hogy hol érdemes állomást tartanom, nyílt ajánló levelet adott az állomások főnökeihez, amire mindig rendelkezésemre bocsájtották a hivatalos személyiségek számára fenntartott állomási szobát. Egyébként sátrat kellett volna vinni magammal, mert szálloda nincs a vidéken. Az állomások némelyikén rendelésre elég jó ebédet főz a kínai bar-

bérlő, velem azonban volt szakács és így sehose akadtam fel.

A vasuti utazás meglehetősen eltér az indiaitól — a távolabb eső helyekre alig akad elsőosztályú utas, a második és harmadik osztálybeliek pedig az egymásba nyíló kocsikon keresztüljárnak. Csak akkor szünetel a járás, ha magasállású sziámi úr

A bivalyt Siamban is meghátalják, mint a hollandus keletindiai szigeteken vagy a Philippini szigetcsoporton.

van az első osztályban. De nem helytelenkednek, sőt van valami kedvesség a természetes viselkedésükben.

Bangkoktól Ayuthiáig síkságon víz keresztül a vasút. Ez évben még július hónapban is kiszáradtak, kopárok voltak a rizstáblák, csak a völgyekben bírta meggyőzni az eke a kissé megpuhult agyagot. A rizstáblák között elszórt tanyák emlékez-

tenek a magyar alföldre. A gyér mezőn erőteljes fajnivalyok legelésztek; a bivalyt Siamban is meghátalják, mint a maláji szigeteken vagy a Philippini szigetcsoporton.

Ayuthia a Menam folyó mellett fekszik. A modern város folyón libegő hajóházain élénk kereskedelem folyik. Megérkezésünkkor a fedett csónakosok ajánl-

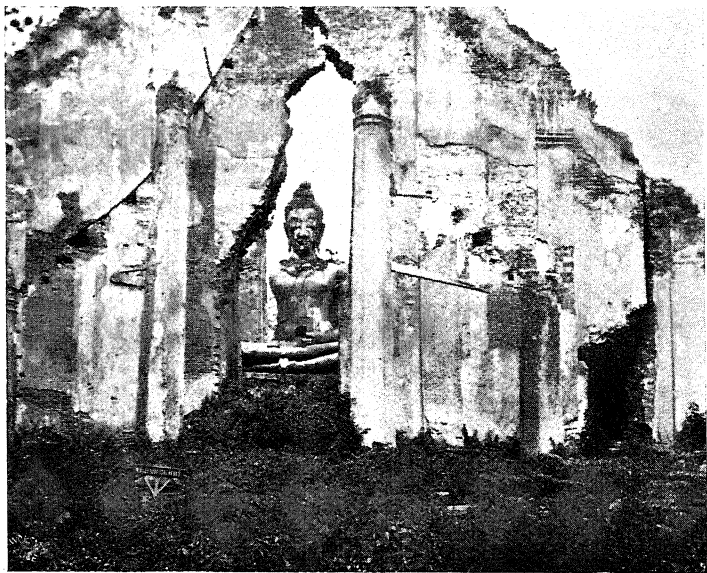
Az ayuthiai romok között pagodán is gyökeret vertek a fák.

koznak, hogy elvezetnek a romokhoz, tanácsos azonban előre tájékozódni, hogy mi mindent láthatunk, mert a vezető nagy hajlandóságot mutat csak épen annyit megmutatni, amennyihez a letaposott ösvényen juthatunk, nehogy tüskével jőjjön érintkezésbe a mezítlába. A romok között ugyanis mindenütt elszaporodott a gaz és tüsök.

Ayuthia 1350 és 1767 között rövid időközöktől

eltekintve Siam székhelye volt; a börmiaiak pusztították el ezelőtt 150 esztendővel.

A romok meglehetősen elérték a szétesés stádiumát, ami az esőzéseknek kitett keleten, tapasztott téglalapítkézésnél, mint Siamban, könnyen előáll. Még látható helyel-közzel valami a stuck-munkából; a szobrok egy részét az ayuthiai tanács csarnokában

Óriási bronz-Buddha Ayuthia romvárosban.

helyezték el; egy nagy Buddha-szobor megmaradt a romok között és valami szokatlanul méla hangulatot kölcsönöz az elhagyatott vidéknek.

Az elhunyt királyok hamvai felett a pagodákhoz hasonlítható pracheda-tornyok dűledeznek. Egy ilyen pracheda tetején fa vert gyökeret és éli a világát, olyan zöld leveleket hajtva, mintha a legjobb földből szívna az éltető nedvet.

Ayuthia városhoz közel esik az erős faoszlopokkal körülzárt elefánt Král. Az évenként nagy előkészülettel járó elefántfogás idejében a Krált részben körülzáró kőfalon és a fedett tribünön szorong mindenki, aki csak hozzájuthat belépő-jegyhez.

A vad elefántokat a több napi járásra eső őserdőből terelik több állomással a Král felé a kezes

Királyok hamva felett emelt pracheda-tornysok.

elefántokon ülő hajcsárok. Az erős bikák és a fiaikat féltő tehének olykor a másvilágra küldenek egy-egy merész közreműködőt, de általánosságban sokkal kevesebb szerencsétlenség történik mint az ember elképzelné és itt a nagy kitanított elefántbikák jönnek az ember segélyére. A nagyagyarú szelíd bika a támadó vad elefántot megostromolja és az alapjában

félénk természetű vad elefánt belátván, hogy túl-erővel áll szemben, meghátrál.

Lopburi is szerepet játszott Siam történetében, a régi város teljesen a romokban hever. A várfalakból maradt fenn valami és a romokon a stuck-munka helyenként kivehető. Már Lopburi előtt hegygerinc látható keletnek, pár egyedülálló kúpformájú hegy

Ide terelik be a vad elefántokat az évenként tartott ünnepi elefántfogásnál Ayuthiánál. A háttérben levő ház a főtribün.

is következik, majd eltűnnek a hegyek, hogy ismét határt vonjanak a rizst termő síkon. Valamirevaló községet csakis a folyók mentén láttam, egyébként pár házból állnak a farmok; a házakat cövekre építik és mindenütt bőségben tenyészik a szarvasmarha; a bivalyok között gyakran látni albinót.

Paknampoh állomásig, Bangkoktól 250 kmre a sziámi felírás mellett európai betűkkel is ellátták az

állomásokat, ezentúl Pitsanulokig csakis sziámi felírást láttam.

Paknampoh után nádasok, helyyel-közzel kis mívelt területek s ritkás erdőség következik. A nádasokban feltűnően nagy számban lakik egy kis faj zöld papagály, ezenfelül hosszúlábú vízi csirkét, azurkék testű vizityúkot és halászsast láttam, a

A Wat Jai belseje Pitsanulok városban.

miniatűr szarka (*copsicus musicus*) itt is csicsereg és Siamban rájöttek, hogy kellemes a hangja; be is fogják ha szerit tehetik, különösen a khínaiak.

Pitsanulok a Menam folyó mellett fekszik, maga a város egy nagy bazár, a folyó balpartján. Távobbb régi watra találunk, jó Buddha-szoborral a főoltáron; szemben a jobbparton a barakok sora, kellő távolságban egymástól, mintha nem is kaszárnyák, hanem

villák lennének. A barakok vidékén éjjel villanyos ívlámpások égnek. Pitsanulokban 2000 főnyi katonaság gyakorolja magát reggeltől estig a harcászatban és ezt a lázas készülődést mindenütt láttam Siamban. A japánok sikere hatott reájuk, csakhogy a japán faj más tradíciókon épült fel, jobb katonai anyag.

Pitsanuloktól Sawankalokig vasutaztam, Sawankalok mellék vasuti vonal végpontja, csaknem kizárólag sziámi lakossággal.

A két utóbb említett városban gyakran virágot tűznek a benszülöttek a hajukba és a férfiak tetoválják a felső combot vagy a mellet, de nem egyöntetűen, olykor csak egyes alakot vagy templomot örökítve meg ilyen módon a bőrön.

Bangkoktól keletnek Koratig 264 km. és Bangkoktól délnek Petchaburiig 151 km.

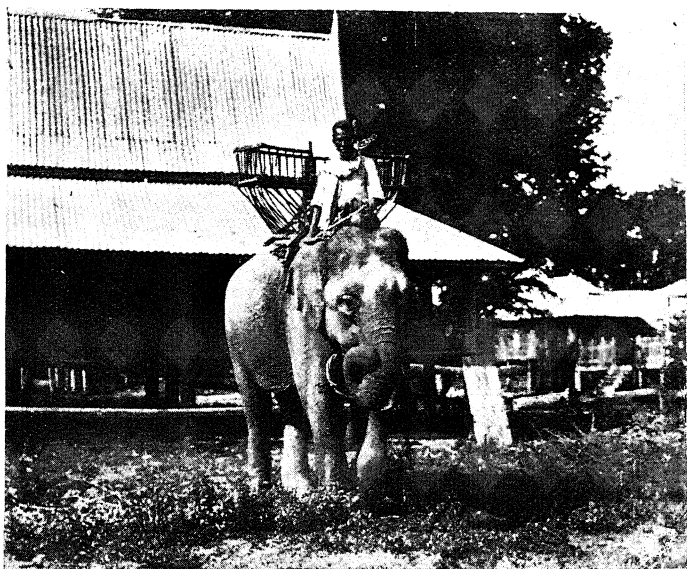
A barlangtemplomok Petchaburinál.

Bangkoktól Ban Phajiiig (90 km.) az észak felé vezető fővonalon, majd tovább a kelet felé Korat városáig kiépült vonalon utaztam.

Ban Phaji után rizsvetések, majd hegyvidék következett, őserdővel, 218 km.-re Bangkoktól ismét rizst termő vidékre értünk. A megművelt területeken mindenütt viszonylag nagy a marhatenyésztés.

A korati állomáson egy sor szobát építettek a tisztii személyzet számára. Úgy látszik, idején rájöttek, hogy ez a város élénk kereskedelmi központtá lesz és így néz ki a dolog, a francia életképes gyarmathoz Korattól lehet a legkönnyebben hozzáférni és a benszülöttek már ma jönnek és mennek, kicserélve az árukat. Vonaton velem érkezett pár száz hegyi lakó; rozoga flintáikat ronggyal csavarták

be ; szükségök lehet reá a hegyek között, mert tudni-
való, hogy ők most pénzzel érkeztek vissza az al-
földről, ahol eladták volt a hegységből lehajtott
szarvasmarháikat és a hegyek között még járja az
utonállás. Szolgám útján kérdést intéztem hozzájuk,
elsiettek, félnek az európaiától. Valószínűleg van reá
okuk! Milyen kár, hogy későre járt az idő, nem

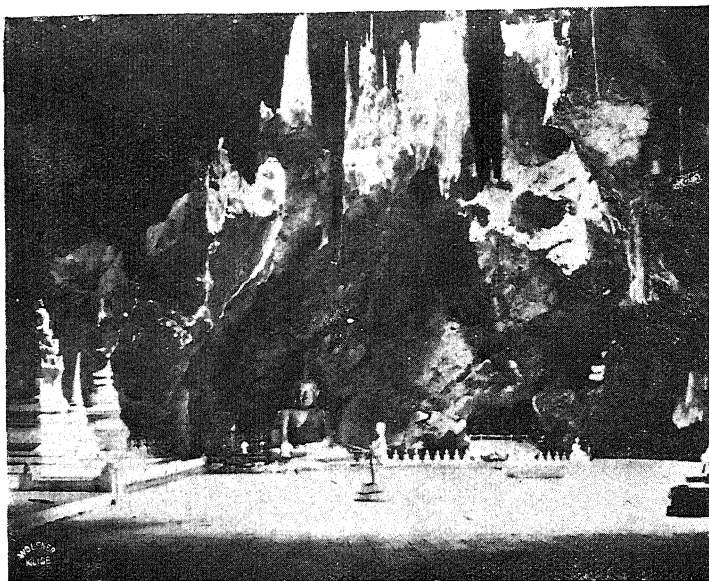

Siamban így nyergelik fel az elefántot.

fényképezhettem le őket és másnapra már a hegyek
között jártak. Az érkező utasokra különös, torpedó-
formán fedett, kétkerekű szekerek várakoztak; tel-
jesen fából készültek s aligha kenik őket, mert fél-
kilométerre elhallik a nyikorgásuk.

Az állomástól keményfából épült dobogón
bonyolódik le a forgalom, kétoldalt kínai árusító
bódék; a város jól távol esik. Kőfal zárja körül,

régente erősség volt, ma porfészek. Elefántokkal jöttünk szembe, sziámi kereskedőket és favágókat hoztak a hegységről. Egészen más üléseket tesznek itt az elefánt hátára mint Indiában. Másnap este összetalálkoztam a vasútépítő főmérnökkel; a derék német meghívott vacsorára; örült, hogy európaiat látott, mert ezen a vidéken nem lakik kivüle más fehér ember.

Buddhista barlangtemplom Petchaburi város vidékén.

Korat jó kiindulási pont a francia gyarmaton levő híres Angkor templomromokhoz.

Érdeemes Petchaburinál (Bangkoktól 151 km.) a barlangtemplomokat meglátogatni. Az egész vonalon végig rizsföldek mellett haladunk. Junius utolsó napjaiban, amikor errefelé utaztam, olyan nagy volt a szárazság, hogy két állomásnál vödörrel jött a lakosság; a vasuton hoztak vizet a számukra, nem

volt ivóvizük. A bokros helyeken sok madárka csicsereggett; a kéktollú indiai drongó is otthonos és a kis *copsicus musicus* szépen elénekelgeti a saját kompozícióit.

Petchaburi állomás közelében, domboldalon az elhunyt király nyaralója, a domb oldalán barlangtemplom és különálló watban 55 láb hosszú, idom-

Sziámi leányka Petchaburi vidékén.

talán fekvő Buddha. A jókarban tartott és mint búcsujáró hely is látogatott barlangtemplom 2 kilométerre esik az állomástól. Két nagy csarnokban különböző nagyságú Buddha-szobrot helyeztek itt el a szerzetesek — és a felülről jövő világítás titokzatos színt kölcsönöz az egésznek.

Petchaburinál és végig a vasútvonal nagyobb állomásain, mindenütt gyakorolt a katonaság. De

sehol, sem ezen a vonalon, sem ahol előbb jártam, egy kastélyt nem láttam a községben, a birtokos osztály Bangkokban él, teljesen távol tartja magát a vidéki élettől.

A parádészántás M. sziámi úrnál. A főúri hivatalnok. Kiküldik a fiatal princeket Angliába.

M. sziámi úr bejárta Európát és a kelet több országát. Élénkeszű, olvasott ember, bir fogékony-sággal az újítások iránt. Hogy mennyire a koral halad, mutatja, hogy ő az elsők közül való, aki lakóházat építtetett Siamban a birtokára; éppen ottlételem alatt tanácskozott, hogy csatornáztatja a birtokot és így tovább.

„Nem lenne kedve — mondta — kijönni a napokban a birtokomra, hogy jelen legyünk a szántás megkezdésén, ami Siamban ünnepségszamba megy?” Szives örömet — válaszoltam és a kitűzött napon A. angol mérnökkel együtt motorcsónakba ültünk és a Menam folyóba vezetett csatornán felhajózáztunk a birtokáig.

Egyenesen kísértáltunk a szántókhoz; jórészben a környéken lakó sziámi gazdákból állt a szántó sereg, a földesúr iránti tiszteletüknek adtak vele kifejezést, hogy felszántják a birtokát.

A fa-ekékkel sorba álltak, amint ez már szokás szántásnál és adott jelre megindultak. A bivaly orrába fűzött zsineget mindenik gazda a kezében tartotta; rángatták, fájdalmat okoztak a szegény állatoknak, olyan ütemet hozva ki belőlük, aminőre csak akkor vetemedik a bivaly, ha megijed vagy ha támad.

Mintha a fogamat húzták volna, nem lehet ilyet nézni gazda embernek, de lám, a minden újításra

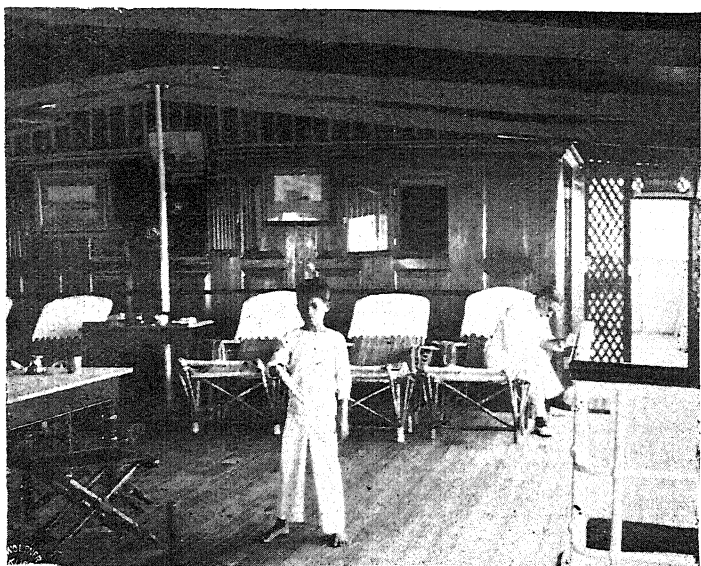
kész M. természetesnek találja a dolgot, nem szabadkozik, hagyja a produkciót. Csak akkor szakadt vége, amidőn egyik-másik eltikkadt bivaly szépen elfeküdt a sáron. Látnivaló ebből, hogy a sziámi földes gazda nem szokott hozzá a nagybirtokos látásához, olyan ünnepségnak tartották a napot, hogy agyonhajszolják a bivalyaikat, ha ezt tőlük úgy kívánnák... A sziámi úr azonban járjon gazdasági iskolába, tanulja meg a gazdálkodás legelemibb voltát, mert Siam elsősorban mezőgazdaságot űző ország...

A szántó próba után kiváló ebédet kaptunk. M. úr ért a szakácsmesterséghez és olyan sülteket meg szószokat tálaltatott fel, hogy még francia szakács se készíthette volna el jobban. Sziámi eledeleket is kaptunk. El tudnék rajta élni, de Bangkok vidékén a vízbe mosott salátákat nyersen enni, amint a sziámi étlap megkívánja, mégis csak kockázatos dolog choleras időben. Végül ezen is átestem jó egészséggel és egy érdekesen és tanulságosan eltöltött nap emlékével barangoltam tovább Siamban.

Volt pediglen nekem egy igen nyomatékos levelem S. királyi herceghez. A herceg pár év előtt Magyarországon kiélvezte ösmert vendéglátásunkat, lelkes szavakkal távozott és sejtette, hogy pártfogolni fogja a Siamba utazó magyar urakat. Ottlétemkor S. herceg az egyik miniszteriumban magasrangú állást töltött be. Hivatalos órában, 11 óra után délelőtt kerestem fel, titkárja, jóképű fiatal nemes nagy készséggel fogadott, de nem tudta megmondani, hogy mikor jön be a herceg, végül mégis kisütötte, hogy három óra után szokott leginkább megjelenni, mert, mondta, a princ otthon dolgozik éjjelenként. Én tehát távozom, válaszoltam és holnap vidékre utazom, visszatértemkor ismét teszem a tiszteletemet, tessék a névjegyem az ajánló levéllel együtt.

Visszaérkezve utamról, kevéssel három után

jelentkeztem a miniszteriumban, a herceg hivatalnokkodott egy órán át és három órakor távozott. Másnap elküldte a titkárját a névjegyével, mentetgetve magát, hogy így meg úgy, de csak nem tűzött ki biztos időt a találkozásra. Nem lévén barátja az ajtó előtt való várakozásnak, nem kerestem több alkalmat a találkozásra. A lényeg az egész dologban az, hogy

A kis Mom Chow Khaisang herceg elhagyta Siamot 1912 július 11-én, hogy nyolc évig járjon iskolába Angliában.

miként fogják fel Siamban a magas hivatalnokok a hivatalos kötelmeiket és abban S. herceg nem áll egyedül!

A király közeli vérrokonai között általánosan tisztelt személyiség R. herceg, 1912 július 11-én velem egy hajón utazott Singaporeig R. herceg kis fia; nagy sziámi előkelőség gyűlt össze a hajóállomáson, a kis princ elsírhatta volna magát a meg-

hatottságtól, de keményen tartotta magát és rövidesen olyan otthonos volt az utasok körében, hogy sajnáltuk, amint Singaporeban elvált tőlünk. Német hajón folytatta az útját; meg se áll Londonig és nem jön haza nyolc évig. Kinevelik angol baráttá, csak el ne feledje megérteni saját nemzete aspirációit, mert anélkül nem válhatik a hazája javára.

A ma uralkodó sziámi király és a princek közül többen részesültek angol irányú oktatásban. Siamban tehát az angol faj oktatási rendszerét helyezik az első sorba, valószínű, hogy lassanként az angol befolyás fog predominálni itt is és ha elkövetkeznék az idő, hogy a sziámi vezetéssel nem tartható fenn Siamban az egyensúly, az érdekelt szomszédok között valószínűleg az angol szolgáltatja majd a benszülött király mellé előbb az advisert (tanácsadót), később a rezidenseket és végül, úgy lehet, angol fennhatóság váltja majd fel a királyságot.

BRITISH INDIA című könyvem-
hez az adatokat a következő
munkákból vettem át:

Murray: Handbook for India,
Burma,

Sir W. L. Warner: The Native
States of India,

C. Woodville Harrison: Illustr.
guide to the federated Malay
States,

A. W. Graham: Siam.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó helyett	3
A szerző indiai útjának átnézeti térképe	5

I. Fejezet. British India.

Bombay.

Az indiai benszülött rövid jellemzése	7
Az Ellora barlangtemplomoknál	15
Bombaytól délnek a portugall Goáig	22
Goától délfelé Mangaloreig. Mangaloretól tovább délnek Cannanoreig	26
Cannanoretól Mahé francia területen át Calicutig ...	29
Calicuttól Ernakulamig	34
Cochintól Allepeyn át Quilonig	37
Madura	40
Ramesweram szigeten, India délkeleti végén. A ramnadi rádzsa	45
Madurától Trichinopolyn át Tandjoreba	51
Trichinopolytól Bangaloren át vissza Bombayba	56
Bombaytól Barodán át Ahmedabadig	58
Ahmedabadtól Mount Abuig	63
A dzsaipuri maharadzsa székhelyén. Mount Abutól Jaipur városig	69
Az alwári maharadzsa székhelyén	75
Delhi és Agra	81
Muttra és Brindaban, a hinduk két szent városa	91
Agrától Allahabádon át Benaresig	97
Calcutta	104

II. Fejezet. Burma.

Rangoon.

Burma fővárosa	108
Rangoontól Mandalay városig, a volt börmái fővárosig	118
Mandalay	125
Mandalaytól Bhamóig	129

III. Fejezet.

	Oldal
Vissza a British India félszigetre	133
Menetelés a South kanarai erdőségbe	138
Cserkészzet gaurra és tigrishajtás Shiradi vidékén	142
Eredményes napok Gundiánál, a Kumara Dara folyó mellett	145
Emlékezetes cserkészés Kumbarunál	152
Párduc-hajtás Kotta Allánál	156
Madrastól Calcuttán át Assamba	159
Hogyan viselkedik a szelid elefánt és hogyan vadásznak elefánthátról	163
Chaporon át Bidyapurig	171
Asszámi hangulatok Sidli körül	183
Az asszámi tigris Sidli környékén	188
Négy anyatigris viselkedése	196
Három himalályai fekete medve (<i>Ursus Torquatus</i>) viselkedése	206
Cserkészzet elefánthátról	210
Hogyan védekezem a malária ellen	217
A mangar néptörzs Nepalban	219

IV. Fejezet.

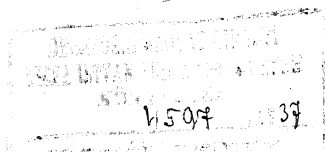
A maláji félsziget rövid ösmertetése	233
Penang és Singapore	235

Végig vasúttal a maláji félszigeten.

Taiping. Kuala Kangsar	242
Kuala Lumpur-on és Mallaccán át Singaporeba	246

V. Fejezet.

Siam	250
Megérkezés Bangkok városba	254
Bangkoktól észak felé Ayuthián, Lopburin és Pitsanulokon át Sawankalokig	271
Bangkoktól keletnek Koratig 264 km. és Bangkoktól dél- nek Petchaburiig 151 km.	278
A parádészántás M. sziámi úrnál. A főúri hivatalnok. Kiküldik a fiatal princeket Angliába	282

KORVIN TESTVÉREK
BUDAPEST